

• LITERATURĂ • ARTĂ • CULTURĂ •

MIŞCAREA LITERARĂ

Anul I Nr. 3-4 - 2002 BISTRITĂ

CENTENAR - PETRE TUȚEA (UN TEXT INEDIT) • LIVIU REBREANU VĂZUT DE ANDREI MOLDOVAN, SORINA GABRIELA COSTEA, ION MOISE, SEVER URSA
• ARHIVA REBREANU DE NICULAE GHERAN • EVENIMENT: GENERAȚIA AMÂNATĂ,
USA INTERZISĂ • DIALOGURILE "MIȘCĂRII LITERARE": DANIEL CORBU, VASILE DĂNCU • PROZA "MIȘCĂRII LITERARE": ALEXANDRU VLAD, RADU ȚUCULESCU
• POEZIA "MIȘCĂRII LITERARE": CASSIAN MARIA SPIRIDON, NICOLAE BOSBICIU,
ARCADIE OPAIT, VASILE CIHEREAN • CEZAR BALTAG - VĂLUL, VISUL, RANA...
• CORNEL COTUȚIU • GAVRIL ISTRATE DESPRE MARIN SORESCU • AXE: KARL JASPERS, HEINRICH BÖLL, PASCAL FOUCHE • ISTM • PEISAJ REVUISTIC

MIȘCARA LITERARĂ

ANUL I NO 1
Iunie 2002
Gazetă săptămânală de critică și informație literară
artistice și culturale

Gazetă săptămânală de critică și informație literară
artistice și culturale
Director: LIVIU REBREANU

5 Lei
Administrator: 250 lei/24.45
ADMINISTRATOR:
LIVIU REBREANU
LUN. STRADA PROF. TANIU 102
Tehnica: 44.5

MIȘCARA LITERARĂ

Revistă de literatură, artă, cultură Apare trimestrial

Director fondator: Liviu REBREANU (1924)

Serie nouă,

Anul I, nr. 3-4, 2002

Redacția:

Olimpiu NUŞFELEAN - director

Ioan PINTEA - redactor șef

Ion MOISE - redactor șef adjunct

Virgil RAȚIU - secretar general de redacție

Număr ilustrat cu reproduceri după lucrări de
Cristian CHEȘUT

Coperta: Marcel LUPŞE

(în imagine PETRE ȚUȚEA; fotografie de Mihai OROVEANU,
preluată din Catalogul general Anastasia, 2002)

Tehnoredactare: Nicoleta Cristina DOHOTARI

Culegere: Elena FLĂMÂND

Adresa redacției: Bistrița, 4400

str. Alexandru Odobescu nr. 3

tel/fax: 0263/233345

Editori: Casa de Cultură a Sindicatelor Bistrița
Editura "Aletheia" Bistrița

Alexandru CÂTCĂUAN - director administrativ al
revistei

Tipar: SC Aletheia SA Bistrița
str. M. Eminescu nr. 4-5
tel/fax: 0263/233419; 233379

Acest număr apare cu sprijin de la:
Primăria municipiului Bistrița
Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniul
Cultural Național a județului Bistrița-Năsăud

ISSN - 1583 - 1957

SUMAR

Editorial: Cartea și lectura / 1

Andrei MOLDOVAN: Nuclee lirice în spațiul epicului / 2

Sorina Gabriela COSTEA: Variații pe temă dată / 4

Ion MOISE: O martoră a familiei Rebreamu / 5

Sever URSA: Liviu Rebreamu în dedicăriile scriitorilor / 7

Liviu REBREANU în arhiva foto a lui Sever Ursu / 11

Olimpiu NUŞFELEAN: O "istorie" (literară) de formăție / 12

Ioan PINTEA: Ușa întredeschisă / 15

Cassian Maria SPIRIDON: Poeme / 17

Daniel CORBU în dialog cu Nicolae Băciuț / 19

Alexandru VLAD: Exit (proză) / 21

Ion BUZAȘI: George Coșbuc poet religios / 28

Nicolae BOSBICIU: Poeme / 30

Ioan PINTEA: Scurtă însemnare a călătoriei mele / 32

Cezar BALTAG: Vălul, visul, rana (manuscris) / 34

Radu ȚUCULESCU: Povestirile mamei bătrâne (proză) / 35

O. NIMIGEAN: Oubliette (fragmente de jurnal) / 37

Colocviile "GEORGE COŞBUC": evocare foto / 43

Cornel COTUȚIU: Geografie literară pentru ignoranții fuduli / 44

Mircea MĂLUȚ: O confesiune lirică existențială / 45

Nicolae IUGA: Moartea ca trecere pe pod / 47

Centenar PETRE ȚUȚEA: Socrate (inedit) / 49

Vasile DÂNCU în dialog cu Nicolae Băciuț / 55

Arcadie OPAIT: Poeme / 57

Gavril ISTRATE: Întâlniri cu Marin Sorescu / 59

Tit-Liviu POP: Cartea urmelor / 61

Urma pașilor în vale / 62

Vasile GĂUREAN: Carolina Illica: "Iubind în taină, I. VIOLET" / 63

Ion Radu ZĂGREANU: Amiaza unui echinoxist / 64

Vasile CIHEREAN: Poeme / 65

Niculae GHERAN: Blocul românilor transilvăneni / 67

George Vasile RAȚIU: Tehaș, cei trei Mihai și un Tudor salvator / 69

Ion MOISE: Păzitorul de cântece / 72

Ioan PINTEA: Poetul și "bucuria anonimatului" / 73

Simona KONRADI: Povestea unei structuri / 74

Ion MOISE: Două cărți despre Duiliu Zamfirescu / 74

O scrisoare: N. Steinhardt către Radu Săplăcan / 76

Vasile GORDON: Simion Mehedinți Parabole și învățături din Evanghelie / 77

Ion BURCUȘEL: "Memoria construită" și reafirmarea identității / 79

Aurel PODARU: Expoziția omagială "Ioan Alexandru" / 80

Ioan CIOBA: Un întreg, ca o stare de veghe / 81

Damaso ALONSO: Poeme / 82

Karl JASPERS: Lupta împotriva totalitarismului / 84

Heinrich BÖLL: "În fiecare zi moare puțină libertate" / 92

Pascal FOUCHÉ: Marele roman al cărții / 97

Michael KRONER: Arhitectura în stil Renaștere la Bistrița / 99

Pierre PACHET: O mare suferință din dragoste în România anilor 1934 / 101

Lansarea BIBLIEI diortosite de Bartolomeu al Clujului: evocare foto / 103

Peisaj revuistic / 104

Redacția respectă grafia autorilor.

CARTEA ȘI LECTURA

A devenit deja un truism confortabil și rezistent afirmația conform căreia cartea (și lectura) se află în criză. Că suportul scriitorii sfîrnește tot mai puțin interes. Că acesta ar fi concurat de televiziune, mai ales, de film, printre altele, de computer... Cartea, ca univers inconfundabil, își restrînge emergențele. Și de aici, scăderea obișnuințelor de lectură. Problema e conștientizată fals. Cartea nu se află la concurență cu televizorul sau cu computerul decât în orizontul perceptiilor comode. Nu neapărat în cel al gusturilor îndoieelnice. Ea duce spre cititori conținuturi dintre cele mai diverse. Ca produs, este mult mai ecologică decât televizorul sau sala de proiecție. Poate fi un produs mult mai divers, mai fascinant. Prin frunzărire, se lasă pătrunsă nu doar în intimitatea sensurilor, ci și a materialității ei, a carnației ei foșnitoare. Își împarte sensurile în conformitate cu sensibilitatea și ritmul de recepție ale fiecărui. Asigură deplina libertate a lipirii de sensuri, de secole, de milenii. Lectura ei exercează chimia gîndirii. Și asta în timp ce spotul publicitar îți aruncă în față șocul unui singur sens, și de aici un întreg discurs al imaginii şocante, care te menține în epiderma lumii. Negăm funcția lecturii fără să ne dăm seama că exercițiul citirii lumii, cît îl avem, din cărți l-am deprins, de la basmele ascultate sau citite (la care de multe ori rămînem pentru o viață), pînă la lecturile savante, întremătoare.

Nu motivația în sine a lecturii ne lipsește de cele mai multe ori, ci „filosofia” unei asemenea motivații, detenta care să mențină lucrurile în alt nivel de referință, mult mai realist și mai eficient în direcția formării individului. În vreme ce școlile visează săli dotate cu cele mai performante computere, bibliotecile școlare rămîn ani și ani de zile fără vreun titlu intrat în rafturile lor prăfuite. Ce să mai zicem de bibliotecile din zonele rurale? Pînă să ajungi la zeii computerului, te măñîncă dracii din rafturile goale ale bibliotecii personale sau publice. Apoi este cenzura economică, dar nu numai ea. Desigur, de multe ori veniturile salariale ne fac să vedem în vie doar struguri acri. Și asta, cu vremea, înăcrește sufletul cîndva inocent al cititorului. Dar e și cenzura... tehnoredactării, a literei în sens propriu. Multe dintre cărțile beletristice apar în ediții meschine, cu literă mică, puțin atractivă. Probabil că lucrurile se întîmplă astfel din rațiuni economice, dar problema lecturii rămîne și prin asta nerezolvată. Cînd editorul sau graficianul (dar unde-s graficienii de altădată?) sau scriitorul fac din carte un răsfăț, inima cititorului se bucură.

Iar scriitorii? Ce fac scriitorii?... Ei fac simpozioane, colocvii, lansări de carte, călătorii în imaginar – și o fac bine, desigur –, dar toate mai mult ei între ei, fără să se gîndească și la creatorul care se scrie (pe sine) doar prin lectură. Șezătorile (literare), lecturile în public, „întîlnirile cu cititorii” sănt aproape dispărute. Într-o Românie în care agentul literar nu există, scriitorii știu foarte puțin cum să se ajute. Iar cum să-i ajute pe cititori, și mai puțin.

Editorial

„M. l.”

NUCLEE LIRICE ÎN SPAȚIUL EPICULUI

Andrei MOLDOVAN

În calitatea sa de coproprietar al textului, cititorul se comportă ca un cunoscător, ca un veritabil stăpân al spațiului ce și-l asumă și nu de puține ori tinde „să facă legea”. Nimic rău în asta, dimpotrivă, numai că nu de puține ori funcționează un vicios lanț al modelelor. Sentimentul și statutul de coproprietar (Gérard Genette) îl face pe cititor să nu riste o cădere din sfera proprietății, chiar pluraliste, printr-o atitudine altfel decât a celorlalți. Un model o dată propus și acceptat dobândește prin practicare o valoare la care se poate atenta cu greu. Se uită mult prea ușor că un bun comun, cum este literatura, de îndată ce se naște, adică de îndată ce devine text este condamnat să existe în epoci diferite, chiar în spații diferite, să aibă o multitudine de proprietari, ca o masă mișcătoare, și să reziste la procustianismul generos sau îngust al fiecărui dintre ei. Aceștia contribuie la conturarea sensului operei care nu este dat neapărat de intenția afișată a autorului.

Este și cazul romanului *Ion* care se pretează, fără îndoială, la mai multe limbaje interpretative. Modelul de evaluare ce s-a creat în acest sens a fost unul temeinic și a servit admirabil textului. Dar nici măcar autorii propunerilor interpretative la care facem referire nu ar fi de acord că *lor* le aparține *unicul* model. Eugen Lovinescu și-ar fi infirmat propria teorie a *mutației valorilor estetice* dacă ar fi susținut așa ceva.

Iată de ce astăzi am putea să punem în discuție obiectivarea rebrenană sau să considerăm că epitetul „bolovānos” este insuficient pentru a oferi o imagine asupra limbajului romanului. Înainte de toate

Interpretări

se cere, însă, să clarificăm un lucru: Nu putem face pe jandarmii unui text (parafrându-l pe R. Barthes) și nici nu vrem să invalidăm interpretările deja cunoscute, ci să propunem perspective noi ce ar putea să lumineze din unghiuri diferite romanul, să-i pună în evidență noi valori și chiar să îmbogățească judecările emise până acum.

O lectură atentă a lui *Ion* relevă un lucru interesant la nivel lexical: accentele epice de vârf sunt susținute printr-un limbaj cu evidețe valori poetice. Calitatea poetică a limbajului este dată și de reflexivitatea sa (Tudor Vianu). Iată cum, în primul capitol, la horă, momentul ce declanșează conflictul între personaje și care subordonăzață întreg demersul narativ ce va urma e marcat de pierderea caracterului

tranzitiv al cuvintelor. Ele nu mai sunt un mediator transparent pentru altceva, ci se întorc spre sine penetrând sensurile, dobândesc concretețea intuițivului, atât pentru cei care le utilizează, cât mai ales pentru receptor (Roman Jakobson):

„— Ce ți-am spus eu tăie, *sărăntocule*, ai? Urlă apropiindu-se mereu Vasile Baciu, pe care liniștea lui Ion îl întărâta mai rău.

Flăcăul primi ocara ca o lovitură de cuțit.”

Limbajul devine reflexiv, se întoarce spre sine, se conturează, se autostrăpunge, dobândește valori simbolice (Tzvetan Todorov). Pentru Ion cuvântul „*sărăntocule*” nu este un simplu calificativ și nu produce o reacție limitată în timp. „*Sărăntocule*” este cuvântul de care se teme ca de cel mai aprig dușman, cuvântul care poartă în sine desinu-i tragic. Tragic, pentru că asemenea eroilor antici, el nu-l merită. Întreaga lui existență e o zbatere zadarnică să scape din sfera malefică a „*sărăntocului*”. Reacțiile lui, de multe ori violente sunt expresia unei revolte împotriva destinului. Practica de a confira cuvântului valori sporite, de a-l întoarce spre sensuri mai bogate decât cele ale simplei comunicări este proprie lirismului. În cazul textului la care ne referim, cuvântul devine de-a dreptul abisal, raportat la consecințele ce le are în destinul personajului. Suntem în fața recuperării unei practici destul de vechi: tragicii greci erau numiți „poetii tragi”, tocmai pentru faptul că în teatru lor nucleele lirice declanșau cutremurătoarele întâmplări ce marcau destinele eroilor. Liviu Rebreanu realizează aceleași puternice nuclee lirice, ca pârghii puternice pentru materia epică a romanului. El le consolidează printr-o suiată de alte practici poetice. Printre ele, ciclicitatea și densitatea prin reluarea insistență a cuvintelor ce refuză tranzitivitatea, asociate cu folosirea interjecțiilor ca un „ecou al naturii în conștiința umană” (E. Renan, *De l'origine du langage*, Paris, 1958):

„— Ce are hoțul cu fata mea? Ce are...! Uuuu!...Lăsați-mă, Nistore!...Tfff!...” sau în scena de la crâșma lui Avrum:

„— Da crezi tu că io-s cârpa voastră, mă? Răcni George tot mai dârz și amenințător. Si încă mai sare la mine! Si încă cine?”

Atât „hoțul”, cât și acest „si încă cine?” nu sunt altceva decât reluarea ciclică a aceluiasi „*sărăntocul*”. Nucleul liric se comânsolidează.

Secvențele la care ne referim sunt extrem de importante, pentru că ele duc la conturarea

sentimentului căderii din normalitate a lui Ion. E o lovitură dată eroului, demnă de poetii tragici, pentru că ea nu se justifică decât prin puterea destinului. „Sărăntocul”, „hoțul” și acel „încă cine?” reprezintă tot atâtea sfâșieri simțite organic de personaj și care au să fie resortul întâmplărilor ulterioare din roman.

Iată cum un filon epic spectaculos se concentrează în jurul unui nucleu conceput poetic. Rebreanu dobândește astfel ceea ce numai poezia poate oferi (constituind în același timp și deosebirea esențială față de proză, cel puțin într-o concepție clasică): capacitatea de a crea o nouă realitate.

Argumentația în sprijinul relevării calităților poetice ale limbajului, referindu-ne la momentul narrativ amintit ar putea să continue, pe lângă punerea în valoare a relației simbolice a cuvintelor, prin reliefarea relației sintagmatice, de natură să generalizeze ambiguitatea, sau a celei paradigmatic, cu caracterul său vizionar (T. Todorov). Tot ce urmează după momentul de care vorbim este zbaterea personajului pentru a reveni la ceea ce el consideră că este normalitatea, marcată de sfâșieri și speranțe, de disperări diabolești sau de atitudini profund omenești. Oricum, readucerea în rând cu ceilalți ar sta doar în puterea cuvântului care l-a și doborât.

Limbajul autotelic de la început își are un corespondent în final, când Ion moare, marcând tragicul existenței sale. Nu conștientizarea gândului că pierde, ci a obsesiei că se află în aceeași situație ca la început, sub cuvintele nimicioare ale lui Vasile Baciu și ale lui George, că moare ca un „sărăntoc”, fără să fi putut dobândi o demnitate omenească râvnită atât de mult. Nucleul poetic este reluat ca o pecete peste toate întâmplările ce constituie narativul:

„Se gândeau însă numai la băltoaca în care se bălăcea, care-l scârbea și din care voia să scape cu orice preț. «Mor ca un câine» îi trecu apoi deodată prin mintea aprinsă de desperare.”

Din acest moment romanul este practic încheiat. Ceea ce urmează e doar o întregire romanesca ce ține de construcția și rotunjimea operei, fără să mai aibă vibrația dramatică generată de fiorul liric ce și-a întins liniile de forță în roman.

Căderea din normalitate a lui Ion este o abatere ce ar putea fi judecată și dintr-o altă perspectivă, considerând normalitatea ca o lume comună, limitată, cu ierarhii valorice discutabile. Atunci totul ar putea să dobândească o altă interpretare. Ceea ce mi se pare important însă, e faptul că valorile poetice ale limbajului rebrenian ar rămâne o constantă pentru oricare din cazuri. Ele nu se rezumă doar la nucleul în jurul căruia gravitează narativul sau la episodul final. Există destule momente în care cuvântul redevine concret, în directă relație cu episodul inițial. Rana lui Ion se revărsă asupra celorlalți ca un venin:

„– De ce mi-ai mâncat și mi-ai băut pământurile, hodorogule?

Glanetașu, cu niște ochi foarte triști, răspunse jalnic:

– Acu ce să-ți mai fac, omule, și ce să-ți dau, dacă n-am? Sufletul din oase să ți-l dau?... Iaca, ți-l dau!...

Auzindu-l, Ion răcni și mai proclă:

– Mai bine să nu mă fi făcut, decât să fiu batjocura oamenilor.”

Avem destule motive să credem că Rebreanu știa foarte bine că împrumuta limbajului valori poetice, că îl face mai puternic, capabil să zâmislească o realitate nouă, mai cu seamă prin anularea caracterului său tranzitiv și prin dobândirea reflexivității. Romancierul conferă uneori discursului epic valori de metatext, cu aceleași referiri:

„– Domnule, domnule, Tânăr ești și nefrämântat de viață. Te încântă vorbele ca și când ar fi realități. Dar bine, vorbele sunt numai vorbe. Vorbele tocmai ascund fața realității. E copilărie să clădești ceva pe vorbe... Nedreptate, dreptate!... Nu vezi dumneata că astea-s vorbe fără nici un cuprins pozitiv?...”

E doar un aspect al metalimbajului, cel care propune perceperea luminii prin conturul său, umbra. Un alt aspect va afirma valoarea uluitoare a reflexivității cuvântului, până a-l împinge spre valențe situate mai presus de realitate:

„– Vai de mine, mi se pare că dumneata ai uitat de tot? zise Ion. Nu ți-mi minte când mi-ai spus, ehe, acasă doi ani aproape, că trebuie să silesc pe badea Vasile să-mi dea pe Ana?

Titu tresări. Niciodată nu se gândise că o vorbă aruncată la întâmplare poate stârnii o întorsătură în viața unui om.”

Iată de ce, la o nouă solicitare a lui Ion, Titu Herdeleanu îndrăznește să-i mai dea nici un sfat, pentru că se teme de ceea ce cuvântul rostit ar putea antrena:

„– D-ța ce mă înveți să fac? Urmă Ion iară mai bland și rugător.

– Nimic... Să te astâmpери.

– Dar dacă nu pot?

– Atunci fă ce știi!

– Nu știi nimic! bâlbâi Ion zvârcolindu-se între mânie și neputință.

– Nici eu... Dar atâtă totuși pot să-ți spun: astămpără-te!”

Firește că nu vom cădea în ridicol afirmând că Liviu Rebreanu scrie proză poetică. Trebuie să înțelegem foarte bine care este raportul între liric și narativ, să observăm că elementul poetic dă epicului o vigoare de excepție, îi conferă un plus de dramatism. Credem că este o realitate ce poate fi admisă.

VARIATIUNI PE TEMĂ DATĂ

Sorina Gabriela COSTEA

Romanul *Pădurea spânzurațiilor* analizează, după cum se știe, un caz de conștiință: cel al eroului principal, Apostol Bologa, pus să aleagă între datoria lui de român și cea de cetățean al Imperiului Austro-Ungar, situație creată de un război în care: “niște stăpâni urâți (priviți cu ură – n.n.) au trimis robii să moară frecându-și lanțurile”. (L. Reboreanu, *Pădurea spânzurațiilor*, Ed.pt.lit., 1969) În structura polifonică a romanului acesta este laitmotivul. Ca într-o fugă de Bach, el este reluat în diferite variante alias destinele altor eroi ai romanului – toate dramatice.

Primul personaj cu o astfel de soartă este caporalul care a primit misiunea să pregătească spânzurătoarea și groapa pentru Svoboda, ofițerul condamnat la moarte pentru dezertare la “inamic” (de fapt propriul său popor) – scena prin care începe romanul.

La început caporalul încearcă să se refugieze într-o atitudine pasivă de om căruia i se comandă, de om care execută și trece neobservat, un simplu număr într-o mulțime. Volubil, amabil, privește disprețitor, răsucindu-și mustățile, “peisajul”. Este convins că “soldatul trebuie să facă de toate în război, că de aceea-i războiul război”.

Vederea cimitirului este însă un şoc ce-l reduce la realitate: “ce viață mai e și asta . . . încotro te uiți numai moarte și morminte și morți”. Ca să se salveze încearcă să generalizeze: “în război viața omului e ca floarea, se scutură, te miri de ce”. Nimic nu-l poate salva însă. Lipsind călăul, este nevoie el să-l înlocuiască. Este momentul de criză. Omul nu se poate controla, intră într-o stare de confuzie și execută ce are de făcut “îngălbénind” și “dârdâind”. Scriitorul notează semnificativ că el pare “ca un al doilea “osândit”. Și așa este. Amintirea acestui episod se va transforma pentru el într-un coșmar.

Locotenentul Varga pare cel mai puțin încercat de îndoieri dintre personajele romanului. Este și singurul ofițer activ și refugiu lui este probabil, și al caporalului, ideea că-și face datoria, că el este omul care execută niște ordine. Fire cazonă, fără prea mari “probleme de conștiință”, un “erou” cum îl caracterizează, ironic Groza (vrând să spună, de fapt, că este un inconștient), un ins cam “gol și fudul” cum îl caracterizează Apostol Bologa (adică lipsit de imaginație și arogant, însuși care merg bine împreună) declară, la început, plin de emfază, că trădătorii și dezertorii

nu sunt camarazi săi (dovedește astfel că nu înțelege nimic din drama omenească ce se desfășoară sub ochii lui). Pentru el patria se confundă cu “apărarea” ei. E un amator de glorie (e iritat că lupta în care a fost rănit nu e amintită în comunicatul de război) dar, în același timp, e supărat când este trimis pe front, dovedind că, pentru el, războiul nu este o problemă de conștiință.

Întrebarea pe care i-o adresează Bologa (ce-ar face dacă ar trebui să lupte împotriva ungurilor lui care ar veni să-l salveze) tulbură apele acestei conștiințe cam prea liniștite: “Stai, stai . . . nu-i aşa, prietene! bâlbâi locotenentul roșind. Întrebarea îl încurca și, mai ales, curajul lui Bologa”.

În momentul în care îl prinde pe Apostol Bologa în încercarea lui de dezertare, șovăie și încercă să caute justificări: “Locotenentul Varga rămase încurcat un răstimp . . . îl fulgeră chiar prin creier că, poate, nici n-a vrut omul să dezerteze și s-a rătăcit, necunoscând terenul . . . Se duse la masă, își făcu loc, își pregăti cele de scris, mereu nehotărât”.

Găsirea hărții cu pozițiile armatei este pentru el un moment fericit pentru că se poate refugia din fața ideii de vină prin aceea că-și face datoria. Relaxarea este însă de scurtă durată, nu poate scăpa de conștiența vinei proprii (încercând să-l “mustre” pe Bologa pentru “trădarea” sa, constată că este incapabil să facă și cu un glas “moale” își cere de fapt, iertare). Privirea prietenului îi dă un sentiment de neliniște care-i va rămâne.

În lumea lui ordonată dar simplistă a pătruns confuzia – ce aduce consecințe dramatice pentru acest gen de oameni.

Locotenentul Groza dă dovada unui curaj verbal încă în discuția de la popotă. După executarea lui Svoboda, îl mustră pe Apostol Bologa pentru atitudinea lui de la Curtea Martială. Pe el nici o datorie nu-l poate face să ucidă un camarad, spune personajul care declară că nimic nu este mai presus de om. E conștient că n-are ce căuta în războiul contra Rusiei și definește Imperiul Austro-Ungar drept “Statul care ucide”.

Din păcate se mulțumește cu aceste proteste menite să-i liniștească conștiința. Face chiar apologia lașității: “armă de luptă și rezistență”, cum o definește el. Dă impresia unei

agitării sterile căreia nimeni nu-i dă nici o importanță. Se cufundă în derizoriu.

Căpitanul Klapka pare cel mai frământat dintre toate personajele romanului. Obligat să lupte împotriva cehilor, luase hotărârea, împreună cu alții camarazi, să dezerteze. N-a avut curajul să facă și s-a dezis de ceilalți în fața Curții Martiale. Supraviețuirea lui înseamnă lașitate. Conștiența acestui fapt îl face să sufere. Lașitatea este pentru el o armă de apărare (îl îndeamnă și pe Apostol Bologa să tacă pentru a se proteja). Abulia și sentimentul autoconservării sunt, pentru el, singurele potrivite în împrejurările respective. Conștiința lui este însă neliniștită, omul aspiră spre altceva. Dovezile sunt felicitările adresate lui Apostol Bologa pentru curajul cu care l-a înfruntat pe generalul Karg și hotărârea pe care o ia el, cel vizat, și conștient că e vizat, de a-l apăra pe același Bologa. E drept că o face strâmb (încearcă să dovedească că Apostol s-a rătăcit, că n-a avut intenția sădezerteze) fără să atingă, din prudență, esența problemei.

Sfârșitul lui Apostol înseamnă pentru el o prăbușire totală. Pentru prima dată orb în fața considerentelor prudente, se bate cu pumnii în piept, exteriorizându-și sentimentele, distrugându-și camuflajul.

Svoboda, sublocotenentul ceh, care a luat hotărârea să dezerteze și a dezertat, este omul care a optat pentru cauza justă. Este convins de acest lucru, de aceea ochii lui au o strălucire "mândră și învăpăiată" în clipa morții. A înfruntat, plin de curaj, judecata, privind "sfidător", pe rând, cu un fel de "dispreț falnic" pe cei care-l condamnaseră. Destinul lui este un fel de "prefiguratio" pentru cel al lui Bologa.

Cazurile amintite se declanșează reciproc. Astfel momentul în care Apostol Bologa începe să aibă dubii coincide cu momentul execuției lui Svoboda, momentul în care echilibrul sufletesc al lui Varga este tulburat coincide cu momentul în care Apostol Bologa este prins ș.a.m.d. Toate se succed alert compunând unul dintre cele mai tulburătoare romane din literatura română.

O MARTORĂ A FAMILIEI REBREANU

Ion MOISE

Mărturiile, documentele inedite sunt căutate cu asiduitate de istorici și cercetători, în scopul luminării sau explicării unor momente din viața și opera lui Liviu Rebreanu. Cu atât mai mult, incită, credem, mărturiile și documentele venite din partea unor martori care l-au cunoscut și apreciat direct pe scriitor.

O asemenea martoră este Leontina Macrea născută Baciu originară din satul Feleac, comuna Nușeni (Nușfalău), județul Bistrița-Năsăud. Așadar Leontina vede lumina zilei în 1900 și este al 4-lea copil din cei opt pe care i-a avut preotul Mihai Baciu, slujitor al bisericii în această localitate; (foto 1). Leontina Baciu a urmat doi ani de școală civilă, unul la Bistrița și al doilea, la Beiuș, după care, din cauza izbucnirii primului război mondial, s-a întors în sănul familiei. În satul Feleac, la început de secol, trăia familia Tudoran, gospodar și mic comerciant, soțul uneia din mătușile lui Liviu Rebreanu, respectiv sora mamei sale, Ludovica. În casa Tudoran, puteau fi întâlnite adesea multe din rudele marelui scriitor. Între acestea, notăm prezența surorilor sale, Livia și Maria (Miță). Leontina Baciu era foarte bună prietenă și cu Virginia Tudoran, verișoara scriitorului. Dar la Feleac, adesea venea în vizită fretele scriitorului, Emil care era temporar ajutor de notar la Primăria din Nușeni (Nușfalău). De nenumărate ori, Emil Rebreanu a fost și oaspetele preotului Mihai Baciu, în casa căruia, la sfârșit de săptămână, se adunau

intellectualii români din împrejurimi. Dar casa preotului Baciu, ajuns senator, era deschisă și pentru prietenii săi unguri, sași sau evrei, aşa cum se petreceau lucrurile, de obicei, în Ardealul acelei epoci.

Emil Rebreanu a nutrit sentimente deosebite de simpatie față de Leontina. El îi dăruiește în 1913, o fotografie, cu dedicăție; (foto 2 față, foto 3 – verso). Iată textul:

"Tinuței,

Dacă odată soarta m-a despărțit de tine
Și-mi voi lăsa norocul care m-a plângere-n prag,
Îți las această poză să te gândești la mine,
Precum de scumpu-ți nume mi-o aminti cu drag.

Emil Rebreanu."

Alături, e trecută localitatea și data dedicăției: "Nușfalău 1913". Jos, pe fața fotografiei, se află semnatura – "Emil Rebreanu".

De la fratele scriitorului, Leontina Baciu a mai primit în 30 iulie, 1915, o fotografie din Galicia, care are ca însemne, pe verso, următoarele: "Un chip dintr-un sat din Galicia", iar în partea opusă, sus, în limba maghiară – "Tabori lap" (Tabără cazonă) și o notă oficială militară: "M.kir.2.combináltmenetű". De asemenea fotografia cuprinde adresa cu complimentul "Drăguței Domnișoare, Tinuța Baciu, Fellak (Feleac), n.p. Apanagyfalu, Szolnok doboka megye" (Nușfalău,

Comitatul Szolnoc – Dobâca – în maghiară). Fotografia are două ștampile, una de trimitere, datată din 25 VII 1915, iar a doua, de primire, 30 VII 1915. Semnătura e însoțită de un zguduitor “Adieu”, anunțând parcă destinul tragic al celui care va fi model și prototip pentru eroul central din “Pădurea spânzuraților”; (foto 4 - față, foto 5 - verso). În continuare, redăm și fotografia Leontinei Macrea, născută Baciu, aşa cum arăta în anul 1914; (foto – 6). În afara fotografiei din Galia, toate celelalte sunt executate de meșteri fotografi bistrițeni. Astfel, cea care-l reprezintă pe preotul Mihai Baciu, cu soția sa, Lucreția, este efectuată în Atelierul fotografului Alexandru Roșu din Bistrița, în 1892. Cele ale lui Emil și Leontina sunt executate în atelierele Hausler și respectiv, Fischer. În fine, cea de a 7-a fotografie o reprezintă pe Leontina Macrea, pe care am cunoscut-o la venerabila vîrstă de 85 de ani, cu ocazia centenarului nașterii marelui romancier.

Încehem aceste rânduri cu un scurt dialog avut cu Leontina Macrea, pe teme rebreniene. Con vorbirea am purtat-o la Bistrița, în toamna anului 1985 și a constituit obiectul unei comunicări la simpozionul prilejuit de aniversarea nașterii scriitorului, unde și Leontina Macrea a fost prezentă.

Dialogul purtat a decurs destul de coerent și firesc, Leontina, deși se afla la o vîrstă înaintată, păstra încă o neobișnuită vigoare și luciditate.

- Așadar, Leontina Macrea, spuneați că în casa părintească din Feleac, v-a vizitat o dată și scriitorul Liviu Rebreanu cu soția sa, Fany. Vă amintiți când și cum a decurs această vizită?

- Era vară și eu aveam zece sau unsprezece ani, când în pragul casei noastre din Feleac, a pășit un om blond, Tânăr, cu o femeie tare faină și ea, foarte Tânără, siluetă, care-l ținea de braț. Atunci l-am auzit pe tata spunând că a venit la noi domnul scriitor Liviu rebreanu. Îmi aduc aminte că eu i-am petrecut pe amândoi în grădină și ei au cules și au mâncat agreșe și struguri copți. Atâtă am apucat să-l văd și să-l cunosc, după aceea, nu m-am mai întâlnit cu el niciodată, fără numă c-am citit și-am auzit că a ajuns unul din cei mai mari scriitori ai țării.

- Ne-ați putea spune cu ce ocazie a venit scriitorul în satul Feleac?

- N-am cum să știu. Bănuiesc numai că vor fi venit în vizită la familia Tudoran, la mătușa sa dinspre mamă, unde puteau fi întâlnite foarte des, surorile sale, Miță și Livia.

- Dar Tudoran ce era în sat, ce ocupație avea?

- Era un gospodar mai răsărit și ținea prăvălie. Dar pe când m-am ridicat eu, n-o mai avea.

- Cu surorile lui Liviu Rebreanu în ce relație ați fost?

- O! le-am cunoscut bine, am copilărit cu ele. Venneau la noi des și eu mă jucam cu ele în grădină, unde tata ne făcuse o hintă. Ne-am înțeles bine. Erau foarte drăguțe și vesele.

- Pe Emil Rebreanu cum l-ați cunoscut?

- El a fost secretar la Primăria din Nușeni. Pe atunci i se zicea Nușfalău. Și venea în fiecare săptămână, în sat, după încasări. Seară, după ce-și termina treaba, trăgea la noi, cu sareta și se întindea la un pahar de vorbă cu tata, dar și cu ceilalți membri din familia noastră.

- Sper să nu mi-o luați în nume de rău, dar după câte am înțeles, între dumneavoastră și Emul Rebreanu s-a înfiripat o relație sentimentală. Cât timp a durat acestă legătură?

- Vreo doi ani, că apoi a început războiul și el a fost mobilizat pe front.

- Văd că de la el, păstrați două fotografii, una de pe când era ajutor de notar în Nușeni, datată în 1913 și a doua, trimisă în 25 iulie 1915, din Galia, unde se afla într-o tabără militară. Ce amintiri aveți despre el, din această perioadă?

- Știu că tot în acel an, 1915, mai la început de toamnă, a venit la noi îmbrăcat în haine de sublocotenent. Cred că era în permisie. N-a stat decât câteva ceasuri, după care nu l-am mai văzut. Mi-a zis că se duce să-și vadă mama la Beclean. Pe urmă, nu mi-a mai dat nici un semn de viață. Mi s-a părut atunci destul de shimbăt și de tăcut. Nu mai era veselul de altă dată. A sărit în sea pe cal, că venise singur, fără ordonanță, mi-a făcut un semn cu batista și a plecat destul de grăbit.

- N-a bănuit că va fi trimis pe frontul românesc?

- Nu. Nu mi-a spus nimic în această privință. De altfel și eu am avut un frate, Liviu, care a murit și el pe frontul românesc, la Deda-Bistra.

- Spuneați că Emil a fost un mare român. De unde ati constatat acest lucru?

- Emil cânta frumos. Într-o seară, vizavi de un învățător ungur, care se afla în vizită, la noi, Emil s-a ridicat, s-a rezemnat de ușă, parcă-l văd și acum, și a început să cânte: “Colo-n munții Tebei, unde Iancu-i dus”. După ce o gătăt de cântat, ungurul l-o întrebă ce ar face dacă ar ajunge pe frontul românesc? Ar trage în armata română? Atunci Emil i-a răspuns hotărât că n-ar face aşa ceva, nici dacă ar fi tăiat în bucăți și i s-ar întinde mațele pe gard. De fapt el și-a dorit mult, înainte de război, să ajungă în București dar, din păcate, n-a reușit.

- V-a făcut dumneavoastră această mărturisire?

- Da, mi-a spus de mai multe ori, încă înainte de a pleca pe front, că va face tot ce-i stă în putință, ca să ajungă în România, că nu-i va fi frică să treacă și fără voie, frontieră.

- Când ati aflat că Emil a fost executat?

- O! târziu, foarte târziu, după ce m-am căsătorit, adică după 1918.

Menționez, în final, că această con vorbire a avut loc în locuința lui Coriolan Macrea, fiul Leontinei, azi, decedat, care a avut amabilitatea să-mi înlesnească această întrevedere. De asemenea, aduc mulțumiri celuilalt fiu, Horatiu Macrea și în special doamnei Mihaela Macrea, care mi-au facilitat accesul la aceste prețioase documente inedite, privitoare la biografia marelui scriitor.

LIVIU REBREANU ÎN DEDICAȚIILE SCRITORILOR

Sever URSA

În verile anilor 1951 și 1952, elev fiind în ultimele clase ale liceului pedagogic năsăudean, apoi, mai târziu, în vara anului 1956, în timp ce lucram ca proaspăt muzeograf la Năsăud și Prislop pentru reconstituirea casei Rebrenilor de la marginea Pripasului, mă ocupam, în paralel, de inventarierea unei părți din biblioteca lui Liviu Rebreanu, donată încă din 1947 de către Fanny Rebreanu, soția scriitorului, filialei Arhivelor Statului din Năsăud.

Se găseau acolo în jur de 1300 de volume, cele mai multe purtând dedicații către mari romancieri, pe care le-am cules. Desigur, o mare parte a bibliotecii sale a rămas în București, în casa de pe b-dul dr. Marinescu, nr.19, aflată azi în custodia Muzeului Literaturii Române.

În octombrie 1956, văduva scriitorului, doamna Fanny, m-a solicitat să fac puțină ordine în biblioteca din casa ei bucureșteană. În răstimp de două zile, am găsit răgazul să transcriu o parte din dedicații.

Am copiat și chiar comentat sumar asemenea texte, ajungând la numărul total de 603. Acestea dovedesc încă o dată, dacă mai era nevoie, autoritatea și înalta, crescândă prețuire de care se bucura autorul lui "Ion" în lumea scriitorilor contemporani.

Astăzi, aceste texte sunt adunate într-o mapă care se găsește în biblioteca documentară a Muzeului "Cuibul Visurilor" din Maieru.

O mică parte dintre ele, vreo 50, însotite de un comentariu elaborat împreună cu istoricul literar Vasile Netea, le-am publicat în anul 1982.¹

Se știe că Rebreanu, pe lângă scrisul său de cremene, rod al încordărilor din atâtea nopti albe, a fost angrenat în mai multe sectoare ale culturii vremii sale, acțiuni colaterale adesea epuizante.

În calitatea lui de intemeietor, animator și conducător de reviste literare – "Scena" (1910-1911), cu Mihail Sorbu, "Mișcarea literară" (1924-1925), "România literară" (1932-1934), apoi președinte al Societății scriitorilor români (1925-1937), director al Teatrului Național din București

(1928-1929, 1942-1944), director al "Culturii Poporului" (1930-1931), membru al Academiei Române (1939-1944), Liviu Rebreanu a rămas foarte aproape de scriitorii și artiștii vremii. Mulți dintre aceștia, unii de primă mărime, i-au fost colaboratori, fie la publicațiile amintite, fie în instituțiile pe care le-a condus în mod exemplar.

Scriitorii, artiștii și multe personalități din alte domenii îl socoteau un ocrotitor fidel și un om exceptionál. Încuraja pe cei tineri, se implica cu toată devotîunea în eforturile lor de emancipare. Era firesc, prin urmare, ca toți aceștia să-i acorde respectul și admiratia, nu numai prin diferite articole, comunicări, recenzii și discursuri ocazionale, ci mai ales prin cărțile lor nou apărute, pe care i le dăruiau însotite de dedicații răsplătitore, dovezi calde ale sentimentelor de solicitudine și statornică admiratie. Actori și gazetari de toate vîrstele îl considerau un ilustru confrate, un vajnic apărător al intereselor de breaslă, un prețuitor al talentelor celor tineri.

Ne-am gândit, însă, că un scriitor de talia lui Rebreanu ar putea fi privit și în lumina dedicațiilor așternute pe cărțile din biblioteca sa. Aceasta, spre a-i cunoaște mai bine locul printre scriitori și spre a-l înțelege mai adânc, reconstituind într-o nouă dimensiune legăturile sale cu contemporanii precum și solidaritatea dintre aceștia. În același timp, demersul nostru ar putea servi și la relevarea în sine a epocii coincidente.

Biblioteca romancierului, impresionantă și sub raport valoric, a fost fragmentată și împărțită prin donații. Pe lângă cărțile rămase în casa familiei sale bucureștene, prin dorința doamnelor Fanny și Puia, numeroase volume s-au repartizat pe rând Bibliotecii Academiei, bibliotecilor caselor memoriale de la Valea Mare (Argeș), Prislop, Maieru, muzeului năsăudean și Arhivelor Statului (fosta filială Năsăud). Sute de scriri literare și din varii domenii aflate în acest patrimoniu bibliofil se constituie în tot atâtea mărturii de admiratie și definire pentru scriitorul nostru.

Iată-l omagiat și prin dedicații de nenumărați scriitori, critici etc., unii de prim rang, cum spuneam. Spicuim câteva nume, care sunt tot atâtea repere ale literaturii române contemporane:

¹ Revista "Manuscriptem", An XIII, nr.2 (47), 1982, ed. de Muzeul Literaturii Române, pp. 49-54.

Mihail Sadoveanu, Nicolae Iorga, Eugen Lovinescu, Camil Petrescu, George Călinescu, Mircea Eliade, Lucian Blaga, Octavian Goga, G.V. Bacovia, Hortensia Papadat-Bengescu, Panait Istrate, Ion Minulescu, Mihail Dragomirescu, Tudor Vianu, Al. Rosetti, Perpessicius, Mihail Sebastian, Victor Eftimiu, Dimitrie Gusti, Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Ion Pillat, Pompiliu Constantinescu, Radu Gyr, Zaharia Bârsan, Aron Cotruş, Tudor Mușatescu, Emil Botta, Vasile Voiculescu, Mihail Sorbul, Ionel Teodoreanu, Ion Marin Sadoveanu, Otilia Cazimir, Caton Thedorian, Jean Bart ş.a.

*Domnului Liviu Rebreanu
Rarele reprezentări ale
epicerii românești,
această uică povestine
de dragoste a unui
scenarist.
Alocuție, recunoștință
și omagiu păsternăț
NUNȚĂ IN CER ale lui
Mircea Eliade
Anul 1939*

(1982) abia am reușit un început destul de timid.

Seria primelor dedicații a început încă din anul 1913, pe când Rebreanu nu publicase decât volumul de nuvele "Frământări" (Orăştie, 1912) și încă nu ajunse la notorietatea de care avea să se bucure odată cu apariția capodoperei "Ion" (1920). Vom constata un adevărat crescendo al elogioilor din dedicații, pe măsură ce romancierul urcă scara recunoașterii valorii sale literare.

Se știe, o dedicație poate fi uneori o simplă formalitate de circumstanță, ascunzând un interes oarecare. De multe ori este, însă, o trimisere telegrafică la esență, ori la o caracteristică fundamentală a "adresantului".

În cazul lui Rebreanu, deschizătorul acestei serii de omagii notate lapidat este, potrivit cărților aflate în biblioteca sa, - lucru semnificativ – chiar Eugen Lovinescu, care avea să fie criticul de prestigiu al primului roman al scriitorului. La 4 martie 1913, Lovinescu scria pe propriul roman "Apa morții" (1913) această sintagmă simplă: "Prietenului Liviu Rebreanu în semn de afecțiune".

În același an, scriitorul Al. Cazaban nota pe volumul său de povestiri "Între femeie și pisică": "Amicului Liviu Rebreanu în semn de prețuire". Peste un an, un text mai pregnant pe un nou volum intitulat "Ce nu se poate spune": "Autorului

"Frământărilor", toată dragostea și admirația mea". Al. Cazaban – 1914.

Caton Teodorian, prozator și dramaturg, autor al câtorva volume de povestiri și piese de teatru, la 25 decembrie 1915, îi dedică lui Rebreanu, pe volumul cu comedia "Bujorești", cuvintele: "Statornicului meu prieten, L. Rebreanu, cu simpatie literară și personală. Caton Teodorian". Pe măsură ce producția literară a ambilor scriitori este în vizibilă creștere, dedicațiile lui Caton Teodorian urcă și ele în afecțiune. Iată cum sună una dintre acestea, scrisă la 7 aprilie 1929, pe un nou volum de teatru: "Lui Liviu Rebreanu, în numele unei calde și mari admirări".

Poetul și prozatorul Cornelu Moldovanu va scrie pe volumul său "Neguțătorul de arome", la 2 iunie 1916: "Prozatorului viguros, crud, dar îndrăgostit de adevăr, prietenului cu admirăție".

Despre "cruzimea" lui Rebreanu va scrie mai târziu și Nicolae Iorga, în legătură cu unele opere ale acestuia, indeosebi cu "Ion".

Barbu Nemțeanu, poetul gălățean, notează o dedicație plină de cordialitate pe volumul său de versuri "Stropi de rouă", în 1916: "Lui Liviu Rebreanu, distinsului scriitor cu toată dragostea și admirăția mea. B. Nemțeanu".

Tot în anul 1916, romancierul va primi o dedicație oferită de ziaristul și poetul I. Irimescu-Gândești, fost coleg de redacție la "Scena", devenit apoi politician: "Prietenului drag – îi scria acesta la 7 iulie 1916 pe volumul "Petale risipite" – tovarășului de la "Scena", părintelui sufletesc al acestui volum, lui Liviu, cu dragoste pentru prieten și admirăție pentru artist. I. Irimescu-Gândești".

*Domnului Liviu Rebreanu
al cărui scrieră și lăsată
cel mai frumos monument
literaturii românești
Hortensia
Papadat Bengescu
1930*

BALAFURUL

Înainte cu doi ani de apariția lui "Ion" dedicațiile sunt, aşadar, mai rare, mai seci. În ultimii doi ani ai primului război mondial era considerat încă un scriitor modest. Corneliu Moldovanu, pe o nouă lucrare a sa intitulată "Sărbătoarea pâinei" (pagini de refugiu) nota cu zgârcenie, asigurându-l doar de "buna lui prietenie". La 27 mai 1918, D.D. Pătrășcanu înceila doar cuvântul "Prietenie" pe cartea sa "Vinovații".

Era ca o liniște înainte de izbucnirea furtunii, căci, după apariția lui "Ion" (1920) și a "Pădurii spânzuraților" (1922) se va porni din toate părțile o adeverată avalanșă a omagierilor și asigurărilor de "profundă și nemărginită admirare".

*Lui Liviu Rebreanu
o carte în care se va
regăsi - Dar regăsi - va
oare și pe Corațiile ?
omagiu
Ierônim Liceulensis*

În corul binecuvântărilor scriitoricești se vor alătura vocile unor oameni de știință, filozofi, naturaliști, plasticieni, sociologi și chiar politicieni. Astfel, la 1 februarie 1921, A. Dominic semna pe "Sonata umbrelor", piesa sa în trei acte, după cuvintele: "Lui Liviu Rebreanu, întâiul nostru romancier în înțelesul întreg al cuvântului, admirarea și afecțiunea autorului".

C. Ardeleanu, viitorul autor al romanului "Diplomatul, tăbăcarul și actrița", în septembrie 1921 pe volumul său de schițe și nuvele "Rochia albă": "Amicului Liviu Rebreanu dragoste și admirare îmaltă pentru opera sa literară. C. Ardeleanu".

La 6 iulie anul următor, același Corneliu Moldovan, atât de circumspect în dedicațiile anterioare, scria pe romanul "Purgatoriu", de data asta la superlativ: "Lui Liviu Rebreanu, autorul lui ION, cel dintâi roman românesc, cu dragostea și admirarea lui Corneliu Moldovanu".

Începând cu anul 1923, se întreceau cu omagii repetitive prietenii apropiati ai scriitorului: Hortensia Papadat-Bengescu și Camil Petrescu. Autoarea romanului "Ape adânci" (1923) scria puțin confuz: "Marelui Ion ofer această mică lucrare prin bunele oficii ale confratelui Liviu Rebreanu".

Camil, amicul "de cursă lungă" al romancierului, își exprima fulminant omagiul pe volumul său de "Versuri", cu aluzii critice la "Pădurea spânzuraților": "Domnului Liviu Rebreanu, în paginile căruia am citit singurele descrieri de război, cu caracterul autenticității. Singurul care a redat impresia prozaică pe care o produce golul câmpului de bătaie".

Hortensia Papadat-Bengescu revenea în același an cu o nouă dedicație pe romanul "Balaurul" (1923): "Domnului Liviu Rebreanu al

cărui scris a înălțat cel mai frumos monument literaturii românești".

Redutabil pamfletar Dem Theodorescu nota pe volumul "Sub flamura cea roșie": "Domnului Liviu Rebreanu cu toată admirarea" (1926).

Suveranitatea literară a romancierului se bucura de tot mai înflăcărate omagii. În paralel cu aparițiile succesive ale romanelor sale: Ciuleandra, Adam și Eva, Răscoala, Gorila, Crăișorul și.a., recunoașterea devinea definitivă.

Drumul ireversibil spre nemurire se fundamenta cu fermitate.

Menționăm mai întâi pe scriitorii mai în vîrstă, apoi pe cei mai apropiati colegi de generație ai romancierului, cu care își împletea activitatea la aceeași publicații și instituții, cărora li se alăturau și mulți tineri.

I.Al. Brătescu-Voinești, raportorul pentru premiera lui "Ion", scriitorul pe care Rebreanu îl stima în mod deosebit, așeza pe volumul "Firimituri" (1929) aceste cuvinte deosebit de semnificative: "Lui Liviu Rebreanu, pe care îl cunosc și îl stimez pentru că, fiind atât de meritos, este atât de modest".

În 1927, Lucian Blaga cunoștea deja aura notorietății. Pe drama sa "Meșterul Manole" citim: "Lui Liviu Rebreanu cu toată admirarea și prietenia". În același an, poetul Al. Th. Stamatiad, parafrazându-și unele dedicații anterioare, compune pe volumul său "Parabole": "Lui Liviu Rebreanu, romancierul strălucit și prietenul prea scump".

La 29 octombrie 1928, un alt romancier al vremii, Mihail Celarianu înseila pe volumul de poezii, de data asta, intitulat "Drumul", un omagiu de excepție: "D-le Liviu Rebreanu, e o mândrie pentru noi toți că veacul va purta numele D-voastră".

George Bacovia, îi adresa lui Rebreanu, în limbajul său specific, sublimat aici în trei vorbe: "O deosebită considerație".

Scriitorii își alegeau cuvintele cu tot mai pronunțată grijă și devotiu, semne ale creșterii prestigiului și reputației maestrului.

La 19 februarie 1930, Ion Marin Sadoveanu trecea pe volumul său de poezii "Cântece de robi": "Domnului Liviu Rebreanu cu admirarea pentru om și înălțimea scriitorului".

Spiritual și săgalnic, M. G. Samarinean, directorul revistei "Familia" de la Oradea, la 20 aprilie 1929, pe romanul său "Romanțe fără note" exclama inspirat: "Domnului Liviu Rebreanu, romancierului care a dotat o țară de nea Ioni, cu un Ion unic".

În anul 1933, Jean Bart, care obținuse un frumos succes cu romanul său "Europolis", nota și

el în formula deja "bătătorită": "Lui Liviu cu toată admirarea".

Unul dintre prietenii cei mai fideli ai marelui prozator a fost, se știe poetul Ion Minulescu, care i-a dăruit și el mai multe dedicații. Iată una, semnată pe volumul "Nu sunt ce par a fi": "Lui Liviu Reboreanu, cu aceeași veche dragoste și proaspătă admirare".

La 28 mai, 1933, Camil Pertescu, sintetizând parcă gândurile așternute în dedicațiile mai vechi, dovezi ale unei lungi și constante amicinții, revine nostalgic: "Domnului Liviu Reboreanu, douăzeci de ani de admirare, de prețuire și tovărașie cu multe amărișcuni și puține bucurii..."

E rândul tinerilor scriitori. Spicuim câteva entuziaste autografe ale acestora. Ion Iovescu, pe volumul său "Nuntă cu bucluc" scrie cu recunoștință: "Maestrului Liviu Reboreanu, astrul epicii românești, de la care am primit cele dințai îndemnuri pentru scris, omagiu această sinceră mărturisire a unei penițe tinere de la Olt. Această prețuire din partea autorului. 25 mai 1936". Un alt

tânăr, George Raicu "de la Huși" scrie pe romanul său de debut "Suflete predestinate": "Cu adâncă venerație Domnului Liviu Reboreanu, ca unuia ce-a contribuit – prin operele sale neîntrecute – la formarea mea ca scriitor original. 1930, iulie, 21". Apoi, dan Petrașincu, pe romanul "Monstrul": "D-lui Liviu Reboreanu, marele meu îndrumător spiritual – acest "monstru" de o altă structură sufletească – maestrului, de la necunoscutul Dan Petrașincu, 12 oct. 937".

Un prozator de seamă, în prezent mai puțin cunoscut, N.M. Condiescu, cu care Reboreanu a colaborat mai multă vreme la Radio și care avea să devină apoi succesorul său la președinția Societății Scriitorilor Români, îi dedică pe volumul "Însemnările lui Serafim" gândul: "Marelui romancier al neamului, Liviu Reboreanu, omagiul și admirarea lui N. M. Condiescu" (f.d.).

Tudor Vianu a rămas și el toată viață un admirator, un prieten statoric al autorului "Răscoalei": "Domnului Liviu Reboreanu cu veche admirare și prietenie devotată", notează pe volumul "Studii și portrete literare", în iunie 1939. De fapt, Vianu are și el mai multe dedicații în biblioteca romancierului.

Ion Pillat și Vasile Voiculescu, cei doi poeți "tradiționaliști" ai epocii, se numără și ei printre pasionații admirator: "Lui Liviu Reboreanu – îi scria cel dințai pe volumul "Umbra timpului" – Maestrului romanului românesc, cu prietenia lui Ion Pillat, iar cel de al doilea, pe volumul "Întrezăriri", mărturisea la rândul său: "Lui Liviu Reboreanu cu aceeași deplină dragoste și admirare pentru artist și pentru om".

Președinte, pe atunci, al Asociației Scriitorilor din Banat, Virgil Birou îi scrie pe cartea sa "Oameni și locuri din Caraș": "Domnului Liviu Reboreanu, scriitorul cel mai autentic al adevăratului suflet românesc de pretutindeni și din toate timpurile" (1940).

După rostirea, în anul 1940, a celebrului său discurs "Laudă țăranului român", prilejul unui nou val de elogii, marele său confrate Mihail Sadoveanu a găsit de cuviință să-i dăruiască pe un nou volum al său, aceste memorabile vocabile: "Domnului Liviu Reboreanu, cel dințai pentru noi, pentru atâtea ceasuri de freamăt".

Una dintre cele mai strălucite dedicații pentru părintele lui "Ion" o conține această neegalată metaforă a lui Ionel Teodoreanu, care, după stabilirea în București, îi închină o fraternală recunoaștere a înălțimii pe romanul "Tudor Ceaur Alcaz", în 1940, stabilind în mod atât de plastic o ierarhie: "Domnului Liviu Reboreanu, al cărui operă umple văzduhul românesc cu munți de piatră aspră, salutul meu din vale".

Încheiem aceasă primă parte a culegerii și selectării acestor dedicații, insolit repertoriu, care s-ar impune, credem, în aria de interes a istoricului literar.

(Partea I)

Liviu Rebreanu

Teatrul Național București, 1942

Arhiva Sever Ursa

Muzeul "Cuibul Visurilor" - Maieru

Scriitorul vorbește la inaugurarea Muzeului Teatrului Național creat de el, joi, 10 septembrie 1942.

La inaugurarea cantinei Teatrului Național din București, 1942.

Închină un pahar, în același loc.

Înconjurat de artiști și regizori.

Lucrează la "Legea Teatrului", cu Ion Coconețu, directorul Casei de pensii.

O „ISTORIE” (LITERARĂ) DE FORMAȚIE

Olimpiu NUŞFELEAN

Generația amânată de Lucian Valea (Ed. Limes, 2002) este o carte de sertar. Lucrarea a fost scrisă între iunie 1979 și februarie 1983, dar ea a rămas în manuscris aproape douăzeci de ani. Lucian Valea scrie despre generația sa. Fie și un enunț, constatativ și reprezentativ pentru spiritul cărții, precum „generația intră în criză de amînare după Eliberare” ar putea explica de ce manuscrisul a rămas în sertar atât timp. Dacă unii membri ai generației reușesc totuși să se mențină într-un „timp al culturii”, ei nu pot trăi în „propriul timp”, devenind niște „amânați spirituali. Albatroși căzuți pe puntea străină a unui vas”, cînd „solidaritatea plutirii nu ține loc de destin”. Consacrarea unui capitol contribuțiilor proletcultiste ale generației ar fi putut de asemenea să determine intervenția cenzurii în amînarea trimiterii manuscrisului la tipar. N-ar putea fi exclus nici faptul ca amînarea publicării, imediat după ’89, să fi tinut și de dorința autorului de a face o revizuire a textului. Îngrijitorii ediției (fiica poetului, Oana Valea, și poetul Mircea Măluț) mărturisesc a fi operat minime intervenții în text, fapt ce denotă, implicit, necesitatea revederii textului. Avînd în vedere configurația primilor ani decembriști, cînd, de altfel, Lucian Valea se interesează (și) de politică, în orizontul solicitărilor bistroșene, ne putem gîndi că acesta a găsit prea puțin timp pentru a revedea în liniște un text solicitant. Și apoi, pe neașteptate, timpul nu a mai avut răbdare cu poetul.

Cartea este dedicată generației literare a anilor ’40. Este scrisă din perspectiva unei frustrări duble: a neputinței generației (și, implicit, individuale) de a trăi firesc timpul creației (și al afirmării) și a lipsei unei impunerii (și receptări) critice coerente. Generația este ea însăși animată încă de la început de o tendință contradictorie: „setea de

emancipare grăbită, de independență cu orice preț, de a afirma imediată”, pe de o parte,

și, pe de altă parte, dorința de „supunere la tradiție”, care impunea și achiziționarea unei culturi temeinice, întreprindere care cerea timp. Timpul, însă, n-a fost generos cu reprezentanții generației, încă din perioada lor de formare și de afirmare. Grăbit, timpul nu i-a propulsat spre împlinire, ci i-a împins fără cruce pe căi ostile literaturii, operei de construcție estetică. Încă de pe băncile liceului, de unde, în multe cazuri, au trecut direct în literatură, scriitorii perioadei s-au

confruntat cu fenomenul legionar, cu dictatura antonesciană, cu ocupația horthystă, cu ascensiunea fascismului, apoi cu proletcultismul și dictatura care l-a inițiat și cultivat. Ocupîndu-se de cerchiștii sibieni, de scriitorii adunați în jurul *Albatrosului*, de clujenii promovați de *Tribuna Ardealului*, Lucian Valea acordă o atenție specială poeților refugiului, a căror evoluție a fost și mai mult vitregită. Acestora din urmă, mai ales, autorul le evidențiază neșansa de a le fi recunoscută de critică dominantă patriotică și antifascistă a creației momentului, dominantă manifestată ca alternativă la programul estetic de care erau atrași, dar pe care nu-l puteau pune în practică într-o situație istorică nefericită, care le cerea o atitudine fermă.

Situîndu-și demersul, polemic, între studiul lui Emil Manu, *Eseu despre generația războiului*, 1979 (cu o scurtă trecere prin *Panorama deceniului literar românesc 1940 – 1950* de Al. Piru sau cu o referire la antologia *Gorunul lui Horia* alcătuită de V. Fanache) și un eseu al lui Valentin Tașcu, *Poezia: generație și individ* (publicat în 1981 în *Steaua*), eseul care îi incită reflectia finală asupra destinului generației, Lucian Valea procedează la o descriere minuțioasă a fenomenului, apelînd la o informație bogată pe care o ordonează sistematic, atent la nuanțe. Înclinînd spre elementele „biografice” ale generației văzute organic, autorul se crede îndreptățit să-și pună chezăsie, în cele din urmă, propria experiență/existență (literară), pe care o lasă absorbită discret în aceea a experienței generale. El nu este mulțumit de ceea ce s-a scris despre generația sa, de jumătățile de adevăruri rostite (și doar în parte am putea ghici aici o bine disimulată nemulțumire personală, justificată într-un fel, care poate face afirmațiile mai vehemente, dar nu mai puțin juste), și ca atare se angajează în orchestrarea unei „istorii” proprii, fixate în spiritul epocii. Vorbind despre scriitorii ardeleni, „unii pomeniți cu lehamite, în articole și cărți, alții ignorati cu desăvîrșire”, autorul are sentimentul că repară o nedreptate.

Lucrarea începe oarecum didactic, cu o *Introducere la ideea de generație*, nelipsită de un anumit farmec cultural-istoric, deoarece se pornește, pe idee definirii conceptului de generație și pe ilustrarea acestuia în istoria literaturii, de la Aristotel, și se trece prin *Vechiul Testament*, Schlegel, Musset, Sainte-Beuve, Ortega y Gasset, Thibaudet, Boisdeffre, ca să se ajungă la Ovid Densușianu, N.

Eveniment

12 ♦ Mișcarea literară

Iorga, Mircea Vulcănescu și la mulți alții. Realizând o reliefare a generațiilor din literatura română, istoricul insistă asupra generației anilor '30 și mai ales a anilor '40. „Reprezentanții generației lui Mircea Eliade – se constată – ilustrează în cultura română note generale. Critici, ei sunt estetizanți și – cei mai mulți – rationaliști; filosofi, ei cultivă eseul, în curenț cu gîndirea europeană – Husserl, Kirkegaard, Heidegger, Keyserling – dar și cu gîndirea indiană și religiile orientale; prozatori, ei practică analiza psihologică; poeti, ei inovează în cadrul limbajului și, în egală măsură, în cel al comunicării.” Tânără generație are gustul polemicii, pe care o practică în dorința de a afirma o nouă spiritualitate, pe baza unei etici, pe care Mihail Sebastian o consideră „întîiul și cel mai de seamă element al unei culturi”. Acest element își va menține priza și la trăirea generației următoare, cu tangențe strînse atât la estetic, cât și la realitatea social-politică. Tinerii scriitori ai generației '40 vor simți nevoie să se revendice de la estetic și, în același timp, datoria apartenenței la un timp și la un neam le va trezi imboldul reacției la nedreptățile momentului istoric. Trecînd în revistă bibliografia dedicată generației, autorul constată că aceasta face o prezentare nedreaptă, incompletă, a destinului reprezentanților generației, neducînd informația pînă la capăt, încărcîndu-se de tot felul de lacune.

Angajîndu-se în explorarea propriu-zisă, preponderent diacronică, a generației anilor '40, sau a războiului, Lucian Valea aduce mai întîi un elogiu școlii momentului respectiv, cînd aceasta atinge nivelul cel mai de sus al demersului ei din perioada interbelică. Dascălii pun în mîinile elevilor cărțile și revistele vremii, conștienți că demersul formativ trebuie să depășească perimetrușcolii. Prin lectură, tinerii înving spiritul provincial, ating curenții de manifestare a ideilor europene. Societățile de lectură, revistele școlare, mai întîi, apoi ziarele și revistele literare au un puternic rol formativ. Încep primele colaborări cu poezie, proză, articole... Își formează și perfecționează gustul și simțul lecturii: „Din articolul lui Eliade am înțeles, adolescenți fiind, că lectura e în primul rînd act intelectual și abia apoi act recreativ”, iar cărțile „nu se citesc numai, ele se cuceresc.” Mărturia descoperirii în *Revista Fundațiilor Regale* a corespondenței ca „gen literar nou”, prin scrisorile lui Marcel Proust, prin epistolul dintre Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu, va cîștiga o semnificație aparte cînd o vom relaționa, mai tîrziu, cu amînata facere a revistei *Euphorion* reflectată în epistolele lui Ion Negoițescu sau Radu Stanca, cu descinderea multor „amînați” în jurnal, care va deveni pentru unii un gen al salvării. Impactul cu litera scrisă este detectat pînă și în funcția „poștei redacției”, exercițiu în cadrul căruia *Curentul literar* „profesa comentariul critic, observațiile pe text, sublinierea reușitelor dar și a neîmplinirilor. Desigur că pînă la un punct aşa procedau și alte reviste. Nouă la „Curentul

literar” era seriozitatea cu care tinerii erau primiți și statonicia cu care evoluția era urmărită. Totul lăsa să se vadă că erau luati în serios.” (Fapt, am zice, mai puțin detectabil astăzi.)

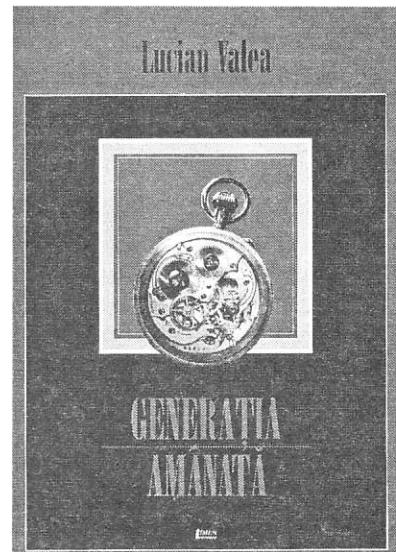
Inocent și orgolios în același timp, poetul consemnează: ”În ziua aceea de 25 august 1940 ne adunam la Năsăud Al. Lungu, Al. Husar, Claudiu Moldovan, N. Trufău – autor al unei plachete de versuri sensibile și cuminți -, Lucian Valea și alții, fără să bănuim că inaugoram, odată cu prima noastră șezătoare literară, una din cele dintîi prezențe, de generație, în istoria care ne pîndează cu toate necunoscutele ei.

Undeva la București, la Buzău ori la Cluj, alți tineri ca noi visau reviste literare și puneau la cale și ei șezători. Semn că generația se născuse.”

La o primă vedere, pare o afirmație exagerată, dar spiritul generației a încolțit în asemenea momente. Abia încolțit, acest spirit se va confrunta cu vitregii dintre cele mai neașteptate.

„Reîntors la Cluj – notează imediat autorul –, după cîteva zile numai, a căzut ca un trăsnet peste Transilvania, Dictatul (Seara de 30 august ca și noaptea care i-a urmat au fost cele mai lungi din toată adolescența mea).” Formarea și afirmarea literară a generației va fi însotită de asemenea surprinzătoare vicisitudini. Geamurile unei vitrine de la librăria „Cartea Românească”, în care ediția Perpessicius din Eminescu era încunjurată de poetii Ardealului, vor sări cîteva zile mai tîrziu în tăndări. Dar șocurile pe care le îndură generația abia încep.

Urmărită îndeaproape, generația este descrisă în inițiativa de a scoate reviste proprii, se încearcă un profil lîric (și politic) al epocii, sumar schițat, vizîndu-se și două cazuri de adeziunea politică vinovată (Ion Caraion și Mihu Dragomir). De altfel, baza principală a analizei o constituie informația oferită de revistele literare scoase de reprezentanții generației sau la care aceștia colaborează. În privința coerentiei generației, ea e identificată între 1939-1940 și vara lui 1943, cînd grupările literare trăiesc un sentiment al timpului, iar în interiorul fiecăreia, „un sentiment de familie”, după care deteriorarea unității s-a produs foarte repede. Nemulțumit de felul cum a fost încadrată poezia refugiului de către critică, acreditîndu-se încă din epocă ideea că ar fi „o formă de sămănătorism epionic, de manierism traditionalist” (pentru care Radu Stanca a utilizat

termenul de „păsunism”), Lucian Valea apropie timbrul acesteia mai mult de cel arghezian decât de cel coșbucian, recunoscîndu-i note descinse din simbolismul pillatian, cultivarea elegiei, a pastelului încărcat de neliniști rurale, a motivului crîșmei și al dezrădăcinării de sorginte eseniană. Filierele Goga sau Blaga nu sănt nici ele neglijate, ca și legăturile cu folclorul prin modelul oferit de Eminescu. Unui articol din iunie 1941 semnat de Ion Negoiescu în *Tara sibiană*, în care foarte tînărul critic afirma că „Tinerii poeți ardeleni, cu unele excepții, suferă tocmai de lipsa orizonturilor extranaționale”, Lucian Valea îi contrapune un articol scris doi ani mai tîrziu de Radu Teculescu, în care, rezumîndu-se acuzele aduse poetilor refugiului, se spune că aceștia nu sănt nici pe departe „poeți de ocazie”, deoarece tragedia Ardealului, trăită viu, e o temă majoră și constantă. Scoaterea poeziei refugiului de sub acuzația că ar fi fost angajată în slujba oficialităților zilei este operată convingător de V. Fanache (care o apropie de militantismul scriitorilor europeni mobilizați împotriva fascismului), sau de D. Micu, care îi recunoaște „sensul protestatar”. Alături de ieșirile în presă, cafeneaua este locul care le dă scriitorilor sentimentul solidarității, fapt pentru care autorul îi realizează un fugar portret. Consistența generației este dată de producțile publicistice și literare, de „programele” pe care le pun în mișcare, așa cum a fost și cazul *Scrisorii* adresate lui E. Lovinescu, scrisoare „devenită” *Manifestul „Cercului literar” de la Sibiu*. Recunoscînd valoarea *Manifestului*, Lucian Valea își exprimă dezacordul cu aserțiunea că literatura deceniului al patrulea ar fi prizoniera confuziilor sămănătoriste, opinînd că Lucian Blaga și o generație de tineri scriitori o orientau cu fermitate spre estetica modernă. Cercului sibian îi este consacrată, de altfel, o parte însemnată a lucrării. Întoarcerii scriitorilor refugiului în Ardealul de Nord în aprilie 1945 îi este destinat un capitol intitulat sugestiv *Nimeni n-a tăiat vițelul cel gras*. Portretul contradictoriu al epocii este ilustrat prin referirile la atacurile produse asupra unor scriitori imediat după august '44, mai ales asupra lui Liviu Rebreanu, la moartea acestuia. Printre intoleranțele proletcultiste, cîteva proiecte răzbesc – culegeri de poezii, apariție de reviste în Clujul postbelic... Dar devine tot mai evidentă *Imposibila întoarcere...la literatură*, așa cum sugerează un alt capitol al *Generației amâname*.

„Izolați, scoși din circulație, primiți cu refuzuri peste tot, (...) lăsați pur și simplu pe drumuri, în jurul cerchiștilor – notează succint, plastic și generic Lucian Valea – se organizează acum o adevarată campanie a discreditării. și pentru că izolările și ostracizările în care fuseseră azvîrlîți cu forță să apară și mai convingătoare, ele sunt taxate de presa vremii «tăceri» și «indiferențe». // Fără revistă proprie și în condițiile în care marile reviste nu-i publicau iar publicațiile locale îi disprețuiau, ei recurs

la *Jurnal* și la *Corespondență* ca la unice mijloace de exprimare – și de comunicare...postumă! Ideea de dactilografiere a operelor sub formă de cărți și de păstrare a lor în biblioteci ca unice absolute are o îndoită semnificație: ea exprimă o eroică hotărîre de-a nu abdică, dar și un disperat sentiment al inutilității. O imensă combustie sufletească și o enormă cantitate de idei și de aspirații spirituale se vor consuma, hrânind nu numai ilegală și elevata lor experiență intelectuală, ci și incredibilele coșmaruri ale supraviețuirii.” Unii dintre ei vor izbîndi mai tîrziu, dar aceasta cu prețul unor mari sacrificii. În imediat, unii vor refuza cu încăpăținare acceptarea realității, la Cluj sau la Sibiu, alții – notează autorul cu...nostalgie – se retrag la Năsăud să întemeieze o „confrerie spirituală”. Aici, dimineața predau în școlile năsăudene, iar după-amiază înfirzie în vreo crîșmă, beneficiind de o anumită libertate spirituală „care le îngăduie să-și prelungească pentru o clipă studenția”. Octavian Ruleanu, Al. Husar, Gavril Scridon, Ion Cutova, Teohar Mihadaș, Lucian Valea și alții. Neplăcerile îi vor găsi și aici. Generația a pierdut oricum detenta maximă. Ea a cunoscut un eșec din care nu își va mai reveni, constată autorul cu tristețe. Destinată unui viitor strălucit, acest viitor i-a fost furat de istorie. Polemizînd cu Valentin Tașcu, care, într-un articol din *Steaua*, definea „amînarea”, cu trimitere la cîteva cazuri exemplare din literatura română, prin „excludere temporară”, și taxa tragedia blagiană drept „accident”, istoricul literar deplînge absența unui „spiritus rector” al generației, care ar fi putut realiza un „front comun”, dar și ar fi afirmat literatura și ideile scriitorilor din anii '40 constant și consistent. Experiența generației îl determină să arunce un ochi rezumativ și în epoca scrierii lucrării, cînd „policentrismul și democrația” ar fi putut fi sănsele culturii românești. Sânsele acestea n-au funcționat nici ele.

Concepță ca o „istorie”, *Generația amânată* de Lucian Valea se constituie ca un roman de formă, al generației și al autorului deopotrivă. La aceasta concură bogăția informației, farmecul amănuntului, participarea subiectivității („vocea auctorială”), diversitatea formelor prezentării (descriere, analiză, evocare, interviu, eseu), plasticitatea unor evocări. Există afirmații care ar merita, desigur, să fie (re)discutate. Uneori poate deranja – în „prezentarea” generației – o personalizare excesivă. În altă ordine de idei, afirmația îngrijitorilor de ediție cum că s-au făcut „minime intervenții pe text”, fără ca acestea, sau natura lor, să fie numite, descumpănește. În același timp apar neglijențe de redactare/transcriere, de care ne îndoim că ar aparține autorului sau că ar fi (fost) „lăsată” de acesta să ia calea tiparului. Dincolo de acestea, cartea este o „istorie” (chiar un “memorial”) de formă, dar și una a eșecului. A unui eșec dramatic, al generației și al autorului.

UŞA ÎNTREDESCHISĂ

Ioan PINTEA

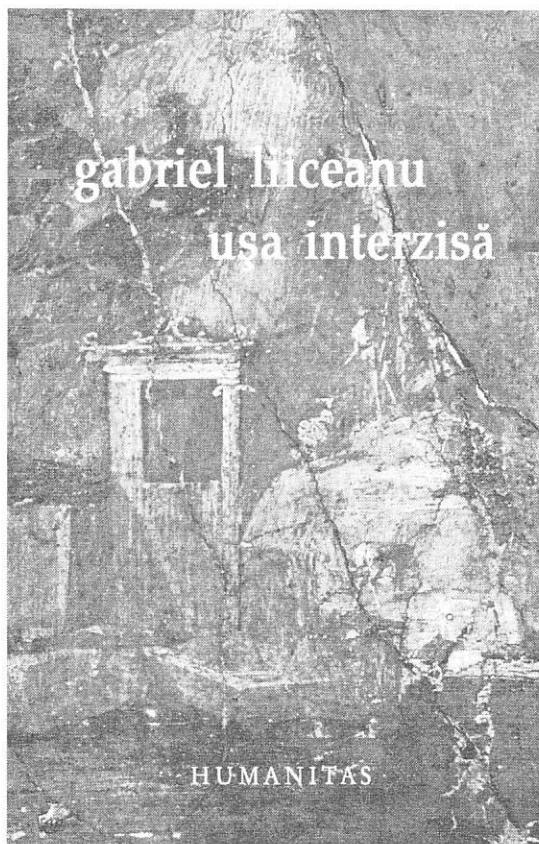
Cînd, în 1983, a apărut *Jurnalul de la Păltiniș*, în cultura românească s-a produs un gen de febrilitate asemănător unui cutremur. Nu exagerez cu nimic prin ceea ce spun. Lumea culturală, lumea literară sau cea filosofică au simțit din plin şocul acestei apariții editoriale. Cel puțin generația mea poate recunoaște, dacă e sinceră, că se poate vorbi, fără a ne teme de ceva, de o lume dinainte și de după *Jurnalul de la Păltiniș*. Butada cum că revoluția din Decembrie '89 își are rădăcina și în această carte nu este întîmplătoare, nici de prisos. Dintr-odată s-a resimțit nevoia de altfel de modele. Unul era, desigur, Constantin Noica. Dintr-odată s-a simțit nevoia de discipolat. Discipolii erau, desigur, Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, Sorin Vieru. Poate cabotini, poate histrioni, mulți tineri din anii '80 căutau un Maestru, un Guru, un Avva, un Antrenor cultural sau spiritual, după modelul păltinișean. Eu însuși influențat de această carte am găsit pe Avva Nicolae Steinhardt și am bătătorit de zeci de ori cărările și potecile Rohiei înspre chilia monahului, care, din prea multă dragoste pentru Constantin Noica, a făcut pușcărie, dar i-a și poreclit cu admiratie pe discipoli Chatarii de la Păltiniș. În 1987 a apărut *Epistolarul*, care, și el la rîndu-i, a dat naștere, ca și *Jurnalul*, de bună seamă, la o serie întreagă de controverse. Într-un text din *Tribuna*, din 3 septembrie, 1987, regretul Marian Papahagi îi dedica o cronică densă, destul de extinsă și, fără doar și poate, favorabilă. Crónica se intitula *Exerciții de sinceritate*. În anul 2001, Gabriel Liiceanu publică o carte, din păcate puțin comentată și recenzată, *Declarație de iubire*, o carte în contrast absolut cu *Apel către lichele*, dar care trezește cititorul, specialist sau specializat în filosofia tragicului, politropiei, limitei, cu totul și cu totul în fața altui autor. A autorului care mărturisește, care părăsește conceptul, ideea și coboară în ograda neaglomerată, lipsită de bibliografie stufoasă, pusă în bună rînduială, administrată; a martorului pur și simplu. Capodopera acestor exerciții de sinceritate (a nu se uita *convorbirile cu Cioran*) este, fără îndoială, recenta *Ușă interzisă*, apărută anul acesta la Editura Humanitas. O apariție de excepție, rară, care trece dincolo de fastul mărturisirilor și întredeschide ușa

înspre omul Liiceanu, personajul principal al cărții. Personaj, care, dacă dorești să-l cunoști cum se cuvine, trebuie să deschizi ușa cu șperaclul celorlalte cărți, nefilosofice, și să intri lăuriș, cum ar spune moroșenii și Constantin Noica, înlăuntru. Odată intrat, vei descoperi, șocat sau nu, lumea unui eu, de la care ai de învățat. De învățat în primul rînd cum să te eliberezi de tăcerea grea și apăsătoare (a conceptului poate?, a Dumnezeului culturii poate?) care ți-a ținut "suflețelul" în ascundere, în nevedere. Oricum, într-un interval tragic, dramatic. Sincer cu prietenii (nu înțelege în ruptul capului cum Andrei Pleșu se poate însotî cu Mircea Dinescu), tranșant cu lichelele (Adrian Păunescu revine ca un leit - motiv), sentimental, mîndru, reproșindu-și nu de puține ori cînd vorbește despre relația Tată - Fiu, regăsind prietenia totală în cuplul Monica Lovinescu - Virgil Ierunca, protector și părinte cu tinerii discipoli Bogdan, Cătălin și Sorin, neîntrecut în a descrie și rescrie Păltinișul de altădată, Heidelbergul, coliba filosofului Heidegger, Gabriel Liiceanu supune pe cel care-l citește la un traject reproiectat pe cantitatea proprie de sin-ceritate, de dezbrăcare totală a ceea ce se ascunde dincolo de poză, dincolo de mască, dincolo de sulemeneli. Rămas pe tărîmul vieții, cum spune despre Platon, are curajul și îndrăzneala de a da aproape totul pe față. Însemnări biciuitoare asupra lumii în care ne mișcăm și trăim, pasaje lucide despre despărțirea de filosofie, din nou dorul după mariajul cu filosofia, apropieri duioase de "suflețelul" atât de mult pus la zid de Constantin Noica, fac din Gabriel Liiceanu un povestitor de neegalat, sentimental uneori, patetic, cînd e vorba de poporul român, niciodată schimonosit de morga specialistului, care, filosof important fiind, nu uită să plîngă, să se bucure, să urască, să rîdă, să ia în derîdere, să fie sclavul unor "sinucigașe experiențe culinare", să scrie pe șleau despre erotic și să o numească pe Friedgard Thoma (care a publicat cartea *Pentru nimic în lume. O dragoste a lui Cioran* și care vedea în acesta "un fabricant de aforisme") pur și simplu o... "capră metafizică". Un filosof eliberat din arhicunoscutul turn de fildeș și redat, prin propria spovedanie, deșertării de sine. Vîrful aisbergului este, după

părerea mea, cearta cu filosofia, scandalul dintre viață și concept, dintre trăire și teorie; alegerea după atîtea idei aproape tangibile a iluziei, a ceea ce permite vieții de zi cu zi să meargă mai departe. Despre fiecare însemnare din acest jurnal s-ar putea scrie pagini întregi. Nu mă încumet, deocamdată. Vreau să-mi păstrez dragostea pentru "Ușa interzisă", întrdeschisă înspre o cunoaștere, prin mărturisire, a firii omenești. "Trebuie să ieși din propria-ți dramă pentru a o exprima", spune autorul. Și ce exprimă omul Gabriel Liiceanu? Întrebăm. Exprimă ceea ce stă dincolo și dincoace de filosofie. Viața nefardată, "deșărtăciune a deșertăciunilor", care, cum poate fi salvată, cum poate fi mîntuită, dacă nu cel mai bine, cel mai deplin cu răspunsul Doamnei Bernea la întrebarea lui Gabriel Liiceanu. De căutat în carte și de citit! Parafrâind prima însemnare, aş putea spune că Gabriel Liiceanu scrie și are drept miză un scop terapeutic. Celor care nu se pot mărturisi pînă la capăt sau încremenesc în propriul proiect al remușcărilor, autorul *Jurnalului de la Păltiniș* le

propune pe un ton deseori moralizator lepădarea de Janus, consacrîndu-le în schimb rețeta propriului eu.

Și totuși Gabriel Liiceanu scapă unei perceptii clare. De ce, oare? Încă nu am înțeles. Dar am răbdare. Și marele prieten Andrei Pleșu are, și el, o îndoială. Pe parcursul lecturii am încercat să mi-l limpezesc, să mi-l lămuresc (în duh paulin) pe acest personaj care este Gabriel Liiceanu. Dar surpriza este că, la un moment dat, nu știi de unde să-l apuci. Am avut sentimentul a ceea ce spune în cîteva cuvinte Andrei Pleșu, la lecturarea paginilor manuscrise din jurnal: "Ceea ce înseamnă că nu mai știu de unde să te iau. Spui că ești liber de filosofie, în timp ce tragi după tine, cu alură de ocnaș ghiuleaua *Fiență și Timp* ". Și drept corolar îndoială și suferință autorului: "Durerea mea în ce-l privește pe Andrei: nu m-a lăsat niciodată să înțeleg că ar ști *cine* să înțeleagă". Și drept certitudine pentru cititor: avem, totuși, o ușă întredeschisă. Îmi cer iertare dacă am intrat cumva, poate, lătuș...

Cassian Maria SPIRIDON

Un ochi interior

gîndesc/ ce rost își are
ca să fii/ o umbră pămînteană
cînd inimile toate sînt
umflate de orgolii

o piatră a căzut și spune c-am pierit
sub presiunea timpului
sub apăsarea lui cosmică
lovit de bolovanii secundelor nerăbdătoare
mitraliat de clipele subțiri și înalte
ca niște fecioare hărăzite castității
– tare greu atîrnă
o zi și-o noapte/ prinsă-n calendar –

un ochi deschis interior/ într-o lumină albă
îți cată mîinile
ce nu mai vor să-și afle odihna
pe fruntea cuprinsă de-ntuneric

astăzi sînt de tot sfîrșit
o ploaie grea din prea înalturi se revarsă
tu iartă pieptul plin de nori
și ale noastre vechi păcate

de mult n-am suferit atîta întuneric
am fost și sînt iubit de cîini
alcoolici mă salută/ copiii îmi zîmbesc
sînt preferat de cerșetori

aș vrea să dorm/ măcar câteva clipe

* * *

mi-am stabilit întotdeauna regula
am pierdut o bătălie după alta
o glorie/ pe care o plătesc din greu
rătăcitor prin lumea de iluzii
s-au tras în mine gloanțe numeroase
dar spun/
chiar de am sînge în pantofi

mantaua umedă de limfă
mă simt bine

întotdeauna voi afla pe cer
o inimă ca de mărgean
o pajîște stelară
în care îngerii se-ngrăpă
unul după altul
sînt un muritor în aşteptarea mînturii
ce va veni azi/ sau mîine
sau nicicînd
dar pînă atuncea stau/ la porțile mîhnirii

* * *

mă bîntuie un dor cumplit
precum luminii de soarele amiezii
și Lunii/ pierdută între stele/ de Pămînt
ceva s-a întîmplat acolo-n Ceruri
sînt astre ce s-au întîlnit
și astre ce și-au părăsit prea cunoscutul drum
[precum e primăvara
tulburată de preaplinul vieții]
abia de sînt
printre atîtea inimi reci
dimineață/ la prînz și toată seara
încerc să te descopăr

* * *

**Poezia
"Mișcării literare"**

viața va avea față ta
va veni dimineață la mine
cînd zorile pline de rouă
își vor lepăda
straiele/ deja străvezii/ ale noptii

va sta în picioare/ ușor visătoare
așteptîndu-mi prima clipire
îngăduitoare ca dragostea
în dimineață atîta de clară
dar plină de miez

ca o nucă proaspătă
 îmbrăcată în verde
 îmi va mîngîia fruntea
 obrazul palid/ împădurit
 va deschide o poartă plină de
 albe pătrătele de fildeș
 va avea fața ta și va spune:
 te scoală
 drumul tău e mereu
 la-ncepuri
 stă dreaptă/ c-un zâmbet abia perceptibil
 ea știe...

Luna-i pregătită să cadă
 în lacul din munții Carpați

Am ochiul plin

am carnea tare/ nu mă plîng
 sînt încă viu
 am fruntea împodobită/
 de spinii și laurii rîvniți
 am pieptul împietrit
 de-atîtea lovitură
 – sînt singur/ precum lupul –

 de mă iubești
 cum uneori o spui/
 nu mă ierta și uită-mă/ pe loc
 numai aşa/ de Oceanul negru
 nu-ți va fi întreaga ființă absorbită
 mă lasă/ cît de puțin îți cer

 m-așteaptă dansul
 pe pietrele-nroșite

de focuri și de sînge/
 nu merit lacrimile tale
 la fel cum de la viață nu prea merit
 am sufletul străpuns de vijelie
 și tîmpla de glonțul disperării
 dar iarba urlă ca să fim

iubirea nu iartă/
 pedepsele îi sînt nemăsurate
 fii tot ce poate răni mai adînc

Suflet călător

Popocatepetl cu fruntea îmbrumată
 stă bătrân și pufăie arar
 toate trec și mor ca floarea secerată

peste munții cei înalți și plini de cactuși
 timpul/ s-a oprit în loc
 dincolo de viață și de moarte

Popocatepetl se vede tot mai greu și rar
 după curbe și clădiri pitice
 tu rămîi la fel de îndepărtată
 pentru un suflet călător/ printre azteci

Euridice

de sînt iubitul tău/ să nu ai milă
 eu/ nu am suflet

trăind întru poezie și dragoste
 noaptea și ziua sînt una
 nu știi cînd începe
 sau cînd se sfîrșește
 timpul nu-și are măsură

sînt trepte din oase de înger
 le urc/ în sfială/
 spre locul de unde am privi
 împreună/ neantul

cît ești de departe
 ape/ cîmpii/ reliefuri ciudate
 te-ascund
 sînt înălțimi colțuroase/ neprimitoare
 înghețate/ ca pe un astru/ o planetă
 foarte îndepărtată de soare

rămas printre vii
 răpită de zeii cei orbi
 te caut/ cu toată disperarea necesară

Daniel CORBU

"Eu cred în poezie ca într-un blestem"

- Daniel Corbu, ai publicat opt cărți după decembrie 1989. La ce bun poeții în vreme de tranziție?

- Tranziție e un cuvânt care nu-mi place deloc. Chiar de mic știam că tranzitez de la pubertate la adolescență, la majorat, mereu eram făcut atent că nu sunt încă major... Au urmat tot felul de "transhumanțe". Dar în România se vede că e un termen care s-a impus foarte serios, iar după '90, poetul a cam început să se întrebe la ce bun poeții în vreme de tranziție? A început să pară puțin fără rost publicarea cărților, a început să se întrebe câți cititori vor mai ajunge la textele lui, însă rostul poetului este cu totul altă problemă, pentru că eu cred în poezie nu ca într-o profesiune, ci ca într-un blestem și poetul trebuie să săvârșească lucrul pentru care este blestemat și destinat.

Eu cred chiar în poetul orfic, pentru că poezia este sfâșiere, este exorcism. Actul scrierii e un act extraordinar de complex și care implică nu doar fortele proprii ale poetului, dar parcă și forțe din afară.

- Ai intrat în literatură în contextul în care ideea de generație avea o foarte mare încărcătură. Era și solidaritate, era și formă de protest, era și refugiu, dar și sprijin. Cum vezi, privind înapoi, cufără mânie, acel exercițiu de accesare în lumea literaturii?

- Cred că anii optzeci dau seamă despre un fenomen literar extraordinar la noi, acesta încheind secolul douăzeci rotund. La începutul secolului XX, era avangarda literară, folosim termenul acesta, deși el implică un conglomerat de direcții, curente – era expresionism și integralism și toate celelalte – iar la sfârșitul secolului s-a încercat un alt mod de a scrie, care a fost tot un fenomen în spirit avanguardist. Așa cum bine știi, dragă Nicolae Băciuț, deoarece chiar tu știi că ai inițiat ancheta literară din *Echinox*-ul din '79, unde s-au spus niște lucruri deosebite și care a însemnat chiar un manifest pentru generația așa numită optzeci, fără un alt termen la îndemână, cum a fost numit și postmodernismul, cam grăbit, fără un alt termen mai potrivit la îndemână, deci, fenomenul a fost nemaipomenit, apreciat până și de bătrâni invadioși, poeți ai cetății, liricii cetății de-atunci, chiar Nichita Stănescu a considerat că e vorba de un ceva

altceva al poeziei românești și atunci toată impunerea s-a făcut în grup, pluton, brigadă, mă rog, alți termeni militari care ne displac, desigur, astăzi. Consider că a fost absolut necesară acea impunere, pentru că a reușit să incumbe frica în rândul păzitorilor ideologiei de atunci, ocrotitorii ideologiei vremii, care au devenit foarte atenți la noi. Dar atenții au fost și criticii literari care, mulți dintre ei, au remarcat că e un alt mod de a scrie ceea ce propuneam noi.

Acum, după atâtia ani, eu cred că a venit timpul patriarhilor. Am început să ne numărăm anii spre cincizeci. Acum generația nu mai înseamnă mare lucru și fiecare își creează în singurătate poetica lui, poemele, care îl fericesc sau nu-l fericesc.

- Crezi, evaluând ce e mai reprezentativ, că a fost justificat entuziasmul cu care mulți au întâmpinat generația '80? În ce măsură a confirmat ea așteptările? N-a fost prea mult zgomot?

- Eu cred că cei care au fost entuziasmați de ceea ce se petreceau atunci cu noi, aş numi pe Ștefan Augustin Doinaș, Nicolae Manolescu, Jean Pop, Marin Mincu etc., au avut intuiție literară, au mizat pe câțiva poeți. N-au prevăzut însă pe alții care urmău să vină. În clipa de față, punctele de forță ale generației sunt schimbate, ele sunt acum în toată țara, ceea ce nu vor să înțeleagă unii critici care apelează mereu la cele cinci nume care înseamnă vârfurile generației și cu aceasta pun punct generației. Nu e chiar așa. Iată,

de exemplu, eu apreciez pe mulți dintre congenerii noștri, dar nu proslăvesc pe mulți. Cărtărescu s-a dovedit a fi un foarte bun prozator. Eu sunt entuziasmat de proza lui, care sigur, a întrecut poezia sa. Cred că și el se dezice de unele texte poetice ale lui de atunci, dezvoltate mai mult pe orizontală. Eu cred că poezia care rezistă din această generație este poezia care are caracteristicile generației – livrescul, textualismul, dar care nu e lipsită de metafizic. Eu aici aş vorbi de latura moldavă a generației '80, care a impus și care a rămas în metafizicul de care vorbeam, și de câțiva poeți ardeleni, cum ar fi Ion Mureșan, care nu s-a dezis de metafizic.

- Trăiești în provincie. Te simți marginalizat?

**Dialogurile
"Mișcării literare"**

- Păi, cum se întâmplă lucrurile acestea?! Marginalizarea e un cuvânt cu care se poate jongla mult. Bacovia, în anii '20 - '30, era un poet care s-a automarginalizat, dar nu știa nimeni. Mircea Eliade, când a auzit prin anii '70 că Bacovia e un poet imediat după Eminescu, la fel ca Blaga sau Arghezi, chiar a fost foarte mirat. Însă poezia lui de stare a crescut în timp și a început să aibă mulți cititori. Acum, într-un moment de mare confuzie în România, când veleitarii dau din coate, când încearcă să se impună, sunt uneori agresivi, și noi înțelegem psihologia veleitarului, este absolut firesc în perioada aceasta, cum ai spus tu, de tranzitie, să-ți vină să stai numai în casă și să te bucuri de imagini poetice sau de câte o metaforă, de un vers deosebit pe care îl scrii.

N-aș putea spune despre mine că sunt marginalizat, eu mi-am publicat bună parte din ceea ce am scris, însă există o atmosferă destul de proastă în România, există o serie, vorbeam de veleitatism, de arendași literari, care au reușit să ia câmpul literaturii, fac tot felul de festivaluri de poezie, împart premii, nu ca să laude un poet, că uneori mai invită și poeți de valoare la premii, ci ca să se lustruiască pe ei, să facă activitate literară etc., etc. și lucrurile acestea sunt uneori dezolante pentru noi, care chiar ne ocupăm de fiziologia poemului, chiar de viitorul poeziei noastre.

- Moldova a oferit modele de prietenie literară, a susținut cultul prieteniei literare. Mai trăiește acest cult? Mai ai prieteni în lumea literară?

- Îmi vine să spun că trăiesc pentru poezie și pentru prietenie și înainte de '89 eram foarte convins de asta. Unii prieteni pe care i-am avut s-au menținut – mă gândesc la George Vulturescu, la Lucian Vasiliu, Nichita Danilov, sau unii prieteni din celelalte generații, care au rămas consecvenți. Dar au fost și unii care..., te mai înșeli în prietenie, există trădări. Trădările sunt ca un spirit pe râurile sufletului nostru. Însă învățăm mult și din trădări.

Eu sunt născut la Tîrgu-Neamț, punct fierbinte al culturii noastre, dar iată-mă ajuns la Iași, la Muzeul Literaturii Române, mai precis la Bojdeuca din Ticău, unde sunt muzeograf, și zilnic vorbesc despre ceea ce tu invoci acum: prietenia între scriitori. Vorbesc despre celebră prietenie Creangă – Eminescu, de perioada absolut romantică a Junimii,

de spiritele alese de acolo, și de faptul că în acea perioadă, orice spirit de valoare, orice spirit înalt ar fi trecut prin Iași era reținut de junimiști, de atmosfera aceluia cenaclu, care a dat practic pe toți clasicii literaturii noastre. Nu se poate să nu vorbesc aproape zilnic despre literatură și prietenie.

- Continui să scrii, să publici poezie. De ce crezi că e amenințată poezia, acest mod de comunicare cu lumea?

- Noi trăim ca poeți niște neliniști în perioada aceasta, pentru că ceva se schimbă în lume, se schimbă modul de comunicare, se vorbește tot mai mult de cartea electronică, de dispariția cărții, dispariție în care eu nu cred cum nu cred nici în paharele de plastic. Se vorbește de dispariția artei, de cam vreun secol. Poezia va rămâne, va muri odată cu ultimul om, ca să spun iarăși un loc (lucru?) comun. Totdeauna va fi nevoie de visare, de magie, de pătrunderea misterului cu ajutorul imaginatiei și totdeauna poezia va fi prezentă. Această schimbare a modului de comunicare schimbă și fiziolgia poeziei de astăzi. În ceea ce mă privește, rămân la magie, la mister, la șamanismul dintâi, pentru că nu accept nici limbajul tehnic al ei, impuritățile ei. Adică, într-un fel, aşa cum în *Principiu poetic* o declară Alan Edgar Poe, preluat apoi de Baudelaire și Mallarme, cred în poezia pură, care îți oferă lumea și emoția ideală.

- Riiști o profeție? Care ar fi sănsele poeziei românești într-o perspectivă mai îndepărtată?

- Poezia românească ar trebui, în primul rând, cunoscută și de alții, nu numai de noi. Limba română, cea care ne dă satisfacții extraordinare, parcă nu e de ajuns pentru poezie. Nu poate fi gustată decât de un procent din cei patruzeci de milioane de români cât înțeleg că sunt în țară și în lume, ci ar trebui să facem programe, să pregătim traducători foarte buni, cu prieteni ai limbii române, chiar dacă nu români, dar amanți ai limbii române, ca să zic așa, ca poezia să fie cunoscută în lume, pentru că eu cred în destinul ei. Cât despre poezia viitorului, cum am intuit că vrei să mă întrebă, eu cred că vor mai fi cam două generații de căutări, de experiment și cred că ea se va întoarce la starea primară, aceea de mir, de cântec.

Bistrița, 12 octombrie, 2002
Interviu realizat de Nicolae BĂCIUȚ

La Colocviile "George Coșbuc", 2002

Alexandru VLAD

EXIT

1.

Pe masă mai erau vreo trei sticle de vin și pahare. Vinul rămăsese de ieri. Mai mult ca sigur că-l primiseră pentru vreo mică ilegalitate comisă acum, în ultimul ceas. Îl ascunsese sănătatea în dulap, între dosare, ca să le mai rămână ceva și pe azi, și când am venit î-am găsit bând deja. Masa era udă cum se revărsase din pahare, și m-am mirat pentru că nu era nici unul mare amator de vin, și chiar l-am întrebat pe Meru cum se face, iar el mi-a răspuns că vinul e săngele Domnului, vinul e săngele meu și beți săngele meu, apoi l-a atîntit pe Lazăr cu privirea chiar peste buza paharului pe care-l ținea ridicat ca pentru un toast:

- Lazăre, noi bem săngele Domnului...

Lazăr râse liniștit, privi spre mine, dar i se adresă lui Meru:

- Vezi că ți se varsă paharul.

- Nu se varsă. Lazăre, noi am dus întotdeauna greul aicea...

În timp ce ascultam conversația asta otova și auzeam cum paharele ciocnite sună primejdios a sticla observam că lucrurile din jur parcă ne erau deja străine, parcă am fi și plecat deja, ba mai mult – parcă retrăiam aceeași senzație de la venire, și la plecare și la venire ai același sentiment că ambientul îți e cumva străin.

D-na Cosmuța mâncă sandvișuri cu salam dintr-un pachet pe care-l desfăcuse și-l avea înaintea ei. Mușca cu vîrful dinților, cu grija, înclinând ușor capul de fiecare dată și ținând degetul mic depărtat. Parcă mâncatul ar fi fost un lucru care pretindea multă higienă. Îl privea când pe Meru când pe Lazăr prin ochelarii ei puțin fumurii și mușca mai departe liniștită din sandviș, aplecată peste pachet și având grija din obișnuință să nu facă firimituri. Mă îmbie și pe mine spunându-mi *domnul Crișan* (abia în ultimele săptămâni am renunțat la suspiciunea că ar exista o oarecare ironie în această adresare). Am refuzat cu o politetă oarecum ceremonioasă, și niciodată nu mi-am permis să primesc, deși ea nu începea până când ne îmbia pe fiecare pe rând, abia apoi se pornea să muște din cele două sandvișuri zilnice. De parcă acestea ne-ar fi putut ajunge la toți. Era o adevărată doamnă între

noi. Sotul ei era un destul de cunoscut profesor de muzică în oraș, după câte auzisem, și încercam întotdeauna să ne purtăm cât puteam de politicos cu ea. Până și Meru.

Mihai era cufundat într-un scaun de parcă acesta ar fi fost un fotoliu, cu picioarele lungi întinse primejdios pe sub masă, și desena absent ceva și tăcea, aşa cum a tăcut aproape tot timpul cât a stat aici. Desena și învârtea coala sub mână, căutând și alte locuri libere pe care să le umple cu desenele lui mărunte. Îl priveam din profil, un profil aproape perfect. Meru ia dat și lui un pahar de vin și l-a obligat să bea, ultimul pahar de vin pe care-l bem împreună – spuse el, de parcă ar mai fi băut vreodată amândoi. Apoi ne-a obligat pe fiecare ca măcar să ne prefacem că bem. Avea sub masă un bidon întreg.

- Mihai, și tu ai fost băiat bun și bei acum un pahar de vin cu noi... și doamna ia un pahar de vin cu noi, și domnișoara unul.

- Dar Crișan?

- Crișan, un pahar de vin cu noi... toți am fost oameni și ne-am făcut... datoria. În alți ani, credeți-mă, nu s-a muncit nici pe jumătate atât.

Doamna Cosmuța și-a înmuiat doar buzele râzând, dar domnișoara Raț Marioara l-a dat peste cap pe al ei uitându-se drept în ochii mei, și am înțeles că era al treilea pahar pe care-l dădea peste cap. Avea buzele umede de vin și arunca ocheade într-un mod care o făcea să-mi fie și mai antipatică. Era durdulie și cu piele a bine întinsă, musculoasă de parcă ar fi făcut ceva sport în secret, și vorbea întotdeauna mult înșirând banalități cu un ton exaltat și plin de exclamații, de parcă ar fi povestit cine știe ce lucruri ieșite din comun, încheind întotdeauna cu „extraordinar!” sau cu „ce mult am râs!”. Acum tăcea ca pământul, deși poate că vocea ei stridentă ar mai fi înviorat momentul. Ieri însă îmi stricase tot cheful, aşa că m-am dus acasă mai repede, și mă întrebam și acum cum se făcea că nu-l inopportună niciodată pe Mihai, nu-l teroriza și pe el cu vocea ei stridentă. O suspectam că asta își dorise mai mult decât orice, timp de un an întreg.

Proza
"Mișcării literare"

Meru era un bărbat înalt, aproape deșirat, și blond. Avea o șuviță care îi cădea mereu peste față când juca volei sau când bea, și numai după două-trei pahare se bâlbâia, nu mai putea vorbi fluent și astă îl făcea să se precipite și mai mult, și să-l înțelegi și mai greu. Purta de obicei cizme de piele pe picior, militare, și o șapcă de miel pe care și-o dădea pe ochi când era puțin băut (și astă era destul de des), apoi se apuca inevitabil de cântat și cânta *Săracă copilărie* sau *De la noi de la fereastră*. Nu se bâlbâia deloc când cânta, și cântă până-i dădea lacrimile. Avea cea mai frumoasă voce pe care o auzisem în preajma mea, dar treaz nu-l puteai face să cânte niciodată.

Pe Lazăr, în schimb, nu-l știai când e băut, părea doar toropit de căldură și puțin murdar de var pe mâncă, poate ochii puțin tulburi, dar altfel eu mă tot întrebăsem încă din prima zi ce anume e ciudat la el până când am simțit că miroase permanent a tuică din prune. Bea de câte ori nu trebuia să plătească. Avea o față smolită și frumoasă, începea vag să încărunțească, dar trebuie să fi avut un păr negru ca tăciunele în tinerețe. Vorbea și el mult, dar legă atât de vag cuvintele între ele încât trebuia să te descurci singur, pe proprie răspundere, când se punea problema să-i răspunzi. Locuia și vara aici, cunoștea pe toată lumea și nu ezita să-ți fie de folos. Fusese multă vreme secretar de Partid, dar am înțeles că nici în această postură nu fusese mai sobru și mai responsabil.

Peste o oră urma să plecăm de aici. Mă învârteam deja fără nici o treabă, mă tot aşezam și mă ridicam. Ceilalți păreau lipiți de scaune, înafară de Meru care era în picioare și vorbea de peste o oră. Mai mult ca să am ce face m-am aplecat în afară și am închis geamul. Era cald, dar dacă plecam era mai bine ca geamul să fie închis. Până în toamnă clădirea urma să fie renovată, pentru că se decojea deja în soare, cădea varul de pe pereți și nisipul din tencuiulă, lemnul geamurilor era crăpat de soare, pământul din curte se transformase în pulbere și te dureau ochii de albul pereților și al nisipului cald. În începutul acesta torid de vară am avut nu o dată impresia că am fi mult mai la sud, și nimeni n-ar fi bănuit că înăuntru era aproape întuneric. Multe încăperi nu aveau decât un geam, și era întotdeauna răcoare. După ce stăteai vreo șase ore și se părea de-a dreptul frig și ieșeai afară în soare clipind din ochi și te învârteai buimăcit de căldura violentă.

Începeam să ne gândim că e momentul să ne ridicăm de la masa aceasta și doamna Cosmuța ne mărturisi că acesta e cel mai fericit moment petrecut de ea aici, și acum când pleacă e gata să recunoască o anume frumusețe a locurilor acestora izolate, o frumusețe inversă, dar n-ar dori să-și prelungească sederea cu nici un minut. O zori și pe domnișoara Raț să-și ia tot ce are, să nu uite ceva pe aici.

Mihai făcu ghemotoc hârtia pe care desenase până acum. M-am ridicat și eu. Meru și Lazăr ne-au

spus că ei ne ajung din urmă, dar aşa nu era sigur atâtă vreme cât mai era vin în bidonașul de sub scaun. Am ocolit toată masa ca să-mi iau sacoșa fără să le deranjez pe doamne, și să le las să iasă primele dacă aşa doresc. Pe scaunele de la perete erau mormane de hârtii și de dosare.

2.

Eu am fost cel mai vechi aici și toți ceilalți au fost nevoiți să mă întrebe pe mine cum se fac actele, statele de plată, fișele personale, orice. Să vină Meru – pentru orice. Eram aici de doi ani. Primul a fost anul în care am început să-i fac curte soției mele, adică să-i spun acele cuvinte pe care ea tot aștepta să i le spun. Mergeam de ceva vreme aproape în fiecare seară la ei, părinții ne lăsau deja singuri intervale tot mai lungi și după ce plecam o chestionau asupra intențiilor mele. Am revenit și în timpul verii de câteva ori, călare pe cel mai bun cal pe care l-am găsit în grajdurile colectivei, Cezar – calul veterinarului, și opream mai întâi în față la Bufet unde legam calul și ceream o tuică. O vedeam pe sub borul pălăriei cum pândește de la fereastră. O vedeam cum vine și revine la perdea și abia apoi mă duceam la ea. Întotdeauna se prefăcea mâniaosă și-mi zicea:

- Dă-te înapoi și mai bea! De ce nu te duci înapoi?

După ce-a venit toamna m-am mutat cu chirie în sat și treceam pe la ei mai des, cât se cuvenea de des. I-am dus întotdeauna dulciuri pentru că ea nu se atingea de pahar. Ba odată, fiind iarnă, m-am culcat acolo. Băusem în seara aceea prea mult și m-am culcat acolo, în camera cealaltă în care au făcut în pripă un foc în sobă, și sora ei mai mică mi-a adus apă, o găleată întreagă și o ceașcă, pe care mi le-a pus lângă pat, ca să le am pentru noapte.

Nunta am făcut-o abia iarna următoare. Unchiul său și cu mine am pus totul la cale. Am chemat într-o seară la el mai mulți cunoșcuți, pe Drăgan de la Sfatul Popular, pe președinte și pe alții, apoi am trimis și după ea și am pus-o după masă. Mătușa ei făcuse prăjitură, și ea tot întreba despre ce anume e vorba, apoi a vrut chiar să plece, dar n-am lăsat-o. Am trimis chiar după părinții ei, care au venit încercând să pară surprinși, dar probabil că ghiciseră despre ce era vorba. Așa am făcut noi nuntă în seara aceea, unchiul și mătușa ei ne-au fost nași, și ne-au culcat în cealaltă încăpere. Dar eu mă cherchelisem deja atât de zdravăn că ea era tot fată mare dimineața următoare. Eu am scos o sticlă de tuică să ne dregem cu toții, după care am venit la serviciu, și ea stătea acolo și nu știa ce să facă – să meargă acasă pentru că era încă fată mare, dar era moartă de rușine și se învârtea prin încăperea rece, neîndrăznind să iasă. Când m-am întors, spre amiază mi-a spus:

- Să stai mâine acasă, că altfel mor de rușine singură aici.

Nunta ce mare am făcut-o mai târziu și am fost discret și la biserică, iar apoi, doar după o lună, m-am certat cu socrii și ne-am mutat de la ei. Le-am spus că nici eu nu-s un ageamiu, că știu că pe-aici în primul an și se dă un miel, apoi o oaie, apoi fata. Doar că eu nu eram din cei care pot fi duși de nas.

Pe vremea aceea mă mai găndeam ca eventual să-mi continui studiile. Pentru asta trebuia să mă prezint la niște examene, dar tot ei au fost cei care m-au încurcat, i-au umplut ei capul cu tot felul de prostii și venea la mine la căminul studențesc și plângerea pe coridoare, plângerea și se smiorcăia cum că nu se mai termină examenele acestea odată, că prea mulți bani cheltuiesc, că știe ea ce anume fac cu ei și cu cine-i cheltuiesc, până când am lăsat totul baltă. Am băut o zi întreagă la *Broasca verde* și m-am întors acasă și i-am spart toate farfuriile și paharele de-a zis că-s nebun și a dormit la părinți în noaptea aceea.

- Nu-s nebun, i-am zis, dar în casa asta sunt nebunul când vreau eu!

Când s-a născut copilul aveam douăzeci și sase de ani și-mi venea să înnebunesc când vedeam cum îmi trece vremea. I-am pus nume de voievod, Mircea Bogdan, pentru că asta a fost dorința mea, și Mircea Bogdan a rămas, și de semănăt seamănă cu mine, blond și cu groapă-n bărbie. O să am grija să semene cu mine și la fire, să știe totdeauna ce vrea și să se bucure de viață, liber, să nu fie un stresat ca și cei din neamul lor.

Anul acesta treburile au mers prost pentru mine, am fost aici a cincea roată la căruță, și dacă lucrurile merg tot aşa eu îmi fac geamantanul și plec, mă duc învărtindu-mă, cum spunea câteodată inadaptabilul Crișan. Eu am și o calificare în producție, o meserie pe care pot să mi-o fac la oraș, iar ea poate fi asistentă sanitară oriunde dacă vrea să mă urmeze. Poate că voi da iar acele examene, dacă nu se pune o limită de vîrstă, și apoi mă voi întoarce să vadă toți de aici cu cine au avut de-a face.

3.

Acum voi mai sta două-trei zile la oraș, poate o săptămână, și apoi mă duc la un unchi dincolo de Dej, la Vad. Bătrânuț e singur și va fi fericit să mă vadă – domnișoara lui nepoată. Are o sută de găini și lapte de la vacă. Someșul curge chiar prin spatele casei, unde livada se termină în sălcii. Acolo poți să te întinzi la soare. O să stau acolo până când o să uit cu totul de închipuiții ăștia și de lunile acestea petrecute printre ei. Știu că acolo în vecini este un băiat student la agronomie. O oarecare legătură s-a înfiripat între noi vara trecută. Am fost de câteva ori cu el la dans la Cămin, până seara târziu. Ne-am plimbat apoi pe malul apei. Trebuia însă să am grija. Când ești străină lumea e tot timpul cu ochii pe tine. Sigur va fi acolo, pentru că are și el rude în sat. Seara vom merge la dans sau la film iar ziua o să stau la soare până când

piele mi se va face de culoarea cioclatei. Mă bronzez totdeauna foarte bine. I-am yăzut și pe ăștia cum se uitau la mine, când veneam de la plajă. Și seara, pe întuneric, cel de lângă tine te simte mai fierbinte. În caz că băiatul acela nu vine mai este acolo vărul meu, e drept că mai mic ca mine cu doi ani, dar grozav de glumeț și plin de tupeu. Ștă se va descurca în viață, va avea și succes la femei. Se strecuă până la mine prin spatele grădinilor. Mă chemat odată la el și cunoșc pe sora sa mai mică, și am bătut ușile, am strigat-o prin livadă, ne-am urcat și în podul şopronului unde erau munte de fân uscat. Apoi mă dus prin toate cotloanele grădinii și iar prin casă, ca să aflu abia seara că nu are soră. E genul lui de glume, dar și-o mai fi maturizat și el. Cred că e un adevărat flăcău acum, și știe acum ce să facă cu o fată, nu să mai poarte degeaba prin fân. Am văzut și vara trecută cum îi fugneau ochii, cum mă punea să urc scara înaintea lui. Banii care i-am câștigat aici nu-mi ajung mai mult de câteva luni, dar dacă unchiul mă primește pot să rup ceva din sumă ca să-mi cumpăr câteva lucruri pe care mi le doresc – o fustă de piele și un jeseu pufos de mohair, alb ca spuma laptopului.

4.

Cu Mihai n-am știut niciodată prea bine cum să ne purtăm. N-a ajuns cu nimeni prea familiar, și simțeai puțin disconfort de căte ori trebuia să i te adresezi. D-na Cosmuța a bătut de câteva ori șaua că un bărbat nu trebuie să fie frumos, nu există nici un motiv – spunea ea. M-am mirat că nici ea nu-l agreează prea mult, deși ea păstra o anumită distanță și față de noi ceilalți. Oricum, Mihai părea atomul care nu lăsa grupul să se omogenizeze deplin. Tot timpul ne-am așteptat să facă ceva ieșit din comun, să spună lucruri incredibile, să nu mai îndure noroiul și mizeria, să-și dea demisia și să plece brusc. Dar n-a făcut nimic deosebit, în orice caz mai puțin decât noi toți ceilalți. Care mai trăgeam măcar căte-o beție, și ne revedeam dimineața mahmuri. Apoi și-a dat seama că-l privim cu o oarecare ironie pe măsură ce trece timpul, dar se făcu că nu observă. N-a ripostat, n-a cerut explicații. Sau poate să nu fi observat?

Era altfel veșnic spilcuit și călcat, cu cămașă albă, dar mai târziu când au dat noroaiele de primăvară a lăsat-o și el mai moale cu absurditatea asta, sau nu făcea față cu garderoba – dar pe lângă noi tot spilcuit părea. Dacă ceilalți mai primeam ceva corespondență, el n-a primit mai mult de două scrisori, două într-un an de zile, și într-o zi un aviz telefonic pentru ora opt, dar am fost și eu acolo la telefonul de la Dispensar și știu astfel că a așteptat un sfert de oră după care a plecat fără să fi vorbit cu nimeni.

Despre relația lui cu Raț Marioara am avut dovezi într-o seară când am fost la el. Era foarte pustiu pe lângă Sfatul acela și plin de buruieni înalte

cărora nu le venea nimeni de hac, acum după ce instituția se concentrase la centrul de comună. M-a servit cu ceva de băut. Avea într-o noptieră o sticlă de coniac și m-am mirat foarte mult pentru că nu se atinsese niciodată de alcool când noi mai ridicam câte-un pahar. Și cum în localitatea aceasta mică nimic nu putea rămâne secret știam că Raț Marioara îl vizitase de câteva ori noaptea târziu. Dar acum vedeam pe masă panglica mov de la pălăria ei de soare. Nu-mi puteam imagina cum se putuse aproape de urâtă aceasta durdulie, cu ochi prea mari. Aș fi vrut să-l întreb, cu o glumă, dar nu știu de ce n-am putut. Nu mergea cu el să-l provoci, aşa ca între băieți când bârfesc fetele cu care au avut de-a face. Nu m-aș fi mirat să fi stat și în acele momente pe pat, cu mâinile sub cap ca acum, lăsând-o să vorbească și să se alinte zadarnic, până când ora o fi devenit prea târzie și ea a trebuit să se ridice și să plece. Iar ea lăsase panglica pentru a avea un pretext să revină. Eventual el, politicos, o fi condus-o până la gazda ei cu lanterna pe ulițele cufundate în întunericul acela aproape subpământean. După o anumită oră satul era mort, și doar lătratul întărâtat al câinilor trăda că se mișcă cineva pe anumite poteci.

Ea venise și la mine când mai erau doar vreo zece zile de stat aici. Până atunci încercase zadarnic să intre cu careva într-o relație care s-o facă să-i treacă timpul mai ușor. La mine a venit pe la nouă și jumătate seara și avea într-o pungă un litru de vin. Mi-a spus că și-a închipuit că vom face o petrecere de despărțire, dar din moment ce toți am plecat imediat ce am luat ultimul salariu ea s-a trezit cu sticla asta de vin pe care n-avea cum s-o bea singură. Am stat o vreme de-o parte și de alta a mesei, eu turnând în pahare și ea povestindu-mi despre colegele ei de liceu rămase la oraș și alte lucruri, fără să reușim să înjghebăm o discuție. Ca să-mi trezească interesul povestea fără oprire, și devenise aproape isterică văzându-mă incapabil să-o ajut să transforme întâlnirea într-un *têt-à-têt* agreabil. Eram și eu disperat, simțind căt sunt de mojic din cauza propriului blocaj și lipsei de orice apetență pentru ea. Și-a scos inelul de logodnă de pe deget, spunând că acesta nu-și mai are sensul pentru că logodna se stricase, doar că n-a vrut să dea prilej de bârfă de aceea a continuat săl poarte. Era probabil o minciună, inelul nu era decât alamă pentru că-i înverzise degetul pe care rămase o verighetă de cocleală. Oare de ce fetele urâte nu știu nici măcar să mintă? Fusese, cică, logodă mai mult de un an, cu un băiat de familie bună căruia îi cunoștea și părinții și-l vizita acasă, până în ziua în care acesta i-a prezentat o fată spelbă și subțire. „Actuala mea prietenă”, i-a spus el, iar celeilalte i-a explicat scurt: „Fosta mea prietenă”.

Mi-a arătat și o poză ca supremă dovdă, o fotografie format carte poștală cu un băiat de vreo douăzeci sau douăzeci și doi de ani cu părul uns și dat peste cap. Individul nu avea nimic deosebit, nu-l

puteai reține mai mult de cinci minute și putea să fi fost verișor, frate mai mare, logodnic, orice.

Am lăsat-o să vorbească pentru că nu știa cum să se mai opreasă, n-am scos un cuvânt și tot fără un cuvânt am stins lumina, și s-a oprit din vorbărie abia atunci.

Avea un trup sănătos și puternic, coapsele și torsul numai mușchi iar sânii de o consistență gumoasă, pubisul redus și sărmos, sfincterii vaginei strânși la maximum. Târziu după miezul nopții s-a apucat de plâns în hohote, cum că ea numai la asta e bună, până când a început să i se ude părul încâlcit și aspru iar lacrimile mari îi curgeau pe obraz și pe pieptul gol, peste tot. Se smiorcăia cu zgromot și sughiță, și poate că măcar în acele clipe ar fi trebuit să-i spun că-i frumoasă sau o vorbă bună. Aș fi putut să-i laud trupul acela impresionant.

Asta nu m-a ajutat să am mai multă simpatie pentru ea, și am fost chiar deranjat când ziua următoare m-a tutuit în auzul tuturor.

Dar oare cu Mihai ce fel de relație avuse? Asta mă interesa mai mult decât domnișoara aceasta pe care peste câteva zile n-aveam s-o mai văd niciodată, ca și cum n-ar fi fost. El ce i-o fi spus? Noi doi ce-am fi avut să ne spunem, ca bărbați care au împărțit aceeași femeie? Ea nu mă mai privea în ochi, dar nu-și putea dezlipi privirile de la el de parcă ei doi ar fi împărțit un secret mai mare.

5.

N-am mai avut răbdare, deși sfârșitul era atât de aproape. Săptămâna trecută mi-am luat o zi liberă, am făcut baie după pofta inimii, am citit, iar seara am fost cu soțul meu în vizită la părinții lui. Aleile pustii și curate ale cartierului păreau ireale după atâtea luni de noroi frământat cu cizmele de cauciuc. Nu puteam transmite nimănu oroaarea pe care mi-o provoca acest sat. Socrilor le eram de mult datori cu o vizită, și eu m-am plăcărit îngrozitor cât a durat seara și discuțiile de circumstanță. Îl vedeam pe Micky considerat un fel de puști de treisprezece ani – vezi că găsești din prăjiturile tale preferate în bufet, servește-o și pe soția ta, mi-ai promis de atâtea ori că nu mai porți cravata asta (cravată pe care o cumpărasem eu). Pe mine mă neglijau demonstrativ, m-am închis în mine ca de obicei și n-am scos o vorbă. I-am spus că poate ar fi mai bine să meargă singur, dar a stâruit că de fiecare dată să vin și eu. Cică bâtrânlui îi eram simpatică. Nu se vedea în nici un fel că i-aș fi fost simpatică bâtrânlui aceluia care nu scotea niciodată o vorbă și se uita întrebător la nevastă-sa ori de câte ori voia să-și aprindă o țigară. Micky îi aducea întotdeauna romane polițiște și mă punea să i le înmânez eu.

- Uite, Tilia și-a adus *Asul de pică* de Wallace și *Romanul care ucide* de Mărgeanu.

Și eu i le dădeam zâmbind și le lăua cu mâinile lui slabe și pătate, pe care i le-am visat de câteva ori noaptea să cum le întindea după cărti.

- Edgar Wallace! se topea în tremurând de încântare.

Micky spunea că a fost un bun profesor de istorie, iar în tinerețe a fost pilot în al doilea război, și chiar am văzut niște fotografii și m-am mirat prin câte stadii trecuse, o metamorfoză întreagă ca să ajungă o fosilă cu mâinile pătate de o veșnică boală de piele. Am jucat cărti aproape o oră și mama-soacra ne-a întrebăt unde vom merge în vara aceasta, și apoi că de ce tocmai la Sovata. Micky avea un bilet prin sindicat iar eu urma să-l însoțesc plătind integral. Dar de ce nu la Sinaia sau la Predeal, sau pe acolo pe undeva? Apoi și-a întors spre mine față aspră (întotdeauna se întorcea astfel când voia să mă întrebă cu diplomație ceva sau să mă corecteze). Mi-a spus că îi pare rău că am pierdut iar. Era a treia sarcină pe care o pierdeam, și poate că nici n-ar fi trebuit să lucrez în perioada aceasta.

- Puteai foarte bine să mai aștepți și în nici un caz nu trebuia să te duci acolo. Am fi putut interveni, se găsea și pe aci de lucru, la un birou sau o bibliotecă.

- Mamă, lasă asta. Tilia spune că și acolo a găsit oameni interesanți și că a fost chiar o experiență. Nu-i spusesem niciodată așa ceva.

- Ce fel de oameni puteau să fie acolo? Nu trebuia să plece, trebuia să rămână aici, sub ochii noștri.

Știuse de fapt de la bun început că urma să plec, că nu aveam încotro, că dacă refuzam urma să plătesc statului studiile, dar atunci nu a încercat să mă opreasca.

Simțeam că Micky ar fi vrut să adauge că o profesoară de literatură nu câștiga prea mult și la oraș e întotdeauna nevoie de bani, iar dacă vrei să-ți petreci vara undeva la fel. Dar știam că nu va zice nimic căci se ferea ca de foc să aducă vorba despre bani. Bătrâna îl privea cu asprime ori de câte ori vorbea despre bani și mă jenam și eu pentru că știam că are multe mii de lei la CEC, de care nu pomenea niciodată. Ei care și-au petrecut tinerețile pe sănzierele de brigadieri, în ploi și arșiță, dormind în barăci de lemn. Ca apoi să înfrunte handicapul dosarelor și birocrația dominată de cerberii noii lumi care se năștea. Viața noastră de acum nu suferăa comparație.

Am plecat pe la zece, și când m-am văzut în stradă l-am strâns pe Micky de braț și i-am spus râzând:

- Să știi că nici n-a fost atât de greu!

Și-a petrecut recunoscător brațul pe după mijlocul meu și a zis că încă e devreme, și ne-am dus pe jos până în centru. Aici era lume multă ca în fiecare seară, mai ales tineri. De aici ne-am orientat spre cofetăria „Opera”. Era răcoare și plăcut și nu mă

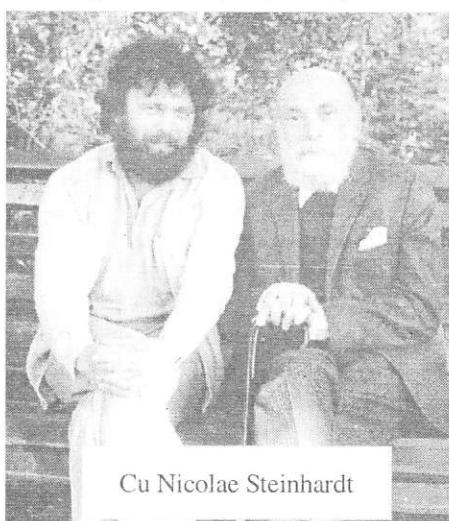
plimbaseam astfel de mult, nici nu m-am mai simțit atât de liberă.

- Ce facem, intrăm?

Și după aceea ce facem? Ce vreau eu. Nu voi am altceva decât să ne întoarcem acasă și să ne uităm la TV. Iar mâine seară, adică sâmbătă, să mergem la Filarmonică și să ascultăm un concert de vioară, pentru că nimic nu se poate compara cu un concert de vioară cântat de unul din puținii maeștri care au mai rămas. El mă asculta zâmbind, cum zâmbea de fiecare dată când își auzea propriile opinii spuse cu gura mea.

6.

Camera pe care mi-o găsise era încăperea de oaspeți a fostului Sfat Popular, sau Consiliu – cum îi se spunea acum, care de altfel aici se și desființase cu aceeași reformă prin care i se schimbă numele. Oblonul ușii se aplecase în balamale și pe deasupra lui se zărea o fantă de lumină. Totul mucezea înmăuntru din cauza umezelii, de la podele până la hainele din dulap și pâinea din bufet. Totul se acoperea cu pete verzui de mucegai, iar în pereții aceștia vechi, care

Cu Nicolae Steinhardt

după cum am aflat mai târziu, adăpostiseră o cazarmă, jandarmeria, apoi au fost pustii o vreme, apoi un număr de activiști veniți ca să lămurească oamenii să se colectivizeze, apoi Sfatul – ei bine, în pereții aceștia mișunau șoareci. Gazda, femeia uscată și taciturnă de peste drum la care mâncau și care se intimidă de câte ori o salutam, mi-a măturat încăperea și a spus-o cu un strat atât de subțire de var încât părea doar un fel de celofan translucid. Am colectat aici un dulap vopsit de două ori în cafeniu care avea un număr de inventar în partea de sus și vreo trei scaune care scărțăiau grozav când se așeza cineva pe ele. Pe mine nu mă scotea din sărite lucrul acesta, și de multe ori seara sau noaptea târziu în încăperea aceea rece, stând pe scaun și cu picioarele pe masă învelite într-o pătură roasă ce nu prea ținea de cald,

mă hâțiam încocă și încolo pe scaun făcându-l să scârțâie în multe tonalități. Am ajuns la o asemenea dexteritate în treaba aceasta, și-mi cunoșteam atât de bine scaunul, că de multe ori cu ochii la becul murdări de muște sau cu ei închiși improvizam un concert ca să scot din sărite pe cineva care m-ar fi urmărit, invizibil, de undeva. Mai era masa, o masă simplă și care la oraș ar fi părut modestă de tot, dar care printre hodoroagele acelea vechi părea nefiresc de elegantă. Masa era singurul obiect pe care îl cumpărasem eu însuși, și-l adusese în vârful camionului care aducea îngrijămintele chimice. O vreme am ținut-o tot curată și liberă, căci era o adevărată plăcere să scrii pe ea. Mai era acolo, pe lângă dormeza veche și cu arcuri lipsă sau ieșite contondent de la locul lor, o sobă de tablă rotundă ca un butoi, în care faceam foc cu rumegușul adus de la atelierul de tâmplarie. Asta pentru că lemnele erau nefiresc de scumpe, dar mai ales pentru că nu trebuia să le tai dimineața în frig în timp ce mi se înroșeau mâinile. Și apoi rumegușul încălzea imediat încăperea glacială cu o căldură cam uscată și neplăcută, dar binefăcătoare ca orice căldură. Când era prea cald în încăpere, începea să miroase a alcool și vin acrit. Miroslul se instaura ca o calitate a aerului cald. O vreme am fost nedumerit, apoi, pe furiș, Lazăr cel hâtru mi-a explicat că în această încăpere și-au făcut văleatul activiștii până când au terminat colectivizarea, ba chiar și după aceea în controalele lor periodice, și acești activiști erau fără excepție puși noaptea pe băutură, până-și răsturnau paharele de vin peste rotocoalele de salam împachetat în ziar, pe podele și în vatră dormezei. La acest iz de băutură am fost condamnat toată iarna, încât nu puneam picătură de alcool în gură cu săptămânile. Atunci când se termina de pe foc se făcea brusc frig și mă trezeam din gânduri sau din citit cu picioarele înghețate. Atunci mă culcam dândăind pentru că nu aveam chef să mă duc afară și să mai umplu blestemata aceea de sobă. Mai aveam pe dormeză o pernă rotundă din catifea roasă, umplută cu fân și tare ca piatra. Nu mai știa de unde apăruse perna aceasta, în orice caz era tare veche și avea pe față brodată o mască orientală hidoașă și rânjită, în niște culori care fuseseră cândva tipătoare. În singurătatea mea nu mă deranja această mască orientală, uneori puteam chiar să dialoghez cu fața aceea încremenită în rânjetul ei carnavalesc. M-am obișnuit cu ea aşa tare cum era, m-am învățat până și cu zgâriatul în firul rece și subțire, cândva aurit, în care erau cusute urechile monstrului, niște urechi ca de porc. Pe pereți, în afara de hârtia albastră cu care am tapetat încăperea până la înălțimea pieptului, mai am doar o oglindă care din pricina deformării sticlei mă arată aproape gras și care e plină de pete din cauza umezelii. Pete în care poți citi orice. Pe cuierul din lemn de brad de după ușă scrie cu creionul *peg*. Astă înseamnă *cuier* în engleză și se mai văd urme pe scaune, sobă și pe

ușă, rămase de când luasem hotărârea să învăț engleză după un manual de *Învățăți limba engleză fără profesor*. Atunci am scris pe toate obiectele numele acestora în engleză, ca să-mi intre mai bine în cap, dar de pe celealte s-au șters și odată cu asta s-au șters și de la mine din cap. Mai știa că *peg* înseamnă cuier, și probabil când se va șterge înscrisul cu creionul voi uita și cuvântul acesta. Cam atâtă am eu în cameră, după ce m-am descotorosit de sticlele goale din colțuri dându-le gazdei să pună bulion în ele. Pe unele le-am aruncat pentru că mi-a fost lene să le spăl, pe altele le-am trimis înapoi la bufet când nu mai aveam bani nici de țigări. În ultima vreme am început să cumpăr și câte-o sticlă plină. Stau singur în încăpere seara târziu și trag câte-un gât de coniac și asta mă încâlzește și mă face să-mi aduc aminte de cine știe ce și să zâmbesc sau chiar să râd singur. Așa parcă trece timpul mai ușor, și de multe ori în timp ce vin „acasă” cu gulerul ridicat prin zloata mă gândesc cu plăcere la sticla de coniac de sub masă, din care o să trag un gât bun înainte de-a mă duce să încarc iar blestemata aia de sobă. Și dacă se varsă o picătură, ea ajunge în podele și în ziduri, lângă celealte.

7.

Viorel a intrat în cameră azi dimineață în vreme ce eu mai eram încă în pat. Vedeam pe fereastră ramuri cu frunze și mere verzi care parcă ezitau între a mai crește și a începe să se coacă, și n-a vrut să iasă până nu i-am promis că-i dau bani să-și cumpere blugi.

- Trei sute cincizeci, tăticule. Anul trecut ai zis că-s prea mic și că-mi dai anul acesta.

După ce l-am asigurat în modul cel mai serios că o promisiune ca aceasta se respectă, s-a mai liniștit și a început să se alinete și să mă întrebe dacă e adevărat că voi fi pe acasă cât e vara de lungă. Să ai un copil de bătrânețe îți înmoie inima și te transformă în ceva între tată și bunic. I-am spus că mai nou verile sunt foarte scurte și, schimbând vorba, l-am întrebat ce-a făcut ieri.

- Vrei să știi ce-am făcut ieri? Nu numai ieri ci de două zile mă duc cu Tache în livadă să păzim prunii de ciori și de grauri. Când el îi alungă dinspre deal se aşează dincoace, spre casă, și când vine el spre casă ele zboară spre deal și-l fac să fugă până icnește. Dar eu stau într-un capăt și el în celălalt și strigăm până când răguşim amândoi și ele zboară pe deasupra.

Ele, păsările. Și Tache e tatăl meu, adică adevăratul lui bunic. M-am sculat și am început să mă îmbrac.

- Tăticule, e adevărat că bunicul a cântat la vioară și după e i-au tăiat mâna?

De ce m-o fi întrebând astă tocmai acum? Se apropie de bătrân mai multe de cât de mine, fiind toată vremea cu el acasă.

Bătrânul fusese un om și jumătate, cum parcă era mai mulți pe vremea aceea. Venise din război fără mâna dreaptă din braț și cum era vioara primă a satului își lega cu o curelușă arcușul de ciotul mânii stângi și exersa toată ziua apăsând cu stânga pe strune și a ajuns să cânte la fel de bine, unii zic că mai bine ca înainte, mai îndărjit și mai mândru.

- Da, e adevărat, i-am spus.

- Știi ce mi-a promis? Când mă mai duc cu el își ia vioara în livadă și-mi cântă. I-am spus că poate aşa alungăm și ciorile.

Mi s-a strâns inima și m-am mirat, pentru că bătrânul nu mai pusește acum de ani întregi mâna pe vioară. Era prea bătrân acum.

- Tăticul, Cristina zice că acum dacă ai venit acasă n-o să mă lași să mă mai duc la baltă cu băieții.

Cristina era fiica mea mai mare. Mult mai mare ca el. N-am răspuns, mi-am tras doar pantofii și m-am ridicat în picioare.

- Din care bani îmi dai? Din aceia din dulap?

Copii văd totul.

- Din aceia, am răspuns.

- Nu-s mai acolo. I-a luat mama și-a zis că-i bei pe toți dacă-i lasă multă vreme acolo. Am auzit eu când i-a spus mătușii Meta că luna trecută ai băut toți banii, ai venit beat și te-a căutat prin buzunare și n-a găsit decât douăzeci de lei. C-am făcut o fundație pe care n-am pus încă nici o cărămidă.

L-am împins ușor afară din cameră și am ieșit în urma lui. Voia să știe dacă atunci când va fi

gata casa ne mută cu adevărat la oraș. El n-ar vrea asta pentru că acolo nu are nici un prieten. La oraș e zgomot și trebuie să plătești chiar și pentru fructele pe care le mănânci. Și nu există nici gârlă.

S-a găsit cine să-mi laude mie viața la țară! E prea devreme ca să-i spun că un om trebuie să aibe totdeauna grija de ai lui. Nimici nu se mută de placere, mai ales dacă pentru asta trebuie să-și ia de la gură, să renunțe fie la bucate fie la băutură.

În spatele șopronului erau adunate materialele, lemn, fier de armatură, piatră de la moara demolată – toate aduse fără bani din satul acela unde nimici nu te prea întreba la ce-ți folosesc și ce drept ai să le aduni astfel. Ajungea să fii la rândul tău de folos cuiva când venea momentul. Și astfel visul de a-și construi o casă la periferia orașului nu era departe. De altfel în ultima vreme casa devenise obsesia tuturor, a Corneliei și copiilor, poate mai puțin a bătrânlui ciung, care nu are altă obsesie decât ciorile și vioara lui învelită în cârpe. Cu el relațiile mele se stricaseră din clipa în care m-am înscris în Partid. Știam însă că dacă-l strămut de aici se sting pe picioare.

Soarele îmi intra direct în ochi, și abia acum începea să se încâlzească, și umbra prunilor se întindea deja până în fața casei. Era ora zece, probabil, și acum puteam să dorm și până la amiază, dar aşa se face că tocmai când ai timp nu se leagă de tine somnul, iar ziua aceasta mi se va părea grozav de lungă, obligat acum să-o petrec sub ochii tuturor, în familie.

GEORGE COŞBUC - POET RELIGIOS

Ion BUZAŞI

Ioan Alexandru îl consideră pe Coșbuc cel mai de seamă poet religios din literatura română. Coborâtor dintr-un sir de preoți, unii dintre ei școliți în Teologia blăjeană ("*Și, fericit părintele meu / Sevastian popa aici învățat-a*" - ne spune poetul într-o odă închinată Blajului, pendulând între gravitate și glumă), Coșbuc este un "poet în rugăciune", poezia lui însumând și creații poetice de inspirație religioasă. Unele înfățișează bucuria cu care întâmpinăm marile sărbători ale creștinătății: Crăciunul (Nașterea Domnului) și Paștile (Învierea Domnului). Nașterii Mântuitorului îi închină Coșbuc câteva poezii existente în manualele de Citire de odinioară, dar aproape necunoscute generațiilor ce au trecut prin școală după dezastruasa Reformă a învățământului din 1948: *Colindătorii, Pomul Crăciunului, Crăciunul în tabără* și.a. Ele vor trebui să-și recapete locul cuvenit în manualele și în lecturile micilor cititori, pentru că mai ales lor le sunt adresate. În *Colindătorii* "sufletul poetului e atât de apropiat de al copilului de odinioară, - iar vizuirea căminului părintesc, în noaptea sfântă de Crăciun, e zugrăvită în culori ce-și pot găsi reflexul în afectivitatea fiecăruia dintre noi" (Constanța Marinescu). Poezia stăruie asupra unei duioase imagini de familie: mama povestind copiilor despre nașterea și patimile Mântuitorului, imagine interferată de zvonul colindătorilor, care îi impresionează atât de mult pe copii, încât scenele povestite și văzute se prelungesc în vis: "Și când târziu ne biruia / Pe vatra veche somnul / Prin vis vedeam tot flori de măr / Și-n fașe mic pe Domnul". Învierea Domnului este celebrată în pastelul *La Paști* - capodopera poeziei religioase a lui Coșbuc.

Poezia gnomică

Poezia este un pastel al primăverii. În propoziții, enunțuri se conturează un tablou pătruns de sfîntenia și lumina zilelor Învierii. Cântarea preotului în altar și glasul clopotelor vestesc biruința vieții asupra morții. Clopotele - spune Ioan Alexandru în cartea sa autobiografică *Bat clopotele în Ardeal* - asează viața satului în ritm liturgic. Un gând stăpânește întreaga suflare a satului: "În fața noastră ne e soarta / Și viața este tot, nu moartea". Este versul esențial care sintetizează întreaga învățătură creștină a poeziei în legătură cu credința despre

înviere, rezumând esența simbolică a Învierii Mântuitorului: biruința vieții asupra morții. În aceste versuri se exprimă ideea susținută patetic de către Sf. Apostol Pavel în Epistola întâi către corineni, cap. 15: "Dacă nu este o înviere a morților, nici Christos n-a înviat. Și dacă Christos n-a înviat, deșartă este atunci predica noastră, deșartă este și credința noastră. ... Iar când acest trup stricăios se va îmbrăca întru nestricăciune și acest trup muritor se va îmbrăca întru nemurire, atunci va fi cuvântul care este scris". Moartea a fost înghițită de biruință: "Moarte, unde este biruința ta? Moarte unde este boldul tău?" Dacă poezia s-ar fi terminat aici, era numai o versificare a unui adevăr evanghelic fundamental, dar Coșbuc simte nevoie să detensioneze acest patetic enunț, prin revenirea la alte imagini înduioșătoare ale sfintei sărbători: tineri și bătrâni urcând dealul spre biserică și câte o batrână șovăind, ducându-și micul ei nepot de mâna. Imaginea îl duce cu gândul la mama care-și dorește fiul înstrăinat (ca în elegia *Mama*), dar legătura cu versul esențial ce predomină bucuria Învierii, bucuria vieții se face tot prin îndemnuri poetice: "La zâmbet cerul azi ne cheamă / Sunt Paștile! / Nu plâng, mamă!"

Există în poezia lui Coșbuc câteva narătuni moralizatoare, un soi de parabole versificate, o poezie gnomică într-o formă accesibilă, prin care este un precursor al lui Vasile Militarul: *Amin strigă stâncile, Cel mai bun cuvânt, Isus la Împăratul, Armingenii*.

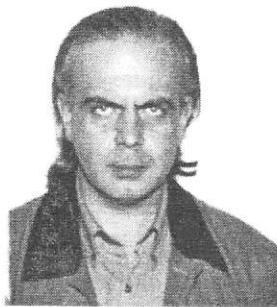
Dar mareala poezie religioasă a lui Coșbuc este integrată subtextual, organic, în câteva din cele mai cunoscute poezii, considerate îndeobște capodopere ale creației sale: *Nunta Zamfirei, Moartea lui Fulger, Vara, Pace* și.a. Primele două poezii sunt - ne spun manualele - reprezentative pentru înfățișarea unor momente importante din viața satului, a omului în general: nunta și moartea. Și legat de aceasta s-a insistat îndeosebi asupra influenței folclorice în cele două creații ale lui Coșbuc. Numai că, aşa cum s-a arătat în studii recente, dată fiind vechimea creștinismului la români, creația folclorică însăși, datinile și obiceiurile românilor au fost înrăurite de filosofia creștină. De aceea finalul din balada *Nunta Zamfirei*, cu urarea lui Mugur împărat este desigur o datină, o tradiție, dar este și ecoul biblicului

îndemn: “Creșteți și vă înmulțiți și stăpâniți pământul”: *Și vesel, Mugur împărat / Ca cel dintâi s-a ridicat / Și cu paharul plin în mâini / Precum e felul din bătrâni / La orice chef între români, El a-nchinat / Și-a zis: Cât mac e prin livezi / Atâția ani la miri urez, / Și-un prinț la anul, bland și mic / Să crească mare și voinic / Iar noi să mai jucăm un pic / Și la botez”.* În *Moartea lui Fulger*, episodul central, apariția bătrânlui sfetnic și cuvintele adresate mamei, care în disperarea sa merge până la blasfemie, constituie de asemenea o sinteză a concepției creștine asupra vieții: viața este o datorie grea, ea trebuie trăită în aşa fel încât să avem conștiința împlinirii datoriei noastre ca “madulare ale lui Christos” (*Ei și-au plinit chemarea lor / Și i-am văzut murind ușor / N-a fost nici unul plângător / Că viața-i fum*”), această înșiruire culminând cu elogiu unei virtuții cardinale a creștinului: “credința în zilele de-apoi”, credința în înviere, văzută de însuși Apostolul Pavel ca piatra unghiulară a Evangheliei lui Christos: *“Credința-n zilele de-apoi / E singura tărie-n noi / Că multe-s tari, cum credem noi / Și mâine nu-s. / Și-oricât de amărăți să fim / Nu-i bine să ne despărțim / De Cel ce viețile le-a dat”*. Despre concepția creștină în

pasteluri ca *Vara și Pace* a vorbit convingător Ion Pillat în poezia *Pace* “toate elementele: stelele și luna, codrii și apele, toate vietăile: păsările cântătoare și sălbăticinile sfioase, până și uneltele de muncă ale omului: coasa și sapa - integrându-se firesc în ritmul mare al naturii - se bucură de odihnă ei dumnezeiască. Numai împodobindu-se cu acest har venit de sus, sufletul omenesc va putea să se împărtășească și el cu pacea acceptării depline și, în sânul potolit al naturii, să aștepte dincolo de noapte și de moarte, ivirea “altei dimineți”. Iată învățătura supremă a poeziei lui Coșbuc. E aceiași pe care o găsim în mitul Mioriței, e cumințenia însăși a pământului nostru” (v. Ion Pillat, *Tradiție și literatură*, Casa Școalelor, 1943, p. 210).

Coșbuc nu are o poezie a “psalmilor”, precum Macedonski, în epocă, și mai târziu Arghezi și Aron Cotruș. Psalmul său, constituit dintr-un sir de propoziții imperative își va găsi argumentarea în lirica sa patriotică (ex. *Spada și credința*), în care, precum Kogălniceanu, în celebrul discurs de la înscăunarea lui Alexandru Ioan Cuza, își exprima convingerea că românilii în vitrega lor istorie n-au avut alt ocrotitor decât “spada și credința”.

Nicolae BOSBICIU

POEME

I

Negreșit, e dureros să locuiești pe pământ
Ca o insulă pierdută în somn prin Ocean !
Dar mai dureros, o, mult mai mult
E să privești aceste brațe pline cu
buruieni de leac
Întinse pe ascuns în odaia nașterii tale.

Cine e? O corabie? O femeie cu trup ca
sideful?
Ori, poate, o casă în care n-ai trăit
niciodată?
Adevăr vă spun vouă, întrebarea aceasta
va trece
Usoară pe lângă tâmpale, acoperind totul
cu zăpada din an.
Și va veni un ceas visat în floarea vieții
Când, limpede, fără dorințe, fără patimi și
melancolii
Mintea și inima se vor dezice de tine
Privind cu liniștea soarelui trezit în zori
Spre insula descătușată din somn.

Prea multe vorbe și prea puțină viață
Frumusețea omului, măreția valurilor,
dorul de ducă
Sunt umbre născocite de poeti
Sunt semne de-mpăcare cu-a timpului
măsură.

Poezia "Mișcării literare"

Iubita, chemată-atât de des în fapt de
seară,
Nu e ființă, ci idee pură, fantasmă din cer
și abis.
Moartea - o frunză ce-ți cade pe creștet
domol.
Nașterea - drum din spate nicăieri spre
niciunde.

Te plimbi prin odăile goale și-astepti.

Ce-a fost de gândit, s-a gândit; ce-a fost
de visat, s-a visat
Ar fi bun acum un zvon, o prevestire, ceva
Tandru și-nfricoșător, comic și tragic
Să mai poți locui pe pământ.

II

Scriem astă carte, luminate Doamne
Pe coajă de arbor scrijelită-n toamne
Că ne-au fost luat sufletul să-l îmbarce
Într-un tren ce nu se mai întoarce
Noi eram tineri și aveam aripi de ceară
Nu cunoșteam chipul și urma de fiară
Plânsul de înger la ferestre când bate
Țara în care joci zaruri pe singurătate
Lângă pomii dulci la privit, cu roade
amare
Drum invers de cături, drum de
închisoare.

Vântul cel de seară glasul ni-l înfrângă
Scriem, Doamne, numai cu cenuși și
sânge.

III

Ca un gând obsedant și stingher
Navighează omul în lume
Mirat dimineața așteaptă pe chei
Printre odgoane și pescăruși nesățioși
(o, pradă a visului pentru care te frângi ca
o pâine !)
il cheamă
fiorduri uitate, friguri diafane
și corabia, îndrăzneața corabie despică
cături
pământul de cer, făgăduința cea mare,
poemul de poezire, piatra de altar.

Iată amiaza cu marile ei armonii
Ascunse-n tainițe de cupe

Iată buzele de cleștar
Sorbind vinuri aspre, barbare
Țesând povești ce niciodată n-au fost
povestite
Iată gândul ferecat în triste rubine
De-un fulger iluzoriu ispitit...

Ce grea-i apoi cântarea în amurg
Lăuta-i ca de piatră
Și marea nicicând mai albastră
pământul de cer, făgăduința cea mare,
poemul de poezire, piatra de altar.

Ca un gând neterminat și precar
Navighează omul în lume.

IV

Tâmpla atinge pământul
Ca un genunchi de bâtrân
La apa Vavilonului
Zvâcnește tandru o ultimă lumină.

Cât de adânc răzbate din ziduri
Cântecul de vremelnicie, de dragoste și
moarte
E o muzică în care îngerii nu pot trăi.

Cetatea cea mare, desfrânata cetate
Viață strivită între cutile zilei
Vreme când infloresc ciulinii

Umbra se-ntinde pe nisipuri și-adoarme
În cer poienile s-au închis
Doar noaptea ca un drumeț obosit
Păšește agale pe uliți

Gândul e rană, la o fereastră
Mâna fecioarei alungă tainice amăgiri

E noapte, rătăcit prin crângul minții
Să mă cufund în vise nu mai știu
Se roagă-n taină, cu tristețe sfîntii
În graiul lor adânc și străveziu

V

Încremenise sufletul tău
Se făcuse de sare

Ca femeia lui Lot
Trecut, prezent, prezent, trecut,
Cum mai sunau tocurile pantofilor ei
Şfichiind asfaltul.

Eu te priveam cum citeai
Hieroglifele acestei ființe seducătoare
Spunându-ți cu glas de dojană
Ce poem vei mai scrie
Când iată totul e scris ?
Aș fi vrut să te strig
Dar îți uităsem numele întreg
Să te întorc iar cu fața spre cer
De mila sărmanului înger
Cu ochii dintr-odată plini de umbră
Dar tu citeai cu durere de câine
Hieroglifele acelea, cu patimă
În rostul lor te-adânceai
Pe când cineva în înalturi
Își sterge pe furiș
O lacrimă din visul prea scurt și prea
greu.

VI

Unde-ai închis, Mărite, cântul de lumină
În ce ungher abstract și metafizic
Deschide poarta mare la Grădină
Să se preumbule suflul meu ftizic

Condei și-am fost, Milord, pe dalbe foi
M-ai folosit la sfintele pisani
M-ai aruncat într-un sertar apoi
Deasupra-mi să-și aşeze colbul anii

Viață, moarte, adevăr, iubire,
Am scris tăcut de sensul lor străin
În noaptea asta sunt o amintire
Din frigul minții unui pelerin.

Târziu e! Veacul se-adâncește-n somn
Și orice gând e ca un gest închis
Aproape am uitat înalte Domn
Poemul ce l-am scrijelit în vis.

Deschide poarta mare la Grădină
Să se preumbule suflul meu ftizic
Unde-ai închis, Mărite, cântul de lumină
În ce ungher abstract și metafizic.

SCURTĂ ÎNSEMNARE A CĂLĂTORIEI MELE

Ioan PINTEA

Un grup de prieteni. Excursioniști? Pelerini? Călători, desigur. 11 mai 2002, orele 18. Pornim din Bistrița spre Austria, Germania, Franța. Drum plăcut, impresionant. Felurite discuții pe felurite teme. Abordări diferite. Doctorii se pricep la arta plastică. Inginerii la medicină. Preoții la inginierie. Artistul plastic la pomi fructiferi. Managerii la Napoleon și lupta de Arcole. Avocatul la Ortodoxie. Atmosferă destinsă. Somn. Anecdote. Fraternitate deplină. Trecerea granițelor fără probleme. Ceasuri de noapte cu semnificație maximă. Reținut povestea lui V. S.: un milițian în 1968, la Centenarul "Coșbuc", obosit. Surmenat, către șeful lui: "La centenarul de la anul nu mai mă prindeți dvs. pe aici!". De râs și de plâns. A doua zi. Orele 13³⁰. Sosire în Salzburg. Un oraș cu adevărat liniștit. Pentru că suntem în zi de duminică? Nu cred. Duhul lui Mozart plutește peste tot. și a lui Georg Trakl, desigur. Îmi amintesc ce îmi spunea Părintele Nicolae pe terasa de la Casa Poetului: "Dragă Ioane, în rai se intră pe muzică de Mozart". Cazarea la un hotel așezat de bunul Dumnezeu și de oameni în mijlocul naturii calde, calme și binecuvântate. "Cât de minunate sunt lucrurile Tale Doamne"… Program lejer. După amiază pe ospeție la Miși, prietenul devotat al colegilor mei. Savoare româno-austriacă. Fotografii. Miși a plecat prin anii '60 din țară. Sas, bănuiesc. Nevasta, nemăoaică. Știe foarte bine românește. Începem vizitarea orașului. Copleșitor. Prima oprire: Biserica Evanghelică. Pastorul Bisericii este fostul pastor din Unirea, cartierul Bistriței. Sunt de-a dreptul extaziat. În această biserică a fost botezat Georg Trakl. Văd cristelnica în care a fost afundat poetul și-mi aduc aminte lecturile pe care, în copilărie, le făceam pe Valea Ideciului, în satul meu. Gândesc la un poem: "Cântecul cristelniței lui Georg Trakl". Poate că îl voi scrie. Rememorez câteva versuri din "Cântecul mierlei", carte frumoasă a acestui poet veșnic Tânăr, dar cucerit și învins de "Obsesia Morții, Amurgului, Întunericului, Somnului, Tăcerii", cum scrie A. E. Baconski. În minte un vers mai puțin sumbru din "Psalmul" dedicat lui Karl Kraus: "În pace deasupra Calvarului, Dumnezeu își deschide ochii de aur". Versul acesta și

Paralele inegale

Răstignirea lui Dali, îmi dau certitudinea că Tatăl a vegheat deasupra Golgotei și nici o clipă pe Fiul crucii nu l-a părăsit. Mă închin. Tatălui, Fiului și Sfântului Duh. Promenadă în Centrul Vechi al Salzburgului, mai precis în Mirabellplatz. Încântător. Palatul episcopal. Pe unul din zidurile grădinii înflorante (risipă divină de culori!), săpat în piatră stă scris un poem de Georg Trakl, închinat Mirabellei. Casa în care a locuit Mozart. Răsfoiesc o publicație "Classic Plus", nr. 1/2002. Un text despre Angela Gheorghiu. Mă bucur. Urcare în vârful muntelui "un uriaș cu fruntea-n soare", care îți dă senzația absolută că începe aproape din inima orașului. Vedere cu excursioniști, parapante, prăpăstii. Undeva departe Muntele de Sare. După coborâre, plimbare

peripatetică prin burg. Miși ne spune: Salzburgul are 67 de biserici. Altă Casă Mozart. Casa unde s-a născut. Intrăm și ne închinăm în Domul orașului. Mă rog în fața unei icoane a Maicii Domnului. Mulțumire de călător ortodox și bucuria că icoana bizantină a Preacuratei am văzut-o în foarte multe biserici catolice. În Viena, de pildă...

Până seara târziu cinăm la o Mănăstire augustiniană. Închinăm cu bere produsă de călugării din ordinul Sf. Augustin. O "fabrică monahală" de bere în toată puterea cuvântului, fondată de augustinieni în 1621. Amin.

Dimineața. Plecare spre Esslingen. Ploaie mocănească. Popas de câteva ore la Ulm. Oraș universitar. Plimbare pe strada care duce la Dom. O stradă pustie, bacoviană. E zi de Duminică. Pelerinaj și rugăciune în Biserica (Domul) orașului Ulm. Impresionat și impresionant. La intrare, privind portalul Domnului, M. L. îmi explică îndelung despre stilul gotic târziu. Am învățat în Facultate de la profesorul meu Arion o mulțime de amănunte despre acest stil, însă "povestea" lui M. mă cucerește. E, totuși, narațiunea artistului plastic. Central, de o parte și de alta, în catedrală șirul aproape nesfârșit al apostolilor și profetilor. Sculpturi uriașe, copleșitoare. Mă închin. Ne închinăm. Câteva orgi, mute de data aceasta, ca niște păsări muzicale, adormite undeva în zonele preaplin ale cupolei. O lucrare modernă la ieșire: "Ologul" lui Ernest Barlach. Viu. Într-o clipă deja am în minte imaginea tuturor ologilor, a le proșilor, a orbilor, a copiilor Domnului Iisus din Evanghelie. Sosire Esslingen. Așteptați de familiile care ne-au invitat. Eu voi locui la familia Eugen-Fritz Wagner. El inginer, doamna Ingrid, fostă secretară, acum în pensie. Amândoi foarte atașați de Biserica Evanghelică. Ingrid (pentru că ne spuneam pe nume) este membră în Sinodul Bisericii din Esslingen. Vorbim franțuzește, rupem, cum se spune. Locuiesc doar ei doi, sot și soție, într-o casă bine aranjată, cu o curte foarte bine gospodărită. Camera în care stau seamănă foarte mult cu o chilie. Cum le-a pregătit pe toate Dumnezeu! Am la dispoziție baie, bucătărie. În jurul casei și până sub geamul meu o grădină greu de descris. Nici nu mă încument. Ceai, cafea, discuții îndelungi, mereu potrivite despre familia mea și familia lor. Aflu, și mă bucur, că ginerele lor este pastor protestant. Răsfoim alume despre bisericile din Esslingen. Mâine le vom vizita "pe toate", îmi spune Ingrid și îmi repetă pentru o mai bună înțelegere Eugen Fritz. Există în burg și o Biserică ortodoxă grecească, zice Ingrid. Le dăruiesc o carte despre Arhiepiscopul meu, Bartolomeu al Clujului. Daruri. Plecăm în plimbare, cu mașina și pe jos, pe dealurile dimprejur ale Esslingen-ului. Perspectivă asupra orașului, vizitarea localităților din vecinătate. N-am greșit cu darul pe care i l-am făcut, îmi spune Eugen, în "Logos"-ul Arhiepiscopului Bartolomeu există câteva texte scrise de Eberhardt Renz și Manfred Wagner. Episcopul Renz a

fost pastor la Esslingen și familia Wagner îl cunoaște foarte bine. Sunt enoriași și prieteni deopotrivă. Bucurie, în vîrful dealului din Esslingen, că ne regăsim în duhul ecumenismului. Revenim Tânăr, acasă. Casa Wagner e plină de cărți și tablouri. Teologie, artă, literatură, "Național Geografic" (Eugen îmi spune că are toată colecția), obiecte vechi tradiționale, pictură clasică, modernă. Cină împreună. Rugăciune de seară. Ingrid îmi propune să rostим împreună Crezul niceo-constantinopolitan. La mirarea mea îmi dă amănunte: Părinte, întotdeauna rostesc Crezul bisericii de Răsărit... Rămân Tânăr și fericit că Dumnezeu m-a binecuvântat să fiu ortodox. Amin.

Vorbim despre mari autori germani și români. Despre traduceri. Când nu reușim să ne înțelegem ne ajută buna, blânda și grijulă Doamnă Ingrid. Eugen Fritz știe multe despre Eugen Ionesco. Îmi povestește, cu gesturi de spectator neobosit, despre "Rinocerii". Despre Cioran nu a auzit, nici despre Eliade. Nu mă mir! E o constatare de fost bibliotecar. Și totuși, îi explic în cuvinte puține ce înseamnă cei doi pentru cultura națională. Închinăm cu un pahar de vin roșu, producție tradițională de Esslingen. Ingrid, arătându-mi sticla, îmi dă amănunte picante despre cât de important e orașul lor în producția de vin. De fapt, mai devreme, în plimbarea în împrejurimi, Eugen mi-a arătat podgoriile nesfârșite ale Esslingen-ului. Și tot el îmi explică acum, cu multă seriozitate că în trecut, într-o perioadă de început a orașului, toți locuitorii, începând de la copii și până la bătrâni au băut vin, chiar și în loc de apă. Sunt, ne mărturisește Eugen, documente istorice despre această perioadă și despre acest... obicei. Așa da, îi spun surâzând și, după binețele cuvenite, plec la culcare.

A doua zi. Vizităm Esslingen-ul. Biserica Evanghelică, Biserica Catolică etc. În subsolul Bisericii Catolice s-au descoperit opt sute de morminte. Biserica a fost distrusă de mai multe ori. Vizităm sarcofagile. Rostesc o rugăciune (un gând) lângă mormântul Sfântului Vitalis. Astăzi biserică are hramul "Sfântul Dionisie". Într-o frescă, aproape ștearsă, apar figurile prelungi și subțiri a doi martiri (sfinți?) bizantini. Printre morminte grămezi de moloz (piatră, var, pământ) cu înfățișare de sculpturi macabre, grotești, dar sfinte, sfintite pentru că odată cu piatra, pământul și varul au fost amestecate de istorie mii de oase omenești. Un muzeu pe care nu-l pot descrie cum se cuvine, dar pe care nu-l voi uita, cu certitudine, niciodată. Exasperat de explicațiile interminabile ale ghidului "ieșim" pur și simplu din acest cimitir – muzeon direct în centrul vechi al orașului. Promenadă. Vizită pietonală. Case vechi, restaurate. Arhitecturi policrome, păstrând tradiția Esslingen-ului. O minune de oraș, din acest punct de vedere. Nekarul. Podul peste el. Romantic. Prânz la un restaurant central unde întâlnim un ospătar din Sibiu. Încântat că ne întâlnescă aici. Amabil, sensibil, pe V. S. îl duce la bar să deguste o tărie înainte de masă, dar foarte dezamăgit de vama românească. Nu căștigă într-o lună, aici la Esslingen, cât trebuie să le dea vameșilor români. După masă plecăm spre Stuttgart unde suntem invitați să vizităm atelierul (fabrica) de sticlărie a lui Valentin Saile. Minunat. Rememorez vitraliile pe care

le-am văzut de când am intrat în Austria și în Germania. La ieșire iute privire asupra Galeriilor de Artă. Uriașe și în mărime naturală. Arhitectură copleșitoare.

Întoarcere la Esslingen. Casa Wagner. Scriu în bloc-notes, fugitiv, rândurile acestea despre zilele care au trecut. Sunt mulțumit. Seara împreună cu ceilalți colegi și cu familia Wagner la Weingut Kusterer, producător de vin. Domnul Kusterer ne face o seară pe cinste. În discursul pe care-l ține, F.I., are o ținută de gentleman, impecabilă, intelectuală, europeană. Comportament de lider. Recunoaștem cu toții în el pe viitorul Președinte. De fapt el e șeful, bossul în această călătorie. Degustare. Discuții lămuritoare cu o doamnă în vîrstă din fața mea despre cultul Fecioarei Maria în Biserica Ortodoxă. Încerc să explic că, dacă renunțăm la cultul Fecioarei, renunțăm la Întrupare și, desigur, la dumnezeirea lui Iisus. Degeaba. Doamna nu prucește deloc că de fapt Maica Domnului e Maica ei și Maica noastră a tuturor. Atât.

A treia zi, dimineață. Înainte de plecare citesc cățiva *Psalmi*. Cu gând de rugăciune, dar și de lectură: "Când Te-am chemat, m-am auzit Dumnezeul dreptății mele! / Întru necaz m-am desfătat! / Milostivește-Te spre mine și ascultă rugăciunea mea". Plecare. Stuttgart. Vizită: Muzeul Daimler Chrysler. Faimosul muzeu cu mașini Benz-Mercedes. Fascinant. N-am știut că pot să-mi placă atât de mult mașinile, și mai ales mașinile de epocă. Privesc prima mașină. Primul motor care s-a construit în lume. Un dublet, pentru că originarul este la Muzeul din München. Facem fotografii. Mercedes a fost fata comerciantului care a dus spre triumf faima mașinilor care-i poartă numele. Are o fotografie mare, uriașă la parterul muzeului. Totuși, mașinile de epocă sunt mult mai frumoase decât ea. Anii 1929-1930 stau sub semnul frumuseții acestor mașini. Mașinile moderne nu-mi plac. Caut să aflu de ce și nu-mi dau răspuns. N-am crezut că pot să privesc, să mă plimb, să stau ceasuri întregi ca să văd istoria faimoasă a Mercedesului. Nu mă înțeleg și cred că e destul.

Reîntoarcere la Esslingen. Dealuri, podgorii, livezi. Ca la Chintelnic. Ca la Runc. Întâlnire oficială. Președintele Districtului. Protocol sobru. Cu ținută.

A patra zi. Cumpărături. Magazine somptuoase care mă interesează prea puțin. Cumpăr câte ceva. Îmi amintesc, fără persiflare, de Socrate: "câte lucruri de care nu am nevoie!". Casa Wagner. Ne despărțim de Eugen-Fritz și de Ingrid. Deja mi se face dor de ei pentru că i-am simțit prietenii buni în acest periplu. A fost o zi, pe care n-am consemnat-o, dar care a rămas neștearsă în fotografii, când în grădina casei care m-a găzduit am cosit cu Eugen și Ingrid a adunat iarba doborâtă la pământ. Anume am lăsat la finalul acestei însemnări faptul că la Esslingen, în Casa Wagner am stat pe Strada Hölderlin. O binecuvântare mai mare nici că se putea. Le spun gazdelor mele că la Chintelnic, în parohia mea, pe noptiera din dormitor stă la loc de cinste și de recitire *Inmuri și Ode*, carteau lui Scardanelli, poetul nebun, dar luminos. Și-mi zic: ce distanță scurtă între Esslingen și Chintelnic! Opt treizeci, dimineață, Esslingen. Plecare spre Franța. Autun.

Cezar Balanț

Vâlbul, vîsul, rana...

Manuscris

Din sacra vocală
unde toate sunt
punte abisale
încolo de gând
local unde - înalta
splendoare de sus
s-a topit în alta
zvelta și s-a dus

fulger după fulger
mi-am trins pe rând
vîțile pe care
le privesem, când
ca o alterare - a
purei nostalgie
soarta chematoare,
vîi, simi spuse, vîi?

Parcă nici - o dată
nu simtisem încă
voce mai ciudată
sete mai adâncă,
nesfornit nesătin
prinind ochii de lut
praf de timp și spătin - u
stelu petrecut

brânci mi - a dat să sefir
foarte strânsu joc:
garpe lungă mufă,
broască lungă frică

Ca lebăda varbă - u
larg de helșteu
moarte, iată - inoata
în sângele meu

Blod unit cu vîsul
și prea bandu mizez
când glasul abisul
răd și săngerez

Captiv în capcana
propriului trup
vâlbul, vîsul, rana
as vrea să le rep

fulger după fulger
să revad pe rând
vîțile pe care
le privesem când

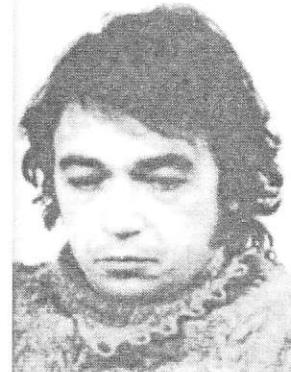
local unde - înalta
splendoare de sus
s-a schimbat în alta
zvelta și s-a dus ...

Sacă en oglinda
fetei Tale sunt,
de ce mi - a dat, hoană,
fata de pămînt ?

Cezar Balanț

Radu ȚUCULESCU

Povestirile mamei bătrâne

“Poștalili avea draci în sânge și tăciuni aprinși între buci, de cum îi crescuseră sănii, să fi avut vreo pașepe ani, nu mai mulți. De frumoasă, era frumoasă, recunosc, doar era o corcitură ieșită dintr-un ungur și-o țigancă. Și la câini, corciturile-s mai frumoase și mai rezistente. Răsucea Poștalili mințile băieților, umblau după ea cu ochii umflați și limba scoasă, de le curgeau balele, parcă aveau călduri... Nu ne prea deranja treaba asta, se putea tăvăli cu băieții cât o țineau șalele, dar începuse să se frece și de bărbați însurați, de parcă ar fi mâncat-o din creștet până-n tălpi și nu se putea scărpina decât cu mădulare sculate...”

Glasul mamei bătrâne fu străbătut de câteva nuanțe sarcastice. Chipul blând cu ochii aceia albaștri și rotunzi, de-un prea lîmpede albastru, se crispă pentru câteva clipe și-atunci mi-a trecut prin minte că poate și Demitri gustase din carnea fierbinte a corciturii.

“Poștalili puse ochii pe Robert, fiu și nepot de stupar, el însuși stupar. Bunicul îi murise și fusese îngropat la o oarecare distanță de cimitirul nostru. Unul dintre preoți făcu slujba, pe grabă, lor le era totuna care dintre preoți vine la înmormântare. Ca și cum urma să se nască un al doilea cimitir. Așa cum și arată, un mic cimitir al stuparilor. Lângă mormântul bunicului au apărut încă două, al părinților lui Robert. Un cimitir mic și ciudat, al cresătorilor de albine... Noroc că bunicul n-a mai apucat să-și vadă nepotul însurându-se cu una din sat și nu cu oricare ci cu Poștalili...”

Când intrase în odaie, Robert tocmai terminase de adunat mierea din ultimii faguri fixați în rotativă. Umpluse un ciubăr de douăzeci și cinci de litri aflat pe-un scăunel cu trei picioare. Își ștergea mâinile cu un ștergar alb, cu gesturi cumpătate. Era un bărbat înalt, cu păr rar și blond. Un Tânăr tăcut care, dacă nu se afla lângă stupii săi devinea stângaci, timid chiar. Am venit să cumpăr niște miere, scăpă Poștalili vorbele printre buzele-i umede, arătând precum două râme groase, vorbe șoptite, cântate ușor, rostogolite pufos spre urechile

stuparului. Purta o rochie subțire, cu mâneci scurte, cu nasturi roșii în față ce porneau din mijlocul decolteului larg până jos, între genunchii rotunzi și dezgoliți, o rochie plină de flori care îmbia toate albinele să se înfrunte din ea. Mică de statură, corcitura avea ochi negri și-un trup fără cusur de-ți venea să muști din el ca dintr-o pâinișoară scoasă de pe vatra cuptorului. Pe sub rochia subțire, înflorâtă, Poștalili nu purta nimic. Oricine putea să-și dea seama de asta, era nevoie doar de-un vîrf de atenție în plus, oricine înafară de Robert ale cărui priviri se limitau să alunece doar pe chipul arămu. De fapt, Robert privea mai mult pe lângă femeia ce era în stare să aprindă aerul din jurul ei cu un zâmbet.

– E miere proaspătă acolo? Întrebă Poștalili, arătând cu un deget spre ciubăr.

– Înainte de a intra tu, tocmai terminasem de stors ultimul fagure, bâiguie Robert.

– Oh, se simte! Ce parfum!, exclamă Poștalili apropiindu-se, în pași exaltați, de ciubăr.

– O să-ți vând din asta proaspătă, dacă dorești...

– Trebuie gustată, chicotește Poștalili de pe marginea ciubărului. Se ăpleacă puțin în față, deasupra oglindei arămii a mierii. Are culoarea pielii ei. Își zărește chipul și se arată mieros de încântată. Vorb ele ei devin lipicioase și dulci. Își ridică privirile spre stupar.

– Lîmpede ca o oglindă, zice și continuă să se ăplece asupra giganticului ochi de miere. Am să gust înaainte de a cumpăra.

Cu mâna stângă se sprijină de marginea ciubărului. Robert e în fața ei la câțiva metri distanță. Îl fixează cu ochii ei negri, încinși. Cu mâna dreaptă își desface primii nasturi roșii ai rochiei sale înflorate. Sânii o zvâcnesc afară, tremură câteva clipe ca înfiorăți de-o boare rece. Cele două sfârcuri se alungesc și arată ca două vârfuri de degete. Tari și cărnoși totodată. Continuă să se ăplece cu aceeași lentă mișcare, acum sprijinindu-se cu ambele mâini. Cele

Proza "Mișcării literare"

două sfârcuri sunt la câțiva milimetri de oglinda mierii. Ochii negri, încleiați de zâmbete, privesc fix în cei albaștri ai bărbatului, scăldăți în uimire și derută. Cele două sfârcuri se scufundă în mierea proaspătă. Femeia își întrerupe scufundarea înainte ca oglinda lipicioasă să-i atingă globurile sănilor. Se-ndreaptă brusc, își cuprinde sănii cu palmele și rostește cu voce de cumpărător hotărât a nu se lăsa înșelat de aspectul mărfuii:

— Doar dacă-mi place, cumpăr.

Își înclină capul, fără a-l scăpa din ochi pe Robert. În același timp își ridică sănii. Își deschide, ușor, gura. Vârful limbii, lung, roșu, șerpos, lingă în mișcări rotunde cele două sfârcuri, adunând profesionist mierea.

— E bună . . . chiar foarte bună . . . pariez că nu ai gustat din noua recoltă. Robert nu-i în stare să clatine nici măcar din cap. Poștalili își mai scufundă o dată cele două sfârcuri în miere, acum rapid dar cu aceeași exactitate.

— Haide și gustă. E cea mai parfumată miere pe care ai cules-o vreodată.

Robert e ca și hipnotizat, se aproape de Poștalili, aceasta își dă seama de distanța existentă între capul bărbatului și sănii ei, o distanță care e în stare să-l facă să renunțe la degustare, e incomod să se aplece atât de mult, e pierdere de timp, se duce dracului momentul. Atunci Poștalili îl apucă de o mână, îl trage spre un colț al încăperii unde se află o ladă. Se urcă sprintenă pe ea, acum sănii din care picură miere se află în dreptul gurii bărbatului iar acesta nu mai poate da înapoi. În timp ce Robert soarbe mierea, ținându-și încă mânile inerte de-a lungul trupului, femeia zâmbește larg, închide ochii, se lasă ușor pe spate iar mânile ei desfac restul de nasturi. Când rămâne goală, cocoțată pe ladă, apucă mânile lui Robert și-l obligă să-și pună palmele pe fesele-i ușor desfăcute. Robert îi soarbe trupul centimetru cu centimetru, îl lingă, îl mușcă, își vâră limba și nasul la subsiori, între fese, sub pântec, uimit că totul are gust de miere, totul miroase a fagure, a propolis, a lăptișor de matcă. Unghiile garnisite cu ceară i se înfig în pielea și carnea femeii. Când Robert îndrăznește, în sfârșit, să-să răute pe gură, pe buzele alea groase arătând ca două râme umede, Poștalili saltă pe șoldurile sale, își încolăcește picioarele în jurul torsului și-n același timp începe să-i descheie cămașa. Mâinile ei devin niște animale agile, alunecoase, adevarate reptile flămânde. Cămașa lui Robert cade și odată cu ea și Poștalili alunecă, opintindu-se cu dinții de pielea bărbatului, lăsând urme sângerii, excitându-i cele mai adormite simțuri. Se oprește în genunchi cu nasul proptit în buric. Suflă de câteva ori fierbinți și-i ghicește mădularul întărit. Cu dinții îi desface nasturii pantalonului apoi, cu o singură

mișcare, îi dă jos. Scoate un ascuțit sunet de exclamație. Ochii negri se măresc de admiratie dar sunt străbătuți, scurt, și de-o undă de neliniște la vederea mădularului Aflat într-o asemenea erecție încât face să vibreze întreaga odaie. Înainte de a-l absorbi cu gura aceea care palpită precum un mic animal marin, șoptește:

— Un bărbat cu o asemenea vână, nu va uita să se răzbune . . .

Robert se goli aproape instantaneu. Apoi se lăsă și el în genunchi. Se prăbuși, zdrelindu-și genunchii, fără a simți durere. Erecția nu i se înmuie deloc. Era ca intrat în transă. O putea poseda pe Poștalili peste tot, ca și cum întreg trupul îi era plin de găuri umede; fierbinți, palpitând ca niște guri flămânde. Se rostogoliră prin odaie până când, inevitabil, răsturnară scăunelul pe care se afla ciubărul. Mierea se întinse pe toată podeaua dar ei nici măcar nu tresăriră. Își continuă coitul, linsul, suptul, mușcatul, zgâriatul și trupurile lor se îmbibă cu miere și părul de pe cap era încleiat, nici un locșor nu rămase neuns. Abia după două ore, se ridică râzând și o porniră aşa, goi, de mâna, până-n fundul grădinii, să se spele la pârâu și, bineînțeles, îi văzură oamenii de pe uliță și tatăl lui Robert și fratele lui Robert. Numai ei nu vedea pe nimeni. A doua zi, Robert anunță căsătoria.

“Se spune că Poștalili s-a regulat cu toți bărbății din sat”, povestește mama bătrâna zâmbind, «tineri și bătrâni» . . . Ceva adevar este, era o femeie pe lângă care nici un bărbat nu putea trece fără să-i tresalte nădragii, dar o fi făcut-o înainte de a se mărita cu Robert. După aceea se vorbea că ar fi avut un Tânăr țigan. Eu nu cred că l-a înșelat pe Robert. Se mai spunea că umplea odaia aceea unde gustase Robert miere de pe sfârcurile ei, cu fructe coapte, aproape intrate în putrefacție, cu mere, pere, prune, până ce făcea un covor gros și pe acest covor putred și mirosoitor se regulau până-și pierdeau răsuflarea. Putea face cu bărbatul ei ce dorea, ce treabă aveau oamenii? Apoi, Poștalili a dispărut într-o zi, la doar un an după căsătoria. Se spune că Tânărul țigan o omorâse cu toporul. Se găsise toporul în pădure, plin de sânge și cu fire de păr negru și lung pe tăiș. Dar nu s-a descoperit niciodată cadavrul iar păr negru și lung au multe la noi. Eu nu cred că a fost omorâtă. Mai degrabă albinez au fost de vină. Erau până și ele îndrăgostite de Poștalili. Un roi de albine a luat-o și a ridicat-o la ceruri ori a dus-o într-un stup construit special pentru ea unde să le fie regină iar Robert nu s-a împotravit, el știe de asta . . . Bărbatul care a pus mâna pe ea ultima oară, a fost soțul meu Demitri, la acea nuntă de pomină, cum n-a mai fost alta vreodată . . .”

(fragment de roman)

O. Nimigean

OUBLIETTE

(fragmente, urmare din numărul trecut)

12.09. 1988. Din zilele care vin și se duc, din succesiunea de zile și nopti, de drumuri *în afara* (navetă, noii colegi, noile relații) și din lipsa de relief lăuntric nu s-ar alege nimic dacă nu m-ar încerca, în clipe de cumpănă și neînțelegere, un sentiment greu definibil, ca și cum aş auzi foșnetul unei mări invizibile.

Sensul secund al existenței mele va consta în cîștigarea *stilului*. Nu calofolie, nici pe departe. Subtilitatea, în schimb, a fixării jocului infinitezimal al nuanțelor. Adevăruri vii și mișcătoare, pe lîngă care trecem cei mai mulți, mulțumindu-ne cu o schemă existențială grosieră.

Să ascult multă muzică. Literatura bună dezvăluie un fond muzical. O recunoști după sunet. Are *sound*-ul ei. Să pot scrie un roman după lectura căruia să rămîi prizonierul unei melodii, al unei culori, al unui parfum. Recitit peste ani, frazele lui să aibă efectul madlenei lui Proust.

14.09. 1988. Să-mi activez acele secrete și sufletești din care să-mi construiesc necesara cochilie. Nu să devin rigid, scorțos *etc.*, dar să reușesc să nu mă expun, să evit consumurile nervoase inutile (atât de frecvente la mine). Să fiu conștient că într-o asemenea istorie duplicitatea controlată a devenit o soluție existențială cât de cât fertilă. Mai poate fi vorba de un om sănătos, normal? Nu știu. Simt o teribilă mortificare, o implozie forțată, o „*abisalitate capitonată*”. Ce mă așteaptă? Trăiesc? Am, împreună cu ai mei, un trecut glorios, un viitor de aur și nici un fel de prezent. Ceea ce sănătos și scriu îmi pare a fi corola repede mistuită a unui foc de artificii. O sărbătoare a nimănuiai.

15.09. 1988. N-am avut sentimentul, confruntat cu mediul ceaușist-balcanic din jur, că pot să mă implic total în ceva, că timpul vieții mele e plin, trăit, sănătos. Practic (dar cât se poate de *practic*) nu știu ce rezolvare socială aş putea găsi. Înțeleg cum s-a făcut că am ajuns aici, însă nu văd nici o portată de scăpare. Fără să încep a minți, a săpa, a mitui, a linge mărimile. Nu visez o societate

utopică, tînjesc, în schimb, după una mai puțin coruptă. Însă toată revolta mea se scurge pe la colțuri ori pe cîte-o pagină, dîndu-mi, pe lîngă sentimentul inutilității, senzația, paradoxală, a culpei. Să nu ajung într-o zi să privesc cu respect mecanismul uriaș și strivitor al puterii. Să nu ajung numai frică, numai gelatină.

Caracterul diabolic al mecanismului socio-politic de la noi nu constă nici măcar în subtilitatea mascării, a camuflării. A ști să tragi sforile în aşa fel încît să suprapui iluzia peste realitate, confundîndu-le pentru o perioadă, încă ar ține de artă. Ar fi un cinism rafinat. Regimul constrîngerii nu este în stare de asemenea subtilități. Dacă nu considerăm gestul mîței drept camouflare intelligentă a ordurii. Nimic nu vorbește mai elovent despre mizerie (morală și materială) decît paginile „*organelor centrale*”. Cu cît crește mormânlul de adjective, cu atît sănătos mai circumspecți la ceea ce se ascunde dedesubt. Sadismul puterii? Ne constrînge să ne condamnăm, cu zîmbetul pe buze, în propriile noastre aplauze și urale, la o moarte lentă, implacabilă. Ne obligă să înlocuim scripturile (sfinte ori laice) și inteligența fiecăruia dintre noi cu cîteva broșuri suprasaturate de o frazeologie stupidă. Suprema entitate nu se mai numește Dumnezeu, Allah, Buddha și.a.m.d. Și nu ne mai cere să nu ucidem, să nu furăm, să ne iubim aproapele, să fim buni și drepti: ea se numește Plan, iar imperativul ei este „*Să facem totul!*”. Și facem. Ne înăltăm pe moviloaiele de căcat de sub noi.

16.09. 1988. Am fost cu copiii pe dealurile din jurul Luetei, în aşa-zisa practică agricolă. Ne-a apucat ploaia, ne-am udat bine, ne-am înglodat și am coborât, pe la amiază, la școală. Copiii nu știu aproape deloc românește și nu cunosc nici măcar unele reguli elementare de comportament. Vorbesc cu profesorii cu mîinile în buzunare, nu dau „*bună ziua*” cînd te întîlnesc sau cînd intră sau ies dintr-o încăpere și.a. Vor trebui învățați măcar atît, oricît ar fi de mare nostalgia „*bunului sălbatic*”. În fapt, mi-e milă de copiii aceștia maghiari, cu un viitor

Jurnal

atât de anotă și de ușor previzibil. Mă uit la ei cu sentimentul cu care priveau trecătorii la șatra condamnată din romanul lui Stancu.

Încerc să învăț ungurește, chinuind-o pe Viola, colega cu care fac naveta. Cîte resentimente ar fi înlăturate printr-o politică înțeleaptă (în sensul vechi, neuzat al cuvîntului) a învățămîntului: copiii să învețe la școală, indiferent de naționalitate, toate limbile Ardealului. Mult mai ușor ne-am apropiat unii de alții. Între noi și maghiari n-ar mai trebui zgîndărîtă ura de neam, transmisă ereditar, prin rădăcini lungi, contorsionate, vînoase. Cînd un român și un ungur stau față în față, în sîngele lor se trezesc prejudecățiile Evului Mediu.

Se înțelege că nu mă adresez unei inteligențe politice, inexistente, ci inteligenței noastre, a fiecăruia dintre noi. Să-l privesc pe János ca pe un om cu defectele și calitățile lui, nu ca pe purtătorul unei poveri ancestrale. și să aştept de la János o judecată similară. Dacă nu vom ști să vedem dincolo de naționalitate, în umanitatea noastră comună, ne vom risipi în gherile ce nu rezolvă nimic. Pentru noi istoria nu va căpăta niciodată sens, va rămîne o continuă iritare.

17.09. 1988. Raționalismul excesiv, bunul simț atât de fad, nebunia pe care o clocesc de mult și care încă nu poate sparge coaja raționalismului și a bunului simț. Cînd îmi voi da drumul, să mă rog lui Dumnezeu să nu uit gramatica. Să explodez în interiorul limbii.

18.09. 1988. Nu mai am cerneală. În oraș nu se găsește.

Mi-a adus Gina un stilou vechi, plin, pare-se. Să nu ascund faptul că am răsuflat cu ușurarea chiulangiului cînd mi se terminase, acum cîteva ore, cerneala. Aș fi scăpat de scris, de chinul scrisului. Căci e un chin pînă cînd urnesc primele fraze, pînă găsesc tonul și am ritmul, pînă cînd rîndurile prind să aburească și deasupra lor se ridică o ceată subțire. De-abia cînd pagina devine grea ca pămîntul, ținîndu-mă „cu tălpile lipite” de ea – sublim mod de a scrie cu picioarele! – simt că ființa mea a intrat sub influența unei forțe gravitaționale la fel de adevărate ca și aceea din lumea fizică. Numele, verbele, adjectivele, prepozițiile au consistență copacilor și a rîurilor, a străzilor, a oamenilor, încît odată cu aerul pe care îl respir din atmosferă obișnuită mai respir unul, al sensurilor, al reflecțiilor, al fantasmelor, la fel de vital.

Numai că eu, cum spuneam, intru greu în cestălalt tărîm; nu știu: din lene, din frică, din condescendență față de „scornelile” lui? În orice

caz, simt o reținere, o buimăceală. Mă gîndesc atât de mult la cum voi scrie, scandez în memorie ritmul acelor rînduri, odihnindu-mă voluptuos în idealitatea neprecizată, doar irizări și aure, a paginilor mele viitoare, încît atunci cînd deschid caietul și-mi apropii stiloul de filă,urgerea lină, parcă atemporală, se frînge, întreg acel vag universal se precipită prin strunga îngustă spre un alt limbaj, făcut din cuvinte concrete – și cît de străine atunci – ostile prin impersonalitatea și normele lor. E clipa de cumpăna care confruntă visul cu gramatica. Dacă reușesc să trec de ea, dacă nu mai văd fiecare cuvînt singur, ca o cetate înconjurată de ziduri și canale, înseamnă că ritmul interior a ajuns în literă. Poate că ezitarea mea e născută de un simț mai adînc: spaimă că scrisul ar putea curge în gol, înstăpîndu-se mecanic asupra mea. Că l-ar putea înlocui pe *a fi* cu *a fabula*. Fericirile mele scripturale sănt repede, prea repede puse sub semnul întrebării. Mă opresc, recitesc, despici firul în patru, devin de o pedanterie pe care o consider, chiar în timpul în care o exercit, nesuferită. Trăiesc, de obicei, o tristețe apăsațoare, căci văd că m-am și desprins de acele cuvinte. Un rest imens, esențial, a rămas și rămîne mereu în afara lor. Eșecul va fi tot mai mare cu cît paginile vor fi mai bune. Perfectiunea lor devine o cutie de rezonanță care-și trădează absența.

19.09. 1988. A propune un text în aparență plat, astîmpărînd prin el doar setea de poveste a cititorului. Un *story* limpede, condus cu siguranță clasică. *Textul-corolă* sau *textul-capcană*. După ce a cedat povestirii, după ce a înghițit otrava și nu mai poate da înapoi, cititorul să alunecă în text tot mai adînc, pradă unui efect de „*Fata Morgana*”, pînă la rătăcirea lui definitivă în spațiul ficțiunii. Necesară o farmaceutică măsură între real și iluzoriu. Obiectele pe care le-a pipăit și „*A urlat: este!*” să prindă luciri stranii pe măsură ce se îndepărtează de ele, să se clătine, să irizeze, să plutească. Pînă cînd claritatea inițială se transformă în labirint. Realul cel mai banal se prăbușește în abisurile înfricoșătoare pe care le ascunde în el.

Am nevoie de cărțile care să mă ajute, acum, să scriu. Proust, cred, Lampedusa, Buzzati, M. Caragiale, Th. Mann, Ibrăileanu, Radu Petrescu, poate Borges. și, cu siguranță, M. Blecher.

22.09.1988. Buzzati mi se pare un scriitor „geometric”, prozei lui lipsindu-i subtilitatea trecerilor. Apoi, prea repede se ajunge la simbol, prea ușor e sugerată parabola. Chiar la început: drumul, peisajul straniu, Fortăreața. Personajele nu au consistență psihologică, sănt pioni ai parbolei.

Cred că frumusețea prozei de acest tip trebuie să vină din fină dozare a mișcărilor simultane de construcție și subminare a simbolului. Să nu existe o separație între planuri, ci o fuziune deconcertantă. Ambiguitatea e vitală pentru tensiunea prozei. Buzzati, explicitând, de multe ori ratează. Iată unul din frecvențele exemple de generalizare, cînd vocea naratorului intervine abuziv și, pentru gustul meu, cît se poate de plat: „*E greu să crezi în ceva atunci cînd nu-ți poți împărtăși speranța nimănuι, cînd ești absolut singur. Și Drogo își dădu seama că oamenii, oricăr̄ de mult s-ar iubi între ei, rămân întotdeauna cumplit de singuri, de izolați: dacă unul suferă, durerea este în întregime numai a sa, nimeni altul nu poate să ia asupră-și nici măcar o fărīmă din ea; cînd unul suferă, ceilalți nu simt durerea lui, oricăr̄ ar fi de mare iubirea ce-i leagă, și aici se află pricina însingurării omului în viață.*”

Tema obsesivă a literaturii lui Dino Buzzati (vezi și nuvelistica – *Şapte etaje*) este eroarea ca destin. Personajele suferă lovitura transformării provizoriului în permanent, ies din timpul lor și intră într-un timp mecanic, nediferențiat: „*Pentru el, ziua de ieri și cea de alătăieri erau identice, n-ar fi putut să le deosebească; un fapt petrecut cu trei zile înainte sau cu douăzeci ajungea să-i pară deopotrivă de îndepărtat.*” Acest timp macină fizic (personajele îmbătrînesc fără să-și dea seama) și psihic (așteptarea marelui eveniment camuflează teribila inerție interioară, somnolența existențială, în fapt, renunțarea): „*Nu s-a revoltat, deci, nu și-a dat demisia, a trecut peste nedreptatea ce i s-a făcut fără să crîcnească și acum se întoarce la slujba lui obișnuită.*” Despărțirea de lume, vegetarea lentă, năruirea implacabilă înfășură, pe de altă parte, personajele buzzatiene într-un halou metafizic, de aici grandoarea reală a cărții, remarcată de la început de critică. Drogo ieșe din competiția lumii, își învinge propria așteptare: „*Făcîndu-și curaj, Giovanni își îndreaptă puțin bustul, își aranjează cu mâna gulerul uniformei, mai aruncă o privire dincolo de fereastră, o privire fugăre spre ultimele stele din dreptul său. Apoi, în întuneric, deși nimeni nu-l vede, zîmbește.*”

24.09.1988. Stilul firesc al aristocrației: Lampedusa.

26.09.1988. Posibil ca ideile filozofice să se impună ilustrînd cerința carteziană de claritate și distincție. Cu toate că mari filozofi (dau exemple din extreme cronologice) ca Heraclit și Heidegger n-au expus niciodată clar și distinct, ci lapidar sau labirintic, întotdeauna cu un rest în afara paginii. Cît privește ideile literare, acestea au calitatea de a

fi neclare și indistincte. Profunzimea lor crește cu gradul de ambiguitate. Ideea literară nu e singură, ea vine însotită de semne de întrebare, de realități neconceptuale. Caută adevărul în spațiul scriptural, alambicat și nedefinibil ca însăși realitatea. Păstrînd, din raționalitatea carteziană, doar dubiul.

27.09.1988. Am găsit ieri, la Biblioteca Municipală, *Matei Iliescu și Proze (Didactica nova, Sinuciderea...)*. Multe neglijențe stilistice în *Matei*. Nu mă așteptam. Să văd partea a doua a cărții.

Dorința, organică, de a intra într-un anticariat și a răsfoi cărți vechi, cu surpriza unor plăcute descoperiri. Ediții mari, grele, galbene, rînduri ușor încețoșate. În Odorhei nu se găsește decît o librărie proastă, cu noutățile arvunite de mult unor cumpărători ai locului.

De ce, la Radu Petrescu, norii sănătoși totdeauna violeti?

28.09. 1988.

Să termin în seara acesta *Matei Iliescu*, mult prea diluat. Mi se întărește credința că adevărul Radu Petrescu e de găsit în jurnal. Iată o frază cum n-am întîlnit în roman: „*Nu știu cum sănătuiești dar eu citind o frază din Madame Bovary, de pildă, sau din Rabelais, văd fraza ca un șal străveziu, colorat magnific și delicat, pe care două mîini îl întorc în toate felurile, făcînd să-i strălucească apele și culorile, arătîndu-i moliciunile sau câte o neașteptată asperitate amenințătoare și dincolo de țesătura lui de esență translucidă apărînd nu bustul sau genunchii celui care îl ține, ci viscoalele de ceață ale golului.*” Cu amendarea neglijenței din final: o concordanță forțată, între indicativul prezent, uitat undeva în față („...văd fraza...”) și gerunziul absolut nepotrivit („...și dincolo să... apărînd...”).

29.09.1988. În ciuda scăderilor sale, *Matei Iliescu* rămîne, în literatura noastră, romanul unei proiecții siderale unice, de un fast, o bogătie și un rafinament orientale. Cosmicizarea lui Matei, nu zugrăvită, ci tapisată, atinge o intensitate muzicală. Dora, din femeie, devine constelație, spațiu al genezei, divinitate politropică, recognoscibilă în fiecare element al lumii.

Matei Iliescu este o carte a norilor.

Dimineața – ceai de măcese, de o lună de zile fără zahăr, și cartofi copți, la amiază nimic, din lipsă de timp, la cină, pe la șase după amiază, o

ciorbă fiebinte, dar subțire, iarăși cartofi, de data asta prăjiți ori gratinați, eventual cu puține ciuperci, din nou ceai de măcese, din nou cartofi copti. Pentru menținerea tonusului, era să uit, o tabletă de „Aslavital” după gustarea de dimineață.

30.09.1988. Pe dealurile Luetei, cu Radu Petrescu. Și lumea lui fastuos artificială. M-am uitat și eu la cer, la nori. Primul nu era verde, ceilalți nu erau violeti.

02.10. 1988. Să-mi repet, să nu uit: nu cauț în literatură esteticul (înțelegându-l doar ca o condiție *sine qua non*), ci „solul” ontic. Literatura – o oglindă în care imaginea prinde rădăcini.

03.10. 1988. Poate că în realitate e simplu: proza bună trebuie să spună bine povestea.

04.10. 1988. Proiecte de tehnologie didactică. Salariul. Cheltuieli peste puterile materiale. Dacă mai rămân bani de mîncare.

05.10. 1988. Sînt obosit după navetă. Proiecte de tehn. didactică. Somn.

06.10.. 1988. Tot proiecte de tehn. didactică.

07.11. 1988. Gombrowicz, cu satisfacție. Mai cu seamă *Jurnal*-ul. „Eu. Eu. Eu.”

23.11. 1988. Citesc Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*. Istorie egal hazna.

25.11. 1988. Se scrie aşa cum se trăiește – în grabă. De-accea mi se face dor de-o carte cu meșteșuguri vechi, de lungă zăbavă. Taina grea a scrisului. Un subiect istoric pe care să-l pierd în reverberații, în molcome fișii de umbră, în grele, nălucitoare mirozne.

18.02. 1989. Întreruperile jurnalului dezvăluie, cred, reacția mea la banalul care se insinua din ce în ce mai mult în pagini, în consemnări despre navetă, despre oboseală, liste, liste, liste, adunând derizoriul în mormane. Mereu am crezut – și cred – că scrisul fie înaltă arhitectonic, e o operă a voinței, fie urmează planul unui constructor necunoscut, însă prezent în noi. Acum mi s-a dovedit (dovadă stînd lehamitea, sila de a mai nota) că poți traversa perioade mai scurte sau mai lungi în care arhitectura se naște din goluri, din propria-ți neputință de a întrupa o idee. Dacă-mi reiau azi rîndurile, o fac mai mult ca să ofer o ramă îndelungată astenii existențiale. (Probabil că un jurnal care se încăpătinează în notarea ternă i-ar fi

plăcut, din cauza monstruoaselor acumulări, lui Mihai Zamfir, însă n-am avut suflu, n-am găsit în mine energia necesară aceluia mic impuls ce te determină să deschizi caietul și să notezi.)

Să le scriu: lui Michael Astner, profesorului Al. Husar, lui Bara Barnabás.

20.02. 1989. Chef să beau bere. Nu găsesc nici la alimentara, nici la aprozat.

Scrisoare lui Astner și Gherghel. Dar nu mi-i de scrisori.

Repulsie față de frazele inteligente.

În „*Luceafărul*”, un interviu cu Mircea Micu despre Marin Preda. Preda cel taciturn, cel straniu – ascuns, monosilabic, retras sub pavăza ticurilor verbale („*Beti, mă beliților!*” ş.c.l.) – cu expansiuni la fel de stranii, următe de morocâneli și gomă. Un „străin”, un absent. Un abisal.

12.03. 1989. Ieri, la Lueta, „controlul” secretarei cu probleme de cultură (?!!), o semianalfabetă de la Consiliul Popular, cu liceul terminat la serial și cu o școală de partid de vreo jumătate de an. Imputări, pe un ton ridicat, Violei, în legătură cu propaganda vizuală, care nu este la zi, adică nu întîmpină aniversarea celor cincisprezece ani de președinție a lui N.C. Apoi, o serie de sănătuni pentru nesemnarea condiciei, deși orele s-au făcut. Etc. Ne călăresc prostii și bine ne fac. Să simțim zi de zi lașitatea noastră, pasivitatea, frica și neputința. Să ne plătim tăcerea vinovată.

Din dispozițiile ședinței de la 9 martie: un mai accentuat profil politico-educativ al tuturor orelor; la orele de dirigenție să se vorbească despre viața și activitatea tovarășului.

Umanismul atât de trîmbițat al acestei societăți l-am simțit bine de tot în cel puțin două rînduri: cînd locuiam la C11, într-o cameră căreia îi curgeau pereții, și i-am cerut prorectorului Rusu să ne dea una din aşa numitele „camere de oaspeți”, curate și nelocuite, pentru a aduce copilul de la maternitate, dar domnia sa mi-a răspuns că în trecut stăteau într-o cameră ca a mea familii cu opt – zece copii și n-au murit; acum, cînd tata agonizează, iar Ministerul îmi spune că nu am motive întemeiate pentru transfer.

18.03. 1989. O notă telefonică prin care inspectorul Manolache se ține de cuvînt și mă detașeză, de luni, la Liceul „Dr. Petru Groza” din Odorhei.

Sentimente amestecate, între care cel mai puternic este afecțiunea pentru copiii cărora le-am fost profesor și regretul de a-i părăsi. În ciuda obozelii, a numeroaselor încrîngeri lăuntrice, a condițiilor atât de speciale din această zonă maghiară, în prezența lor am simțit că vechiul meu entuziasm n-a pierit de tot. Pentru ei am știut că merită să încerc să devin profesor. I-am învățat ceva? Nu i-am învățat? Nu eram pregătit, acum, să trag linie. Sînt sentimental? Să o recunosc – săn.

26.03. 1989. Întors, iarăși, pentru sfîrșitul de trimestru, mi se spune, la Lueta. Între timp, câteva ore la „*Petru Groza*”. Mă obsedează ideea lui Eliade din *În curte la Dionis*. Cînd voi reveni, să le spun seraliștilor versuri, să încerc să îmblînzesc fiara.

Zvonuri despre „*dizgrația*” lui Mircea Dinescu și a lui Buzura. Încă n-au murit toți oamenii.

Scrisoare de la Ilva. Așteptau un răspuns la scrisoarea lor, voiau să confirmă că am primit pachetul cu alimente. Și, mai ales, voiau să știe cum îi vine lui Horațiu „*pulovărul cu pisicuța pe care i l-a făcut bunica*”.

30.03. 1989. Cred că știu de ce mi-a apărut Socrate în lumina aurorală a altui timp, provocîndu-mi doar nostalgia, fără a mă face să-l simt contemporan. El aparține unei lumi ce acceptă, căuta chiar, cuvîntul. Să ieși pe stradă și să începi să vorbești cu semenii tăi, iată un fapt parcă incredibil. Atena lui Socrate avea voluptatea dialogului. A dialogului diurn și obștesc. Îmi închipui *agora* în plin soare, străbătută de burtosul și nădușitul Socrate împreună cu discipolii săi. Sau singur, gata să intre în vorbă cu negustorii sau cu orașenii. A vorbi. Poate mai pilditor decît dialogul de zi cu zi este procesul intentat lui Socrate. Nimic din apăsarea proceselor de astăzi, din labirintul administrativ ce te strivește încă înaintea judecății propriu-zise, nici o morgă a procedurii. În schimb, continuarea dialogului în aceeași *agora*. Să ni-l imaginăm pe Socrate arestat, ținut închis în condiții neomenoase, înfometat, supus, aşadar, la nenumărate presiuni fizice și psihice și, „*corolar*” al tuturor mizeriilor, judecat cu sala închisă și fără dreptul de a se apăra. Grecii nu cunoșteau otrăvurile ucigătoare lent și definitiv. Ei puteau pedepsi pe nedrept, puteau ucide, dar – dintr-un spirit superior al justiției? din „*curiozitate*” mediteraneană? – nu puteau refuza dreptul la *logos* al acuzatului. Totuși, Socrate a fost condamnat. Nu e oare la fel de brutală orice condamnare nedreaptă? Chiar dacă n-a fost o

înscenare, procesul filozofului a fost provocat și, oarecum, influențat de conducătorii lăudatului stat democratic atenian. Anumite nuanțe se cer însă întărîte. Nedreptii atenieni constituau un stat în care moartea politică – acuzația în fond a fost de natură politică – se preschimbă în apoteoză. Să o comparăm, reiau exemplul, cu moartea lui Mircea Vulcănescu. Socrate moare vorbind, în mijlocul discipolilor și e îngropat cu cinste. Mircea Vulcănescu moare nu se știe unde, victimă unui mecanism bestial, în imposibilitate de a se apăra. La greci avea loc o judecată, între oameni, a oamenilor. Dincoace, se exercită stupid o instanță dezumanizată și dezumanizantă. A vorbi nu mai e posibil. A vorbi în *agora* este o naivitate. Chiar dacă ai face-o, oamenii, în loc să se adune, s-ar împrăștia înfricoșăți. Lui Socrate nu i s-a mai lăsat nici o sansă.

02.04. 1989. Nu știu dacă voi scrie. Sigur e că dospesc „*opera necesară, expresie a unui destin*”, vorba lui Mauriac, citat de Liviu Rusu. Simt că pentru o literatură de mare cuprindere, polifonică, reverberînd din nenumărate planuri și sub variate unghiuri, echilibrată combinație de lumini, sunete și culori, nu am, în mine, datele necesare. Și nici nu le pot aduna, deoarece resping organic exteriorul, nu asimilez decît foarte puțin, distilînd, în schimb, propriile-mi veninuri. Sînt totuși convins că din macerarea mea lăuntrică va ieși o literatură cu sunet plin, adevărat, chiar dacă restrînsă și, poate, monocordă. Nu voi da mai mult de două sau trei cărti, dar acestea vor fi „*necesare*”, ale mele în sensul cel mai generos al cuvîntului.

08.04. 1989. Zilele trecute, după vreo cinci luni de la expedierea scrisorii, răspunsul lui Mircea Iorgulescu, în „*SLAST*”, la „*Poșta literară*”: „*Dramatică, sfîșiată prin esențializare pînă la rădăcinile unei suferințe a cărei mută elocvență e adeseori zguduitoare, poezia dv. lasă o impresie extrem de puternică. Nu aveți, sănătatea, nevoie de sfaturi, ci numai de încurajare, pînă cînd va bate ceasul deplinei afirmații a remarcabilei dv. vocații poetice.*” Va bate cîndva, în Republica Socialistă România?

N-am primit răspuns de la prof. D.Irimia, M.Astner și Elena.

21.12. 1989. Trăiesc sentimente amestecate, de rușine, de încrîncenare, de mîndrie. Sîngele curs la Timișoara nu mai poate fi spălat decît de libertatea adevărată și pedepsirea, fără cruce, dar și fără patimă, a vinovaților. Doamne, neamul meu, pe care l-am văzut înfrînt, pervertit, resemnat, s-a

ridicat la seninătatea supremă a morții asumate. Nu mai poate fi vorba de simple manifestații stradale, cerînd pîine și lumină.

Azi noapte, la Odorhei, lîngă sediul *Miliției*, aproape de ora 11, a fost incendiat depozitul de mobilă pentru export. Cerul se înroșise, mirosea aerul a fum. Grupuri, grupuri, am privit pojarul. Oare ce gîndesc secui? Să recunosc, am o anumită neîncredere față de ei. În situații excepționale ar putea reînvia vechile animozități. Prietenii noștri sunt care încotro. Nu m-am dorit niciodată mai mult ca acum alături de ei.

Orice ar fi, orice s-ar întîmpla, inamicul nostru, al tuturor, este unul singur.

Teroarea poate va continua, săngeros și pe față de data aceasta, Ceaușescu se va crampona de putere, n-ar fi exclus ca lucrurile să pară ținute sub control, dar sunt sigur că, odată cu săngelul curs, frica și resemnarea au fost depășite pentru totdeauna.

22.12. 1989. Odorheiul e încă liniștit. Probabil o liniște înșelătoare. Afără au ieșit copiii la joacă. Pare incredibil, privind în jur, că la București sunt striviti oameni sub şenile, că la Cluj și Sibiu se trage în mulțime. Și totuși, adevărul acesta este. Țara s-a ridicat, săngelul curs e un rîu ce nu mai poate fi trecut înapoi, spre pasivitate și frică. Ieri am alergat cu sufletul la gură, cam pripit, să-i spun Ginei că a căzut Ceaușescu în urma adunării populare transformate în revoltă. A fost singura dată, în săptămâna de sănge de la sfîrșitul acestui trist, dar, dă, Doamne, glorios an, cînd la *Radio București* s-a auzit adevărul glas al poporului (aproape, acum *Programul 1* transmite *Un univers*

într-un ghiozdan – ce probă de cinism, între atîtea altele, cînd copiii cu lumînări din fața *Catedralei* de la Timișoara au fost uciși de mitraliere).

30.01. 1990. Evenimentele de ieri sunt o probă înfiorătoare de orbire națională. Bietul proletariat, manipulat grosolan, amăgit cu un os de ros, nu-și dezmine vocația: aceea de a-și rata, consecvent, „*misiunea istorică*”.

Ilegalitatea în care Iliescu și ceilalți tovarăși au cufundat *Frontul*, adică tocmai organizația ce trebuia să administreze și să stabilizeze țara în perspectiva alegerilor libere, e apărată cu sloganuri comuniste: „*Ne dăm viața pentru popor!*”, „*Voi sănăteți poporul!*” etc. Ca să nu mai spun că „poporul” sunt numai cei ce manifestă pro *F.S.N.*, ceilalți fiind ori huligani, ori, în cel mai bun caz, „*mase nereprezentative*”.

P.N.T. și *P.N.L.* cereau, cît se poate de justificat și, fapt esențial, CIVILIZAT, intrarea *Frontului* în legalitate: înscrierea mișcării la Tribunal, prezentarea platformei electorale, risipirea confuziei prin separarea puterilor și transformarea *C.F.S.N.* într-un organism de largă cuprindere. S-a răspuns acestor cereri printr-o contrademonstrație manipulată de Iliescu, cu intenții de „*demascare*”, cu capete de acuzare contrafăcute: presiunea partidelor istorice, încercare de lovitură de stat, negarea legitimității și patriotismului, acuza că se face jocul unor cercuri străine.

Politica înseamnă un mare rahat. Cel puțin politica comunistă.

Ca o concluzie: prin contrademonstrația *F.S.N.* ne-am blocat în compromis și ilegalitate.

Colocviile George Coșbuc

Bistrița, 9 - 11 octombrie 2002

Hordou - la Casa Poetului

Bistrița - Sala Primăriei
Victor Cubleșan, Ioan Pintea, Ion Burcușel

Jurizare - Olimpiu Nușfelean, Ion Moise,
Adrian Popescu (președinte), Ioan Pintea, Ion Cozmei,
Victor Cubleșan, Nicolae Băciuț,
la Casa de Cultură a Sindicatelor

Liviu Popescu, Aurel Podaru și Ion Cozmei

Parastas - Biserica "Sfinții Trei Ierarhi"

Premianții Concursului de poezie:
Daniel Corbu, Marcel Săsărman,
Gavril Moldovan, Vasile Dâncu

Desen de Marcel LUPŞE

GEOGRAFIE LITERARĂ PENTRU IGNORANȚII FUDULI

Cornel COTUTIU

De foarte multă vreme am încercat să fiu atent la disjuncția între două sintagme: "viața literară" și "viața literaturii". Prima ține de circumstanțial, a doua te trimită la istorie. Viața literară pulsează prin biografic, anecdotic, pitoresc, cea a literaturii înseamnă perenitate sau măcar... veșnicie tranzitorie.

Viața literară are tot felul de acareturi și cotloane, delimitate de orgolii, vanități, temperamente, imposturi, improvizării, cabotinisme. Din tot acest amestec ieșe un cenușiu care nu poate să provoace decât dezavantaje pentru viața literaturii.

Nicolae Manolescu afirma cândva că a lăsa pe seama posterității soarta operei tale e o naivitate. Eu adaug: Posteritatea, precum natura (vezi Cehov), sunt nesimțitoare. Natura (ingrată!) nu-l simte pe om, iar posteritatea e apăsată de contingent.

Cât privește "viața literară", vreau să mă opresc asupra unei practici, mentalități discriminatorii.

Se consideră – din inerție – că centrul vieții literare ar fi Capitala. Mai întâi de toate, chiar ideea de centru e nocivă, perimată, e o consecință, o

sechea a celor 50 de ani de centralizare din perioada zis comunăstă.

Pe de altă parte, persistă confuzia între "provincie" și "margine". Se subînțelege, în continuare, că Bucureștiul înghețează valorile de seamă, iar arealul românesc n-ar fi altceva decât cloșniță pentru cei care vor poposi și se vor afirma în Capitală, doar în Capitală.

Nu e mai puțin adevărat că și scriitorii din provincie au, adesea, o atitudine de om spășit: Da, am buletin de provincie, mă plec în fața "capitaliștilor" (vorba lui nenea Iancu). Sunt pe margine.

Exerciții de bunăvoie

Precumpănește însă fuduleala celor de la centru, de unde provine Agamemnon Dandanache. Dinspre ei se cultivă expresii de genul: "scriitor local", "pictor bistrițean", "critic clujean", "poet timișorean" etc.

Să zicem că în mass-media "centrală" se face apel la astfel de sintagme pentru a informa cititorul, auditorul, asupra locului unde respiră și suspină cel comentat, prezentat sau ostracizat. E o motivație străvezie și șchioapă: În aşa situație, fie că vrei să oferi niște propoziții unor inculti, ignoranți, fie că omul de condei sau de penel (să zicem) e așa de fragil, încât nu se știe de el dincolo de a treia casă de pe strada Prafului.

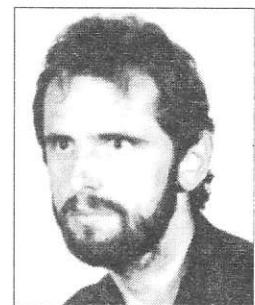
Este impropriu, stupid să afirmi despre unii dintre cei mai importanți artiști plastici ai vremii de azi – precum Marcel Lupșe sau Miron Duca, dar nu numai despre ei – că sunt pictori bistrițeni, când, la expoziții naționale și internaționale, primesc un potop de elogii, când lucrările lor se găsesc în colecții de artă din Japonia până în continentele americane. Numele lor nu mai au nevoie de determinative geografice și cărți de identitate.

Așa e și în viața literară de astăzi. E impropriu și stupid să zici sătmăreanul George Vulturescu sau Nae Antonescu, cîmpineanul Ion Bălu, bănățeanul Gheorghe Azap, basarabeanul Grigore Vieru, clujeanul Adrian Popescu. E nepotrivit și caraghios să-i numești pe Olimpiu Nușfelean, Virgil Rațiu sau Al. Cristian Miloș, pe Ioan Pintea sau Aurel Podaru scriitori locali sau bistrițeano-năsăudenii. Prin cărțile tipărite până acum, prin ecoul lor în critica literară și prin calitatea receptării lor de către cititorul de rând, ei sunt scriitori; pur și simplu, creatori întru literatura română contemporană.

Ei nu sunt nici din provincie, nici de pe margine, ei sunt scriitori, care nu au nevoie de "localizări".

O CONFESIUNE LIRICĂ EXISTENȚIALISTĂ

Mircea MĂLUT

Impresia pregnantă pe care o lasă lectura poeziei lui Dimitrie Stelaru este cea a confesiunii nevoioale, de o sinceritate frapantă, unică în manieră lirică din literatura noastră. Fațând loc biografismului, poetul și-a scris o cronică "pre versuri tocmită", materialul nelipsindu-i, căci se poate spune, parafrazând: cîtă viață atâtă poezie, cele două reprezentând în fapt aceeași curbă existențială a două ecuații diferite. Centrul de greutate se află în focarul biografiei lăsând spiritualul în punctul slab al unei închipuite elipse a eului poetic, poezia steliană ramânind ancorată preponderent în latura evenimentială a ființării. Poezia aceasta, ce este marcată de o tușă expresionistă, glosează cu acuratețe seismele unei ființe entropic care mereu subminează potențialele echilibre. Rezultanta durerii, deznașdejdi, neîmplinirii, insatisfacției, abandonului, căderii, solitudinii, rătăcirii, hărțuirii, precarității este umilința, una purtată cu stoicism, ambalată într-un eroism singular. Revolta se rezumă la cîteva palide răbufniri, semn că poetul stă sub zodia resemnării. Răul este consemnat, nu condamnat într-o formulă tangent teodiceică. Pare că, în bună tradiție existențialistă, la Stelaru "existența precede esență" și, prin urmare, "condamnarea la libertate" — implicit dimensiunea angoasă — intră în ordinea unui fatal determinism.

Asumarea libertății drept vector coordonator al planului existențial l-a împins pe poet la o viață agitată, nomadică:

*Niciodată nu am avut casă,
Oasele n-au avut pat -
Cîntîndu-mi arama, visez
Palatul în mări lunecat.*

(Jurnal),

avînd ocupații de tot felul, de la anticar, meditator, salahor pe la Bacău, redactor sau colaborator la diverse ziare și reviste, funcționar, sculptor de ocazie, profesor suplinitor pînă la hamal în portul Constanța:

*Sînt hamal în portul Constanța.
Car saci de ciment,
Duc lăzi cu geamuri,
Sîi măñinc ce găseșc.*

(1941),

trăind ca un paria la marginea societății, printre alți condamnați ai soartei (vagabonzi, prostitute, cerșetori sau hoți):

*Ne-am frînt oasele nedormind și beți
Am mîngîiat, cu pletele desfrînatelor,
cu pele;
Vom bea pînă mîine și mîine, dar tăceți--*

Mi s-au înecat cu izmă orbitele.

(Taverna).

O viață plină de privațiuni:

Mult somn și adăpost n-avui;

(Nox)

Vîntură vîntul șiroaie

Stelaru merge în ploaie

I-e foame? Totuna

Cînd moartea, stăpînă,

Ușor unduind armăsari

Lasă oamenii rari.

(Foame).

*După ce umblasem, zbuciumat, întreaga zi
ca un cîine--*

După atâtă jale arsă în rugăciunile mele

Pentru o murdară bucătă de pîne,

(Poem cerșetor)

*Noi, Dimitrie Stelaru, n-am cunoscut
niciodată Fericirea*

Noi n-am avut alt soare decît Umilința;

Dar pînă cînd, înger vagabond, pînă cînd

Trupul acesta gol și flămînd?

la intersecția fărădelegilor:

*Marii judecători ne-au închis,
Stăruind în ceață legilor lor;
Pe frunțile noastre au scris:*

*"Vagabonzi, hoți nebuni. Lepădații
noroadelor.*

*Casa lor e
temnița. Puneți
lacăte bune fiarelor".*

Topografiile critice

(Înger vagabond)

Dormiți temnicerilor, dormiți

Lasați-ne dracului un ceas—

De chinul lanțurilor ne izbăviți

Și aruncați-ne pînea care v-a rămas.

(Cîntec de neguri),

urlîndu-și, uneori, bacovian beția ca-n Caraomex, dar care încearcă să se salveze prin speranță:

Dar lasă, Dimitrie Stelaru, mai lasă!

Într-o zi vom avea și noi sărbătoare—

Vom avea pîne, pîne

Și-un kilogram de izmă pe masă.

(Înger vagabond),

prin punerea destinului sub incidența artei:

*Am văzut cîntecele mele crescînd ca un
arbore uriaș,*

*Crescînd și acoperind pămîntul, învăluind
lumina stelelor*

(*Arborele*)

*Dar îmi port înima, același
Vagabond, patriarch, bandit—
Numai mîinile mele în spațiu
Te cauță, vîrf de granit.*

(*Cine ești?*)

*În mine e un drum care nu aude—
Stă îngăduitor sub celâlalt, transcendent
(*Dedesupt*),*

prin odihna în vis

E-atât de înalt visul

Că treptele lui au putrezit.

(*Mergi în sus*),

distanțarea orgolioasă de suficiență:

Voi nu visați decât noaptea

.....

Și viața pentru voi e un sir lung de carne

(*Imn*)

DIMITRIE STELARU

OPERA POETICĂ

**PROFILE
PUBLISHING**

*Spațiul meu are trei dimensiuni
Și trupurile voastre turtite nu-l iartă*

(*Ochii mei sunt stele*),

însușirea unui nou profetism ("Eu m-am născut profet/
În țara anilor,/ în deznașdejdea secolului douăzeci" -
Profetul), care, aidoma lui Cristos ("Dimitrie Stelaru,
noul Cristos./ Se va ridica lîngă tine, rănit./ Scuipat,
bătut, alungat" — Prea tîrziu), proclamă existența unei
împărății care nu este din lumea aceasta ("deplina
neomeneasca împărăție", "imperiul de vis", "țara
cealaltă"). Neputind sta la masa de scris fiind "pămîntul
o masă mai largă și pietrele/ scaun ales" (poetul va
mărturisi de altfel în *Adevărul literar și artistic* că: "Eu
nu scriam, trăiam.") și-a purtat neliniștile "mereu tulbure
printre oameni", "singur în lume/ca un Dumnezeu fără
cer", pe un drum "uns/cu otravă și noroi".

Această existență - ce nu de puține ori s-a confundat cu
supravîtuirea-, trăită la limită, într-o precară
echilibristică între a fi și a nu fi, a intersectat experiența
sentimentului ultim, al morții:

Vai! iar se aproape moartea de tine—

Iar vine cu o mie de aripi, te uită!

(*Apel moarte*),

o moarte familiară, uneori, ca la Emil Botta:

*În noaptea astă Moartea stă cu noi la
masă,*

Înaltă, despletită, tulbure mireasă

Cînd, însă, uită de sine, cînd odihnește în necotidian,
Stelaru încîntă prin incizia percutantă a viziunii, printre-o
șocantă geometrie asociativă, exersînd evadări din
realitatea imediată, prin asumarea fragmentului drept
supapă refulatorie (mai ales în poeziile de două strofe
unde poetul parcă dorește închiderea unei străfulgerări
într-o condensată ecuație lirică: *Sfîrșit, Plaja, Pontul
Euxin, Mereu, Nu mai e, Fintini, Nu mai am ochi, Trec
oameni, Istovit, Tintirim, Unde să merg, Mult*), la fel ca
în *Vulturii* unde ascensiunea este sinonimă cu încarcarea
în mările înaltului:

Năluci prin Tăcere umblînd —

Prietenii marilor încercări

Pornesc îmbătați din somnul albastru

Spre plinele văzduhului gări

O stea la răsărit și alta

Mai sus de vînturi, mai în cer,

Îngeri de pămînt — vulturii

În miezul orașelor albe pier.

Stelaru ne-a lăsat o confesiune existentialistă, tulburată,
din cînd în cînd, de inserția unui profund vizionarism.

MOARTEA CA TRECERE PE POD

Nicolae IUGA

Întrebarea: "ce știm despre moarte?" ar trebui, cred, reformulată astfel: "oare știm cu adevărat ceva despre moarte?" Fiindcă despre moarte nu știm propriu-zis nimic. Moartea nu este o experiență în sensul propriu al termenului. Moartea este ceva ce nu experimentăm noi, ci întotdeauna i se întâmplă altcuiva. Asistăm muți și neputincioși la ea, ca la un ceva ce nu înțelegem. Iar atunci când ni se întâmplă nouă, în sfârșit, iarăși nu este o experiență, din cel puțin două motive. Înțai, pentru că ni se întâmplă o singură dată, nu este ceva repetabil și deci experimentabil în sensul științei. Apoi, chiar dacă ar fi să înțelegem ceva din propria noastră moarte, noi nu am putea comunica nimic din ceea ce am experimentat strict individual. Moartea este, spunea E.M. Forster, numai ceva anticipat și de neînțeles. Așadar știința, care se bazează numai pe experiență repetabilă, observabilă și comunicabilă, nu poate afla nimic și nu ne poate spune nimic despre moarte. Locul este lăsat liber pentru alte două tipuri de demers, pentru literatura de ficțiune și pentru credința religioasă.

Dar și în cazul literaturii de ficțiune lucrurile stau încurcate. Prozatorul sau poetul pot să-și imagineze despre moarte orice, dar absolut orice. Condiția nu este ca discursul poetic să fie adevărat în sensul găsirii unei corespondențe cu o realitate oarecare, ci dimpotrivă să poarte asupra unei construcții pur fictive. Spectacolul reprezentărilor poetice sau plastice cu privire la moarte, la judecată și la viață de după moarte, oricât de viu colorat, de dinamic, de atrăgător sau înfricoșător ar fi, nu ne oferă nici o certitudine. Totul este relativ la persoana artistului și la funcția sa fabulatoare. Spectacolul poetic-plastic al eschatologiei ne satisfacă nevoia noastră de autoamăgire, nu aceea de certitudine. Știm, din păcate, că este ficțiune și că putem fi deziluzionați oricând, că vraja se poate rupe în orice moment, că este vorba de un neadevăr frumos.

Abia credința vine cu o certitudine. Neajunsul, căci există și aici unul, este însă acela că vectorul credinței vine doar cu o certitudine suficientă numai subiectiv, nu și obiectiv. Certitudinea care este suficientă și subiectiv și obiectiv nu mai ține de credință, ci de știință. Cu toate acestea, credința are și ea certitudinea ei, suficientă în sine pentru omul credincios, ceea ce înseamnă foarte mult, iar la limită poate însemna totul. O certitudine care însă nu poate satisface

exigentele științei. Spre ilustrare, am putea propune un experiment mental. Anume, să presupunem că toți oamenii sunt orbi de la natură și că foarte rar, o dată la câteva sute de ani, ar apărea câte un singur om înzestrat cu vedere. Acesta ar vedea lumea culorilor în toată splendoarea ei, ar vedea lumina și depărtările, zorii de ziua și însărarea, infinita varietate a formelor de existență. Desigur, vederea este aici credință, certitudinea suficientă numai subiectiv. Apoi el, văzătorul, ar încerca să împărtășească, prin cuvinte, cele văzute și celorlalți oameni, rămași cu desăvârsire orbi. Evident, multe dintre lucrurile văzute vor fi cu totul incomunicabile pentru orbi, despre altele ei își vor face o imagine foarte vagă și fără o corespondență strictă cu realitatea. În fine, mulți orbi, probabil cei mai mulți dintre ei, vor ridica exigență imposibilă ca faptul vederii să fie repetat într-un experiment provocat și în condiții ținute sub control. Cu alte cuvinte, vor pretinde o verificare "științifică". În caz contrar, ei vor fi tentați să taxeze vederea drept vedenie, nu viziune.

Iată, așadar, diferența profundă dintre știință și credință. Credința este vederea singulară inspirată de Sus, irepetabilă, și transmisă nouă orbilor prin intemeietori de religii, prin profeti, prin marii mistici. Cu timpul, lava credinței originare se răcește și se cristalizează în dogme. Viziunea misticului va fi treptat împărtășită credincioșilor de rând, prin formule dogmatice și simboluri, cam aşa cum o descoperire științifică profundă și inițial paradoxală va fi treptat vulgarizată, spre a fi accesibilă oamenilor de rând.

*

În imagologia asupra morții, alături de literatura de ficțiune și credința religioasă, intervine și folclorul, delimitându-se clar de cele două. Spre deosebire de literatura cultă, folclorul este după cum se știe o creație colectivă și anonimă, rezultat al unei considerabile decantări și sedimentări în timp. Iar spre deosebire de credința religioasă, folclorul scapă canoanelor, este mai curând o sumă de eresuri, conservând arhetipuri de gândire precreștine, fosilizate în straturile adânci ale inconștiștului colectiv, și inventând totuși în paralel cu dogmatica religiei dominante.

Eseu

Să luăm dar o hore bătrânească din Maramureş, de pe Valea Vișeului, din repertoriul fraților Maria și Nuțu Leordean. Acești interepreti sunt renumiți de altfel pentru respectul viguros și neștirbit față de tradiție. Versurile acestei hori, făcând între altele referiri la Judecata de Apoi și la Iad, spun așa: „... Când `oi si la Judecată / `Oi mere pă pod de pt`iatră / Și le`oi spune tăte-odată. / Ș`oi mere pă pod de-arjânt / Și le`oi spune rând pă rând / Câte una, când și când. / Ș`oi mere pă pod de-aramă / Și de tăte`oi da de samă / ... / Și în Iad dac`oi ajunge / Acol`oi șăde pă punte / Ca la badea pă gerunt`e”. Și iată că am ajuns cu aceste versuri de-a dreptul la arhetipuri.

În imaginația primitivă a popoarelor, diferența dintre viață și moarte este primordială și poate cea mai profundă. Totuși, moartea nu este un “nimic” față cu viața, ci un altceva al acesteia. Lumea morții nu este un simplu neant, ci o altă lume, structurată și ea, lumea “cealaltă”, cu viața ei. Nu avem un singur regn ontologic și neantul, ci două regnuri ontologice diferite, al lumii de aici și al lumii de dincolo. Diferența este însă profundă, și acest lucru este sugerat energetic printr-o despărțire topografică a celor două lumi într-un fel imposibil de traversat după voie, încocace și încolo. Poate printr-o prăpastie adâncă ori printr-o apă mare. Care pot fi trecute de fiecare om o singură dată, la moarte, și categoric într-un singur sens. Tărmul pe care ne aflăm este de fapt *tărâmul nostru*, iar în față, dincolo de râu sau prăpastie, se află celălalt tărâm. Toți trebuie să trecem odată dincolo, obligatoriu, pentru simplul fapt că suntem muritori. Grecii din antichitate au imaginat Styxul și Cerberul, apa care trebuie trecută și pe strășnicul păzitor, care garantează separația tărâmurilor și ireversibilitatea morții.

Într-una dintre religiile importante ale umanității, în zoroastrism, trecerea “dincolo” este reprezentată ca trecere pe un pod imens și înfricoșător. În această religie apărută în prima jumătate a mileniului întâi înainte de Christos, sufletul mortului este judecat și cântărit pe o

balanță, după care trebuie să treacă podul numit *Chinvat* (în traducere: cel care alege). Acest pod este suficient de larg pentru cei buni, dar se îngustează dramatic pentru cei răi, ajungând până la a fi ascuțit ca tăișul sabiei. Astfel, sufletele celor răi cad într-un loc de pedeapsă eternă, în timp ce sufletele celor buni trec podul fără probleme și ajung într-un loc de recompensă de asemenea eternă. Eschatologia zoroastriană și-a întins influențele până în creștinism și islamism. În Apocalipsa (20, 14-15) se vorbește despre un râu de foc și un iezer de foc, în care cad și ard cei păcătoși. Iar în *Coran* se imaginează că sufletele trec pe un pod “mai subțire decât firul de păr și decât tăișul sabiei”. Aici pentru cei buni podul nu devine mai lat, ci aceștia sunt ajutați să-l treacă cu iuțeala fulgerului, în timp ce păcătoșii, încercând să-l treacă, se prăbușesc în Iad.

Acestea fiind arătate, nu putem să nu observăm strania analogie a acestei hori cu eschatologii religioase, de fapt un izomorfism în structura formală a gândirii arhaice. Țăranul maramureșan știe că Judecata este la fel de inevitabilă ca și trecutul pe punte, ca și moartea. De aceea, nu se grăbește să ajungă dincolo, oricum va ajunge sigur acolo. Va trage de timp, va merge pe poduri felurite, implicând originari felurite, prin elementele de alcătuire: podul de piatră din ordinea firii, apoi podurile de aramă și de argint, din universul magiei și al

mitului. Faptele, bune și rele, vor trebui mărturisite odată, poate toate odată, dar poate că se va putea și pe rând, temporizând cumva caracterul înfricoșător al Judecății. Finalul nu este nicidecum o litanie pesimistă, ci dimpotrivă este de-a dreptul tonifiant. Omul nostru nu cade pradă disperării morbide determinată de imaginea torturilor infernale, ci bravează autoironic, convins fiind că va scăpa deasupra râului de foc apocalptic, pe o punte, care nu doar că îl va feri de primejdii dar îl va procura și o aleasă plăcere. În fond, este același țăran care a creat memorabila vorbă de duh, care spune că nu poți gusta din cea mai intensă plăcere și să fii în același timp și cu sufletul în Rai.

Centenar

Petre ȚUȚEA

SOCRATE

Socrate este dialectician și metafizician al cunoașterii. Dialectica l-a dus la concept, unitate logică utilă în știință în genere și în "morală ca știință", iar metafizica - capacitatea speculativă și închipuire - la doctrina ideilor. *Phaidros*. Nu poate fi vorba de revelație, mania grecească aparținând "zeilor fabulei". Aristotel, căruia critică a ideilor socratico-platonice este cunoscută - sănătatea ipostaziilor - logicizează socratismul. "Două lucruri le datorează lui Socrate: discursurile inductive și stabilirea conceptelor generale" (cit. de Th. Gomperz). Poziție raționalistă. "Nimeni nu greșește de bunăvoie" (cit. de același). Gomperz afirmă că "aceste cuvinte cuprind miezul socratismului. Adică, erorile mintale și greșelile morale sănătatea psihologice ale prederminării, gîndite mitologic. Morala fericirii socratice este fundată rațional, după Gomperz, deși filosofează religios, în acțiunea sa de educator moral, invocînd mesajul lui Apollo. Este ambiguu; cunoașterea și valoarea rațiunii și puterea Divinității. Filosofează, caută și crede. Nu se poate înțelege ușor ordinea lui morală în absența unei divinități unice, reale. Gîndirea nu a dus la ea, puțind să o vehiculeze dacă să arătat și nu să arătat. Etica filosofică este o construcție umană, rațională, sau trăire afectivă aleatorie, așa-zisă obiectivitate fiind un punct de vedere provizoriu acceptat, pentru precizia formulării și relativa lui utilitate normativă. "Orice om vrea binele său", spunea Socrate. Dar pentru evitarea erorilor teoretice și practice, adică pentru acordul între morala individuală și morala socială, spune Gomperz, Socrate a depășit fundarea psihologică, prin obiectivitatea logică, fiecare virtute fiind exprimată printr-un concept. Desigur, virtuile-concepte formează un sistem moral. Logica nu poate corecta moravurile și nici comportamentul moral al insului, ci sanctiunea juridică comunitară, conștiința religioasă și instinctul de conservare. Morala ca știință a moravurilor înseamnă sistem logic al virtușilor și viciilor-concepte, alcătuire abstractă, deschisă, cu conținut variabil, cum ne arată evoluția moravurilor. Pentru ca neamul și specia să trăiască, trebuie să depășească bioistoria. De altfel, logica nu conține nici un

adevăr, ci comodități mintale" (Poincaré), invariante-formale și relativ-utile. Psihologia este tot - polaritățile util-nociv, frumos-urât, plăcut-neplăcut, elevat-josnic, logic-absurd etc., întreg procesul dialectic deschis al spiritului individual și colectiv - afară de Absolut, "de eternitatea ca prezent pur" (Goethe). "Ceea ce este util este frumos, iar ceea ce este vătămat este urât" (Socrate, cit. de Gomperz). "Cele mai frumoase cuvinte care s-au exprimat sau care se vor exprima vreodată" (Platon, cit. de Gomperz). Un asemănător utilitarism estetic este afirmat și de Horațiu, în *Arta poetică*. Acela a obținut toate sufragiile, care sănătatea utilul cu plăcutul", *Siom Daimonion*. "Ființă supranaturală, intermediară între Divinitate, putere divină; demon, adică voce interioară care vorbește omului, îl sfătuiește și îl călăuzește; prin extensiune, demonul de care Socrate se pretinde inspirat" (Bailly). Este clar că, chiar mitologia greacă, mania-inspirația venea de la Zeu, și atunci inspiratul era un posedat. Inspirația nu era o voce interioară, ci manifestare a puterii divine, trans-subiectivă. Socrate sănătatea zbătut între înțelepciunea lui filosofică care cerea o nouă divinitate, potrivită cu înălțimea lui și imperfecțiunile mitologiei grecești. "Zeii fabulei" stăpîneau cetatea și oamenii din afară lor, iar noua divinitate nu se arăta. Destin tragic de înțelept drept brav și de cetățean desăvîrșit.

Inedit

Religia este un aspect esențial al sufletului lui Socrate, care, dacă nu sănătatea revelat adevărul, a trăit pasiunea căutării lui. Desigur, prin filosofie, știință, artă și tehnică, căutătorul este permanent limitat, la acest nivel al cunoașterii singura soluție potrivită a spiritului este perspectiva istorică. Anistorismul filosofic este o absolutizare, iar tendința către supraistorie este o poziție gnoseologică și axiologică iluzorie, cum a năzuit Rickert. Omul vrea și își

imaginează nelimitat, dar infinitul nu l-a scos din limitele lui. Inteligența, imaginația, voința și "mania" - pseudoinspirația cu rădăcini închipuite în zeii fabulei - nu l-au dus pe Socrate la adevăr. Comportamentul lui moral, în absența unei religii adevărate, nu poate fi înțeles, adică este un mister, natura umană nepuțind să fie izvorul lui. Evitarea înclinațiilor rele nu este naturală. Omul poate să-și fie sănătatea utilă, sau nocivă, dar nu poate fi "măsura tuturor lucrurilor", cum l-a gândit Protagoras, care nu a înțeles zeii, deși erau plăsmuiți de om, care să supună personificării sale psihice și ontice. Adevărul, această marcare sacră a spațiului și timpului, este supraspațial și supratemporal. Gândirea nu duce la el, ci îl poate vehicula, primindu-l prin har. Invocarea Divinității la greci exprimă o stare sufletească reală, ca și ritualul lor, rămând în exteriorul sufletului creștin. Socrate a fost un credincios. Credința este necesară, dar nu suficientă. Nu se poate crede în orice lucru închipuit, simțit sau gândit. Valoarea credinței este legată de adevărul absolut, care este Divinitatea eternă, creațoare a celor două lumi, ex nihilo, inexistente înainte de creație, stăpînoarea absolută a lor. Creator, lumea vizibilă și invizibilă, creator ex nihilo, nemurirea și libertatea reală, sunt termeni definitorii ai adevărului. Altfel, nu există. Înțelepciunea și moralitatea nu pot înlocui religia, iar credința în zei nu face un om religios, aceștia fiind produși ai imaginației, ușor de combătut rațional. Atributele lor sunt iluzorii. Divinitatea eternă, creațoare a celor două lumi *ex nihilo* și stăpînoarea lor, poate fi "primită în sine - neatributiv sau atributiv". Așadar zeii sunt plăsmuiți de omul fals al sinelui și al lucrurilor și personificator al lor, iar Demiurgul lui Platon este o proiecție a meditațiilor lui metafizice. Se crede adevărat numai în Divinitatea care s-a arătat. Deci, nu poate fi închipuită și citită în lucrurile sale personificate sau nu - argumentul cosmologic al lui Platon și Aristotel - și nici gândită. Gândirea ei este *docta ignorantia* (Nicolaus Cusanus).

Și Socrate dialecticianul gădea Divinitatea, în dialogul cu Euthyphron mișcându-se logic în lumea imperfectă a zeilor fabulei pe care vrea să-i invoke în apărarea sa împotriva lui Melitos. O altă atitudine în fața judecătorilor, conformism mitologic de circumstanță. În finalul dialogului triumfă religiozitatea grecească a lui Platon, nu logica lui Socrate, judecătorii reprezentând zeii iluzorii ai cetății, nu Divinitatea absolută și unică, căutată de Socrate. Cea căutată de el nu apăruse, cetatea grecească fiind stăpînată religios de plăsmuirile omului, iar nereligios de spiritul filosofic dizolvat rațional al Olimpului - ușor de dizolvat.

- Cine era Socrate? Se întrebă filosofic Natorp. Desigur, Natorp, ca orice filosof, și în special logician, este interesat de meritul uman al filosofiei și de destinul ei. Însă omul s-a întrebat și în afara ei, iar soluțiile la întrebările puse le-a dat știința. Filosofia?

În sfera utilului? Gratuită. În sfera transcendenței? Ilegitimă și nocivă. Ca știință a principiilor tuturor științelor? Iluzorie. Este discutabilă sub raportul veracității și moștenirea filosofică a lui Socrate, ca orice construcție filosofică: formularea logică a conceptului-noțiunii - și închipuirea naturii transcendentale a ideilor. Logocrații ancorează în logismul lui, ocolind transcendenta, cum face Natorp, iar unii idealiști participă la jocul imaginar dintre imanent și transcendent. Gândirea l-a depărtat de "zeii fabulei" dar nu l-a apropiat de Divinitatea eternă și unică. Așa se poate înțelege sfîrșitul tragic al existenței lui. N-a fost un vizionar, ci un moralist neliniștit metafizic de imperfecțiunile spirituale și morale ale cetății. Consemnez din Natorp cîteva pasaje, logicianul german prezintând corect limitele găndirii lui, logismul oprindu-se în fața "divinului", fără să se întrebe asupra esenței religiei și asupra limitelor religiozității lui condiționată de climatul atenian al timpului său. În acest context, Socrate rămîne un filosof, acest credincios neputindu-se detașa rațional de zei. I-a lipsit luciditatea, forța profetică a vizionarului. Desigur, nu se poate admite nici ceea ce susțin cei care se depărtează de ei, acest "nelinișitor atenian", cum spune Natorp, "că n-a rămas nimic logic, etic, psihologic sau, în genere, filosofic după Socrate". Imaginea lăsată de Platon "care i-a fost discipol pe măsura lui, prelungeste neliniștea marei întrebători pînă azi".

Ce zic negatorii lui?

Detașat de el "în viitor nu este de văzut în el decât un sofist mai serios și mai cinstit, adică un virtuoze în arta disputei și încîntător al tineretului. În final a arătat un destin tragic și a fost ridicat la o măreție umană neobservată de nimeni pînă atunci" (Paul Natorp, *Despre negatori*).

"Socrate, văzut cu ochii lui Platon, nu este raționalist în sensul înțelegerii obișnuite actuale al recunoașterii exclusive a rațiunii limitate; însă tot atât de puțin iraționalist, în sensul respingerii sau negării rațiunii limitate. Ci a rămas pe terenul rațiunii de la început și pînă la urmă, sub dublu aspect: nu numai recunoașterea rațiunii limitate, ci valorificarea a tot ce determină sau este determinabil prin rațiunea limitată, pînă la limitele ei; pe de altă parte, respingerea oricărei pretenții de depășire a limitelor rațiunii mărginite: cunoașterea strict limitată în limitele umanității și tocmai în această limitare și dincolo de ea, *"plecîndu-se cu mîndră smerenie, cu încrezătoare dăruire Absolutului divin"* (Natorp).

Notă. Este greu de acceptat Absolutul divin în politeism, așa cum "mania" grecească nu poate fi considerată revelație. De altfel, Natorp nu este preocupat de esența adevărului religiei, cum am mai spus. Ce se poate reține din pasajul de mai sus? Cunoașterea umană este limitată și, deci, gnoseologic vorbind, nu există adevăr uman. Socrate și discipolul său Platon au știut acest lucru. De aceea au opus

științei formale, deschise și relative a conceptelor, știința reală a ideilor, respinsă de Aristotel. Revelația? Ideile - arhetipurile îndeamnă spiritul filosofic să afirme, dar dacă ne situăm istoric în climatul grecesc de atunci, raportat la ritualul creștin, această înțelegere rămâne inexplicabilă. Mister. Limitele omului nu se pot depăși întrebînd - problematizînd, ci primind prin har. "Fără îndoială, în centrul cercetării, pentru Socrate, a stat problema acțiunii desăvîrșite, frumoase și drepte. Dar binele moral al lui Socrate este expresia logicității, conceptul moral pur, opus epokeinei, transcendentă Binelui platonic. Această morală, limitată logic și empiric, a lui Socrate este concludentă, deși limitată, este pozitivă, știința morală-reațională a acestuia neafecțind credința sa" (Natorp).

Notă. Acest mod de a vedea socratismul moral seamănă cu doctrina dublului adevăr *secundum fidem și secundum rationem* (Windelband). Această gnoseologie dialectică, necesară autonomiei gîndirii filosofice, este potrivită spiritului filosofic neokantian, nu unui spirit religios. Este adevărat că filosoful Socrate se abate uneori speculativ de la rigoarea dogmatică a moralei religioase, părînd mai puțin consecvent decît discipolul său Platon, dar acest comportament ține de neliniștea căutătorului, nu de certitudinea credinciosului. El avea conștiința limitelor umane ale dialecticii și demonstrației. Cînd Kriton a vrut să-l salveze, l-a împiedicat spunîndu-i "să lase tot în seama zeului călăuzitor". Natorp nu se întreabă cum se împacă în socratism morală limitată cu credința în absolutul divin. Si totuși, Socrate situează lumea ideilor dincolo, în *Phaidros* și, cum am afirmat mai înainte, această știință a ideilor o opune științei umane a conceptelor. Tot dincolo fixează și predeterminarea tipurilor umane, avînd un destin metempsihotic, ca suflete care transmigrează pedepsitor. Nici ilustrul său discipol, Platon, nu s-a desprins de orfism. Psihologia antică-mitologică sau filosofică și psihologia științifică modernă se opun materialității integrale, mistic prezentată, a omului creștin. Treptele și formele acestei materialități, ca și eternitatea ei, sunt mistere. Credinciosul primește inexplicativ. Un filosof autentic se ferește de magic, deși această formă a spiritului este apropiată de raționalitatea lui, fiind tot atât de depărtată de adevăr și mistic. Foloasele obținute în rătăcirile raționale înllocuiesc adevărul. Consideră arătările forme patologice ale spiritului, deși el însuși este bolnav speculativ, puterea închipuirii mișcîndu-l spre nicăieri.

Acțiunea imediată, limitat-eficace și logico-coerentă și non-contradicția în gîndire îi produce omului în genere iluzia sănătății spirituale. Știe neștiind, ca în formula *docta ignorantia* a lui Nicolaus Cusanus. Numai credinciosul trăiește plenitudinar misterul adevărului unic.

Atitudinea neokantiană a lui Natorp față de "epokeina", transcendenta platonică, considerată de el o metaforă, lumea binelui fiind "dincolo" este o plăsmuire care nu poate înllocui ordinea morală logico-empirică, concludentă prin originea și finalitatea ei lumească. Poziția kantiană față de platonism? Monodimensionare imanentă. După Kant, dincolo de natură este spațiu vid, tot atât de falsă ca tirania monodimensionării transcendentale a ordinei etico-religioase (Savonarola). Istoria ne arată imposibilitatea unui acord între autonomie și eteronomie, "termeni opuși, nu corelativi", fiindcă nu se poate vorbi de corelația Dumnezeu-om în ordinea etico-religioasă. Omul practică arta dozării forțelor sociale în speranța cunoașterii și stăpînirii lor fără rost. El nu înțelege mesajul de Sus, definindu-l prin amestecurile lui lumești. Tragica existență a lui Socrate arată jocul între politeismul gol de transcendent și înțelepciunea lui limitată, fără ieșire. Orice kantian autentic respinge izvorul transcendent al adevărului și unicitatea lui, încîndu-se în construcții logice ale lumii fizice, morale și psihice, considerînd mistica o plăsmuire fantomatică a creierului. "Lumea fizică o gîndește cauzal, iar pe cea morală autonom-formal". Nimic real în acest imanentism radical. Filosofie propriu-zisă, adică "Reducerea cunoașterii la natură, societate și gîndire". Socrate și Platon și-au dat seama de imperfecțiunile politeismului, de zeii imaginației, de aceste personificări ale formelor vieții fizice, sufletești și lucrurilor, dar în absența unei Divinități adevărate, au considerat această lume a închipuirii mai aproape de adevăr decît construcțiile aleatorii ale minții. Au preferat viața trăită tradițional, negăsind nici o bucurie în cea plăsmuită de spiritul omului rătăcitor.

Am văzut că în lumea prometeică triumfă mijloacele și se stinge înțelepciunea purtătoare de ideal. Un idealist modern este mulțumit, cum arată Natorp, cînd descoperă în Socrate sau Platon momente logice, evitînd astfel transcendentă, adică mistica socratico-platonică triumfătoare în creștinism, presimțită de cei doi mari atenieni. "Nu ideea binelui devine zeu, ci zeul devine ideea binelui. Că acest zeu trebuie să fie ceva real, substanță concretă, pentru aceasta lipsește permanent orice dovedă, în genere orice sprijin palpabil. Platon nu se sfiește de metafore, dar distinge permanent; el a deosebit precis, tocmai în privința ideii binelui în stat, între metaforă și sensul ei strict logic" (Natorp, *op. cit*) Platon nu distinge între metaforă și sensul logic al ideii, fiindcă ideea platonică este arhetip, nu concept, conceptual binelui oglindind imanent și imperfect ideea ca și faptul moral. Logicizarea ideilor platonice începe cu Aristotel, pe care Natorp îl imită, criticîndu-l. Se obține teoretic ceva pozitiv dacă Platon este prezentat corect. Ideile platonice, aceste arhetipuri, n-au sediul în gîndirea unui zeu și nici n-ar avea rost această fixare, zeii fiind proiecții antropomorfe, iar ideea

Binelui suprem nu are sediu. Doctrina ideilor nu poate fi gîndită mistic, acestea nefiind dogme, ci forme ale gîndirii filosofice. Numai aşa a putut fi logicizată de Aristotel și unii logicieni moderni, Natorp spre exemplu. De altfel, eternitatea și presupusa lor perfecțiune și legarea lor de eternitatea sufletului gîndit metempsihotic, anamnesis-ul nu permit aducerea lor în lumea creștină, înțelepciunea Divinității biblice, ca și arătarea ei, constituind mistere care depășesc înțelegerea umană. Ideile platonice sănăt considerate eterne, omul participînd la ele prin cunoaștere anamnetică, tip de memorie metempsihotică; dogmele creștine se primesc și se respectă inexplicativ. Deși nu se poate face teologie în politeism, ci teogonie, impusă de genealogia zeilor, aceștia, după apariție în imaginația omului, sănăt absolutizați și prezentați făcînd nu gîndind. Sănăt citiți în lucruri - argumentul cosmologic al lui Platon și Aristotel. Dar nici precreștinii nu vorbeau de ideile zeilor, ci de inspirația lor, omul credincios primindu-le. La greci, "mania" - conceptul era fructul speculației sau căutării - al inducției. Desigur, Platon mînuiește dialogul, dar acesta trezește ideile, nu le produce inductiv, fiindcă sănăt și conceptele, aparent induse, cum le vede Aristotel în discursul socratic, pot fi gîndite ca reflectare imanentă a ideilor. Simmel "leagă unitatea conceptuală de ideea platonică", inductiv fiind imposibilă, iar deductiv iluzorie. Cările omului nu duc la unități. Lumea ideilor platonice este situată în sfera zeului, a lucrurilor și a omului și, totuși, este singura alcătuită din unități accesibile omului. Este singurul mod al omului de a participa la unități.

Doctrina ideilor este justă? Nici o construcție filosofică nu este justă ci, cel mult, un punct de vedere util, comod și orientator, în absența revelației. Logicizarea ideilor lui Platon face imposibile unitățile conceptuale ale gîndirii. Această lume constituie limitele spiritului uman. Filosofie, alături de religie, aşa cum magia este alături de știință. De altfel, omul singur se mișcă nesigur între aici și dincolo. Cele două lumi, care sănăt definițorii pentru adevăr, pot fi primite prin har, cum am mai spus. Platon nu s-a sfîrtit de metafore? Metafora are un farmec poetic și este tot atât de departe de adevăr ca orice construcție logică riguroasă. Un artist nu se sfiește de metafore, cum nu se sfiește un filosof de relativism, negativism, absolutizare, speculație gratuită și extrapolare ilegitimă. În fond, extrapolări utile fac numai oamenii de știință. Legiuitorii sănăt de asemenea utili. Teologii sănăt consolatori prin comunicarea lumii dogmelor.

*
* * *

Pentru a înțelege aspectele dialectice și mitologice ale omului istoric, trebuie stabilite și limitele spirituale ale omului atenian din timpul lui Socrate, adică incapacitatea acestui om de a depăși

jocul dintre rațiunea căutătoare și politeism, filosoful nefiind lucid, iar masa nepurtînd tradiția religioasă "cu puterea neștiinței ei". Multimea trăiește și rătăcește fără să știe, iar filosoful caută fără să afle. Inerția și activitatea utilă a omului, raportate la adevăr, sănăt echivalente, adică egal depărtate de el, Astfel, este o tendință, omul mișcîndu-se asimptotic spre el. Este rătăcitorul om istoric, care se mișcă între construcții minții negatoare a zeilor și acceptarea lor, din teamă sau din nevoie interioară de Absolut, în absența unei transcendențe adevărate spre care imaginația plăsmuitoare de mituri și rațiunea căutătoare de adevăr nu duc. Socrate, care a urmat "calea omului" (Bossuet) și o opune "căii Domnului", a rătăcit rațional, iar multimea și reprezentanții ei au rătăcit inconștient. Socrate ne arată că religia adevărată este revelată, nu căutată. Creștinismul era departe de el. Viața tragică a acestui înțelept ilustrează viziunea "istoriei ca rătăcire", cum o vede și Heidegger sau orice existentialist pesimist. De la Renaștere, al căreiumanism aduce în lumea modernă sofistică, omul a devenit captivul eului și "întîmplării", mai ales al întîmplării, noua Divinitate, cum spune De Sanctis.

N-a fost prea greu pentru mintea lui să citească zeii, aceste personificări ale omului neștiințor, captiv al forțelor oarbe ale naturii, fals citită de el. Cercetarea omului și naturii duce cel mult la util, adevărul depășind aceste niveluri. N-a fost greu pentru rațiunea filosofică greacă să dizolve Olimpul consolator pentru omul simplu, punînd în loc speculații goale de adevăr, întrebări fără răspuns - aporii și noi rătăciri ale rațiunii, ca și cele mitologice, fără virtuile consolatoare ale acestor plăsmuirii nocive. Mit și ficțiune, două forme ale spiritului căutător sau plăsmuiror. Desigur, *Euthyphron* nu i-a arătat ce este evlavia, indemonstrabilă ca orice mister trăit inexplicativ, ca în orice climat, dar a produs în Socrate speranță că, pus de acord cu zeii, va putea scăpa din mîinile lui Melitos, acuzatorul său în procesul de asebie care va avea loc. Dar judecătorii n-au ținut seama de orgolioasa și sfidătoarea lui apărare și l-au condamnat la moarte - să bea otravă. Atena timpului său? Mitologie - zei imaginari, plăsmuirii teogonice, personificări ale fenomenelor psihofizice și fizice, absolutizate antropomorf, omul proiectat mitic, filosofie afirmativă sau negatoare a tradiției religioase, artă, tehnici ale existenței și democrației. În acest climat, înțelepciunea, în confruntare cu înșelăciunea este tot atât de depărtată de adevăr ca aceasta. S-a afirmat că filosofia are rădăcini religioase. Natura revelată a religiei adevărate o depărtăză de filosofie, știință, artă și tehnică. "Gîndind cultura ca operă a omului", adică profan-istoric, ca proiecție atitudinală a omului, se poate stabili această genealogie: mitologie, artă, filosofie, știință, tehnică, cu creșterea eficacității gîndirii și acțiunii omului permanent limitat și depărtat de

adevăr. Termeni care exprimă formele spirituale ale omului istoric, opus omului etern, și spiritul critic intră în această filiație. Spiritul critic nu depășește limitele logice, axiologice, etice și estetice, adică formele punctului de vedere, în sfera opțiunilor neexistând adevărul, binele și frumosul, ca lucruri în sine. Omul se mișcă asimptotic spre ideal ca mister, asemănător cu sacrul. Aici nu intră raritatea sfînteniei, sfîntul situîndu-se în sfera sacrului, deschizător al portii mîntuirii pentru credințoșii rugători. El le arată strălucirea și bucuria neschimbării, la acest nivel avînd rost evlavia. O vizionare teologal-creștină ne arată limitele virtușilor dianoetice constituind tendințe ale intelectului spre perfecționare pe care formula "căii omului" nu o pot atinge. La nivel logic, sau metafizic, omul se mișcă invariant-formal, util, comod sau gratuit. De altfel, la scara lui: invarianța, utilitatea, comoditatea, gratuitatea, paralogismul, paradoxul sănătății ai cunoașterii, echivalența dacă îi raportăm la adevăr, fiind echivalență față de el. Ca și eroarea. Fiindcă omul poate purta și vehicula adevărului, nefiind izvorul lui. Ca și natura oară. Așadar, conștiința teoretică, tehnică și practică citește vocațional-predeterminat lucrurile și raporturile dintre ele, legile și normele fiind purtate de aleși. Genialitatea este o înfumurare a omului căutător sau plăsmuitor, care nu a existat în conștiința lui Socrate, el asumându-și doar misiunea de a corecta și îndruma neisprăvîții. În dialogul *Euthyphron*, Socrate caută, metafizic neliniștit, nu întronează o nouă divinitate și natura evlaviei. Natura evlaviei, sau pentru a vorbi ca Platon, evlaviosul este fondul acestui dialog - *Euthyphron* - și este o întîlnire presupusă între prezcătorul Euthyphron și Socrate care pune în discuție problema. Euthyphron pretinde că îndeplinește un act pios, comandat de justiție, urmărind condamnarea tatălui, cu prilejul morții unui sclav. Este drept să se întrebe un om care gîndește că acțiunea cucernică dacă poate să spună ce este cucernicia. Este ceea ce face Socrate, care reprezintă aici conștiința morală și rațiunea. Evlavia consistă, de exemplu, în a lăsa ca modele pe Saturn-Cronos, Geea și pe Jupiter-Zeus, cei mai mari dintre zei, care, și unul și celălalt, după legendă, s-au făcut judecători ai tatălui lor? Dar un exemplu nu poate să fie loc de definiții: a indica o acțiune evlavioasă nu înseamnă a preciza caracterul esențial al evlaviei. Trebuie ca Euthyphron să generalizeze gîndul său și să stabilește următoarea definiție: "evlavia este ceea ce place zeilor, impietatea ceea ce le displace". Notă: Euthyphron a dat răspunsul adecvat religiei cetății, dar daimonionul socratic nu se oprește aici, ci caută ieșirea monoteistă, ca fundament religios al moralei sale, calea sa rațională fiind însă tot atât de departată de religia revelată ca și zeii cetății grecești. Rațiunea este tot atât de departată de Misterul Marelui necuprins ca și imaginația naivă plăsmuitoare de mituri. Prezcătorul nu este profet, mistagogul nu este sacerdot, artistul și

savantul rămîn tot aici, ca și filosoful. Repet: misterelor se comunică nu se descifrează. Omul religios le primește neinițiatice și trăiește învăluit de ele. În lumea miturilor, ca și în cea rațională, apare omul gol de mister. Dar zeii sănătății împărtășesc între ei. Ceea ce place unora, poate să displacă alțora; și astfel, același om și aceeași acțiune ar avea caracter evlavios și nelegiuș în același timp. Evlavia absolută este incompatibilă cu pluralitatea zeilor. Această consecință ruinătoare, impusă de logică, reiese din înșuși fondul teologiei politeiste. Nu s-a ieșit logic din politeism, ci religios prin creștinism. Nu se poate vorbi de teologie în politeism. Nu este greu de ruinat rațional politeismul, mitologia, filosofia și știința fiind forme spirituale ale omului istoric (n.n.).

"Sînt trei ipostaze ale evlaviei consemnate în dialog:

- evlavia este ceea ce place zeilor, impietatea ceea ce le displace. Socrate obiectează că zeii fiind divizați, formularea lui Euthyphron nu definește evlavia și impietatea;

- dacă evlavia este în sine și pentru sine, atunci nu ține de puterea lor nici evlavia, nici impietatea;

- evlavia este ceea ce este just; dar justițea are o sferă mai întinsă decît evlavia, adică se poate gîndi și în afară de zeii cetății".

Notă. Aceste poziții logic-morale ale lui Socrate sănătății sunt antimitologice, dar nu au caracter religios propriu-zis; sănătății reflectă morale ale unui filosof. "Socrate îl roagă pe Euthyphron să continue discuția, dar acesta se eschivează. Urmărea Socrate stabilirea unei Divinități unice? Este efortul din doctrinele noi, care după ce au ruinat degradanta influență a superstițiilor mitologice, acceptate orbește, trebuiau să trezească în conștiință sentimentul libertății și demnității omului și în rațiunea să ideea justă a Divinității și aceea a unei religii demnă de el". (citate din *Argumentul lui Euthyphron*, în trad. Dacier și Grou, cu note și argumente de E. Chauvet și A. Saisset). Am citat aceste pasaje din *Argumentul lui Euthyphron*, cu toate imperfecțiunile lor, care m-au scutit să rezum dialogul. "Argumentul" ne arată:

- "înțelegerea filosofică" a sacrului, care nu are caracter doctrinar, cum cred acești filosofi, nici în politeism, nici în creștinism, orice doctrină avînd caracter profan; gîndirea filosofică nu duce la libertatea reală și la conștiința religioasă, ci cel mult, la o morală schimbătoare;

- Socrate se prezintă în dialog ca moralist și dialectician; el nu participă la ideea Divinității, indefinibilă, ci caută conceptul Divinității, definiția fiind expresia esențială și universală a acesteia; un teolog modern, sau un sacerdot antic, privesc aceste căutări raționale ca rătăciri religioase, calea spre Divinitate fiind credința *credo ut intelligam* (Anselm de Canterbury).

– Euthyphron nu definește, ci afirmă acțiunea cucernică, care exprimă raportul suprarețional între omul evlavios și zei, rămînind un credincios fără să speculeze asupra naturii acestora și relațiilor dintre ei și om; logismul ruinător al mitologiei, practicat de Socrate filosoful, este înlocuit la sfîrșitul dialogului de acceptarea religiei cetății, în speranța că se va apăra cu credința în zei, nu dialectic, de acuzațiile lui Melitos în procesul în care va fi învinuit de asebie și de coruperea tineretului. Dar orgolioasa și sfidătoarea lui apărare nu va convinge judecătorii de nevinovăția lui, care îl vor condamna la moarte, silindu-l să bea cupa cu otravă.

Cîteva reflecții asupra termenilor din *Argumentul lui Euthyphron*. Repet: nu se poate vorbi de teologie în politeism, ci de teogonie și mistagogie; elogiu logicității socraticice ruinătoare a mitologiei nu are sens, fiindcă și în politeism mitologicul primează asupra logicului, cum ne arată condamnarea pentru asebie a filosofilor: Anaxagoras, Socrate și Aristotel și riturile; nici în păgânism ideea Divinității nu a avut sediul în rațiunea umană și, ca azi, Divinitatea a fost exterioară omului și lumii, creațoare și stăpînoare; orice concepție filosofică asupra religiei depășește ilegitim limitele rațiunii umane; nu se poate vorbi de o religie demnă de om, relația dintre Divinitate și om fiind de subordonare a creaturii față de creator; nu există doctrine, ci dogme religioase.

Desigur, politeismul este o formă a vieții religioase, pe măsura omului istoric, într-o fază a desfășurării sale “zeii fiind proiecții ale închipuirii sale, personificări ale formelor biopsihice, biosociale și lucrurilor, expresii ale falsei lor citiri și temerii. Divinitatea adevărată fiind revelată, depășește rațiunea limitată a omului”.

*
* *

Socrate filosoful se întrebă, întrebă și caută, deși știe că nu poate cunoaște și nu se poate autcunoaște fără “mania” - prezența zeului inspirator. El crede că are misiunea de educator de la Apollo. Daimonul lui nu l-a dus la înfumurarea antropocentrică a sofistului Protagoras, oglindită în maxima: „omul este măsura tuturor lucrurilor, a celor

ce sînt, cum sînt și a celor ce nu sînt, cum nu sînt”. Fiindcă Socrate a cunoscut limitele rațiunii umane, tocmai acesta a fost rolul vocii interioare: să-l mențină în limitele rațiunii util-căutătoare și just-primitoare, să se asculte, să asculte și să îndrumă. Dacă filosofii negatori ai zeilor n-au pus nimic în locul falsei lor transcendente, Socrate, constățind această incapacitate a înlocuirii lor, a rămas la ei. Deci, nu numai nevoia apărării lui de acuzațiile lui Meletos, ci și înțelegerea sensului evlaviei și incapacitatea de a o situa în alt context religios l-au menținut în limitele tradiției mitologice. Așa se poate înțelege sfîrșitul dialogului Euthyphron, mărturisirea limitelor cunoașterii filosofice “a lucrurilor divine, la care l-a trezit Euthyphron prezicătorul”.

– “Ei! Ce faci dragul meu Euthyphron? Această plecare precipitată îmi răpește cea mai mare și cea mai plăcută dintre toate speranțele mele, că îmi închipuisem că am învățat de la tine ce este evlavia și contrariul ei și că aş scăpa ușor din mîinile lui Meletos, arătîndu-i clar că Euthyphron m-a învățat perfect asupra lucrurilor divine și că ignoranța nu m-ar mai îndemna să introduc noi păreri asupra Divinității și că viața mea ar fi de aici înainte mai evlavioasă” (trad. Dacier și Grou). Desigur, Euthyphron l-a trezit prin poziția lui fermă, dar filosoful a dorit continuarea discuției pentru precizarea termenilor religioși ai evlaviei. Acest text arată întîlnirea dintre un gînditor setos de precizie și un credincios care nu are nevoie de explicații. De altfel, era greu de definit o poziție religioasă în politeism, pe măsura aspirațiilor etico-religioase ale lui Socrate, soarta lui fiind pecetluită. Toată gîndirea grecească dinaintea lui a fost denumită presocratică. De ce? Pentru că după filosofi el a mutat cercetarea din natură în om, urmărind desăvîrșirea lui morală, prin rațiune descoperind „conceptul”. Dar el, ca om religios, n-a situat adevărul la nivelul logic al științei conceptelor, ci l-a situat în lumea transcendentă a ideilor. Cu toate imperfecțiunile mitologice și mai ales cele psihologice ale orfismului, prezente în spiritul lui Socrate, trebuie reținută de la el legarea adevărului de Divinitate și nemurire. Viziunea transcendentă adevărului l-a scos din neliniștile produse de tendințe, opțiuni, neîmplinire, suferință și moarte. Deși a prețuit rațiunea ca o cale morală mîntuitoare, nu filosofia l-a consolat, ci religia. Este considerat un gînditor religios.

Vasile DÂNCU

"La douăzeci de ani nu știam ce-i verbul"

- Vasile Dâncu, sunteți un poet singular în literatura română. Ați scris trăind pe o coamă de deal, la Runcul Salvei, ați tipărit cărți, deși n-ați avut șansa să prea mergeți pe la școală. Ce studii aveți? Câte clase aveți?

- Păi, câte se pot învăța trăind cum am trăit eu. Universitatea mi-am absolvit-o păzind vacile tăii. Am învățat atâtă carte câtă se poate învăța trăind într-o casă situată într-un vârf de deal. Studii, pe drept, aşa, trei clase la școală din sat, între 1946 și 1949, cam aşa, a IV-a n-am mai absolvit-o. Destul de copț, am început gimnaziul la Năsăud, dar văzând eu ceva pe-acolo, nu mi-am mai continuat studiile, deși aveam la matematică 9,50.

- Cum ați ajuns, în aceste condiții, la poezie?

- La poezie am ajuns aşa . . . Nu știu cum am scris prima poezie, când am scris-o. Oricine ține minte prima poezie publicată. Am debutat în revista *Albina*, în 1967, destul de copț, la 28 de ani. Să nu se uite – la douăzeci de ani nu știam ce-i verbul și nu știam ce-i conjugarea, deși citisem foarte multe cărți. La poezie am ajuns încercându-mi puterile în proză. Deși am un jurnal impresionant, o bună traistă de caiete scrise, nu aș reuși însă să scriu o schiță de două pagini. Am ales versul liber, accidental numai apar la mine rima și mai târziu am scris câteva poeme cu rimă. N-aș putea să spun exact cum am ajuns la poezie, când am ajuns. E o întrebare! Important e însă ce nu pot eu să-mi explic – cum am ajuns eu să mă îmbolnăvesc de poezie? Fiindcă cine face o școală imită un profesor de limba rămână, niște cărți. De ce m-am îmbolnăvit eu de boala aceasta nici eu nu știu! Contactul cu alte cărți? Poate că vreun specialist ar putea fi interesat să cerceteze cazul acesta.

La poezie poate că am ajuns cîind. Mie îmi plăcea la început versul popular și cred că nici astăzi versul popular nu e demodat și are viitor chiar ca și cele mai moderne versuri. Nu-s de acord chiar cu toate textele pe care cântăreții de muzică populară le improvizează ca să apară nu știu unde. Deci, la poezie am ajuns din dragoste față de lirica populară. Deși nu am scris versuri în maniera aceasta. Eu am debutat cu versuri libere. În primul volum sunt versuri libere, în al doilea sunt versuri libere (una, două dacă au vreo rimă), al treilea volum tot cu versuri libere. Eu am scris din dragoste pentru balada populară. De exemplu, o baladă insuficient cunoscută sau neluată suficient în seamă de specialiști este *Balada lui Pintea*, culeasă de Ion Pop Reteganul, cea mai lungă baladă, cu cele mai multe versuri din lirica populară rămânească.

M-am chinuit și eu. Poate că am imitat pe cineva. La început mi s-a spus că plătesc tribut lui Sandburg. S-ar putea să fie și asta, dar să știți că nu cred. Fiindcă dacă Edison nu inventa becul, nu cred că omenirea ar fi rămas pe întuneric.

Dialogurile "Mișcării literare"

- Înafără de lirica populară, din lirica cultă există autori pe care îi simți aproape de poezia dumneavoastră, de arta de a locui/trăi poetic lumea, cum ar zice Holderlin?

- Da. Prima poezie cultă, nu uit niciodată, eram pe un vârf de deal, la vaci, am găsit-o într-un ziar aruncat și în care cineva împachetase niște slănină. Era *Doina* lui Eminescu. Eminescu era într-o fotografie cu papion, cu mustați. Lângă fotografie era reprodusă *Doina*. Mă mirasem atunci cum de atât de complicat se scrie sintagma *plânsu-mi-s-a*.

Ei, după ce am citit poezia cultă, am pretenția că am citit, până în jurul anilor '74, tot ceea ce s-a scris și s-a tradus în materie de poezie în limba română. De la Dosoftei până la ultimul debutant care a apărut în vremea aceea. Citesc și acum, dar acum e mai greu de a citi chiar totul, pentru că nu există o difuzare a cărții aşa cum ar trebui. Poetul pe care-l citesc ca pe o rugăciune, deși nu semănăm pe nicăieri, e George Bacovia. L-am citit de mai mult de o mie de ori, sunt eu convins, într-o antologie din 1965, intitulată *Plumb*, dar în care erau toate poezile lui Bacovia, inclusiv proză.

- *Ce face poetul Vasile Dâncu când nu citește și nici nu scrie?*

- În gospodăria proprie am fost agricultor, văcar, porcar. Acum mă limitez la paruzeci de stupi. Studiez literatura apicolă și trăiesc din miere. Dar nu-mi permit să mai fac alte activități, doar pentru a-mi câștiga existența, restul timpului mi-l drămuiesc pentru literatură. Mă scol în fiecare dimineață și scriu câte un ceas. Apoi, citesc atât cât mai rezist la vârsta asta. Nu mai rezist la zeci și zeci de pagini pe zi ca altădată. Dar sunt și un mare cititor de proză. N-am încercat să scriu proză. Scriu însă jurnal. Nici nu cred că aş putea scrie proză. Am citit de la începuturile lecturilor mele pe Tolstoi, Balzac, Dickens, Walter Scott și mulți alții, cărți pe care le puteam găsi pe vremea aia.

- *Ce scrieți în jurnalul dumneavoastră?*

- Păi, jurnalul îl scriu ca să nu uit verbele și substantivele. Scriu ce fac în fiecare zi. Desigur, lucruri banale. Nu o să-l public în timpul vieții. Sunt împotriva celor care-și publică însemnările de jurnal în timpul vieții. Dar pentru a-ți face mâna, trebuie să scriu jurnal. După mine, jurnalul, dacă ești sincer, fiindcă e foarte greu să fii sincer, nici eu n-am pretenția că am reușit să fiu sincer la fiecare pagină, jurnalul trebuie să arate și cât de nemernici suntem.

- *Cum se vede lumea ruptă de lume, de pe vârful unui deal?*

- Fizic se vede cât cuprinde orizontul. Am un orizont foarte larg. Văd până la Dej, vreo sută de kilometri. Sigur că dumneavoastră vă gândiți la altceva. Eu, de pe deal, văd cât se vede cu ochii televizorului. Lumea cărților se vede cum e ea. N-aș putea spune că de pe vârful meu de deal ea să arate diferit. Ruptă de lume, călătorind puțin, lumea o văd cum mi-o arată televizorul.

- *Vă preocupă politica?*

- Prea puțin. Nu am nimic cu politica. N-aș fi putut face două lucruri în viață – n-aș fi putut să fiu politician, fiindcă n-aș putea spune oamenilor că eu

voi face dreptate. Ori chipul acestei himere nu l-a vîzut nimenei, niciodată. Al doilea lucru pe care nu l-aș putea face – n-aș putea să fiu preot sau pastor sau predicator. N-aș putea spune oamenilor ceea ce eu n-am văzut.

- *Și, totuși, sunteți tată de ministru, de om implicat în politică...*

- . . . Eu n-am nici un merit în ascensiunea politică a fiului meu și nici nu beau apă după ministeria lui, ci după munca mea. (râde) Nu l-am împins în politică și nu mă amestec în viața lui. Face cum știe el sau cum i se spune.

- *Fiindcă nu vă place politica, ce ați făcut să facă în viață fiul dumneavoastră?*

- Să fie profesor la Universitate, de la începutul până la capătul vieții.

- *Ce cărți i-ați pus în mână în copilărie?*

- Păi, în copilărie, ce lua el singur din biblioteca mea. Nu ștui exact ce fel de preferințe avea. Nu se omora prea mult cu titlul. Eu nu l-am obligat să citească anumite cărți. I-am dat libertatea să facă ce va vroii. Vroiam să-l fac la început inginer electronist. Mi-a spus că nu are cap de matematician. S-a înscris la Filologie în Năsăud, a urmat Istorie-filosofie la Cluj, mai târziu. S-a dus unde a vrut, eu nu i-am îndreptat pașii în nici un fel. Sunt adeptul ideii ca fiecare om să facă ceea ce vrea el însuși. Greșesc unii părinți care dau copiilor lor o anumită direcție și imprimă drum în viață după gândurile lor. După mine, fiecare om trebuie să-și aleagă singur propriul drum și să facă ceea ce îi place lui.

- *Rămas singur cu mierea albinelor și cu mierea limbii vă gândiți la ce bun scrisul? De ce mai scrieți?*

- Ei, acum, întrebarea asta, de ce mai scriu? S-au dat tot felul de răspunsuri. Unul a spus că pentru a-i trece de urât, altul zicea că deși multe lucruri au fost spuse trebuie să le mai spună și el. Vă spun sincer, nu ștui de ce scriu, dar n-aș putea trăi fără a scrie.

- *Și ce mai scrieți acum?*

- Lucrez la un volum de versuri, cu gândul că dacă mai trăiesc să fac șaptezeci de ani, îl voi publica și se va intitula *Ultimele cântece*. Dacă rămâne și nu apuc să-l dau eu la tipar și-l vor da alții, am de gând să-l intitulez *Vă cânt din fluier, de sub iarba*.

Bistrița, 12 octombrie 2002

Interviu realizat de **Nicolae BĂCIUȚ**

Arcadie OPAIT

Mulaj de poem

La intrare în litopis
arbore cu pasul furat
lipitori de clorofilă
visare trasă în țeapă

În calea revenirii
visare-n spirală
cavaleri
jucând pe jăratec
mut
și numai călcăie

Peste hău
Cronos
fiul blajin al deșărtăciunii
îngrămădit în inecuația timpului

Înspre împlinire
Pe pământ
Iosif
făcând rumeguș

Toamnă cu măști

În această toamnă
copiii
își vor pune măști
de moșnegi

Moșnegii
pentru a nu fi cunoscuți -
măști de îngeri
și-mpreună
se vor duce-ntr-o pădure
de case

Acolo
descoperindu-și fețele
se vor bucura
c-au dus în eroare
și
moartea

Mit cu Sisif sau rana din coastă

Zici c-ai postit
și-ai tot postit
cu sentimente obosite
și poezie tare
pentru viața de apoi . . .

. . . O beai
te-mbătai
și iarăși aruncai lassoul
pe gâtul ei de clopotniță
ce fugea sălbatec
printre liliieci

O prindeai
o clonai
o făceai să vomite clopotele
de plumb
pentru a putea muri liniștit
fericit
ca Bacovia
pruncul scalpat al Scripturii
își va spânzura - ploaia
peste piatra răsturnată
pe Mormântul
Mântuitorului

**Proza
"Mișcării literare"**

Pe câmpul Culicovo

Doarme voinicul . . .
Cioara îi crește din spate

Mâna strânge –
cireș cu poame amare
în care
sâmburii
își ghicesc în palmă
de vor mai fi cândva floare . . .
iar leșul calului
ia formă de om
și zboară
printre degetele Sfintei Treimi

Copiii Evei
saltă
peste tot și în toate

Dezicerea de sine
Nuntește,
nunta de aur
sfâșie rodul din pântece

Pe voi
așezare de mască lângă mască
n-o să vă iert
până n-o să vă atingeți
cu moartea
de puritatea divină
și încă ceva
acel palid cu porumbelul în palmă
sunt eu –
îmi clocește poemele
de când Noe
numai visează
Potopul . . .

Hora staccato

Dansatori
Atent!
Latră câinii la cer –
trec îngerii cu plugul prin morți
le îndreaptă fețele . . .

ÎNTÂLNIRI CU MARIN SORESCU

Gavril ISTRATE

În ziua de 8 decembrie 1996, la orele şapte şi un sfert, inima lui Marin Sorescu a încetat să mai bată şi ochii i s-au închis pentru totdeauna. Ne obişnuisem atât de mult cu el, încât ne-a venit foarte greu să acceptăm că nu-l vom mai vedea niciodată. Şi iată că au trecut şase ani de atunci.

L-am cunoscut încă din primii ani de studenție și l-am urmărit crescând cu fiecare volum nou pe care îl publica. Îi văd colegii cu care a rămas prieten până în ziua morții, bucurându-se de fiecare succes al lui. Îi văd, mai ales, jubilând, la apariția primului volum.

În vremea studenției lui eram decan și am stabilit, încă de atunci, niște relații de prietenie adevărată. Dăduse concurs, la admitere, la secția rusă, dar, foarte curând, a venit la mine să mă roage să-l transfer la limba română. Nu i-am făcut nici un fel de opoziție și i-am aprobat cererea imediat. Faptul acesta a dat loc la unele comentarii și colegul I.D., care pretindea că este deținătorul principialității absolute, m-a acuzat, în prezența tuturor cadrelor didactice din facultate, că intenționez să desființez secția de rusă. Intervenția lui nu m-a emoționat și mi-am motivat "itudinea" printr-un fapt asemănător, petrecut la începutul carierei mele didactice. Eram profesor la Seminarul "Veniamin Costache" și i-am ajutat pe unii elevi să se îndrepte spre o altă carieră. Am fost criticat, se înțelege, că "încurajez" plecările din seminar și am răspuns că elevii respectivi, aduși de mâna de părinți, la o școală unde taxele erau infinit mai mici decât în altă parte, hotărârea, mai mult a părinților decât a copilului, era determinată, în mare măsură, de condițiile de natură materială, nu de preferință, eventual de vocația pentru o anumită carieră. Îi am adăugat: unii dintre elevii pe care i-am "ajutat", atunci, s-au realizat în altă parte și lucrează la Universitate, la unele institute academice, la medicină, etc. Sorescu este frecventat de muze, am zis, și își caută un loc în literatură, pe care îl va găsi, sănătigur. Faptul să-a adeverit întocmai; am fost proroc.

La Universitatea din Iași, într-o atmosferă atât de prietică, și în Iași, în general, Sorescu s-a simțit totdeauna foarte bine. A legat prietenii dintre cele mai trainice aici și, după terminarea facultății, venea să ne vadă ori de câte ori i se da prilejul. Venea, mai ales, la manifestările literare legate de cinstirea lui Mihai Eminescu ori a lui Sadoveanu.

Însoțea, alteori, pe unii colegi de breaslă, în anume deplasări, la Ipotești ori la mănăstirile din Neamț și la Humulești. Nu venea niciodată cu mâna goală. Ne aducea un volum de poezii ori de teatru și nu ne părăsea înainte de a "consemna" momentul în câteva fotografii.

... Scot din raft volumele lui și recitesc dedicările de pe ele: "Tovarășului decan Gavril Istrate, profesor excepțional și lingvist de mare prestigiu, un omagiu călduros din partea unui fost student, pentru care a manifestat întotdeauna multă înțelegere." Cu stîmă, 16.IV.1964 (pe volumul *Singur printre poeti*).

În luna mai 1966, pe *Moartea ceasului*: "Profesorului meu de mare prestigiu și erudiție, domnului Gavril Istrate, aceste gânduri postuniversitare, odată cu deosebita stîmă și admirăția mea statornică", iar în anul 1970, pe *Tinerețea lui Don Quijote*: "Fostului meu decan și profesor, D-lui gavril Istrate, în tovărășia căruia mă simt electrizat". Marin Sorescu.

Trec peste volumele *Tușiți, Teoria sferelor de influență* și altele, pentru a mă opri la retipărirea primelor trei cărți din *La lilieci*, despre care scrisese un studiu lingvistic, cum se poate înțelege din începutul autografului: "Unui mare cititor al acestei cărți, profesorului meu Gavril Istrate, cu statornică admirăție și dragoste, aceste poeme". (Mănăstirea Neamț, iunie 1990). și trec, iarăși, peste alte volume, pentru a mă opri doar la cartea a cincea din *La lilieci*: "Profesorului meu, Gavril Istrate, cu cele "mai bune amintiri, veche admirăție și dragoste", Martie 1996.

Printre cei care ne aflam la Mănăstirea Neamț, în iunie 1990, era și un nepot al meu, elev la liceul Internat, atunci, căruia Sorescu i-a acordat autograful de mai jos, pe volumul *Unde fugim de-acasă?*:

"Lui Alexandru Istrate, care mi se uită acum peste umeri, multe urări de fericire și noroc în viață și prietenia lui Marin Sorescu (Mănăstirea Neamț, 3 iunie 1990)."

Întâlnirile noastre au fost imortalizate în fotografii și, o dată, printr-un autograf special. La o întâlnire care a avut loc la Casa Universitarilor, din Iași, în ziua de 1 iunie 1990, poetul a transcris, din memorie, poezia *Trebuiau să poarte un nume*, pe care mi-a oferit-o în semn de omagiu. A transcris-o într-o atmosferă nu tocmai prietică, de

incomodare, în care era asaltat de tot felul de admiratori.

În mai multe rânduri, cu ocazia unor deplasări peste hotare, unde participa la diverse colocvii și simpozioane, își aducea aminte de Universitatea care l-a format și ne trimitea urările lui de bine din Paris, din Moscova, din Berlin ori din America.

Moartea lui Sorescu mi-a adus aminte de o caracterizare pe care Ibrăileanu i-a făcut-o lui Caragiale, spunând că nenea Iancu a fost, poate mai pesimist decât Eminescu, dar, în calitatea lui de bărbat, i-a fost rușine să plângă și, atunci, a râs, a râs în hohote de starea nenorocită în care ne aflam. Mă întreb dacă nu cumva humorul și ironia lui Sorescu nu se înrudește, cumva, cu râsul lui Caragiale. Eu cred că apropierea nu-i chiar hazardată.

În același timp, moartea lui Marin Sorescu îmi aduce aminte de o afirmație a lui Ionel Teodoreanu, cu ocazia încetării din viață a lui Ibrăileanu. El se exprima cam aşa: "Când am primit telegrama dela Demostene Botez, în care mi se anunță moartea lui Ibrăileanu, nu mi-l puteam imagina pe ilustrul meu îndrumător într-o

asemenea ipostază. Dimpotrivă. El îmi apărea și mai viu în imagine, și eu refăceam scenă după scenă, din viața lui, așa cum am avut ocazia să-o văd desfășurându-se".

Și mie îmi vine greu să îl văd mort pe Sorescu, pe scriitorul pe care l-am văzut crescând în cei aproximativ 45 de ani de când l-am cunoscut. Vocea lui singulară, în poezie, în teatru, în jurnal nu poate fi nici anulată, nici confundată; o auzim în permanență. Scrisul lui ne urmărește la fel cu cel al lui Eminescu, al lui Sadoveanu, al lui Rebreamu sau al lui Lucian Blaga. Numele lui este cunoscut în toată lumea. Cărțile lui sunt traduse pretutindeni. Nimeni n-a avut și nu are mai mulți prieteni și admiratori peste hotare, în multe țări, din toate continentele. Numele lui este fixat definitiv în istoria literaturii române și nu greșim afirmând că el devine tot mai cunoscut în literatura universală. Ziua de 8 decembrie, ziua morții lui, este de presupus că va sta din ce în ce mai aproape de 15 iunie, ziua morții lui Eminescu. La "Zilele Ion Creangă", pe care le onorăm în fiecare an, spre sfârșitul lunii decembrie, se vor adăuga, sunt sigur, și "Zilele Marin Sorescu", în prima decadă a aceleiași luni.

În biblioteca din satul lui Coșbuc,
Domnul profesor Gavril Istrate vorbește despre... George Coșbuc.
Îl ascultă cu atenție Constantin Catalano și Olimpiu Nușfelean

CARTEA URMELOR

Tit Liviu POP

Obsesia urmelor creează impresia unei convergențe tematice și de substrat a lui Daniel Corbu (*Cartea urmelor*, Ed. Junimea, Iași, 2001) cu Octavian Doclin (*Urma pașilor în vale*) și care aparent este întărăită, la ambii, de motto-uri biblice. Cuvintele și arabescurile realizate de ele persistă în memorie, cea umană și cea concretizată (cartea), sunt urme ale trecerii. Octavian Doclin le păstrează, Daniel Corbu le înfruntă, ambii cu rezultate notabile. Acestea din urmă a obținut și ea Premiul Uniunii Scriitorilor pentru poezie la Colocviile "George Coșbuc", 2002; are o inventivitate neobișnuită în declanșarea metaforei, care pulsează puternic în fiecare poem. Cartea sa este ca un torrent, alcătuit nu din unități, ci dintr-un întreg, este marca stilistică a unui poet autentic, apăsat individualizat.

Singurătatea și moartea aparțin ideii de înfrângere finală și sunt nedespărțite de autor și paginile sale, și între ele libertatea devine doar "o ispită spre paradisul pierdut". Conștiința descreșterii singularului o realizează alergând "din rană în rană" înspre destrămare și risipire, o meditație tragică pe marginea pustiului "am călăuzit un popor de cuvinte" și răsplata a fost un labirint în care nu se regăsește. Poetul realizează un univers oscilând între nostalgia culturii (livrescul este un martor căutat) și o perceptibilă tentație a modernului, prin limbaj, contaminarea cu cuvinte străine, sentimente în trăire proprie, formulări surprinzătoare, sentențioase chiar: "Poezia e o dezordine-nfrântă (...) lumea e un copac cu hieroglife ademenitoare". Astfel, Daniel Corbu se consideră deținătorul înțelepciunii singurătății și al melancoliei supreme.

Nostalgic, se întrebă de ce altădată ar fi fost "păzitor de capre în insula Patmos", iar moartea păstorului îi spune că barbaria și sacralitatea "stagnează" la greci, într-o epocă a unor trăiri autentice, necorupte. Se întâlnesc și elemente de grafie ale poeziei moderne, trădând și influențe suprarealiste, recunoscute. Convins de inutilitatea oricărora înfăptuirii și văzând dragostea ca suferință transcrisă în poem, monologhează adresându-se propriului suflet, cu o accentuată sinceritate a compasiunii: "simt cum te înalță ca un clopot bolnav / de propriul sunet / și ca un vajnic herald / îți începi izbăvirea prin interogații și lacrimi". Singurătatea clamată în fața unei "oaze de ocrotit rătăciții" atrage grave întrebări asupra vieții, dar ele sunt puse de cineva care le cunoaște răspunsul: o re-naștere care să anuleze golul interior neliniștitor: "spre seară intru în mine ca-ntr-o catedrală / strig și ecoul mă umple de spaimă", rod al unei existențe uniforme, repetabile. În

jur, doar "speranță alterată" și "zdreanța cerului", un apogeu al pesimismului, între poeme cu titluri voit sugestive: "Spre fericitul nicăieri", "Divina tragedie" și.m.d.

Un poem care îl reprezintă convingător pe Daniel Corbu și valențele sale poetice, inovațiile sale, este "În umbra inimii", piesă antologică, definitorie: "Dacă lumina e umbra flăcării / atunci în umbra inimii / ca-n umbra flăcării să stau ca un proscris / bucurându-mă de gloria ei. / Iar moartea însoțind vorbele / răsări-va mereu / precum săngele printr-un alb pansament". Dar creația se poate îndrepta împotriva autorului, distrus de ea ca o bibliotecă ce ucide prăbușindu-se: "scrib îndrăcit, mică instalație de visat / tu care-ai construit un imperiu de vorbe / iată-te strivit sub dărămăturile tuturor". Va ajunge totuși în "Panteon", loc în care pătrunde cu rețeta multiplicată a egoismului, ființă imaginară sub înfățișări comune de o autenticitate insesizabilă. Lumea este o îngemănare a unor contraste ireconciliabile, într-o epocă în care poezia a devenit o atracție mai mult a scrisului decât a degustării ei.

La acest festin al cuvintelor invitații sunt numeroși, printre ei numărându-se și cunoscutul corb căruia îi cultivă misterul la proporții transexistențiale, urmând, în altă parte, constatarea shakespeareană "Vai de cel care-ntreabă iubirea / de-i rege ori sclav!" Totul se petrece seara, timp al zilei propice melancoliei și visării, iar poetul scrie pe pagini impregnate de deznădejde și ultimă singurătate în fața "deșertului din clepsidră"; livrescul amintit este dorit, dar și personalizat.

Față de cititor are o fidelitate de nuanță apostolică, subminată și ea de reluarea finalului inevitabil: "De trei ori au cântat cocoșii în inima mea (...) și nu te-am trădat / AM PRIVIT LUCRURILE ȘI ÎN TOATE ERA MOARTEA" (majusculele aparțin autorului). Animatul îl înspăimântă (nejustificat) și criticilor săi le adresează un conștient vanitos: "Nu-mi acoperi strigătul / și nu mă momi cu fericiri amânate!", într-un "sanctuar al unui eu ruinat", în care "Aurul râvnit de poet e umilință" (George Vulturescu în *Poesis*, nr. 3-4, 2002).

Raft

URMA PAȘILOR ÎN VALE

Octavian Doclin (*Urma pașilor în vale* 1999-2001 – poeme – Ed. Hestia, Timișoara, 2001) își începe demersul liric cu un citat din Ezechiel: “Și mâna Domnului a venit peste mine acolo, și mi-a zis: Scoală-te, du-te în vale, și acolo îți voi vorbi!” (Ezechiel, 3.22); nu în aceasta constă originalitatea cărții (calități grafice remarcabile), a autorului, ci în viziunea acestuia, ceea ce a reușit să extragă și să metamorfozeze, cu o neobișnuită înzestrare, în versurile sale, din acest capitol al Bibliei (Vechiul Testament). Este recunoscută respectiva sursă de inspirație pentru capodopere ale literaturii, artei plastice, muzicii etc., și Octavian Doclin o face într-un mod original și apreciabil, care i-a adus Premiul de poezie al Uniunii Scriitorilor la Colocviile “George Coșbuc”, 2002. Ezechiel (Iezechiel), mare proroc, vestește prăbușirea Ierusalimului, pedepsirea neamurilor dușmane și acuză idolatria; Dumnezeu trebuie recunoscut în semnele date lui Israel. Se remarcă prezența profetului în sinagoga de la Doura-Europos, în tabloul lui Rafael (Florența) “Viziunea lui Iezechiel” și în compoziția muzicală “Cartea pentru orgă” a lui Olivier Messiaen.

Acolo, “în vale”, loc al comunicării supreme pentru autor și harul său poetic, al extazului mistic (“M-am sculat și m-am dus în vale; și iată că slava Domnului s-a arătat acolo, aşa cum o văzusem la râul Chebar. Atunci am căzut cu fața la pământ”, Ezechiel, 3.3), vede actul de creație ca un ecou al durerii unei imposibile incapacități de comunicare: “mai rămâneți o clipă pe pământ / de va ajunge pân-la voi un vaer / e-un alt poem ce mi se stinge-n minte”; orgoliu disimulat. Divinitatea și cuvântul sunt repere ale întregii cărți. Ezechiel e însuși autorul într-o lume a comunicării-poruncă pe care încearcă să o interpreteze dintr-un unghi propriu, inedit, din care zidește ecouri peste timp, condiția umană neobturându-i aspirațiile: “cu viața cobor mereu suind / la cer înalt, pentru a-mi fi citită”. Regretă și timpurile mai pline și mai pure ale poeziei, când rostirea avea sensuri grele de convingere (“Jerusalim al Cuvântului”), îndelunga și profunda

sa bătaie de clopot de-a lungul veacurilor făcându-se auzită. Rostul poemului, al alcăturii / zidirii de cuvinte este de a afla răspunsuri la mari întrebări (“ca într-un lagăr ești în interiorul propriului poem / loc săpând la rădăcina cuvântului prin care să evadezi”) ale omului care privește spre înalt; corespondențele interpretative cu evenimentele biblice merg până acolo unde Octavian Doclin substituie, prin poem, componentele, ideile unei religii și el se imaginează păstor al propriilor cuvinte care-i dovedesc, exprimate, existența.

Proporțiile încleștării hiperbolizate (“Ca un cașalot / în luptă cu o sepie uriașă / mâna mea acum / scriind poemul”) în lupta de căutare a inovării expresiei (“Oricum cu o nouă memorie / și în orice caz / dictând altfel aceeași limbă”) se înșiruiesc urmărendu-l pe citatul Ezechiel, cu o rostire gravă, aidoma acelei care l-a inspirat, dar cu un pesimism conștient al perspectivelor și puterilor demiurgice (“Eu dau viață și eu omor”), al căror mister caută să-l inculce. Există și o dedublare scrib-poet (realizare-simțire), interpretabilă ca o ilustrare a unei posibile și chinuitoare diferențe expresie-dorință. Acolo, “în vale”, Cuvântul (majuscula îl personalizează) și rostul său uman în poem ajunge tot la poruncile inspiratoare (“ia-ți primul nou născut [poemul – n.n.] și pe mama lui / și cobori în vale în Tara Ofirului”). Din ce în ce mai puternică devine relația Divinitate – Cuvânt, neafectând convingerile tradiționale și suverana dragoste.

Ca o chintesență a suferinței vin și cele câteva cuvinte din “Eli, Eli . . .” (Iama sabactani): “cum săngerează vișinul cioplit”, și tot pe Ezechiel îl urmează în durerea prin și pentru cuvânt sau cea a revenirii la viață, liniștea adusă de împlinirea poruncii supreme. Cuvântul, situat în umbra paginilor, este la originea dificultății incladerii lui în poem, unde este potentat prin expresivitatea câștigată în context, “valea” rămânând același loc al împlinirilor. Călătoria imaginară continuă, autorul rămâne un păstor al cuvintelor, pe cele tinere trimițându-le să cucerească Cetatea. Dar mai există și o altă vale, “a umbrei”, al cărei dor este copleșitor; totul a fost doar un pretext, din care autorul a reținut în primul rând responsabilitatea în credință și afecțiune. Lupta pentru cucerirea marii “Cetăți va continua, căutând locul (poemul) noii zidiri: “. . . și porni să caute / mai departe loc pentru înălțarea noii cetăți”.

CAROLINA ILICA: "IUBIND ÎN TAINĂ, I. VIOLET"

Vasile GĂUREAN

De la primele poezii publicate, pe când era liceeană, și până la acest ultim volum, poeta născută la Vidra, de la poalele Apusenilor, nu încetează să surprindă lumea literară. De la eleganța și feroarea adolescentină, vara ei poetică a tot copt fructele literare și ființele până la a le da acum culoarea obsesivă a rodului ce trece spre prea-copt, presimțire de târziu difuz.

Mulți critici i-au căutat analogii cu Elisabeth Browning, cu Mircea Dinescu ("un M. Dinescu feminin"- spune V. Atanasiu) ori Emily Dickinson, dar ea însăși se aşează românește și cuminte, la picioarele lui Eminescu, punându-și ca motto două fragmente masive din granitul confesiunii poetice *"Icoană și privaz"*. Am spune că dă o lecție severă criticilor ce caută prea departe nestemate de gând și lirism pentru analogii. Era vremea.

Din clopotul vietii - roșu, din albastrul visărilor (trilogia *"Tirania visului"*), culori conexe, curge peste universul poetic culoarea-fică, violet, impregnând veșnicul, neostoitul dor de iubire. De la vocabulă și chiar la grafica volumului, totul se încarcă de această cromatică: "verile violete", "memoria mea indigo-violetă", cerul "stropit cu puțin vioriu", "dude porfirii".

Lumina iubirii se desface spectral în mereu alte și alte ipostaze insolite. "Am purtat mereu movuri ca pe un doliu secret / Tot așteptându-te. / Am scris pentru tine poeme / cu mult înainte de-a te-ntâlni." (*Nuanțe*). Cum noaptea de iubire nu-și oprește scurgerea, reiterarea ei rămâne un "dream" chinuitor: "Din toate hainele mele negre / În care să închid această noapte. / Din toate hainele mele albe / Aș face o închisoare luminoasă pentru ziua / de cine știe când / A reîntâlnirii" (*Închisori*).

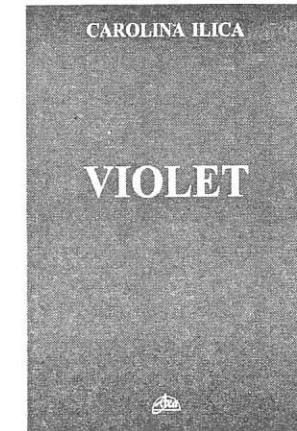
Natura ambientală este - rost unic - un etern remember panteist al actului de iubire: "Mîine noapte va fi lună plină / Îmi va intra în

casă ca un amant / Desuet și romantic / . . . / O să-mi aducă aminte de tine / . . . / Ca un veșnic Adam / În dreptul ferestrei deschise" (*Mâine noapte*); "Sunt aici și nu sunt. / Lumea e multă. / . . . Evadez / Prin stânga / Prin geamul înalt / unde văd / Un copac și mai nalt. / Partea din trunchi descojită / Părând / Un tors de bărbat răsucindu-se." (*Așteptare*).

Există o sugestie discretă a stării evanescente, durute, a sentimentului unic ce exilează orice altă trăire, așa cum este în *Promisiune*, probabil una din cele mai frumoase din câte înfloresc în opul poetic: "Dar / Atâtă vreme cât te voi îndrăgi / Cât te voi ține / pe soclul inimii / te voi și adora: / Vei fi sfînxul lucidității mele / Si minotaurov negru al subconștiului / meu / violet. / Vei fi regele dorințelor mele / . . . / Si zeul sufletului meu / mereu Tânăr / ba chiar copil. / Si tot ca pe un zeu te voi scoate / În afara timpului. / dar când te vei trezi - / Dacă te vei mai trezi vreodată / Viața îți va fi și trecut."

Fără eros, în cuplul divizat prin consumție răsare "Sabia pusă-ntre noi / ca un braț înarmat / Hotar ascuțit / strălucind vinețiu / . . . / Un șarpe-ntins și metalic și rece - era / Chiar șarpele raiului! / Prudență / ispită / Si spaimă!?" (*Așteptare*).

"Iubirea - spunea Gabrielle d'Anunzio - este supremul efort al ființei spre a ieși din singurătate." În acest sens, volumul I, *Iubind în taină. Violet* al Carolinei Ilica este un suprem efort, un fel de *Strigăt* al lui Edvard Munch într-o lume ce nu pare să reverbereze.

AMIAZA UNUI ECHINOXIST

Ion Radu ZĂGREANU

GAVRIL MOLDOVAN

Boeme
M

Poetul Gavril Moldovan aparține "primei echipe echinoxiste din anii 68" (Petru Poantă). În revista *Echinox* are loc și debutul său poetic propriu-zis. Membru al Uniunii Scriitorilor din România, G. Moldovan a publicat recent cel de al patrulea volum de versuri *Boeme*, la Editura "Macarie" din Târgoviște.

Titlul cărții pare a fi o cursă, acesta exprimând mai degrabă percepția generală despre poet, aceea de boem: "mult a fost hoinar și locuitorii nu îl știau / îi vedea doar poza prin gazete / el de la distanță îi împușca cu poeme / și-n linistea orașului devinea tot mai mult o statuie" (*Hoinarul*).

Poetul ajuns în amiaza creației, într-un moment de bilanț, se oprește o clipă, încearcă să își "șteargă oglinda retrovizoare" a traseului său de creator privind retrospectiv drumul parcurs printre cuvinte. Cu fața spre trecut, el este chemat spre spațiul natal, își reamintește de avatarsurile demersului poetic. Paradisul copilăriei rurale este patronat de figura mamei, "dereticând printre stele" (*Mama în sat*). Pe chipul ei îmbătrânit poetul își citește propriul sfârșit: "și-atunci am zărit pe chipul destrămat al mamei / umbra mea crucificată pe-ntinsul neclar al năframei" (*Mama în sat*).

Volumul de față se deschide cu un ciclu de nouă poezii, intitulat *Boeme*, cuvânt care de fapt denumește noua carte de versuri a lui G. Moldovan. Poetul se asează în dialog cu eul său liric, pendulând între două extreme, ispita vieții și creația cerând sacrificiu, mereu amenințat de tropotul de copite al timpului.

"Boemul" se simte solidar cu neamul său: "en traista noastră o virtute care se cere povestită" (IV). El este fântânarul blagian săpând în cuvinte, chemat la "încuscrierea cu minuni" (V), permanent amenințat de finalul implacabil: "un înțeles . . . / a început să bată pe umerii serii în interior" (VIII).

G. Moldovan, în descendența echinoxistilor, cultivă "o poezie de meditație", mitizează realitatea prin simboluri, "caută semnele transcendenței arhetipale (Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, volumul IV, Editura "Cartea Românească", 1989, p.364).

Poetul scutură lanțul greu al marilor întrebări existențiale, încercând să dezlege marile taine ale lumii, convorbind cu Platon despre omenirea care și-a

pierdut miturile și a decăzut în derizorii: "eternitatea se deșiră / eroii cad în fund de lac" (*Cu Platon*). Chiar și vestitul Ulise este uitat.

O reușită metaforă, definindu-l pe poet, este mâna stângă, visătoare și nătângă: "și ce să fac cu ea în trup / măcar de-ar fi nemuritoare / dar ruptă dintr-un ciot de stea / sclipește-o clipă, apoi moare" (*Mâna stângă*). Îndoindu-se mereu de sine, poetul acceptă creația, în sens argezian, ca pe o moștenire, ca pe o povară asumată: "un șarpe am văzut în patul care dorm / lăsat acolo de strămoși cu poruncă, / să-l alăptez / până la nuntă" (*Duminica ființei rătăcite*).

Poezia lui G. Moldovan capătă tot mai multe tonuri grave, izvorâte dintr-un trecut pierdut în edenul copilăriei: "cercurile concentrice ale memoriei / pulsul amintirii ce a-nceput să doară" (*Am înțeles*).

Nu elementele primordiale ale universului sunt importante, ci, din nou blagian, (de la acela și model liric: "Blaga", cum afirmă E. Simion despre echinoxisti): "important e duhul / deasupra tolănit / și gata oricând de moarte" (*Apa*).

Poetul își face un fel de rezumat al vieții acceptând-o aşa cum este: "facem fel de fel de păcate urând totodată și iubind deodata" (*Manuscris*).

În poezia *Vîtelul îngropat*, G. Moldovan esenizează o întâmplare autobiografică, vîtelul, poreclit "studentul", cu "o pată pe frunte cărunță de stea", fiind un alter ego sau metaforă simbolică a timpului din spațiul natal, plecat, fără întoarcere.

În munca țăranului poetul descifrează sensul destinului unui neam: "pune boii la jug românul / să-și care acasă destinul" (*Car cu boi*).

Poetul meditează sentențios asupra destinului uman în prelungirea raționamentului simplu și grav al țăranului: "în fiacare clipă prezentul se transformă în trecut" (*În fiecare clipă*). Destinul frunzei contaminează soarta umană: "câtă-asemănare-i dă pământul / cu-ncuscrta omului belea / ca și el urcă voinicește / apoi cade-n cea mai neagră stea" (*Frunza*).

Însingurarea, izolare, incertitudinea accentuează sentimentul sfârșitului: "acei ce vor, acei ce sunt / își află sensul în pământ" (*Insuficiență*); "de la fereastra din cer moatea ne-a făcut semn / să nu întârziem în lecturile sfinților cumsecade" (*Tristețe semicentenară*).

Amenințat, temător, descoperind chipul judecății de apoi chiar și în lucruri, poetul se salvează prin creație, floare răsărită "lângă umărul . . . stâng" (*Epilog*).

Notă: Cărțile prezentate la această rubrică au fost premiate la Colocviile George Coșbuc, 2002.

Vasile CIHEREAN

sigiliul căzut

după ce amân discuția nepotrivită pentru
ora de față
trec strada pavată cu dale de marmoră
înfoiată cu pancarte și
petece florale

oprindu-mă la zidul cetății
dreptului ceas

din turnul de vis-à-vis
sigiliul
cu vechi paradigmă
cade-n fețe lăuntrice
ador cvartalul acesta
sub luna în primejdie

a șaptea viziune

o voce înceată încredințează soarele
primăverii
retrase în pătrătelele de gheăță

cai albi
evadați din imateriala iarnă
galopează printre barele de fier
familiale celor șapte generații

arareori se retrag la șirurile de
nutreț
sub steaua stâncosă a înaltului
pământ

pădurea crăiasă

avem nevoie de stejari fie și numai pentru
ritualul umbrelor
a câta oară seva frunzelor înalte irupe
în psalmi?

așezat pe bancă urmăresc
versetele uzuale
o adiere desăvârșită întoarce pagina cu soarele
și
mlaștinile părinților noștri
doar
câteva raze uitate
atât cât să poți distinge un amurg
cu plantele-i agățătoare – întruchipând oboseala –
pătrund în grota peregrină
a sării
noapte bună !

poem

e oare ceață deasupra apei ?
râu se stingă în frunzare vechi
acolo-i casa de piatră fără acoperiș

intru în pridvor
icoana mă sărută și plângă
pe masă-i candela albastrului imens

din afară nu se disting
parcelele de cer
locuite încă de pe acum de suflete
cucernice

Sibiu

Poezia
"Mișcării literare"

finalul muzicii de jazz
determină o nouă reacție în obiectele
după-amiezii

cântau:
pipernicitele flori pe scuarul inform
invizibilul soare dintre pancartele
cu praf
norul albăstrui purtat de vântul toamnei

... cu penajul secționat de roțile tranvaiului
pasărea își înceta cântecul

izbit de țipătul ei
auzul ei a rămas întipărit alături
pe caldarâm

a treia viziune

anotimpul îmbie irizarea-i tandră

pereților cerului
pe ambulanța care o ia din loc
soarele depășește animalele de povară

vânturile se duc în van
târând câte-o eroare și buna dispoziție
a întregii zile

nu departe-i marea
- fresca povățuitoare a zilnicului nisip
arată valurile –
deasupra umbre fără greșală
însoțitoarele
chipului bland

tablou pierdut

o fericită vară cu iepuri fugiți din iarnă
la capătul spinilor
cu ciori țipătoare ca dârele de fum

amintindu-mi de o duminică îndepărtată

cu orizontul de bivoli zorind către râu

un scurt fluierat în pulberea amiezii se
strecoară
singuraticul nor zăbovește
deasupra căii ferate

pe câmp deslușesc deja silueta vechiului
tren
călători-voi și eu
transportând anotimpul până la frontieră

acolo

aerul înregistrează vârtejuri de culori
aceeași rândunică zboară
în văzduhul de anul trecut
iarba
verii
a obosit într-un decor explicat

printre pini un om își agită mâinile
dând câte-o raită
până la râul aproape secat

spațiul semnificat și semnificant
apropie bolta încinsă

știu că ești acolo frate soare
parcă ai pândi greutățile atârnate de cer

BLOCUL ROMÂNIILOR TRANSILVĂNEȚI

Niculae GHERAN

În afara tripticului romanesc cu aplecare asupra pământului transilvan – *Crăișorul, Ion, Pădurea spânzuraților*, vroit amintite în succesiunea lor istorică -, publicistica scriitorului este relevantă pentru gândirea lui, îngăduindu-ne să-i cunoaștem și mai mult legăturile sufletești cu meleagurile natale, precum și statutul său de ardelean printre regăteni. Să ne amintim de începuturile gazetărești din capitala țării, când prin articolele publicate în *Ordinea*, la rubrica “De la români subjugăți” (1909) – modificată în anul următor în “De la români subjugăți de unguri” și, mai blajin, “De la români de peste munți” – el nu încerca altceva decât să dezmorească sentimentele de compasiune față de ardeleni, într-o lume extrem de pasivă, în ceea ce privește necesitatea istorică a întregirii statale. Chiar și expulzarea gazetarului, la cererea autorităților ungare, este de natură să ne sugereze indiferența instituțiilor oficiale fată de români din afara granițelor vitregite de soartă. De asemenea, nu-i o întâmplare că, în anii neutralității României, de la începutul primului război mondial, același Rebreamu aduce pe prim plan *Revoluția lui Horia, Cloșca și Crișan*, la început în revistă (*Universul literar*, 1914), iar apoi într-o broșură de sine stătătoare (Răscoala moților, scrisă în anul următor, dar tipărită abia în 1919). Scopul mărturisit: “să servească la popularizarea celei mai dureroase și mai înăltătoare tragedii din istoria Transilvaniei românești” (cf. *Opere*, vol.15, p.278), va fi reluat și amplificat, imediat după Unire, în cărțulia *Ardealul, Banatul, Crișana, Maramureșana și Bucovina* (ibid. p.337-364), semnată cu pseudonim.

Ceea ce se cunoaște însă mai puțin este activitatea instituțională a romancierului, de organizare a unor asociații ardeleni în capitala țării, începând încă din 1931, reluată și intensificată după Dictatul de la Viena (1940).

Reproducem în cele ce urmează câteva documente, menite să întregească informația

lapidară din *Jurnal*-ul scriitorului. În prealabil, facem câteva precizări utile, desprinse din paginile acestuia. Victor Fodor – amintit în documentele alăturate – se numără printre inițiatorii asociației, fiind primul citat în însemnările referitoare la Blocul Ardelenilor. “De vreo lună jumătate, Victor Fodor împreună cu mai mulți intelectuali ardeleni mi-au propus președinția unei asociații ardeleni cu președinția de onoare a lui Maniu. Aseară a fost la mine o adunare de vreo douăzeci de persoane, în care s-au pus bazele asociației, urmând să se redacteze statutele” (15 dec. 1931).

“Neobositul Fodor” – cum îl caracterizează Rebreamu în *Jurnal* – va reveni și în cursul lunilor martie, aprilie și mai 1932, inițiatorii întrunindu-se în casa scriitorului pentru a pune “tara la cale”. Interesant e că ideea creării Blocului Ardelenilor este bine privită și de guvernatorul Băncii Naționale, Constantin Angelescu, și de universitarul Ioan Hudiță, fruntaș al Partidului Național-Liber (cf. *Opere*, vol. 17, p.173, 201, 210, 214).

Ședința de constituire a Asociației s-a ținut la termenul fixat, după cum ne sugerează însemnarea din același *Jurnal*: “Aseară am inaugurat cercul ardelenilor. Destul de reușit”. Din greșeală, datarea 18 iunie (op.cit.) nu este corectă. O notăție marginală de pe textul invitației de mai jos precizează că scrisorile au fost trimise abia la 23 iunie 1932, în preziua consfătuirii.

Să adăugăm că, potrivit promisiunii făcute soției, gospodarul de la Valea Mare va ține evidența cheltuielilor “până la ban”, de la avansul dat lui Lache, în contul lefii de la vie, și datoria ce-o avea față de cumnatul Mihail Sorbul, până la cele mai mici cheltuieli, pentru cafea, zahăr, smântână, carne, cartofi, miere, pâine și ziare, uitând să treacă mereu banii de tutun, cu care automat Rebreamu își începea și sfârșea ziua de muncă (deși, în cazul lui, cuvântul noapte se potrivește mai bine).

Valea Mare, luni 20 iun. 1932

Dragă Fanny,

Îți trimit aici niște însărcinări, pe care te rog să le faci îndată. Mai întâi un articol al meu pentru *România literară* – îl trimiți numai decât lui Romanescu, la tipografie, ca să-l poată pune în lucru¹

Apoi: o convocare a comitetului Blocului Ardeleanesc. Pune te rog pe d-ra Cora² să bată la mașină, pe hârtie de-a *României literare*, 16 convocați după modelul aici alăturat, și să scrie la fiecare, jos, adresa respectivă după lista de membri alăturată. Pe urmă să puie fiecare convocare în câte-un plic pe care, de asemenea, să scrie adresa. Când vor fi gata toate, te rog să le împachetezi toate într-un jurnal și să le trimiți cu șoferul, numai dimineața (adică miercuri dimineața), domnului Victor Fodor, inspector la Casa Autonomă a Monopolurilor, Calea Victoriei (vis-à-vis de Ministerul Finanțelor). Dacă pe el nu l-ar găsi acolo momentan, să lase pachetul, împreună cu două rânduri ale tale către d. Fodor, d-lui Rahoveanu, care se află tot acolo sigur, cu rugămintea să-l predea imediat lui Fodor. Firește, convocațiile le iscălești tu cu numele meu. Te rog mult să faci toate astea cât mai grabnic posibil, ca să se primeacă invitațiile la timp.

Acuma alta: știi că am rămas fără sfanț. Îți trimit aici justificarea cheltuielilor până la ban. Dacă vrei să-ți aduc ouă, te rog să-mi mai trimiți prin Sorbul 200 lei cu care să pot plăti și 8 kg lapte din trecut la Dumineacă.

Altfel toate ar merge bine. Și până joi te pup cu drag.

Liviu

Anexa 1

Membri Comitetului provizoriu

1.		Liviu Reboreanu
2. D-sale domnului		General Jacobi
3. " "	Dr. A. Banciu, profesor	
universitar		
4. " "	Drăghici, președintele	
voluntarilor ardeleni		
5. " "	Th. Gherman, director în	
Ministerul de Industrie		
6. Preașfinției sale	părintelui protopop Dănilă	
7. D-sale domnului	S. Roșca, directorul Băncii	
Albina		
8. " "	Victor Fodor, inspector	
C.A.M.		
9. " "	Vasile Moldovanu,	
funcționar C.F.R.		
10. " "	Toma Moldovan,	
președintele Federației studenților ardeleni		
11. D-sale domnului	Șuteu, profesor ³	
12. " "	Dr. A. Dumitraș	
13. " "	Const. Mina, muncitor	
14. " "	Nicolae Rozorea, comerciant	
15. " "	Gheorghe Grindu, muncitor	
16. " "	Constantin Ioan, agricultor	
17. " "	Ioan Ștefan, comerciant	

Anexa 2

Domnule membru,

Sânteți rugat a lua parte la ședința comitetului Blocului Românilor Transilvăneni din București care va avea loc vineri, 24 iunie 1932, ora 21 precis, la sediul nostru, Bulevardul Elisabeta no.12, etaj II.

La ordinea de zi:

1. Stabilirea definitivă a numelui asociației;
2. Elaborarea statutelor;
3. Măsuri pentru împlinirea formelor legale de funcționare;
4. Fixarea unui program de activitate imediată.
Primiți, vă rog, expresiunea deosebitei mele considerații.

Liviu Reboreanu

D-sale domnului general Jacobi

" " Dr. A. Banciu, profesor universitar

Pe plic: Doamnei Fanny Reboreanu,
Str. Pietății 8, București, prin amabilitatea
d-lui Sorbul (paginile și plicul poartă antetul
Ministerului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor
Sociale – Direcțunea Educației Poporului,
Cabinetul directorului, instituția la care L.R. nu
mai lucra de la începutul anului 1932).
B.A.R., S 1 (134) – CMLXXIII. Inv. 144738.

1. Este vorba de articolul *Epilogul epilogului*, menit să pună capăt polemicii cu E. Lovinescu (cf. *România literară*, I, nr.19, 25 iun. 1932, p.1).
2. Sofia Gora (poreclită de L.R. și Albăstrica), secretară la Societatea Scriitorilor Români, viitoare soție a lui N. Vlădoianu, iar apoi a tenorului Ion Dacian.
3. Profesor de latină, director al Liceului Dimitrie Cantemir din București.

TEHAŞ, CEI TREI MIHAI ŞI UN TUDOR - SALVATOR

George Vasile RĂȚIU

În anii 50 ai secolului trecut de-acum, Ion Th. Ilea (Tehaş) a fost muncitor salahor și apoi vânzător de țigări într-un chioșc situat sub poarta Tribunalului din București.

Cumpărătorii, mai bine-zis obișnuiați casei din rândul magistraților, în scurt timp de la venirea lui acolo, și-au dat seama că omul potrivit de statură, înspre cincizeci de ani, cu fruntea adânc vremuită, uscățiv, cu pomeții obrajilor proeminente "a la Titulescu", dar cu voce de stentor, cu reverențioase unduiri de ton în conversație și distinse gesturi de știutor de oameni, au de a face cu un ins neobișnuit, ale cărui replici, la te miri ce gest, păreau – și chiar erau – aidoma celor de pe o mare scenă de teatru, cu încurcături de sens în îscusite meandre și subtile capcane de prins interlocutorul într-un joc greu de-i prevăzut finalul.

De multe ori, cumpărarea unui pachet de țigări sau a câtorva timbre era pentru cunoșcuți, prietenii de-a poetului, pretextul intrării în vorbă cu acesta.

Într-o dimineață mohorâtă de noiembrie, cu ploaie și vânt, după ce schimbarea de câteva ori direcția cotului burlanului spre a înturna într-altă parte fumul de cărbuni ce ieșise din godin în mica-i încăpere, Tehaş își fuma liniștit "mărașeasca", cu gândul la contabila ce urma să vină spre a-i face inventarul vânzărilor, situație pe baza căreia urma să-i întocmească statul de plată.

Privind prin geamul ferestrei de la ușă, observă printre potențialii cumpărători pe un ins făcând gesturi de om nerăbdător, ce-i părea cunoscut de undeva.

La a doua "căutătură", privire, recunoaște în omul elegant, cu pălărie și palton maron, pe Mihail Davidoglu. Întâlnindu-și privirile, nedorite de altfel, pe Ilea l-a cuprins un sentiment de jenă, gândindu-se la starea în care se afla.

Până să-și adune gândurile care să-i aducă imagini din anii când fusese cu acest om în diferite activități social-culturale în numele Societății Scriitorilor, ușa chioșcului se deschide, clientul intră, îl privește, nu-l recunoaște și hotărât, grăbit îi cere timbre fiscale de... o sumă măricică, convenabilă remizierului.

Servindu-l, Ilea i-a căutat privirea, dar nu i-a mai găsit-o pentru că omul nostru, dramaturgul, impasibil, deși parcă ar fi vrut să zică ceva, și-a luat timbrele cu gest absolut neîndemnatic și a plecat.

Inventarul stocurilor de țigări s-a făcut repede întrucât s-au numărat doar pachetele mari. La efectele poștale însă s-a controlat în amănunt, mai cu seamă la timbre și cărți poștale ilustrate.

Se ajunsese la timbrele fiscale, de unde Ilea spera să-i spună contabila că va obține, pentru luna în curs un procent mai bun, când iată că în geamul ferestrei în care era de-acum pusă tăblita cu înscrișul "inventar", domnul elegant, cu pălărie și palton maron, adică Davidoglu, ciocânea cu degetul arătat, cerând, se auzea, să i se deschidă, pronunțându-i acum chiar numele lui Ilea.

Ei, asta n-ar mai fi crezut-o.

"Clasicul în viață" să-l recunoască pe el ? !

Din privirea rece a contabilei rezulta că nu e permis să deschidă, dar Ilea, cu glas mieros de astă-dată, o roagă să îñteleagă, că nu are încotro, pentru că tovarășul e de la C.C.

Cu gest sobru și demn, Ilea deschide ușa, îl privește îñtrebător pe domnul ce-i fusese client îñainte cu o jumătate de oră, constatănd cu uimire (stupoare) că cel din față lui e altul în atitudine, cu totul schimbat:

- Dragă Tehaş, i se adresează familiar, iartă-mă, n-am reușit să rezolv chestiunea pentru care am venit, aici, de aceea te rog să-mi primești timbrele înapoi...

Lui Ilea i s-au întors odată rărunchii, dar s-a abținut, fortându-și sufletul să scoată un zâmbet și să-i răspundă:

- Maestre, cu toată plăcerea... Dar ce vânt vă aduce pe la noi ? ...

Dovidoglu a fost atent la cuvântul vânt, dar n-a apucat să reacționeze pentru că funcționara de la O.C.L. a intervenit, obiectând la răspunsul lui Ilea cu știuta formulă "marfa odată vândută"...

Remizierul nostru însă impasibil la cotcodăcea contabilei, cu privirea în jos, luând marfa, fără să o verifice, a așezat-o între copertile mari de carton "Gratiossa". Cu aceeași căutătură în pământ, i-a numărat până la ultimul bănuț valoarea timrelor fiscale.

Răceala ce se lăsase în chioșc i-a oprit vorbele lui Dovidoglu, reducându-l la mușenie, vizibil izbuință din interiorul sufletului său pe față-i albicioasă a jenei, probabil, de el însuși.

Amintiri

Sub greutatea acelor clipe, a scos ceva din buzunarul hainei și cu glas aproape șoptit, de emoție, i-a spus:

- Dragă Tehaș, uite cartea mea de vizită. Caută-mă la Uniune, să vorbim de-ale noastre . . . Dă-mi un telefon . . . înainte cu o zi-două . . .

*

În drum spre casă, Tehaș intra, de obicei, la Bodega Ateneului, unde, în anii aceia era o "Capșă mai mică", loc de întâlnire mai ales a scriitorilor care, după 1949, nu avea "calitatea" de membri ai Uniunii . . .

După un "trascău"-două, arătând carte de vizită primită de la Mihail Dovidoglu lui V. Timoc, acesta, numai la auzul numelui dramaturgului i-a atenționat printr-un "ura" pe prietenii, anunțându-i că, în curând lui Ion Th. Ilea e posibil să-i apară un volum de versuri.

Apoi, felicitările au fost atât de insistente încât i-au scos din buzunar aproape tot salariul primit și i-au umplut inima de incredere în reușita întrevederii, pe care urma să o aibă la Uniune.

*

Nereușind să-l găsească prin telefon, după o săptămână de cători marcate de emoții ce se astămpărau cu același fel de trascău, de la Bodega Ateneului, ghiontul soluției i-a venit de la Ion Marin Iovescu, interesat și el de a pătrunde în Uniune, bucuros foarte că i s-a ivit prilejul de a intra alături de Ilea; deci soluția: să-l aștepte . . . amândoi mâine dimineață . . . la intrarea în sediu.

A doua zi, pe la orele 9, Ilea, singur, pentru că I.M. Iovescu nu a venit, motivând, în zilele următoare, că i s-a ivit altă cale de a intra la șefi a urmărit mașină după mașină, ce se oprea, până ce dintr-o, iată-l coborând, pe Mihail Davidoglu.

Și-a iuțit pașii să-l poată întâmpina, dar n-a fost de-a-juns, demnitarul nostru nu și-a întors privirea în direcția lui.

Hotărât să-și clarifice situația, prin telefon public a insistat rugând-o pe secretară să-l anunțe pe tovarășul Davidoglu . . . și răspunsul a venit prompt: . . . veniți joi, la orele 11, când va fi la birou și tovarășul Mihai Beniuc, secretarul . . .

*

În ce zodie intrase? Se întreba adesea Ion Th. Ilea. Cu ce-i jignise pe mai marii peste realismul socialist de nu-l lăsau să publice? E drept, să scrie, ce ar fi vrut el, nu la comandă!

Trecuse aproape zece ani de când i-a apărut volumul de versuri "Simfonia furturilor" și opt ani fără să-i apară numele într-o publicație. El, căruia Brunea Fox i-a recunoscut frățietatea în ivirea pe lume a reportajului literar cu subiecte din viața muncitorilor, el, autorul unei poezii de inspirație socială, dinamitardă, apărută în publicațiile de stânga (e drept: nu de "stânga-stânga"! adică ilegale) la "Societatea de mâine", *Manifest, Adevărul și Dimineața*: toate la editura Șantier a lui Ion Pas, prietenile cu Panait Istrati, Alexandru Sahia, dar și cu Eugen Ionescu și alții, el, Ion Th. Ilea, s-ar fi cuvenit să fie tratat altfel, în acei ani, sau cel puțin înțeles, că nu se poate adapta. Cerea, totuși, prea mult în acei ani ai construirii socialismului sovietic în România!

*

După prea multe săptămâni de zbucium, după nopti cu vifore de vise, pe Tehaș al nostru, odată intrat în sediul Uniunii Scriitorilor l-a cuprins o mușenie de epoci uitate.

Și dacă a simțit că nu i se poate descleașta gura, și-a zis că aşa trebuie să fie, răspunzând cuvintelor interlocutorului prin gesturi din cap ori prin ridicarea umerilor.

L-a întâmpinat Mihail Davidoglu, poftindu-l în biroul său, mobilat simplu cu o masă de scris cu sertare, veche, și o alta, lungă, înconjurate de cincisase scaune.

- Dragă Tehaș, tovarășul Mihai Beniuc lipsește, e la aeroportul Băneasa pentru a întâmpina o delegație de scriitori sovietici. I-am relataț situația ta, povestindu-i căt de generos ai fost, primindu-mi timbrele fiscale înăpoi, cumpărate, poate și-am spus, cu scopul de a-i aranja problema garajului mașinii tovarășului Beniuc. Judecătoria și Notariatul au respins cererea . . . de aceea am fost nevoie să-ți înapoiez timbrele fiscale . . .

Tovarășul Beniuc a înțeles gestul tău și, ca dovadă, iată coala aceasta pe care . . . Du-te la Traian Iancu . . .

Lui Ilea îi este întinsă o coală albă, "ministerială" pe care, în colțul din dreapta, era scris: Aprob 200 (două sute) lei. M. Beniuc.

Povestindu-mi întâmplarea, Ion Th. Ilea nu-și amintea dacă, a respirat de trei sau patru ori, dar cum a văzut "aprobarea" ca să nu se prăbușească, s-a așezat pe scaun, l-a privit drept în ochi, și-a lăsat privirea în jos și câteva clipe nu l-a văzut și nu l-a auzit pe tovarășul Mihail Davidoglu.

A oftat adânc și lung, a încercat să-și revină, să fie conștient, l-a privit încă o dată și ridicându-se a luat foia de hârtie și a rupt-o, apoi, mototol a aruncat-o la coș, strigând:

- Să vă fie rușine! În loc să mă ajutați să public, mă umiliți în halul acesta! . . . ieșind grăbit și furios.

De cealaltă parte a ușii, pe corridor, se pregătea să intre un coleg de al dramaturgului, care, la deschiderea bruscă a ușii, de către Ilea, a fost izbit puternic în față, în nas, dezechilibrându-se; în timp ce pe lângă el a trecut un ins ce continua să înjure actul de umiliță la care, zicea, că a fost supus.

Cel lovit cu ușa de către Ilea a fost Mihai Gafită.

După această întâmplare, starea socială și materială a scriitorului Ion Th. Ilea, viața și activitatea de excepție a acestuia l-au mișcat profund pe Mihai Gafită, în zilele și lunile următoare încercând să-i convingă pe cei din conducere de necesitatea sprijinirii efective a poetului spre a-l repune în drepturi.

Dar nici Mihai Gafită n-a putut sparge zidul încăpătânării grupului de tovarăși ce nu-l înțelegeau pe Ilea.

În această situație, Tehaș s-a înfățișat lui Tudor Arghezi.

Despre cum a fost primit, înțeles și în cele din urmă ajutat de Tudor Arghezi, cititorul acestor pagini se poate convinge parcurgând prefața pe care marele poet i-a scris-o pentru volumul de poezii "Pasul meu peste ani" (1957), însemnările lui Ilea precum și aceste două scrise pe care le reproducem din volumul devenit o raritate bibliofilă "Mărturisirile unui anonim" (1974):

Iubite Domnule Ilea,

Demersurile au dus la următorul rezultat:

Suveranitatea aparține exclusiv comitetului Uniunii, în care ai câțiva prieteni cinstiți – și am aflat că și eu fac parte din el și că o să fiu invitat la dezbaterea chestiunilor de ordinul cazului dumitale. De pildă un alt confrate mă informează că descarcă în gara Filaret vagoane de cartofi, noaptea, timp de 12 ore. Sînt însutit de revoltă.

Uite ce te rog. Du dumneata la Uniune scrisoarea mea alăturată, care nu aş găsi cu cale să-ți impresioneze gingășia, dimpreună cu cererea. Dă-o în primire secretariatului din partea mea: inițiativa și-o iau eu. Scrisoarea e în același timp și referință.

Un singur inconvenient: așteptarea.

În ce privește o sumă care să-ți acopere puțin

nevoile stringente, încă nu am putut vorbi cu cel în drept absent de la postul lui.

Te îmbrățișez,
T. Arghezi

16 oct. 1956

Telefon: 4.36.89

P.S.

Alătur materialele lăsate la mine – și o copie a scrisorii pentru dosarul dumitale privat.

A doua scrisoare:

Iubite Domnule Ilea,

Te rog, dă-mi un telefon ca să luăm o întâlnire, să-mi citești câteva din versurile dumitale, pentru o prefață la volumul trimis la tipografie.

Dacă lipsesc de acasă repetă telefonul până dai de mine.

Al dumitale
T. Arghezi

17. nov. 1956

Relațiile dintre Tudor Arghezi și Ion Th. Ilea au fost în adevăratul sens al cuvântului de taină, bazându-se și pe o întâmplare din noaptea de 29 spre 30 septembrie 1943, când Tehaș a dat bun de tipar pamphletul *Baroane*, apărut în *Informația zilei*, "necruțător act de acuzare la adresa lui Manfred von Killinger, ambasadorul Germaniei la București". Consecințele: Tudor Arghezi a fost internat în lagărul de la Tg. Jiu, iar Ilea s-a "înfrățit cu munții" până după 23 August 1944.

După război, întâlnindu-se întâmplător pe str. Academiei: "- Ce faci Ilea, măi băiete? Vino pe la Mărtișor. Avem mai multe să ne spunem."

Într-adevăr, aveam, dar niciodată când ne revedeam, n-am pomenit nici unul de întâmplarea cu *Baroane*. (I. Th. Ilea)

Peste ani, Mihai Gafită devenind cuscru cu prozatorul Valentin Raus din Bistrița, prin căsătoria lui Gabriel Gafită cu Ileana Raus, va povesti întâmplarea de la Uniune, admirând la Ilea talentul de autentic poet și caracterul de om ce a înfruntat fără concesii vitregia perioadei proletcultiste din cultura noastră.

PĂZITORUL DE CÂNTECE

Ion MOISE

Volum antologic de versuri apărut în anul trecut la Editura "Eminescu" din București, "Păzitorul de cântece" se deschide cu un motto ce reproduce un text memorabil din Antoine de Saint Exupery: "Viața nu e nici simplă, nici complexă, nici obscură, nici contradictorie, nici coerentă. Ea este." Iată o axiomă la o probabilită experiență existențială, nu lipsită de tribulații acute, care ajung la limita unor avatare suportabile, însă în timp sau în evoluție.

Volumul cuprinde versuri reprezentative din ciclurile publicate între anii 1984-1996, respectiv: *Vicleana vânătoare*, *Cenușa unui zeu*, *Mâine cântecul acesta*, *Vestirile despre tine și Netălmăcit așteptările*. Așa după cum nota și un alt comentariu al volumului, poemele selectate aici "reconstituie traекторia unei vieți aflate într-un moment de bilanț când "pe rugul toamnei păsări s-au aprins".

După cum am mai consemnat odinioară despre cărțile de poezie ale lui Dreptate, și de astă dată, trebuie să spun transant, de la început, că poetul în cauză e un sentimental incurabil care știe însă, cu remarcabilă virtuozitate, să-și reprime efuziunile sub masca unor rostiri parabolice ce țin de simbol și metaforă. O dominantă a cărții o constituie nostalgia abia ascunsă după lumea simplă, arhaică, cea prezentă în enclava satului natal care, uneori, dobândește paradoxal, un fel de concretețe abstractă, imaginea fiind nuanțată până la consistența sublimată a purității. "Cerul sau visuri și smălțuit cu iarnă / Pe neted câmp, potecă sau pădure / Va fi să plec pământ îndepărtat / Lăsând sub pași zăpezile mai pure . . ." (*Cântec pentru*

satul natal). Evocările nu puține ale satului natal dobândesc sonorități

eseniene, Dreptate începându-și și perfectându-și chiar ucenia sub patronajul marelui poet rus. "Știi mamă că îmi mai trimiți scrisori / și ele umblă după mine-n lume / Tristeți mai vechi în prag de sărbători / Tu nu le spui niciuneia pe nume . . ." (*Știi mamă*). Eseniană e și nostalgia după puritatea copilăriei: "Hei, caii mei, voi cai ai mei / Flutură coama voastră lângă stele, / Împovărată bate copita în auz, / Ajunge doar să mă gândesc la voi / și-s zări de praf pe drumurile lumii / și serile-s cât munții pe spinări . . ." (*Hei, caii mei*). Este

Pe marginea cărților

esenienă, Dreptate începându-și și perfectându-și chiar ucenia sub patronajul marelui poet rus. "Știi mamă că îmi mai trimiți scrisori / și ele umblă după mine-n lume / Tristeți mai vechi în prag de sărbători / Tu nu le spui niciuneia pe nume . . ." (*Știi mamă*). Eseniană e și nostalgia după puritatea copilăriei: "Hei, caii mei, voi cai ai mei / Flutură coama voastră lângă stele, / Împovărată bate copita în auz, / Ajunge doar să mă gândesc la voi / și-s zări de praf pe drumurile lumii / și serile-s cât munții pe spinări . . ." (*Hei, caii mei*). Este invocată și natura ca motiv de meditație, fiindu-năsăuătă ca o oază de liniște și pace, copilăria plasată în univers agrest revenind în memorie în ipostază catalitică și de anihilare a angoaselor maturității. "Copilăria mea / și-o străjuiesc ciuturile făntânelor / Ridicate spre cerul / Cu fiecare arșiță mai limpede / Când brumele coboară / Peste vâlvătăile sevei / Pe-ntinderea ta / Se aprind focuri mari / Să lumineze anii mei mai departe . . ." (*Anii mei mai departe*). Evocarea chipurilor dragi ale părinților integrați în perimetru vătrei natale și al copilăriei, se încheagă uneori în emoționante rostiri elegiace: "Tot chemând ce nu mai este / Mamă te-ai făcut poveste. / Tot chemând ce nu mai doare / Tată te-ai făcut ninsoare. / Eu strigându-vă pe nume / Mă mai tem de-o zi și-un nume." (*Netălmăcit, așteptările*). O altă dominantă e cea a erosului abordat în toate ipostazele transfigurate însă pe plan liric, adesea în imagini de un subtil rafinament, uneori chiar ermetice, fără ca să stirebească însă candoarea și cadența ritmică, interioară: "Aș dori să aud întrebările tale / Rostite încet ca un apus de ninsoare / și să mai cred că se mai poate veghea / La un prag luminat de-ntrebare / Urme de păsări pe chip și-n priviri / Uitată linia zborului cântă / și prin ea se zvonesc întrebările tale / Ca o apă dușmănoasă și adâncă / Eu voi rămâne ninsoare la porți / Tu de toate te lepezi oricum / Ca de-o lumină intens colorată / Anume pentru ora de-acum . . ." (*Aș dori să aud întrebările tale*). Erosul e de cele mai multe ori discret, fin, echilibrat, estompat deși, în parte, multe finaluri întruchipează veritabile imnuri închinat cuplului erotic sau conjugal. Nu lipsește din această carte nici peisajul, în mai toate cazarile spiritualizat, pastelul clasic fiind convertit în meditație și chiar în elegie, toamna fiind anotimpul favorit al poetului. "Peste câmpul cu nori și rugină / Numai toamna m-aude de strig. / O gutuie mai arde-n lumină / Dar în miezul ei simt că-i frig . . ." (*Tablou de toamnă*). Alteori, îmbinarea teluricului cu cosmicul dă naștere la veritabile bijuterii lirice: "Noaptea cobora în fântâni / Profilată în zare / Cumpăna părea / Un descântec împietrit . . ." (*În noapte încet săngele meu*) – Dar și elementele ambientale ating coarda erosului în maxime concentrări lirice: "O zi gri, o pasăre și noi / Iluminând zăpezi care-au să vină / De după-aceste neîmpăcate ploi / Ce spală astăzi clipa de rugină" (*Pastel*). Trecerea inexorabilă a timpului,

perspectiva neantului, îngemănarea vieții cu moartea sunt alte mari repere lirice ale acestui volum. Scurgerea timpului e acceptată însă cu blândețe, fără crispări, chiar ca o "rază" care bucură drumul "zilei către seară". "Și peste toate trece timpul / Și pomi și case și iubiri / Tu nu-ntreba de plângere visul / Ori râde sufletul în miri . . ." (*Și peste toate*). Ideea reîncarnării, a metempshiozei e văzută ca o pendulare a vieții între o moarte și alta. Sau între o piatră, simbolul casei și o biserică, simbolul credinței și al trăinicieie. În alte locuri, toamna e anotimpul dialogului cu natura finalizat însă în reflecții nostalgitice cu tonuri elegiace asupra perpetui erodări existențiale: "Veți fi de-atunci bătrâni e-atâta vreme / Sau poate mai puțini salcâmii mei / Dar cei rămași veți înflori spre toamnă / A nu știu câtă oară spre revederea noastră . . ." (*Flori ale toamnei*). Nu rare sunt portretele și

autoportretele lirice, precum și creațiile artistice care vin să definească în imagini solemnne și grave statutul moral și estetic al poetului, ce rămâne ca "un zeu" în afara tumultului și în afara timpului: "Peste toate o ploaie / Ca plasele vânătorilor va cădea / ori ca zorii zilei în care / Eu voi rămâne povestind / Sunt rănilor tale îmi vei spune / Ca și când despre munți mi-ai vorbi / Și de cei albi / Și de ziua în care florile mor / Când bărbații visează plecare / Și femeile întoarcerea" (*Eu voi rămâne povestind*).

Așadar prin acest volum de bilanț care include selecția, să zicem, apelând la o veche formulă, celor mai frumoase poezii, Emil Dreptate se redefinește ca poet de substanță, consolidându-și legitimitatea prezenței în cîmpul cel mai fertil al poeziei actuale.

POETUL ȘI "BUCURIA ANONIMATULUI"

Ioan PINTEA

Mircea Măluț face parte din categoria poetilor discreți, parcimonios cu propria-i producție poetică pînă la a atinge pragul "bucuriei anonimatului". A debutat cu poezie, fără să facă prea multă zarvă, deși despre prima carte *Exilul lacrimii*, apărută în 1992, au scris critici importanți ai momentului. De-ar fi să-i amintim doar pe Al. Cîstelecan sau Gheorghe Grigurcu. Pe lîngă "îndeletnicirile" poeticești, Mircea Măluț deține un spirit critic extrem de ascuțit, fin, livresc, aproape condensat matematic în discursul pe care, superior, îl conține și susține. În tot ceea ce intreprinde literar - poetul și criticul - comunică lectorului o rostire semnificativă care-i este tributară doar siesi. Recentul volum *fragmente din monografiile imperiului*, Editura Limes, 2002, are cîteva modele în literatura română: Virgil Mazilescu (care și el a scris o carte *Fragmente din regiunea de odinioară*), Petre Stoica, Gheorghe Grigurcu, poeti de altfel preferați criticului Mircea Măluț. Construcția, alcătuirea acestei cărți a presupus, cel puțin mie așa mi se pare, o lucrare cu exactități matematice. Fiecare vers, fiecare cuvînt are dimensiunile poemului camuflat. De exemplu: "tocmai acum cînd cimitirele/ se apropiie în liniște/ unele de altele/ tocmai acum cînd nu se mai pot scrie epopei/ (în taină fie spus noi exersăm la apocalipse)/ tocmai acum cînd utopiile își fac/ o penibilă concurență/ tocmai acum apari tu/ și ne spui lucrul acesta/ și e atît de tîrziu că precis a uitat" (tocmai acum) sau

"eu mă uit în gol/ și golul se uită în mine/ cînd pe marginea noastră/ moartea stă într-o levitație ascunsă" (nerezolvatele teoreme ale marginii). Avea dreptate Gheorghe Grigurcu că "figura lirică a lui Mircea Măluț e una a retragerii", a condensării, a poeticului esențializat, a unei germinații lirice interiorizate și înțelegem, chiar și dincolo de poezie, că Mircea Măluț este un "poet de agilități melancolice și de abilități speculare". Nu-i puțin pentru un critic care scrie poezie. De altfel autorul seamănă foarte mult cu poezia pe care o scrie: "stai într-o provincie tristă a imperiului/ privești cum vine noaptea/ ca o taină medievală/ și știi că undeva ei/ privesc în calendarele tale/ ce n-au sărbători" (între două verticale de întuneric). "Amarul tîrg" al poetului Gheorghe Grigurcu s-a mutat aici, aproape de noi. De data aceasta datorită inspirației lui Mircea Măluț.

Cartea *fragmente din monografiile imperiului* stă sub semnul poeticului fragmentar, iar noi știm, chiar de la Mircea Eliade și Emil Cioran, că fragmentul esențializează, solidifică semnificația expresiei. Îl fericesc pe Mircea Măluț pentru că "fragmentează" viața și poezia, șlefuind lentile pentru cei nevăzători, precum filozoful Spinoza, și îi aştept cu frățietate scriitoricească noua carte. O carte de critică, după cîte știu.

POVESTEUA UNEI STRUCTURI

Simona KONRADI

Apărută la Editura *Paralela 45*, în 2001, carteau lui Sergiu Pavel Dan *Povestirile în ramă. Ipostaze universale și românești ale unei structuri*, reprezintă nu altceva decât povestea acestui gen literar. Se simte de departe cu cât drag istorisește Sergiu Pavel Dan lungul drum al devenirii, restituind povestirilor în cadru viață, prin trăirea scrisului său.

Este vorba despre o carte erudită, foarte bine organizată, în care demersul autorului pornește de la disocierea între „tipul oriental și cel occidental de povestire în ramă”, observând că dacă în tipul oriental povestirea reprezintă un „mijloc de păsuire, de amânare a sorocului sentimentei, de supraviețuire” (p. 8) atunci când viață supusului este în mâinile stăpânului și este marcată de anonimat în ceea ce privește autorii (având un caracter colectiv), în povestirea de tip occidental, abaterea unui fenomen distructiv îi face pe oameni să se refugieze într-un loc și să înceapă povestea, iar aceasta va avea cu siguranță un autor. Căutând originile structurii, autorul coboară, pe firul timpului, până în vremea faraonului Cheops, de când datează un papirus ce conține o scriere de acest fel, apoi ia în discuție *Fabulele lui Bidpai* și *Istoria Sindipii filosofului* (scriere indiană, tradusă în persană în sec. al III-lea).

Autorul consemnează apoi câteva ipostaze universale ale povestirii în ramă, beneficiind toate

de mici rezumate, de comentarii bine argumentate și susținute și, în virtutea aceleiași bune organizări a demersului, de Câteva sublinieri rezumative care, în final, concentreză conținutul fiecărei abordări (acestea sunt: *Decameronul* lui Boccaccio, *Povestirile din Canterbury* de Geoffrey Chaucer, *Heptameronul* Margaretei de Navara, *O mie și una de nopți*, *Manuscrisul găsit la Saragosa* de Jan Potocki, *Basmele* lui Wilhelm Hauff).

După acest periplu, Sergiu Pavel Dan se întoarce la literatura română, din care îi alege pe scriitorii reprezentativi pentru povestirea în cadru: Mihail Sadoveanu (*Faza latentă a experimentării genului de către Mihail Sadoveanu*, Hanu Ancuței, „Aventurile șahului” - o zi decameronică sadoveniană, *Sălașul de la „Bradu Strâmb”* al unor povești de toată mâna); Mircea Eliade (*Lungul drum al lui Mircea Eliade spre tărâmul povestirilor în ramă. Pe strada Mântuleasa*) și Victor Papilian (*Decameronul românesc*). Toți au lămuririle rezumative.

Cartea fascinează prin multitudinea informațiilor, prin puterea asocierilor, prin stilul curgător, prin farmecul scrisului. Deși este un tratat de teorie literară, textul se citește cu plăcere, fiind un bun compagno în călătoria prin lumea povestirilor în ramă, pe care le vom vedea altfel și le vom îndrăgi cu siguranță.

DOUĂ CĂRTI DESPRE DUILIU ZAMFIRESCU

Ion MOISE

E vorba de o “ediție revăzută și adăugită a lucrării “Introducere în opera lui Duiliu Zamfirescu” apărută în acest an la Editura ZEDAX din Focșani, precum și “Oglinda și modelele (...) Ideologia literară a lui Duiliu Zamfirescu” (Editura 100 + 1 GRAMAR, București, 2001). Voi începe cu “Introducerea . . .” pentru că e și cartea de debut a autorului, prima ediție fiind publicată în 1979 și primită bine de critică. Totuși, în cele două volume există multe

locuri și chiar capitole care se interferează, mă refer în speță, la cel al poeziei zamfiresciene.

Așadar în ambele studii, Ioan Adam face, în fapt, o dezbatere analitică extrem de bine documentată a operei lui Duiliu Zamfirescu, elementele de ordin biografic fiind relaționate cu discursul sau comentariul critic, ceea ce înseamnă o abordare insolită și probabil singulară în evocarea unui scriitor, cu o personalitate atât de complexă ca cea a autorului

“Comăneștenilor”. Trecând, dacă se permite la o mărturisire, și pentru mine ca și, am văzut, pentru alții, “cazul” Duiliu Zamfirescu îl considerăm definitiv încheiat și clasat.

Dar citind cele două cărți ale lui Ioan Adam, am descoperit alt scriitor, aproape opus imaginii pe care mi-o făcusem despre el, cu ani și ani în urmă.

Dar nu mă încumet la un demers analitic până nu trec în revistă, fie și succint, principalele repere biografice ale celui evocat. Așadar moșier, jurist și diplomat, ba, chiar și om politic și de stat, după o strălucită carieră în diplomație, de 18 ani, la Roma și Bruxelles, ministru în guvernarea Averescu, comisar al Basarabiei, deputat, președinte de cameră parlamentară, Duiliu Zamfirescu și-a păstrat până la sfârșitul vieții, alături de murga aristocratică și un fierbinte patriotism, implicat uneori direct, alteori indirect, în toate dramele României mici și mari, încercând și, în parte, reușind să facă în ciclul romanesc al Comăneștenilor (Viața la țară, Tânase Scatiu, În război, Îndreptări și Anna) o frescă sau o “icoană” a lumii românești de la finele sec. al XIX-lea. Despre finalitatea acestui ciclu se exprimă prozatorul însuși: “Firul conducător al acestor cinci lucrări apare astăzi destul de impede, voi am să întorc dragostea românilor către pământul lor din Valea Dunării, și, cu el să iau Ardealul”. Dar dacă până la un moment dat, această destăinuire a fost perceptată după voia autorului, Ioan Adam, plecând de la o precuvântare la volumul “Novele” din 1888, este de părere că Duiliu Zamfirescu e “un arhitect ciudat (care) desenează planul când a terminat construcția. Pe măsură ce scrie, își inventează sistemul”. (Deci), “Firul provine din operă, nu îl premerge”, (Introducere . . ., p. 63). Rămânând la acest ciclu și în genere, la proza lui Zamfirescu, Ioan Adam luând exemplul tutelarului G. Călinescu, face pe parcurs din autorul “Comăneștenilor”, un veritabil erou epic. Aceasta se conturează mai ales din corespondența bogată purtată cu Maiorescu și cu N. Pertașcu, în care și destăinuire până la detaliu, intențiile și filiațiile, confesiile sale legate de avataururile creației dobândind caracterul unei proze epistolare. Încercând să pună în valoare calitățile epicului zamfirescian, I. Adam obiectiv și fin observator, scrutează neiertător și defectele prozei bardului de la Plăinești, imputându-i convenția și schematismul unor personaje, expedierea și lapidaritatea epică, asumarea unor verdicte previzibile, tezismul, contrafacerea, iluzoria ipostază de moralist și pedagog (cum apare în “Îndreptări” și “Anna”), dar și artificialul conflict ideatic din romanul de tip “cocolciv” – “Lydda”. Totuși, romantic în scris,

dar realist în convingeri, D. Zamfirescu nu-i nici pe departe un scriitor de rang secund, aşa cum a fost superficial percepțut de o parte a criticii noastre literare. Făcând o sinteză a opinioilor care se desprind de-a lungul timpului din amplele studii monografice apărute încă din perioada interbelică și până în zilele noastre, semnate de un N. Petrașcu (1929), G. Horodincă (1956), Al. Săndulescu și Mihai Gafita (1969), urmate și de alte exegize consacrate prozatorului, Ioan Adam, cu “bună intuiție critică” răstoarnă într-un anume fel, clasica receptare a prozei zamfiresciene derulată pe o singură coordonată, ca oglindă a vieții straturilor sociale, la cumpăna dintre două veacuri, evidențind subtil și atent latura psihologică, ca o dominantă atât în nuvelistica scriitorului, cât și în partea romanescă a operei sale. “Prin romanele lui, subliniază I.A., atât de sumare uneori, intră în epica romanescă naturile problematice, înșii marcați de lupta dintre reflexivitate și acțiune.” Dualismul care-l marca temperamental și caracterologic pe prozatorul însuși, se răsfrângă și în natura personajelor sale, în care coexistă “omul activ cu cel contemplativ, visătorul incurabil și pragmaticul necruțător”. Găsim, de asemenea, în epica zamfiresciană o serie de influențe eteroclite preluate din marile modele: Tolstoi, Zola, Verga, Taine, Anatole France, Maupassant, Flaubert, Burget, Feuillet, Fogazzare dar și din N. Filimon (Scatiu fiind un Păturică modern), Kogălniceanu (Tainele inimii), Vlahuță (Dan), nelipsind nici minorii: Pantazi Ghica, N.D. Popescu, Al. Pelimon și.a. Unele dezbatări filozofice cu substrat schopenhaurian, ideatică și aspirația spre absolut anunță proza lui Camil Petrescu, dar și pe cea a Hortensiei Papadat Bengescu după cum, pe plan social, deschide drumul spre marile romane ale lui Liviu Rebreanu.

Cu aceeași acribie și responsabilitate a documentării și cu un spirit analitic ce-l proiectează între reperele actuale ale criticii noastre, Ioan Adam descoperă noi fațete și valori ale prozei zamfiresciene, domeniul mai puțin cercetat de către specialiști. Sondând oarecum într-o cvasi-premeră, lirica “pesimistului de la Soleni” (după o caracterizare gheristă), I.A. desfășoară și aici antinomia ce coexistă între teoretician și poetul propriu-zis. Adversar înverșunat al futurismului și simbolismului, Zamfirescu nu-și ascunde admirarea față de Leopardi și Carducci ultimul impunând prin “Rime nuove” și “Odi barbare”, un alt limbaj în poetica italiană și europeană. Receptat ca parnasian și adept al direcției noi impusă de Macedonski, de care va divorța, deși mentorul “Literatorului” îi publicase, cù elogii, lungul poem “Levante și Calavryta”, D. Zamfirescu va opta teoretic pentru

formula clasică și clasicește chiar în exprimare, mergând cu exortul până la anticii greci. Teoria e contrazisă de practică, D. Zamfirescu ajungând până la poeme în care se regăsesc proceeede și elemente din arsenalul simbolismului (Nebuna din Herăști). Pe plan teoretic, se face cunoscut cu studiul "Poporanismul în literatură" unde-i amendează pe Coșbuc și Goga, datorită absenței componentei lirice din poezia lor și "Metafizica cuvintelor și estetica literară", în care pledează pentru limpezimea și sonoritatea aulică a stilului clasic. În final, Ioan Adam îl definește pe autorul "Vieții la țară", și în poezie, drept "un clasic modern".

Un domeniu cu totul vitregit după moartea scriitorului, este teatrul.

E adevărat că piesa de debut "Prea târziu" scrisă sau semnată în colaborare cu Vellescu, n-a prea avut succes de sală din cauza unui retorism inadecvat și a unei "artificioase declamații". E și aici acaparat de "furiile lecturilor clasice" scriind drame inspirate din Tacit, Caesar, Tucidide ca apoi să "eșueze în excesul de literaturizare". Totuși rezistă cu piesele: "Lumină nouă" și "Poezia depărtării" ce premerge teatrului de idei al lui Camil Petrescu. Tezist și static, teatrul lui

Zamfirescu impune "regimul lecturii". "Mizanscenă care i se potrivește – după cum apreciază Ioan Adam – parafrazându-l, la rândul său, pe Lovinescu, este de "spectacol într-un fotoliu".

Parcurgând cele două cărți despre Duiliu Zamfirescu apărute sub semnatura lui Ioan Adam, care poate ar merita un spațiu analitic mai cuprinzător, nu putem decât să ne raliem criticii de anvergură care apreciază "interpretarea personală, sigură și solid argumentată a ideologiei literare a acestui scriitor clasic român, cu o esențială contribuție în sincronizarea literaturii române cu cea europeană". Sunt de asemenea subliniate în configurația spirituală a autorului "Vieții la țară", "dimensiunea compartistă a cercetării", respirația ideilor literare", "consonanța ideilor zamfiresciene cu tezele unor importanți scriitori europeni clasici. Aș mai adăuga rafinamentul și polemica subtextuală ale celor două studii, optica modernă de abordare a lecturii, care vine să descoreze noi zone și valori ale operei lui Zamfirescu, păstrându-se distant și obiectiv față de subiectul analizat, astfel încât, pe cititorul avizat îl trimite din nou la sursă, la o relecturare a tomurilor zamfiresciene, pe baza celor revelate de Ioan Adam.

N. STEINHARDT – RADU SĂPLĂCAN

16 Ianuarie '83

Iubite domnule Săplăcan,

Ia te uită!
Nimic să nu ne mire!
Îmi cer iertare că v-am fost (nevoită) pricină de plimbări felurite.
Filosofie (pură): astă-i viața!
Filosofie (practică): vorba tatei:
Să nu fim jidani fricoși.
Îmi puteți trimite cele două cărți aici, la Rohia.
S-auzim numai de bine.

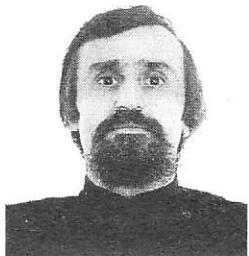
Inedit

Cu sinceră, statornică, frătească și
recunoscătoare afecțiune,
N. Steinhardt
(fost bandit, actual monah)

Eventualilor cititori suplimentari ai răvașului de față:

Noroc și voie bună,
Salutare și-un praz verde!
Întru banditească aducere aminte, Steinhardt (Nicu-Aureliu)

SIMION MEHEDINȚI: PARABOLE ȘI ÎNVĂȚATURI DIN EVANGHELIE

Vasile GORDON

Pare de necrezut faptul că profesorul academician Simion Mehedinți (1862-1962), recunoscut ca cel mai mare geograf al nostru din toate timpurile, o vreme și ministru al învățământului, savant de renume, și-a făcut timp să scrie acest Manual de Religie pentru clasa a II-a secundară, intitulat atât de simplu, *Parabole și învățături...*

Bucuria noastră este sporită, însă, de un alt fapt: nu este singura carte religioasă scrisă de savantul laic. Cu o dăruire exemplară, izvorâtă din sufletul său mare de smerit creștin ortodox, profesorul Mehedinți a lăsat Bisericii și Neamului alte câteva lucrări, la fel de valoroase, dintre care pomenim: *Creștinismul românesc*, *Apropierea de Iisus prin Biserica noastră, prin alegerea educatorilor și Religia ca mijloc de caracterizare etnică a unui popor*. Iată, aşadar, că geograful consacrat printre uriașă operă de specialitate, încununată cu tratatul „Terra. Introducere în geografie ca știință” (2 volume, 1200 p.), a rămas în conștiința Neamului și ca unul dintre cei mai mari pedagogi creștini. Acest fapt nu este, însă, întâmplător. Parcurgând fie și sumar firul său bibliografic aflăm, astfel, că se trăgea dintr-o veche familie de preoți, iar tatăl său, Neculai, a fost dascăl la biserică din Soveja, modestă dar frumoasă ctitorie a lui Matei Basarab, semn al împăcării cu Vasile Lupu, care construise în schimb biserică Stelea din Târgoviște. Copilul Simion, cel mai mic între cei 11 ai lui Neculai Mehedinți și ai Voicăi, va fi auzit, de bună seamă, primele tâlcuiriri ale Evangheliei în această biserică și la orele de Religie de la școala satului. Temeinicia cunoștințelor religioase o va primi însă la Seminariile Teologice din Roman (1879-1883) și Central din București (1883).

Citind paginile cărții de față, ale celorlalte lucrări religioase, ca de altfel orice pagină scrisă de Simion Mehedinți, constați din primele fraze un extraordinar talent literar. Este fascinant, de pildă, capitolul „Geografia pitorească” din *Terra*, în care descrie admirabil frumusețile plaiurilor sovejene. Talentul său scriitoricesc nu este nici el întâmplător: între anii 1888-1892 a urmat cursurile Facultății de Litere din București, avându-l profesor, între alții, pe strălucitul orator Titu Maiorescu, pe care studentul Mehedinți îl ia model

de comportament și ținută academică. Iar preocupările pedagogice, care se vor concretiza într-o sumedenie de cărți, studii și conferințe despre educație, în special pe linie creștină, în spiritul muncii și al patriotismului autentic, au ca punct de plecare Teza de Licență în pedagogie, *Ideile lui J. J. Rousseau asupra educației* (1892). Dar crezul său de român și creștin ortodox este cel mai bine exprimat, credem, în cartea de față și în *Creștinismul românesc*. Potrivit convingerilor sale, *un om nu este deplin dacă nu este creștin*, iar valoarea oricărei persoane se raportează direct la Sfânta Scriptură. De aceea, afirmă profetic: „*Un om, ca și un popor, atâtă valorează, cât a înțeles din Evanghelie*”.

Parabole și Învățături..., care s-a bucurat în timp de o deosebită atenție în plan editorial (cel puțin 8 ediții), se adresează cu precădere copiilor care studiază Religia în școli. În primul rând la ei s-a gândit conștiinciosul pedagog când a ostenit la această frumoasă alcătuire catehetică, bine-știind că de calitatea copiilor de azi depinde calitatea neamului de mâine. De aceea a făcut, credem, această mărturisire la sfârșitul lecției „Mântuitorul și copiii”: „*Cum sunt azi copiii, așa va fi mâine neamul întreg și țara care se bzuie pe ei!*” În același timp, cartea poate fi deosebit de utilă creștinilor de rând, preoților (ca inspirație pentru predici) și, într-o mare măsură, profesorilor de Religie. Tâlcuirile, explicațiile și digresiunile înfățișate aici, atât de firești în desfășurarea lor, constituie un exemplu înțelept de abordare al Evangheliei: simplu, la obiect, pe înțelesul tuturor, fără divagații, prețiozități și farafastăcuri obositoare, cum întâlnim din păcate în unele manuale și chiar cărți de predici. Simplitatea și naturalețea tâlcuirilor sunt dublate, însă, de o mare profunzime a gândirii autorului, căci creștinul simplu și modest Simion Mehedinți, nu se desparte nici o clipă de profesorul, scriitorul, pedagogul, într-un cuvânt, *savantul* cu același nume...

Cartea creștină

Exemplele se pot întâlni în fiecare pagină. Autorul excelează îndeosebi în precizări istorice și geografice, dovedind în același timp o foarte bună cunoaștere a Sfintei Scripturi. Partea aplicativă este întotdeauna presărată cu sfaturi morale, exprimate

convingător și cu un desăvârșit bun simț, de mare utilitate fiind, între altele, „potrivirile” la viața școlarilor. Cu toate că acest manual nu este propriu-zis o carte de predici, prin conținut și formă se asemănă mult cu stilul omiletic a trei mari predicatori contemporani: Mitropolitul Antonie al Ardealului, Arhiepiscopul Bartolomeu al Clujului și Ieromonahul (trecut la cele veșnice) Nicolae Steinhart de la Rohia. Observăm, astfel, *fraze scurte și precise ca la Î.P.S. Antonie, o dulceață a limbii române ca la Î.P.S. Bartolomeu și o bună corelare între cultura teologică și cea laică, întâlnită la tot pasul în cărțile ieromonahului Nicolae.*

Ne bucurăm din toată inima că această carte de suflet vede din nou lumina tiparului. O

recomandăm îndeosebi profesorilor de Religie din școli care nu beneficiază în prezent decât de puține manuale pentru osteneala lor, deloc ușoară, dar de importanță covârșitoare pentru Biserică și Neam. Felicităm prestigioasa editură Sophia, care a inițiat retipărirea, și pe cei care, într-un fel sau altul, au sprijinit acest act de cultură

religioasă românească. Toți să fie încredințați că au contribuit la misiunea creștină ortodoxă în școală, slujind copiilor în numele Mântuitorului, despre care profesorul creștin Mehedinți a mărturisit cândva: „*Iisus a fost Cel dintâi și Cel mai mare educator al omenirii și adevăraturul Mântuitor al copiilor.*”

*

Adaos. Pentru mai puțin cunoșătorii vieții și activității savantului geograf, pedagog și scriitor Simion Mehedinți, prezentăm un sumar bio-bibliografic:

- 1868, oct. 16 – se naște la Soveja, în fostul județ Putna (azi Vrancea);
- 1892, febr. 14 – susține examenul de licență cu teza: „*Ideile lui J. J. Rousseau asupra educației*”, obținând calificativul „*Magna cum laude*”;
- 1899 – Leipzig, obține doctoratul cu lucrarea „*Die kartographische Induktion*”, sub îndrumarea prof. Fr. Ratzel;
- 1900 – Universitatea din București aproba înființarea primei catedre de Geografie, încredințată lui Simion Mehedinți. La cursul inaugural participă și Titu Maiorescu;
- 1902 – la rugămintea lui Spiru Haret, începe elaborarea unei lungi serii de manuale școlare de geografie;

Parabole și învățături din Evanghelie

- 1907 – la insistențele lui Titu Maiorescu, preia direcția Convorbirilor literare (până în 1924);
- 1912 – publică lucrarea „*Către noua generație*”;
- 1913 – apare „*Poporul – cuvinte către studenți*”;
- 1915 – este ales membru titular al Academiei Române (corespondent era din anul 1908);
- 1918, martie – octombrie, este ministru al instrucției publice în guvernul Marghiloman, funcție în care emite „*Legea eforilor școlare*” și „*Legea școlilor pregătitoare*”;
- 1919 – apare „*Altă creștere – școala muncii*” (reed. 1997);
- 1920 – publică „*Politica de vorbe și omul de stat*” (reed. 1999);
- 1924 – apare „*Religia ca mijloc de caracterizare etnografică a unui popor*”;
- 1926 – tipărește „*Optimismul lui Eminescu*” (reed. 2000);
- 1927 – apare „*Școala română și capitalul biologic al poporului român*”;
- 1928 – apare „*Ce poate face un educator*”;
- 1930 – publică cel mai important tratat al său, „*Terra. Introducere în geografie ca știință*” (2 volume);
- 1940 – apar Trilogiile: *Știința – Școala – Viața*, cu aplicare la poporul român;
- 1941 – Analele Academiei Române îi publică „*Academia, instituție etnopedagogică. Metoda și metodica*”;
- 1943 – Editura Fundațiilor Regale îi publică primul volum (din păcate și ultimul) din „*Opere complete*”, proiectate în 14 volume;
- 1946 – își tipărește „*Premise și concluzii la Terra*”;
- 1947 – apar lucrările „*Metoda geografică în științele naturale și sociale*” și „*De senectute. Bătrânețea în cadrul muncii pentru cultură*”;
- 1948-1962 – suportă cu tristețe, dar și cu admirabilă demnitate, cenzura și opresiunea comunistă, fiind scos din Academie, din casa personală și din viața publică. Total marginalizat;
- 1962, 14 decembrie – trece în veșnicie, fiind înmormântat în cimitirul Belu;
- 1991 – ia ființă la Focșani, pe lângă Casa Corpului Didactic, *Asociația Personalului Didactic „Simion Mehedinți*”, care a inițiat un impresionant program de retipărare și valorificare a operei savantului;
- 1993 – cu prilejul a 125 de ani de la naștere, se împlinește testamentul său, fiind reînhumat la Soveja – Vrancea, în cimitirul bisericii, alături de strămoșii săi.

“MEMORIA CONSTRUITĂ” ȘI REAFIRMAREA IDENTITĂȚII

Ion BURCUSEL

Configurația geografică și strategică particulară, ca și intersecția unor importante drumuri comerciale, au conferit ținutului Bistriței un rol marcant în viața economică, politică și culturală a Transilvaniei medievale. Acest rol este relevat de configurațiile urbanistice specifice, de valorile patrimoniale conservate, care definesc “memoria construită” a zonei. Patrimoniul construit relevă un trecut complex, interferență a spiritualității românești, săsești și maghiare, expresie a geniului creator al locuitorilor, constituind *cartea de identitate a județului de astăzi*.

Urmând prioritățile deceniului, suntem în momentul când reafirmarea identității locale, ca reflex și suport al mondializării, aduce, inevitabil, în centrul atenției comunității și administrației, calitatea imaginii de ansamblu a localității, *marca de prestigiu pe care o conferă prezența valorilor patrimoniiale*.

În *Lista monumentelor istorice* avizată în 1991, județul Bistrița-Năsăud figurează cu 530 monumente istorice, din care:

- monumente și situri arheologice	-	189;
- monumente și ansambluri de arhitectură	-	318;
- clădiri memoriale	-	4;
- monumente de artă plastică și cu valoare memorială	-	14;
- zone istorice urbane și rurale	-	5.

În realitate, cifra lor este mai mare și la ele se adaugă un important număr de construcții amplasate în zona de protecție a monumentelor, intrând sub incidența Legii 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice, precum și obiective din mediul urban și rural, ce urmează să fie clasate în categoriile patrimoniului imobil.

Valorile de patrimoniu cultural de interes național / *monumente istorice de valoare națională* / aferente județului Bistrița-Năsăud sunt, conform Legii 5/2000, următoarele:

- clădiri civile urbane – *Casa Ion Zidaru / Bistrița,*
- Casa Argintarului / Bistrița,*
- Șirul Sugălete / Bistrița,*
- ansambluri urbane – *Ansamblul urban fortificat / Bistrița,*
- unități administrativ-teritoriale cu concentrare foarte mare a patrimoniului construit, cu

valoare culturală de interes național – *Bistrița, Beclean, Budacu de Jos, Cetate, Dumitra, Galații Bistriței, Livezile, Mărișelu, Milaș, Șieu-Măgheruș, Șieu-Ororhei, Teaca.*

Protecția monumentelor istorice revine proprietarilor, Administrației Publice Centrale și Administrației Publice Locale. La nivelul județului, activitatea Ministerului Culturii și Cultelor se desfășoară prin Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național, serviciu public descentralizat, care colaborează cu serviciile publice similare ale altor ministere. Acesteia îi revine gestiunea, protecția și monitorizarea patrimoniului județului Bistrița-Năsăud. Activitatea este complexă datorită bogăției patrimoniului dar și dificultăților ce decurg din problemele pe care le presupune protecția.

În acest sens, constituim, prin specialistul arhitect al Direcției, o solidă *bază de date* (hărți, documentații urbanistice, fișe de monument, relevări, studii, fotografii), efectuăm deplasări de

documentare și avem contacte cu deținătorii de date, persoane fizice sau juridice, reinventariem monumente și părți componente, le corectăm cu datele clare, din teren, în vederea pregătirii evidenței informatizate. Am trecut la întocmirea fișelor de evidență, a fișelor cadastrale și topografice, inventarierea patrimoniului tehnic și întocmim și comunicăm proprietarilor “obligația privind folosința monumentului istoric”.

Stim bine ce avem de făcut. Din păcate, avem și multe greutăți. În primul rând sunt cele de ordin finanțiar. Ne trebuie bani, cât mai mulți bani pentru intervenții de urgență, cum ar fi la bisericile de lemn, unele monumente istorice: Gersa I, Suplai, Dobricel, Strugureni, Apatiu, Silivașu de Câmpie, sau la unele castele precum cele din Comlod sau Posmuș.

Patrimoniu

În acest sens dorim să implicăm mai mult și comunitățile locale, unii agenți economici, sponsori, încât, realmente, problemele de patrimoniu să poată fi rezolvate mai rapid. Nu în ultimul rând, dorim să atragem și fonduri internaționale.

EXPOZIȚIA OMAGIALĂ “IOAN ALEXANDRU”

Vernisată în luna septembrie, cu ocazia dezvelirii bustului lui Ioan Alexandru la Bistrița, expoziția omagială de la galeriile UAP din deja amintitul municipiu reunește lucrări ce poartă semnătura a 28 de pictori și sculptori, reprezentanți de marcă ai artei plastice contemporane românești. Este vorba de Virgil Almășanu, Horia Bernea, Onisâm Colta, Alexandru Chira, Sorin Dumitrescu, Constantin Flondor, Marin Gherasim, Paul Gherasim, Ion Grigorescu, Octav Grigorescu, Mihail Horea, Marcel Lupșe, Dan Mohanu, Ion Nicodim, Florin Niculiu, Silviu Oravițan, Horea Paștină, Ștefan Pelmuș, Mihai Sărăulescu, Ioan Sbârciu, Ștefan Sevastre, Titu Tonean, Vasile Varga, Bogdan Vlăduță, Radu Feldioorean, Vasile Gorduz, Ion Iancu și Liviu Mocan.

Fiecare dintre ei ar merita din plin o consemnatare, fie și sumară, dar mă tem că spațiul tipografic alocat rubricii noastre nu îngăduie acest lucru. Vizitorii, însă, își pot oferi această bucurie de a parcurge cu privirea toate lucrările, de a analiza și comenta, de a înțelege efortul creator al acestor, mai sus citateți, maeștri ai artei plastice.

Să spunem mai întâi că expoziția e una în care compozиții complicate, sofisticate, baroce alternează cu pânze simple, austere, reduse la pura esență simbolică, vizitatorul fiind situat în centrul unui univers fermecător, rupându-se astfel complet de realitatea ternă și prozaică a străzii.

O încercare definitorie a unei lumi a formelor care poate înlocui realitatea întâlnim la Horea Bernea, ale cărui lucrări se remarcă prin economie de mijloace, concizie, frecvență vizuală, iar pe de altă parte, prin prolixitate, bogăție, plenitudine. Mitic și histrion, prăbușit în sine, dar și cu o disponibilitate pentru gest și afecțiune, fascinat de lumea spiritului și legat fatal de efemeritatea materiei, Ion

Grigorescu privește cu un ochi spre ceruri, spre zările pure ale transcendenței, iar

cu celălalt scrutează mizeria morală și neîntreruptă proximitate a păcatului. Promotor al artei tradițional creștine, artistul este și un precursor al celor mai radicale experiențe, după cum mărturisesc și compozițiile sale de pe simeze. Descifrând universuri pentru a le încifra din nou, Paul Gherasim ne avertizează parcă asupra unei realități superioare care are respirația lucrărilor vii, dar și forța concretului. În timp ce lucrările lui Alexandru Chira și Ștefan Sevastre sunt marcate de motive geometrice cu un rafinament al cultivării abstracțiunilor care întruchipează adevărate viziuni cosmogonice asupra genezei și a devenirilor ulterioare. Marcel Lupșe, artistul care se apropie cu sfială de flori, le desenează cu

dragoste și înțelegere, “citindu-le” cu precizie de cercetător floricol, este prezent în expoziție cu “Flori de câmp” și “Flori de leac”. “Labirinturi”-le lui Ion Sbârciu și Ștefan Pelmuș sunt enigmatische, la fel ca și sufletul uman insondabil și imprevizibil, iar “Ferestre”-le lui Horia Paștină – adevărate ochiuri spre Univers. O prezență tulburătoare este Constantin Flondor, pietonul văzduhului, norilor, cerurilor, artistul auroral, de data aceasta cu lucrări intitulate “lemnul lui Hristos”, care fac casă bună cu “Crinii” lui Virgil Almășanu și Vasile Varga. Neliniștitore sunt picturile lui Ion Nicodim, creator de spectacole vizuale, pânzele lui Sorin Dumitrescu, cu ale lui “Semne cerești”, peisajele lui Bogdan Vlăduță, Florin Niculiu, Mihai Horea, compozиțiile lui Silviu Oravițan, Titu Tonean, Dan Mohanu, Marin Gherasim, al căror univers plastic, coerent și original, se află sub zodia inovării de sens și de limbaj, situându-se în acea generație de artiști valoroși care au schimbat nu numai imaginea plastică, dar și rostul actului de creație în sine.

Sculptorul Radu Feldioorean construiește un sistem de semne plastice care părăsește tradiția la nivelul conceptului și tehnicii, lucrările sale fiind, în ciuda duratății materialului folosit, expresii ale forței lăuntrice eliberate de artist în clipa conturării viziunii sale, un demers plastic privit cu o curiozitate admirativă de publicul bistrițean. Sculpturile lui Liviu Mocan și Ion Iancu au, fără îndoială, forță și profunzime, reușind combinații de realitate și vis.

Bustul – spiritul tutelar al expoziției – este cel al lui Ioan Alexandru, realizat de sculptorul Vasile Gorduz, care exprimă admirabil forță și frumusețea interioară a poetului “cu priviri vizionare și cu buzele mereu întredeschise pentru a elibera, după caz, fie surâsuri imponderabile și angelice, fie mușcături benigne și fraze vituperante / . . . / pregătit mereu să-și mantuie răzvrătirea în elan apologetic și senzualitatea în substantă liturgică și în spasm profetic . . . ” (Pavel Sușără). Originalitatea artei lui Vasile Gorduz, energia spirituală convertită în elevată tensiune plastică sunt pregnante în interpretarea portretului lui Ioan Alexandru, copleșind prin interiorizare și gravitate contemplativă. Lucrarea este o îmbinare de simplitate, meditație și visare, de puritate și măreție.

Expoziția reprezintă o totalitate în sensul în care orice lucrare este monadă, dar și veriga unui arhipelag al formelor ce-i unesc pe artist și privitor în aceeași pasiune pentru necunoscut. Ea ne recomandă să ne părăsim pentru o clipă măcar propria comoditate și, lăsându-ne provocați, să ne solicităm limitele propriei capacitați de receptare. Iar surcele noastre exemplificări sunt tot atâtea invitații în expoziție pentru “confruntare”, cum ar spune ei, dar și pentru desfăștare spirituală, am zice noi.

Aurel PODARU

UN ÎNTREG, CA O STARE DE VEGHE

Ioan CIOBA

Laureat al marilor instituții culturale (Ministerul Culturii, Uniunea Artiștilor Plastici, Academia Artelor Frumoase), cu expoziții și lucrări monumentale în mari capitale europene, Vasile Gorduz își împlinește destinul într-un univers propriu. Aș îndrăzni să spun că prima sa mare "sculptură" este tocmai acest *univers gorduzian*, atins de mister, tutelat deopotrivă de febrilitatea căutării tăcute și vibrația salvatoare a comunicării, unde solitudinea este cultivată până la stadiul de blazon al identității. De aceea, unui observator atent îi va fi cu neputință să ignore aparentul paradox al relației, deja înveșnicite, Vasile Gorduz - Ioan Alexandru. Unul: artist desăvârșit, în același timp un *model al însingurării*, care a ales, ca mediu propice trudnicei sale exprimări, intimitatea tăcerii ("...Gorduz face să amuțească tot ceea ce atinge. El învață piatra să tacă, bronzul să tacă, lutul să tacă. Le învață linistirea, supunând forma la canonul tăcerii. Sculpturile lui Gorduz sunt încremeniri de solitudine, o tăcere devenită palpabilă..." - Mihai Sârbulescu). Celălalt, un mare poet, în același timp un profet conștient de misiunea sa, a cărei povară și-a asumat-o și, astfel, munca sa de apostolat a fost transpusă în versuri și discursuri incendiare, în transfigurări miraculoase și trăiri înflăcărate până la suferință fizică, la durere (... Mulți au fost șocați de rostirile sale publice însuflare de un patos mesianic din vremurile îndepărțate ale Ardealului. [...] În minutele în care vorbea era fascinant și acaparator, devinea magnetic și iradianț. O gravitate fundamentală, de Școală Ardeleană reinviată, impunea până la subjugare..." - Ion Pop).

Scriu aceste rânduri fără a reuși să alung îndoiala: sunt, oare, îndreptățit să evoc personalitatea unui mare artist pe care, o spun cu regret, nu l-am cunoscut? Probabil că nu. Dar încercarea mea nu este singulară. Si această îndrăzneală descinde, poate, tocmai din atitudinea cu care însuși Vasile Gorduz a trecut unul dintre marile teste ale creației: un bust Ioan Alexandru - pe care nu l-a cunoscut (așa cum, de altfel, nu l-au cunoscut nici Radu Feldioorean și Vasile Vasinca), o capodoperă, un portret în care spiritul poetului este, fără îndoială, prezent. Si, atunci, la Rohia, la sfintirea chipului în bronz al *fratelui său în duh*, Justinian Chira nu a trăit, cu siguranță, o iluzie optică generată de emoție ori de noblețea vârstei: "... Ar fi fost o imensă greșeală un monument Ioan Alexandru tăcând, așa cum de neconceput este Lucian Blaga altfel decât în tăcere. În primul moment, am avut impresia că fratele Ioan plânge, acum, la întoarcerea lui acasă. Apoi, am văzut cum lumina îi învăluie fața și un zâmbet înfloreste buzele lui, a împăcare..." . Ioan Alexandru, transfigurat, continuă să ne vorbească, însă acum o face gorduzian, într-o liniște a discursului nu mai puțin expresivă decât rostirea vulcanică pe care i-o cunoșteam.

"Vă invidiem, domnilor, Bucureștiul nu are încă o lucrare a maestrului Gorduz!". O dată în plus, să ne bucurăm că aici, la Bistrița, ca-ntr-o răscrucă providențială, s-a catalizat o punte, definitorie pentru spiritul Ardealului, între sfioasa tăcere și incandescența cuvântului.

Un întreg, ca o stare de veghe.

Damaso ALONSO

Sărbătoare populară

Toată suflarea vine
Cu trandafirul soarelui și crini,
Din umbra cea bună au ieșit.

- Fără rost învârți cartea
Cu ale liturghiei.
nu putem
să te-nțelegem.

- Fără rost, băiete, răgușești
Strigând: "La Fântâna lui Berro!
Cine dorește?" Nu te putem înțelege.

- Fără rost nepăsarea, bătrânețea . . .
Nu putem înțelege.

Sufletele sărace sunt flămânde și-nsetate.
Dar nu putem
să-nțelegem
să le-nțelegem.

Toată suflarea vine
Cu trandafirul soarelui și crini,
Din umbra cea bună au ieșit.

Echivalențe

Seara

Sufletul stă liniștit,
seara fără veșminte e roză
Tatăl – soare veghează,
- inutil; nu se-ntâmplă nimic.

Sufletul mi-e alinat
În doliu, și are o grație secretă,
În vreme ce aerul cald
Îl împinge incert înainte.

Tocmai bună pedeapsa
să umble la-ntâmplare . . .

Tot țărmul mi-e drag
și . . . nu marea, să navighez.

Insomnie

Madridul este un oraș de mai bine de un milion de cadavre
(după ultimele statistici)
De-atâtea ori mă-ntorc noaptea în nișă în care
putrezesc de patruzeci și cinci de ani,
trec lungi ore ascultând geamătul uraganului sau lătratul
câinilor, sau curgerea blândă a razelor lunii.
Și trec lungi ore în care gem ca uraganul, latru
ca un câine înfuriat, mă petrec precum laptele
curge din pulpa caldă a unei mari vaci galbene.
Și trec lungi ore de-ntrebări către Dumnezeu, îl întreb
de ce putrezește încet – încet sufletul meu,
de ce putrezesc mai bine de un milion de cadavre în
acest oraș, Madrid,
de ce miliarde de cadavre putrezesc încet
în toată lumea.
Spune-mi, ce grădină vrei să lauzi cu putrezirea
noastră?
Ți-e frică să nu te-nristeze uriașii trandafiri ai zilei,
triștii crini letali ai nopților tale?

Traducere de Victor Știr
După Damaso Alonso, *Poemas escogidos*,
(apărută la Editorial Gredos, Madrid, 1972)

Castilla la Mancha
23 martie 2002

Karl JASPER

LUPTA ÎMPOTRIVA TOTALITARISMULUI

Aplecat asupra marilor probleme ale omului și, implicit, ale unui prezent concret, căruia încearcă să-i definească momente de cotitură, Karl Jaspers se dovedește un pătrunzător și expresiv analist al "orientării în lume" a ființei gîrate de o existență frâmântată, în care absoluta răspundere a omului pentru fapta sa (în lume și în istorie) nu poate fi eludată. Dimpotrivă, răspunderea/ responsabilitatea omului trebuie să fie explicitată, înfruntată și vindecată, pentru construirea unei existențe în care să primeze valorile libertății, unde rațiunea și iubirea să se potențeze reciproc. Învățarea omului cu prezentul se află – pentru filosof – în strânsă relație cu învățarea omului cu sine însuși.

Raportul nu poate fi rezolvat pozitiv decât printr-o judecare corectă a faptelor (a greșelilor mai ales), cu luciditate și rațiune, cu găsirea cuvintelor care să asigure o comunicare cât mai rodnică. Preocupat de definirea unei priviri juste asupra valorilor vremii sale, Karl Jaspers se oprește și la cercetarea unor evenimente ce i-au încercat poporul într-un timp anume – al impactului cu fascismul, al experienței totalitarismului – și din care filosoful trage învățăminte generice, ce nu-și epuizează emergența în contextul dat. Eseul de mai jos – *Lupta împotriva totalitarismului*, – face parte dintr-o suită de texte (articole și conferințe) ce se întind între anii 1945-1962, fiind redactat în 1954 și publicat în 1963.

Cel care a trăit de-a lungul mai multor decenii soarta patriei noastre și a epocii noastre, cel care, în acest spectacol, a cunoscut teroarea, suferința și culpabilitatea, acela n-a înțeles niciodată în întregime cum s-au succedat aceste evenimente. Cele mai neașteptate surprinseră chiar și pe cel care supunea unei reflexii sistematice situația de atunci și riscurile pe care aceasta le comporta. Astăzi, numeroase recenzii ale cărții mele *Situația spirituală a timpului nostru*, apărută pentru prima dată în 1931, afirmă că eu prevăzusem atunci într-un fel surprinzător ceea ce urma să se producă. Eu n-am prevăzut absolut

nimic; fără îndoială, eu am descris situația epocii, cu intențiile și

realitățile ei, pe care le regăsim astăzi și mai accentuate, dar n-am prevăzut nici un eveniment, mai ales soarta noastră, a germanilor. Scriind că fascismul și bolșevismul erau un fel comod de a scăpa, prin pură și simplă obediță, de problemele libertății, dar nu erau o adevărată soluție, eram convins că niciodată, în Germania, național-socialismul n-ar putea ajunge la putere. Astăzi, mă gândesc că nici un popor nu-și poate afirma certitudinea de a fi scăpat de această catastrofă, chiar dacă ea se prezintă sub un alt aspect sau cu alte nume. Pretutindeni, în lume, te poți teme că

Axe

popoarele cultivă, ca noi înșine altădată, iluzia că asemenea lucruri sunt imposibile la ei; acestea sunt posibile oriunde. Ele nu încetează să fie verosimile decât acolo unde marea majoritate a populației are conștiința acestei amenințări permanente și unde, în acest fel, departe de a se lăsa adormită, ea cunoaște trăsăturile sale și în fiecare dintre manifestările sale, ale acestui proteu care își schimbă masca în fiecare clipă, care îți scapă din mâini ca o anghilă, care face contrariu a ceea ce spune, care răstoarnă sensul cuvintelor, care vorbește nu pentru a se face cunoscut, pentru a spune adevărul, ci pentru a adormi, a abuza, a sugera, a intimida și a înșela, care provoacă și folosește toate temerile, promite siguranță făcând-o iluzorie.

Totalitarismul nu este nici comunismul, nici fascismul, nici național-socialismul; aceste regimuri nu sunt decât forme pe care acesta le-a luat deja. Mai universal decât fiecare dintre ele, el este amenințarea redutabilă cu care "civilizația" de masă apasă asupra umanității viitoare. Este un fenomen propriu epocii noastre și fără raport cu politica propriu-zisă, care se bazează pe principiile unei existențe naționale fondate pe drept și pe istorie. Atunci când totalitarismul ia puterea, politica internă face loc intrigilor și violenței, și politica externă, deși urmând o aparență de dialog și diplomatie, refuză să se lase legată de reguli ale

interesului comun. Nu este ușor să pui totalitarismul în adevărata lumină. Se asemănă unui mecanism care se pune în mișcare fără ca însiși constructorii să să înțeleagă cu adevărat cum se întâmplă asta. S-ar zice că e o ființă dăruită cu o viață independentă, un lucru fără suflet, demonic (în sensul mitului grec), și care pune stăpânire pe toți oamenii, atât asupra celor care au fost antrenați fără să știe, cât și asupra celor care, semi-conștienți, semi-inconștienți, l-au chemat chiar ei la viață. Totalitarismul este asemeni unui spectru care bea sângele celor vii și, prin asta, devine real, în timp ce victimele sale supraviețuiesc și ele, multe de cadavre ambulante.

Să aruncăm o scurtă privire asupra felului particular cum Germania a cedat totalitarismului. În ciuda unei propagande intense, nazismul era încă departe de a reprezenta majoritatea în 1933. Printre electori, numără nemulțumiți, care voiau “ca asta să se schimbe” și erau gata să credă promisiunile cele mai delirante, apoi toți cei care votau fără să reflecteze și fără să știe pe cine aleg, orbii, care nu vedeaau cu ce gen de oameni aveau de-a face în cazul capilor partidului, și mai erau, în fine, dușmănoșii de toate felurile, care sperau să nimicească obiectul urii lor. În fața acestei situații, străinii estimau cu toții, în vremea aceea, că poporul german în ansamblul său era mult prea intelligent și prea conștiincios pentru ca majoritatea să poată îmbrățișa partidul nebuniei și al rușinii.

S-a întâmplat totuși ceea ce s-a întâmplat. Cum aceasta? Nu în virtutea unei majorități, ci cu ajutorul unei excrocherii pe care populația nu a știut să o pătrundă. Naziștii obținură ceea ce voiau insistând tenace asupra caracterului legal al acțiunii lor, asupra faptului că Constituția rămânea integral în vigoare; într-adevăr, chiar pentru electorii naziști, această legalitate era condiția acordului lor; totuși, ilegalitățile de fapt fuseseră numeroase, începând prin excluderea anticonstituțională a aleșilor comuniști. Dar nazismul datoră mai ales succesul său faptului că un alt partid (cel al “Naționalist-Germanilor”) își imagină că poate să folosească scopurilor proprii acest nazism pe care îl disprețuia, rămânând stăpân pe mijloacele sale. După excluderea comuniștilor, Reichstagul adoptă, în unanimitate, fără Social-Democrați, legea numită “Ermächtigungsgesetz” (“împunerică speciale”). Astfel, Constituția era abolită în modul cel mai legal posibil, într-un moment în care starea de spirit a publicului era dominată de iluzie, neputință, teroare și nebunie. Această majoritate decise să renunțe la fundamentalul întregii sale libertăți de alegere în problemele viitorului. Cu toții se simțeau destul de liniștiți de promisiunea verbală a lui

Hitler, spunând că el nu-ar acționa împotriva Constituției. Nu vedeaau că, prin acest singur act ireversibil, se consacra sinuciderea libertății politice.

Probabil că numai autorii loviturii de stat își dădeau seama de ceea ce era în joc. Cum ei știau ce voiau (puterea absolută și necontrolată), cum nu mai aveau nici un scrupul, dispuneau de o imensă superioritate asupra tuturor celorlați, care nu știau ce voiau, dar discutau pierzând din vedere esențialul, își făceau tot felul de probleme și amânau mereu pentru mai târziu deciziile radicale, până ce propriul vot negând le-a impus o decizie catastrofală. Obligați să țină cont de opinia publică, autorii loviturii de stat trebuiseră să procedeze legal, deși prin înșelătorie. Dar îndată ce puseseră mâna pe putere, voră să se împăneze cu aureola de revoluționari, ca să justifice răsturnarea generală pe care o calificau drept “réinnoire”, de vreme ce era vorba de “a crea un nou tip de german”. De acum înainte, ei aveau deci interesul să dovedească că, pe plan juridic, era vorba fără săgădă de o revoluție. De aceea, în timpul verii lui 1933, un jurist german, profesor în una din universitățile noastre, explică faptul că este vorba de o revoluție, căci Constituția fusese întoarsă în două puncte: decretul privind drapelele (cel al partidului fiind declarat drapel național alături de cel vechi, care era negru-roșu-galben), și excluderea parlamentarilor comuniști. La acea dată, publicul încuviață toate astea fără să se îndoiască de nimic; doavadă îmi sunt declarațiile unor cetăteni onești, cunoscuți ca serioși și conștiincioși în profesiunea lor; admirau focul Reichstagului, în care vedeaun un semn al capacitaților politice ale conducătorilor, aceștia știind să organizeze o înșelătorie colosală pentru cel mai mare bine al colectivității.

Unii putură să credă că această succesiune a evenimentelor era fortuită. În realitate, prejudicii imprevizibile ale legalității, articulate cu o orbire de neînțeles, puseră în mișcare o înlănțuire ce nu avea altă ieșire decât o conflagrație universală, pentru ca acest regim să fie definitiv extirpat. Scăpând lumea întreagă de acest pericol, războiul ne-a scăpat de el și pe noi, germanii. Căci din moment ce o putere absolută și dictatorială este instalată, e imposibil să o răstorni din interior: e ceea ce o dovedește istoria tuturor regimurilor totalitare.

Dar ce cantitate de hazard a existat cu adevărat în toate astea? Nici una, căci dacă au fost posibile “jocuri ale întâmplării”, asta pentru că majoritatea poporului german a optat pentru președintele Hindenburg, personaj care, având în vedere vîrsta și cariera sa (generalul nu s-a ocupat niciodată de politică), nu avea nici o sansă să se

arate la înăltimea sarcinii: în revanșă, credea că poartă nimbul strategului și se putea lăuda că a fost fidel poporului și armatei sale cu ocazia retragerii soldaților săi învinși: singură încarnare a autorității în plină anarhie, putea să satisfacă setea de admiratie și de încredere a unui mare număr. Acest "hazard" înlocuia, mai mult, toate atitudinile spirituale care, în această situație, erau sinonime ale slăbiciunii: refuzul recunoașterii valorii Constituției, dispoziția de a se lăsa antrenat de pasiunile naționaliste, mai ales când acestea se prezintau sub aspectul beției populare. La toate astea se adăuga teama de a nu participa la constituirea unui stat nou, incapacitatea de a pune în termeni clari problema libertății de acțiune și tendința cultivării iluziilor.

Să ne întrebăm acum de unde provineau aceste atitudini mentale. Parvenim astfel la alte încercări de explicare. Urcând până în secolul al XVII-lea, constatăm că Războiul de Treizeci de Ani a antrenat, în mintea populației, consecințe ce par a fi fost iremediabile (fidelitate față de suveran, spirit servil); pe de altă parte, conștiința politică a popoarelor din Imperiul german fu marcată de credința într-o preeminență a activităților militare; din data cînd Prusia își începu expansiunea, această preeminență fu justificată de situația sa geografică, toate frontierele fiindu-i deschise etc. Pe scurt, explicarea acestei succesiuni a evenimentelor printr-un "caracter național imuabil" este cea mai puțin plauzibilă dintre toate.

În istorie, orice cunoaștere a cauzelor este parțială. Istoricul n-a încheiat niciodată analiza legăturilor dintre cauză și efect. El nu ajunge niciodată să dovedească de ce un anumit eveniment era necesar. "Asta trebuia să se întâpte!...": această formulă trădează pe numeroși istorici, care, influențați de "filosofia istoriei" (Hegel și Marx), subestimează sensul și limitele disciplinei lor.

Dar, dacă cunoașterea totală a înlanțuirilor necesare ne scapă, explicațiile detaliului nu câștigă decât mai multă importanță. Ele ne permit într-adevăr să prevedem posibilul și plauzibilul. Cu cât sunt mai limpezi, cu atât mai mult ele demonstrează că orice om, în situația sa particulară, este liber față de deciziile sale. Cât o fi ea de limitată, această libertate este intangibilă.

Pe planul istoriei politice, aceasta se traduce printr-o evidență ce adesea este uitată, deși nici unul nu o ignoră: opinia publică este fundamentalul deciziei din momentul consultărilor populare; în timp ce evenimentele își țin cursul, modul în care este luată în considerare succesiunea lor exercită o influență decisivă asupra succesiunii ca atare; această concepție asupra ansamblului

desfășurării istorice nu se situează în afara acesteia, ci în totdeauna în interiorul ei: în sfîrșit, știutul este aici unul dintre factorii ai însuși conținutului științei.

Pentru noi oamenii, pot apărea într-adevăr două situații radical diferite: fie că observăm noi derularea evenimentelor naturale, care se produc independent de noi, și a căror succesiune, dacă intervenim în cadrul ei ca urmare a cunoașterii noastre, este determinată, într-un fel previzibil, doar de către justețea acestei cunoașteri; fie că studiem o succesiune de evenimente umane, modificată prin faptul în care le cunoaștem sau credem că le cunoaștem, și aceasta deoarece cunoașterea noastră acționează asupra factorilor ce intervin aici. Atunci când realitățile omenești sunt cunoscute într-un mod asemănător fenomenelor naturale, tehnica ce trebuie să acționeze asupra lor nu mai are importanță; dar în alte cazuri, cunoașterea modifică însăși desfășurarea.

Or, cunoașterea cu caracter politic și sociologic nu este indiferentă și întâmplătoare prin natura sa. Ea nu scapă criteriilor adevărului, a căror certitudine metodologică au stabilit-o puțin câte puțin științele. Datoria responsabilitilor este deci să facă adevărul cunoscut, să dea la ceea ce poate fi știut cu certitudine expresia cea mai simplă și cea mai convingătoare, pentru că, în momentul consultărilor populare, cel mai mare număr să poată cel puțin să știe ce vrea și ce face.

Dacă, în realitatea vieții noastre politice, al cărei ansamblu n-ar ști să-l contureze nici o minte omenească, modurile de a o concepe sunt un factor al evoluției sale, este evident că simplul fapt de a enunța o constatare acționează asupra comportamentului celor care o aud, mai ales prin felul cum sunt interpretate faptele.

Astăzi, totalitarismul este poate exemplul cunoașterii sociologice celei mai decisive pentru destinul nostru. Într-o utopie fantastică și plină de adevăruri în același timp, Orwell a descris acest posibil ale căruia elemente și-au câștigat un rang în lumea noastră. Și, în lucrarea sa *The Origins of Totalitarianism* (New York, 1951), Hannah Arendt ne-a dat analiza cea mai strălucitoare, cea mai concretă și mai generală pe care o cunosc în acest sens (este adevărat că nu sunt în totdeauna de acord cu autorul asupra unor anumite puncte de metodologie, nici asupra judecăților pe care ea le face, dar aceste divergențe sunt neglijabile din punctul de vedere al aprobării mele generale). Bătrâni comuniști au publicat lăuniri extrem de prețioase, bazate pe amintirile lor. Cât despre mine, nu pot decât să încerc o scurtă schiță a problemelor.

Totalitarismul se bazează pe dizolvarea legăturilor ce țin omul în corelație cu punctele sale de reper stabile; astfel, lipsit de orice referință, el aspiră spre orice i se pare ferm ca să iasă din neantul său, spre orice ordine ca să iasă din anarhie. Totalitarismul încurajează această dizolvare, apoi se propune drept cale a salvării. Paradoxal, el folosește chiar ca fațadă vechea ordine pe care a ruinat-o, dar care rămâne dragă multora. Fiecărui, totalitarismul îi promite ceea ce-și dorește, ca să-l seducă mai bine.

În lumea întreagă, vechea ordine este minată de către transformările impuse de tehnica existenței umane. Nu mai există respect pentru om, față de patrie, națiune, religie, de sine însuși. Între aceste forme de fidelitate, izbucnesc conflicte, posibile deoarece se pierde înrădăcinarea generală în fundamentele istorice ale existenței, în cîstigul normelor raționale provizoriu încă admise (cele ale unei morale, ale unei legi, unei confesiuni sau unei formule), sau deoarece sunt considerate ca absolute anumite noțiuni extrem de imprecise, cum sunt cele de națiune, de necesitate istorică sau de rasă. Iată câteva exemple.

Noțiunea de fidelitate față de patrie încetează de a fi clar definită chiar din momentul când este relansată cu zgomot. Sunt fidel patriei mele dacă rămân fidel guvernului său chiar după ce acesta devine criminal? Mai degrabă în cazul când caut evicțuirea acestui regim, fie asta cu ajutorul puterilor străine, înfrângerea sa lăsând patriei o șansă de salvare spirituală? Toți totalitarii pretind că încarnează patria, toți își stigmatizează adversarii ca apatrizi și trădători. Într-o asemenea situație, fidelitatea patriotică se dezagreghează. Ea nu poate să subziste decât acolo unde se află o constituție consacrată de către Istorie, o substanță morală a vieții comunitare și o solidaritate inebranabilă. Dar înrădăcinarea într-o tradiție de acest gen nu-ar fi ocrotită decât de o luptă permanentă împotriva puterilor ce tind să o distrugă: această luptă trebuie începută prin multitudinea de gesturi cotidiene ce întrețin viața, apoi, având astfel furnizate probele, prelungită în marile decizii ale orei.

În Germania, una dintre aceste ore decisive a fost referendumul din ianuarie 1935, destinat saraiezilor de origine germană.

Contra celor ce se petreceau în epocă pe teritoriul Reichului, e vorba aici de un vot controlat de puteri neutre. O mică parte a Germaniei ar fi putut, fără nici un risc, să arate lumii ce gândeau; făcând asta, ar fi acționat în numele Germaniei întregi și ar fi dat o lovitură fatală nazismului, al căruia caracter criminal nimeni nu-l mai ignora, după asasinatele din iunie 1934. Totuși, 91 la sută

dintre ei votară pentru "Întoarcerea la Reich". Marea majoritate dintre acești alegători încercau deja o aversiune accentuată față de nazism, dar ei justifică votul lor zicând că, în orice circumstanță, Germania trecea înainte a toate, puțin importă regimul ce acționează aici cu severitate. Spunând asta, ei atestau în fapt o abandonare radicală a tradițiilor, înlocuite cu o "fidelitate" ce confunda patria și regimul politic, chiar și după ce acest regim slăbea până în adâncuri realitatea morală a patriei.

Al doilea exemplu: fidelitatea față de principiul național al libertății cucerite de un popor dat încetează să fie definită cu claritate în cazul în care Constituția, ce asigură această libertate dându-i caracteristicile unei legi, este minată în litera și spiritul ei. Faptul se produce de fiecare dată când elementele aristocratice pe care le comportă orice Constituție cu adevărat democratică nu mai sunt vîi în inimi, elemente fără de care însăși democrația se pierde și sfărșește prin a ceda locul tiraniei. Aceasta se întâmplă de asemenea și în cazul când securitatea individuală, salvardată în principiu de către Constituție, este compromisă de simplul fapt că, dacă un cetățean este tentat să-și susțină drepturile constituționale, el se expune la represalii.

Ultimul exemplu: fidelitatea față de sine, bazată doar pe fidelitatea față de Transcedență, este, pentru orice om liber, fundamental tuturor celorlalte fidelități. Ea este pierdută din momentul când individul încetează să fie el însuși și, cedând întâmplărilor, hazardului și senzaționalului, se mulțumește cu o aparență a Eului, care, în momentul decisiv, își trădează neantul.

În acest haos uman, încă insuficient înțeles ca haos interior, căci în exterior stăpânește ordinea, având însă drept consecință un sentiment de insatisfacție profundă, totalitarismul apare ca drum al salvării.

Or totalitarismul, departe de a cere adeptilor săi să fie ei însiși, se teme de aşa ceva. Nu vrea respectul nici unei tradiții, ci o ascultare necondiționată. În locul unei existențe umane, acordă satisfacție unor funcții elementare. Poți spune că nu satisface decât pentru o clipă. Oferă fermitate apparent absolută a puterii irezistibile, la care se imaginează participând toți cei care se pliază pe el. Realizează și cere omului în întregime un nou mod de a trăi. Adevărul și-a schimbat sensurile (el semnifică de acum înainte "conformism"), și se proslăvește o credință oarbă în drepturile absolute ale colectivității și ale șefilor momentului. Limbajul însuși își schimbă sensul; ia sofistica uzanței dialecticii "răstălmăciri"; aceasta justifică ceea ce trebuie justificat la un moment dat,

neezitând să dea lucrurilor numele contrariului lor. Se argumentează, dar asta nu e decât o falsă aparență. Dialogul este totalmente ireal. Se proclamă mari principii generale, și se tace când, concret, acestea ar jena. Se întoarce atenția observatorilor, asemenea jucătorilor de ture. Nu se dă răspuns, se refuză punerea de întrebări, și, în loc de răspuns, se vorbește despre altceva. Se recurge la toate atitudinile, când la sobrietate, când la patos. Tonul este cel al sugestiei. Cei care văd altfel lucrurile sunt fie stupizi, fie de rea credință.

Totalitarismul nu este legat de nici o ideologie, căci le folosește pe toate. Le confundă pe toate și le mobilizează în aparatul puterii sale. Nu e comunismul în el însuși, ci totalitarismul, care îl conține și care a sfârșit prin a-i domina, jucând pe toată planeta rolul atribuit de legendă șarpelui: a-ți fascina victimă pentru a o putea mai bine devora. Totalitarismul profită într-adevăr de toate revendicările nesatisfăcuților, flămânziților, lașilor și dușmănoșilor. Se aliază cu ridicarea raselor de culoare împotriva rasei albe, a naționaliștilor împotriva străinilor, a conservatorilor și reacționarilor, menținând idei din cealaltă lume (categorie în care intră tot atât de bine popoarele arhaice ca și mic-burghezii), a tuturor mulțimilor înfuriate, cu orice desperare de clasă ce se simte oprimată, și chiar ura inspirată de tehnica modernă. Contra a ceea ce promisese marxismul, el găsește din ce în ce mai puțini adepti printre muncitorii instruiți din lumea liberă (și va sfârși prin a nu mai conta pe nici unul din grupa lor), atât în America, cât în Germania sau Anglia; dar acolo unde a cucerit puterea, chiar el grăbește producția tehnică, făcând din muncitorii țărilor subdezvoltate tehnic o armată de sclavi care n-au decât să asculte. Toți oamenii fără referințe, care n-au, sau nu mai au, conștiință de ei însiși și de libertatea lor, dar care aspiră să se afirme orbește urmând un făgaș impus, sunt furnizați acestei mașini ce îi tratează ca pe un material ordinar, și în care pierd tot ce crezuseră că conservă sau achiziționează. Înapoia unei fațade degradate, forțele care nu mai sunt constructive mai pot fi utilizate ca forțe ale destrucției. De aceea, separat de schema organizării lor, totalitarismele par a nu avea în comun decât dușmanul lor unic: libertatea însăși, adică adevărul, universitatele, locuri ale cercetării libere, arta și literatura, care ne fac să pătrundem mereu mai adânc în pământurile necunoscute ale spiritului, tot ce este experiență, tot ce se coace prin emulație intelectuală, tot ce, la ființa umană, nu se lasă ghidat de nimeni.

Unul dintre principiile totalitarismului este teroarea, care începe prin frica de posibile farse, apoi vine frica de amenințări, de violențe și, în sfârșit, de zdrobire. Acest gen de frică este

totalmente necunoscut în democrațiile libere. De îndată ce apare, libertatea este stirbită. În sâul libertății, opinioile particulare, concurența, obligațiile și avantajele legale sunt nu doar garantate, dar ai sentimentul că vin de la sine. Am dreptul să spun ce gândesc. Orice opinie este tolerată, și exprimarea ei nu este limitată decât de codul penal (defăimare, insultă etc.); asta constituie una dintre trăsăturile caracteristice ale libertății. De aceea situația tipică dintr-un mediu încă liber, dar unde metodele totalitare încep să se trezească, este următoarea: nu-i nevoie deloc să te temi de consecințele nefaste ce le-ar putea avea o aderare la mișcarea totalitară, în timp ce cei care se exprimă liber sau care au legături susceptibile să displacă acestei mișcări, trebuie să se teamă de totul. Astfel, mișcările de acest gen obțin concursul atâtător oameni ca "simpatizanți", adică adepti care, din prudență, devin obediienți mai devreme decât ar fi absolut necesar. Nu-i vorba de o convingere, nici chiar de o simplă ideologie ce-i animă, ci de ceva foarte simplu, spaimă.

În timpul luptei, a cărei miză este luarea puterii, frica este un fapt al maselor, și nu al combatanților (care n-au într-adevăr nimic de ce să se teamă, decât cel mult de un eșec al tentativei lor, pe care o repetă cu perseverență, cât timp găsesc pe cineva să-i finanțeze); dar îndată ce miza este atinsă, combatanții își sunt prinși de frică. Atunci se închide cercul tiraniei: toți trăiesc în teamă și fac mai mult decât este necesar pentru a se liniști: tiranii prin teroare, și victimele lor exagerând asupra a ceea ce se aşteaptă de la ele. În 1933, în Germania, naziștii fură stupefați de ardoarea pusă în a merge în întâmpinarea dorințelor lor.

Astfel, teroarea este batoza totalitarismului. Ea este încurajată de exploatarea sistematică a suspiciunii. Sub regimurile totalitare, un reproș sau o acuzație este deja aproape o condamnare. Ceea ce se urmărește, într-adevăr, sunt mai puțin actele clar definite de o lege, cât ideile, o stare de spirit. Ca altădată, în procesele de vrăjitorie, suspiciunea este considerată confirmată indiferent prin ce declarație, atitudine sau de contrariile lor.

În cele din urmă, toată lumea suspectează pe toată lumea. După ce totalitarismul accede la putere, fizionomia întregii populații se metamorfozează: fiecare poartă o mască goală, neutră, traducând într-un fel mutismul personalității: pe nici o față nu găsești cea mai mică urmă a veseliei directe.

În lumea liberă, prudența nu se manifestă decât într-o direcție: aceea a totalitarismului posibil sau în fașă, oricare i-ar fi conținutul. Cu cât această grijă este mai presantă, cu atât tăcerea este mai

greia. Iată un exemplu. În 1950, am ținut în Germania câteva conferințe următoare de dezbatere. Am vorbit printre altele despre marxism și psihanaliză, și rugasem asistența să-și exprime dorința în privința dezbatelor. Am primit peste douăzeci de scrisori privind psihanaliza, dar nici una despre marxism. Întrebai pe un prieten: "A căzut oare atât de mult marxismul în desuetudine aici încât nu i se acordă nici măcar atenție?". Am primit următorul răspuns: "În nici un caz. Unii își zic că, dacă vorbesc defavorabil despre marxism, se pun rău cu rușii, care poate urmează să ne invadze; alții, că, dacă îi iau apărarea, ocupanții americani le vor face dificultăți, de exemplu le vor interzice să meargă în Statele Unite, sau chiar mai rău."

Între totalitarismul parvenit la putere și statul unde libertatea politică se acordă cu tendințe și metode totalitare, încă pe cale să se afirme, există o enormă diferență. Când terenul e pregătit, puterea totalitară se instalează de fiecare dată într-un mod diferit; uneori, de la o zi la alta; alteori, progresiv, ocolind cu viclenie toate obstacolele către lovitura de stat. Se întâmplă că totalariștii dețin brusc autoritatea absolută: de exemplu, când un om, susținut de entuziasmul și frica maselor, determină votarea (într-un mod perfect legal pe plan formal) a unor decizii ale căror consecințe anulează legile. Se poate întâmpla că acest om găsește mijlocul de a comanda întreaga poliție a țării și face din ea, cu o rapiditate fulgerătoare, instrumentul dictaturii sale (de aceea toate polițiile centralizate sunt periculoase, ceea ce nu e cazul unei administrații polițienești compartmentate). Când situația pare disperată, națiunea se simte împinsă să renunțe deodată la drepturile sale în speranța păstrării securității sale: toți cei interesați se conving unii pe alții că aceasta este necesar pentru binele țării, al națiunii, chiar al lumii; e posibil atunci să se ia decizii și să se numească șefi ce nu mai pot fi revocați după lovitură. În fața terorii ce decurge din asta, oamenii se liniștesc zicându-și că este vorba de un moment trecător, așteptând o eră de pace și securitate. "Nu poți face omletă fără să spargi ouăle", aceasta ar putea fi deviza celor care tergiversează.

Dar nimic nu servește așteptarea. Sub aceste dictaturi totalitare, ești separat de regimurile libertății politice de o falie, de o putere ce modifică întreaga existență, ce pătrunde în piece casă, ce nu crătușă nimic.

În țările unde tronează libertatea, în revanșă, pot fi lăsate adesea să se dezvolte, fără să ie iei măsuri de apărare, atitudini mentale care, într-o bună zi, permit o schimbare radicală. Lupta

libertății împotriva totalitarismului este deci dublă: pe planul politicii exterioare, trebuie să te aperi de proiectele de invadare urzite de statele totalitare, pregătit să respingi acest gen de invazii: în politica internă, trebuie supravegheate tendințele totalitare ale însăși țării și asigurate în permanență epurările necesare, provenite din starea de libertate. Nu vorbim aici decât de această politică internă.

Există un fenomen remarcabil, pe al căruia subiect prejudecățile s-au exersat îndelung: deși naziștii și comuniștii s-au bătut cu încrâncenare, în realitate ei colaborează, ca și cum între ei ar exista un fel de alianță. Într-adevăr, ei au ca dușman comun lumea liberă.

În fața unei populații ce se simțea tot mai grav amenințată de evenimente, comuniștii și naziștii se străduiau fiecare să răspândească teama de celălalt. Între dirigitorii economiei, cadre, ofițeri, frica de comunism fu una dintre rațiunile principale ca să simpatizeze cu nazismul și de a se alipi la el, sau cel puțin de a-l utiliza ca mijloc. Ceilalți erau împinși spre comunism de frica față de nazism, considerat ca o formă de capitalism ce împinge exploatarea la limită. Ambele doctrine aveau în comun structura totalitară a gândirii și acțiunii, care nu are decât un dușman: libertatea politică și individuală: totuși, diversitatea fațadelor ideologice și revendicările materiale parvenă la menținerea a aproape tuturor observatorilor în iluzie. În zilele noastre, ca revanșă, nu te mai poți îndoia că totalitarismul este numitorul comun al bolșevismului, fascismului și național-socialismului. Acum se știe tot ce Hitler a împrumutat bolșevismului și lui Stalin. Te-ai putea întreba dacă comunismul fără totalitarism ar fi posibil; e foarte probabil că nu. Prin definiție, totalitarismul trebuie considerat, oriunde apare, ca singurul pericol capital care amenință să ruineze total nu doar entitatea noastră politică, dar și supraviețuirea noastră spirituală și substanța morală. Riscul în primul rând nu este comunismul, nici o altă ideologie ce se pretinde de natură să salveze umanitatea, ci însuși totalitarismul: diversele ideologii nu sunt periculoase decât în măsura în care, ca să se traducă în realitatea politică, ele au recurs la metode totalitare.

Dar, se crede, totalitarismul nu există la început, atunci când entuziasmul pava drumul noilor ideologii. Se pare că a existat un salt pe de o parte între politica mergând de la Marx la Lenin și cea a lui Stalin, pe de altă parte între nazismul confuz la origini, ce înnebuni și antrenă tineretul german, și nazismul cum se arată începând cu asasinatul din iunie 1934. Saltul acesta marchează apariția definitivă a totalitarismului: începând de acum, totul, inclusiv ideile naziste individuale, nu

mai este decât un mijloc în viziunea puterii în al cărei sănătate se tem de tot, până într-atât încât, sub presiunea terorii, sănătatea germanilor, inclusiv Führerul, devină simple rotițe. Dar privind lucrurile de la distanță necesară, "saltul" nu se arată totuși decât ca fiind aparent. Nu s-a întâmplat decât să se realizeze pe deplin ceea ce se găsea în germene în primele origini ale mișcării. La Marx ca și la Hitler, ideea-forță este, de la plecare, cea a violenței; urmare a naturii însăși a mișcării, această idee-forță sfârșă prin a prolifera și prin a acoperi totul. (Să notăm totuși că este nejust să punem alături pe Karl Marx, acest spirit genial și novator, și Hitler, o nulitate de nedefinit; comparația nu vizează decât raportul stabilit aici).

Astăzi știm câteva lucruri pe care nu le-am fi putut gândi în anii douăzeci. Doar Max Weber avuse poate obscura intuiție când răspunse, în 1919, la întrebarea: "Ce puteam face dacă comunismul ia puterea în Germania, prin persoana lui Liebknecht?", printr-o declarație ce însemna că: "În acest caz, întrebarea nu mă mai interesează". La acest mare patriot și gânditor politic, răspunsul însemna: în aceste condiții, politica ar fi perimată, și tot ce ar veni după aceea nu-ar fi decât terorism; puțin importă că supraviețuiești sau că dispari, căci, pentru omul în calitate de om, există ceva mai mult decât națiunea și statul. În Germania anilor douăzeci, mulți se temeau poate vag de această catastrofă, dar desigur nu numeroșii germani în numele căror un istoric politic putu să spună în ianuarie 1933 (înaintea preluării puterii de către Hitler și în ciuda întregii sale antipatiilor și a disprețului său), în fața alegerilor reluate fără încetare: "Să ne arate Național-Socialiștii deci de ce sunt în stare!"

Acum, desigur, se vede astăzi mai clar în întreaga lume, dar trebuie mai mult ca totul să fie perfect, căci nu se vorbește suficient ce este totalitarismul, că acesta este întotdeauna și în toate formele sale o otravă distrugătoare, ce se răspândește și nimicește pe toți cei pe care-i atinge. Nu poți munci folosindu-l ca unealtă, nu-l poți conține în anumite limite. Ori resping această otravă, ori, dacă mă aliez cu ea ca să combat mai bine alții dușmani, voi sfârși prin a fi jalnica sa victimă. Otrava aceasta își spulberă atât pe primii care o folosesc cât și pe ultimii ei aliați.

Dar cum să duci lupta? În momentul când acest flagel diabolic apare fără a dispune încă de putere, el trebuie denunțat în văzul tuturor. El se prezintă într-adevăr deghizat în martirul unui adevarat neînțelește. Își însușește toate instrumentele lumii libere și le întoarce folosindu-le la subminarea acestei libertăți (astfel Hitler a putut să spună, după triumful său: "I-am bătut cu propria lor

nebunie"). Trebuie ca populația să înțeleagă totalitarismul de la primele lui manifestări, ca acesta să piardă orice virulență, ca pe o epidemie pe care o dai în vileag dintr-o dată și căreia îi circumscrisii efectele. Să știm totuși că însăși bărbații de stat sunt încă foarte departe de a ști recunoaște această situație în toate circumstanțele. Da, unii ar putea repeta nebunia comisă mai întâi de Hugenberg și Naționalist-Germanii lui, legați de Hitler, apoi de Hindenburg. Hitler, care îi disprețuia, s-a folosit de toți; el i-a folosit datorită lipsei totale de scrupule ce caracterizează totalitarismul, și e mult superioară simplei violenții a oamenilor fără caracter; i-a folosit și și-a făcut jocul și folosind violența literalmente animală a instinctului lui de putere, mereu treaz; dar și prin talentul de a schimba constant sensul cuvintelor și de a răsturna propriile argumente după auditoriu cu care ai de a face; în sfârșit, prin acte de violență, bruște și neașteptate. Pas cu pas, susținut de mase devenite isterice, închide gura aliaților, ce-și imaginau că-l domină, amuțește poziții din ce în ce mai inconfortabile, până ce cei care supraviețuiesc sunt prea fericiți să mai primească o funcție subalternă, datorată marii favori a Führerului.

Masa adeptilor, de orice parte s-ar afla aceștia, se imaginează urmând o mare idee; obsedată de dorința ei de ordine și securitate, crede că a chiar găsit această idee. Dar este înșelată în mod grosolan, nu doar că se află acolo cineva care abuzează de cuvintele ei, ci deoarece toți cei interesați se înșeala ei însăși.

Masa este prizoniera ficțiunilor sale de mult timp, din momentul când a fost comis primul act de violență încă discret ce duce la putere – și ce putere! –

nouă "idee" oarecare, ci chiar totalitarismul.

Astfel, atunci când ajungi să dai unei întregi populații o idee clară asupra naturii totalitarismului, ai făcut deja esențialul pentru a-l combate. A protesta, a folosi la rândul tău violența, a administra insulțe nu sunt mijloace bune. Totalitarismul dă înapoi în față luminii adevărului. Dar lumina aceasta nu se arată de la sine. Cu cât o propagă cu calm și bunătate, cu atât expui faptele cu simplitate, cu atât propaganda va avea efect.

Chiar și un om contaminat de totalitarism rămâne totuși un om, și poți oricând să speli că urechile lui se vor deschide. Dacă expui totalitarismul în toate consecințele sale, este imposibil ca toți să-i rămână atașați într-un mod inebranabil. În revanșă, descrierea va arăta fiecăruia în ce măsură a cedat, mult sau puțin, la tentația totalitară. De șase ani, observ aplicată această metodă de informare în Elveția, și am constatat cu mirare că denunțarea răului, repetarea

liniștită și perseverentă a acelorași adevăruri, expunerea obiectivă a faptelor, fără nici un act de violență, fără legi de excepție, fără procedee inchizitoriale, fără, în fine, concedieri, au dus la scăderea numărului electorilor comuniști, din care nu mai subzistă decât un grupusc.

Nu-i ușor să faci această muncă de informație sistematică. E vorba aici de o luptă ce folosește drept mijloc armele spiritului. Trebuie permis celor mai simple și mai convingătoare idei să se exprime, pe subiectul unei realități greu de discernut. Dar această informație merge împotriva unor tendințe proprii multor oameni, echipa lor, foamea de senzații, setea de extraordinar. Poate părea zadarnic să cauți a dezvăluи metodele totalitare când vezi cinismul cu care se dezvăluie ele însele. Se întâmplă ca dictatorii să prezinte aceste metode indispensabile ca să seducă masele: toți aud declarația, dar nimeni nu are sentimentul că face parte din "masele" astfel înșelate, și toți participă la triumful omului intelligent, căruia îi reușesc toate metodele.

Cu totul diferită va fi lupta nu numai spirituală, dar și directă, împotriva comunismului: pe plan exterior, va consista în dotarea unei armate capabile să reziste la violență; pe plan intern, combaterea acțiunilor subversive ale coloanei a cincea, cât și spionajul. Foarte adesea, și cu o rapiditate nelinișitoare, se întâmplă ca lupta împotriva comunismului, indispensabil de urmat, folosește chiar ea metode totalitare. De unde vina asta? De la echipa despre care am vorbit, de la neîncrederea reciprocă, de la procedeele inchizitoriale și de la delațiune. Dar toate acestea nu sunt decât un început. S-ar zice că această luptă împotriva comunismului are ceva diabolic prin ea însăși: în timpul bătăliei, adversarii lui par să se

apropie de natura sa. Într-adevăr, dacă recurgi la mijloace totalitare împotriva totalitarismului, îți trădezi cauza fără să-ți dai seama. Oricine luptă cu dragonul te metamorfozează în dragon. Astfel, pierzi bătălia chiar dacă ieși învingător, căci contribui tu însuți la instaurarea dominației monstrului.

Trebuie să nu uităm sensul luptei玄omice împotriva comunismului. Bătălia ce trebuie să o ducem este cea a libertății împotriva totalitarismului. Adversarul nu este nici comunismul prin el însuși, nici Rusia ca țară, deși amândoi încarnează acum totalitarismul și, în consecință, pentru noi sunt adversari cu care n-am să trăiem. De fapt, lupta noastră trebuie mai ales să consiste în perpetuarea libertății în sânul țărilor libere. Dacă pierdem în interior ceea cea pentru ce ne batem în exterior, lupta nu-ar mai avea sens. Avem dreptate să numim "luptă pentru libertatea civilizației" bătălia internă a cărei miză este menținerea libertății prin ea însăși, și a sanselor ce le implică; e din ce în ce mai evident că această bătălie ne opune nouă însine. Să sperăm că va fi dusă într-o vizionă clară a lucrurilor și va consista în intervenții energice ale spiritului în situații concrete. Pe planul simplei probleme fundamentale de a să care va fi viitorul nostru spiritual, și care îi vor fi consecințele în domeniul realității politice, cu ocazia acestei lupte forțele noastre se vor uni, se vor diviza sau se vor nări în confuzie.

1954

Prezentare și traducere de
Olimpiu NUŞFELEAN

Heinrich BÖLL

“În fiecare zi moare puțină libertate” (ultimul mare interviu)*

Aflând, la 16 iulie 1985, despre moartea lui Heinrich Böll, societatea germană nu deplângе doar dispariția unui foarte popular romancier sau a excelentului povestitor, eseist și traducător ci și pe aceea a unei personalități de prim rang a vieții publice. Se vorbește despre el ca despre “o instituție”, “o instanță moral-politică”, “o conștiință mereu trează”, “o voce a cetății”, aceea care cere cuvântul pentru a acționa.

Trecut prin ororile războiului și a vremurilor tulburi de după înfrângerea Germaniei, scriitorul extrage substanțа operelor sale din actualitatea imediată și își comunică prin ele protestul profund și neîncetat împotriva injustiției și mizeriei.

Prestigiul câștigat prin literatură, dar și grație neobositului său interes față de ce se întâmplă și se schimbă în țara sa, îl propulsează – fără ca el să fi căutat acest lucru – la vârful vieții politice și publice. Rămâne, însă, același spirit lucid și drept, observator atent și critic zâmbitor, dar neîndurător, al vremii sale.

Critica se adresează oricărei forme de exercițiu instituționalizat al puterii, se înalță împotriva Statului, Bisericii ori stării militare.

Făcând mereu, tuturor, tot binele pe care îl putea face, acest “scriitor care-și cunoștea bine meseria” – cum spun contemporanii săi – continuă să își descopere poveștile – și nu să le inventeze în lumea ce se face și se transformă în jurul lui.

Temele lui rămân mereu prezente – și actuale – în ceea ce scrie și ceea ce întreprinde: deruta de după război, reconstrucția, timpul prezent, persecuția...

Despre personalitatea lui luminoasă, despre refexia sa asupra lumii contemporane și despre dorința lui de mai bine, o ultimă mărturie a fost consemnată de jurnalista Margarete Limberg. Întrevaderea avea loc cu doar o lună înainte de moartea scriitorului. Ziarista Margarete Limberg a avut, la 11 iunie 1985, o lungă convorbire cu Heinrich Böll

– Domnule Böll, imediat după război, în multe medii se nutrea speranța unei înnoiri în Germania, a unor transformări radicale. În vremea aceea, împărtășeați aceste speranțe?

– Ele au venit foarte târziu. La sfârșitul războiului mă aflam într-un lagăr de prizonieri în

Franța, un lagăr american, n-aveam absolut nici o idee despre vreo formă politică în Germania. Și preocuparea cotidiană a prizonierului de război este foamea. Nu puteam deloc să-mi imaginez că va exista din nou o Germanie, indiferent sub ce formă. Nu băniam deloc că în emigrație și chiar în lagările

* Textul interviului și informațiile despre Heinrich Böll au fost preluate din volumul *Heinrich Böll. A l'occasion de sa mort. Choix d'articles nécrologiques et le dernier interview*

de concentrare unii prizonieri politici, cum era Eugen Kogon de exemplu, se gândeau deja la o nouă concepție despre Germania, se gândiseră deja la asta și aveau o idee despre ce ar putea ea să fie.

N-am avut impresia că trăiesc la ora zero ci la ora absolut nimic. În starea în care se găsea Germania și în care se afla Europa, singurul lucru la care mă gândeam, era că voi fi obligat să fac, zece, douăzeci, treizeci de ani de muncă forțată. Mă gândeam la familia mea, mă întrebam dacă și cum o fi supraviețuit sfârșitului războiului – soția mea aștepta un copil – eram deci preocupat, în primul rând, de lucruri foarte personale, foarte directe și, înainte de orice, de foame și de frig.

Și apoi m-am întors acasă foarte devreme, relativ devreme, către sfârșitul lui '45, m-am întors în orașul Köln, complet distrus, într-un fel ca să înlăturăm ruinele.

Ne-am reconstruit o casă pe jumătate distrusă. Nu ca proprietate a noastră, era proprietatea statului.

Primele contacte cu oamenii care se gândiseră la posibilitățile politice de viitor, le-am avut către 1947, căci până atunci fusesem foarte bolnav și epuizat și singurul lucru care mă interesa era să scriu.

Erau oameni pe care îi cunoscusem în mișcarea tineretului catolic, care supraviețuise războiului, care aveau aproape aceeași vîrstă cu mine. Nu era vorba de Junge Union, la vremea aceea încă nu exista, dar era ceva comparabil cu aceasta: catolic și antifascist. Prima întâlnire cu un program politic a fost descoperirea Programului de la Ahlen, care a făcut asupra mea o impresie nemaipomenită și, de asemenea, mi-a apărut ca o concepție pentru un viitor politic al Germaniei. Atunci n-am avut contacte decât cu medii politice de acest gen, cu oameni din generația mea, care supraviețuise; erau tare puțini.

Dați-vă seama, situația – hai să zicem statistică – era absurdă. Eram, cred, în 1945, de două ori mai mulți octogenari decât tineri de 25 de ani. Și ceva ce au uitat cei mai mulți, cei mai mulți germani au uitat fiindcă n-au trăit perioada aceea cu toată luciditatea; să fii german nu era o situație de invidiat. **Deutsch** era aproape denumirea cea mai înjositoare. Când compar acest lucru cu suficiența emfatică a politicienilor de acum, mi se pare destul de ciudat. Oameni politici cam de vîrstă mea și care ar trebui să știe bine ce era pe atunci.

– Ați menționat Programul de la Ahlen, care pornea de la principiul conform căruia capitalismul nu ține seamă de interesele vitale ale poporului german. Cum era concepută Germania, începând cu 1947?

– După Programul de la Ahlen, o Germanie creștină și socialistă. Prin urmare, am constatat că însuși Thomas Mann, într-unul din ultimele sale discursuri dinainte de sfârșitul războiului, nu-și putea începui viitorul Europei decât socialist. Trebuie, desigur, să precizăm, ce înțeleg unii sau alții prin socialism. În tot cazul, eu nu credeam și, de altfel, în acest fel putea fi interpretat Programul de la Ahlen, că fostele condiții și structuri de proprietate și putere se vor menține.

Primul soc a venit odată cu reforma monetară, care s-a dovedit a fi reinvestigarea capitalismului total. Reforma monetară a fost, bineîntele, o inflație decretată, aproape totală și, pornind de aici, o zdrobire a muncii. Chiar Reichsmarca, ce valoare foarte puțin în vremea aceea, era achiziționată prin muncă de către muncitori, salariați funcționari, ca întotdeauna și erau și oameni destul de temerari ca să facă economii. Spun temerari, fiindcă economiile lor au fost reduse practic, cred, la șapte la sută, în vreme ce totalitatea capitalului-acțiunii – a fost reevaluată la cota unu la unu.

Există justificări tardive și putem vedea aici și o cauză a miracolului economic, dar era o renunțare totală la concepțiile pe care le generase Programul de la Ahlen.

A fost pe drept cuvânt, primul soc.

Întemeierea Republiei Federale, stabilizarea, primele alegeri, despre toate acestea nu-mi mai aduc aminte chiar aşa de bine.

Pentru mine, reforma monetară este o dată mult mai prezentă și mai importantă. Și probabil am mai votat cu CDU* chiar în 1953, cu siguranță în '49, și încă mai sigur în '57 fiindcă izbucnise deja războiul rece, la începutul anilor '50 și chiar la sfârșitul anilor '40 acest război rece care a dus la instaurarea celor două regimuri economice diferite în Germania, la înăsprirea atitudinii de o parte și de alta. În RDG exproprieare într-o manieră radicală, pe care n-o prevăzuse Programul de la Ahlen, aici o nouă luare în posesie de către fostele elemente.

– Această reformă monetară a făcut, fără îndoială, multe victime, cu toate acestea se poate spune că ea s-a efectuat fără mare rezistență din partea pădurilor largi ale populației.

– N-a fost deloc, nici o rezistență.

– Cum explicați acest lucru?

– Nu pot să răspund. Cei mai mulți gândeau, nu-i să, în categorii de piață neagră, evident... asta nu putea dura veșnic.

Rezistență – nu-mi amintesc nici măcar să fi auzit vreo critică; și em devenit conștient abia mai târziu, că la reforma monetară n-am pierdut

* CDU: Uniunea Creștin Democrată

nimic. În afară de ceea ce probabil a pătit fiecare: cu vreo trei săptămâni, două săptămâni, o săptămână înainte de reforma monetară, am primit o mulțime de onorarii pentru niște nuvele și articole pe care le scrisem pentru ziare și reviste și materialele unde acestea au fost tipărite s-au vândut după reforma monetară în monedă forte. Cred că oricărui muncitor i s-a întâmplat asta. Fie că fabrica oale, instala căi ferate sau construia case.

Am resimțit acest lucru ca pe o devalorizare a muncii, dar abia mai târziu am formulat critici în privința aceasta, am reflectat și analizat lucrurile. Era în același timp o ușurare, căci banii, puținii pe care-i câștigai sau pe care îi aveai, căpătaseră deodată valoare. Și, deci, la sfârșitul anilor, '40, începutul anilor '50 a venit războiul rece, primele semne ale remilitarizării sau, aş zice mai degrabă, ale reînarmării. Devenea deodată cât se poate de clar că vechile forțe și cele din industrie care poartă în parte responsabilitatea pentru Hitler, care-l finanțaseră pe Hitler și chiar, aşa cum se poate dovedi, care își câștigaseră ca Flick de exemplu-banii în lagărele de concentrare, unde forța de muncă, destinată unei morți probabil, revenea la 1,50 mărci pe om și pe zi, că aceste vechi forțe reîncepeau să domine mai mult în viața economică, decât pe plan militar. Numesc asta dominație și nu guvernare. Firește că în noul Bundeswehr erau destui generali care s-au abținut să facă politică – era uimitor. Și nu cred că în acest sens Bundeswehr-ul este un succesor al Wehrmacht-ului, de vreme ce, economia, industria, băncile, au scos-o la capăt fără nici o pagubă.

– În aceasă instalare sau reinstalare a fostelor forțe economice, americanii au avut un mare rol. Unii apreciază că din pricina influenței lor, nu a vut loc o reorganizare. Se poate spune deci: dacă n-ar fi fost americanii, totul s-ar fi petrecut altfel?

– Nu, nu se poate spune asta. Cred că ar trebui să ne ferim de a face puterile de ocupație responsabile de toate acestea. Avem tendință de a o face, nu? Am fost eliberați de ei, nu ne-am eliberat singuri și învingătorul își dictează condițiile. Problema este numai de a ști dacă asta nu s-a întâmplat fiindcă nu am rezistat suficient. Astăzi, năș putea spune în ce măsură ar fi trebuit să se opună rezistență din partea vreunui om politic, ca Adenauer și alții.

Am impresia că nu s-a luptat destul pentru noi forme. Nu se poate ști care ar fi fost rezultatul unei asemenea lupte, fiindcă ea nu a fost niciodată dusă.

– Nici măcar de către social-democrați și sindicate?

– Nu, de fapt, nu. Nu văd nici o forță, care, la vremea aceea, să zicem între 1949-1953 să se fi opus serios acestei evoluții. La început, SPD^{*} s-a opus foarte tare reînarmării, era foarte energetic și eu văd reinstalarea forțelor economice în relație cu reînarmarea. Pe urmă a venit Planul Marshall care, la drept vorbind, a fost un mare cadru economic și care, natural, a făcut mult pe plan economic. Mie, care nu sunt expert nici în economie nici în științe politice, mi-e greu să analizeze toate acestea după ce s-au petrecut. Nu vom ști niciodată, dacă o soluție germană propriu-zisă ar fi fost posibilă, de exemplu, în sensul Programului de la Ahlen.

Dar, pe urmă s-a terminat.

– Se poate spune că pe plan cultural a existat o contragreutate la această restaurare?

– Da, a existat. A fost între 1945 și mijlocul anilor '50 un timp de gândire. Cred că multe publicații, reviste (citez *Frankfurter Hrfe* ca exemplare și ca un exemplu, care pe această linie se menține) erau în aceași măsură creștine și socialiste. Erau reviste cu o publicitate puternică, chiar foarte puternică. Dar, în definitiv, teribilul realism al istoriei a sfârșit prin a triumfa. Și îmi mai aduc aminte de niște amănunte, de exemplu, de faptul că, acasă la editorul meu din vremea aceea, dr. Witsch, în apartamentul căruia eram adesea invitat, întâlneam oameni, atât germani, cât și americani, cu care vorbeam despre cauzele șomajului dintre 1929-1937. Și toți au pretins, cu argumente extrem de convingătoare, că n-ar mai putea exista niciodată vreo criză, că aceste crize puteau fi manipulate. Eu vorbeam, firește, din experiența mea, ca unul care, deși nu cunoșcusem personal șomajul, trăisem vreme de șase ani, cu muncitorii care aflaseră pe pielea lor, ce înseamnă șomajul, la modul cel mai dur. Și pentru care Hitler fusese o speranță, în sensul de a găsi de lucru. Treaba ce li s-a dat atunci a fost războiul, astău înțeles-o ei bine, erau muncitori și funcționari, dintre care unii erau foarte bine informați din punct de vedere politic. Iată de ce aceasta era o temă ce privea viitorul unei Germanii încă imcomplet formate: ce se va întâmpla dacă vom avea din nou o criză? Și experiența istorică prin care am trecut până aici, arată că crizele antrenează întotdeauna un avânt spre dreapta, niciodată spre stânga. Am avut deci, multe convorbiri, dar am și ascultat, căci nu puteam argumenta ca expert; toți acești oameni, inclusiv editorul meu, pretendeau că aşa ceva nu se mai putea repeta niciodată, că țineam bine situația în mână, că totul se putea manipula, că teoria economică modernă exclude crizele, ele pot fi

* SPD: Partidul Socialist German

stăpânlite. Dar și asta s-a petrecut altfel, după cum vedem, pentru toată Europa și pentru toată lumea.

Firește că azi, când îmi aduc aminte de aceste discuții, mă întreb dacă nu cumva șomajul este și el manipulat. De vreme ce totul se poate manipula, de ce nu și șomajul și criza actuală? Asta mă face neîncrezător față de cei ce fac pronosticuri asupra viitorului.

– *Se manipulează în ce scop?*

– Șomajul...nu cred să fi fost provocat intenționat, dar el rezultă din evoluția sistemului nostru economic. Sunt convins că orice om politic, din orice partid, preferă, ca, începând chiar de mâine să nu mai fie șomeri, dar e evident că nu are cum să stăpânească situația. Există teorii care pretind că societatea industrială modernă, are nevoie de un anumit procentaj de șomeri, care fac presiuni asupra salariilor. Nu pot exprima asta decât vag.

– *În Republica Federală a existat între anii '60-'70 o fază de reformă provizorie. Există în vremea aceea vreo șansă de a se realiza puțin din ceea ce se spera după 1945? Sau această șansă era irevocabil pierdută?*

– Nu cred că s-a sfârșit. Pe plan extraparlamentar se poate face enorm, dar deciziile se iau în Parlament. Și pentru noi nu există altă soluție decât sistemul parlamentar. Problema este de a ști dacă eventual în viitorul Parlament va exista mijlocul de a obține o grupare care să întreprindă măcar o parte din aceste transformări. Iată de ce consider că ar fi o catastrofă ca Verzii să nu mai fie reprezentanți în următorul Bunderstag. Ei sunt, nu-i aşa, expresia foarte diversă, a mișcărilor de reformă care au văzut lumina zilei în anii '80. Luați mișcarea de pace, care a început prin a face obiectul unei defăimări și unei denunțări totale din partea Parlamentului; la vremea aceea, ea reprezenta poate cinci la sută din populație, dar când cu votul asupra staționării rachetelor, aveau deja 44% din deportați de partea lor. Eu văd aici o speranță. Asta nu se va pierde, va fi o forță extraparlamentară, dar sper că va fi o forță parlamentară.

Nu ne putem lipsi de Parlament în nici un fel, un sistem totalitar n-ar fi o soluție, nici un om puternic sau altceva la fel de absurd. Trebuie să avem încredere în Parlament. Și să acționăm asupra Parlamentului. De acea sunt eu aşa de afectat de înfrângerile Verzilor din ultima vreme. Cu toate că și aici văd destule absurdități și că s-au spus destule prostii pe tema asta, dar în fond ele nu fac decât să exprime ceea ce s-a propus în anii '60 ca schimbări și proteste, proteste tocmai în vederea transformărilor.

– *Unii explică eșecul tentativelor de reînnoire prin faptul că germanii, făcând*

abstracție de o mică minoritate, nu se tem de nimic ca de schimbare și, în fond, atâtă timp cât situația lor este prosperă, acceptă tot ceea ce li se servește. Există ceva de felul acesta în caracterul german?

– Cred că da. Sunt motive pentru aceasta. Trebuie să înțelegem, firește, că cei ale căror afaceri merg bine, se tem de orice schimbare, fiindcă își imaginează că va fi mai rău. Ceea ce oamenii politici, responsabilitii politici, trebuie să ne facă să înțelegem, este că trebuie să facem economii, nu pe spatele șomerilor, ci reducând toată această birocrație, toată această administrație inutilă și că este efectiv necesar să economisim în viața de toate zilele. Actualmente se fac economii cum nu trebuie, penalizându-i pe beneficiarii ajutorului social, pe șomeri și pensionari. Trebuie ca economiile să se facă de sus în jos, ca un om politic să aibă curajul de a economisi începând cu vârful scării sociale. Prin forța împrejurărilor vom avea cu toții ceva mai puțin decât avem acum, toți. Nu mai mege aşa, nu pot să spun altfel.

Trăim într-o societate a risipei din toate punctele de vedere, care face risipa să treacă drept dezvoltare. Sunt convins că mulți oameni politici din guvernul actual, dar și din orice alt guvern au ajuns la această concluzie. Dar nu au curajul să facă economii în vârf. De altfel, nici să înceapă prin a da exemplu. Trebuie să facem toți sacrificii: funcționarii, salariații, toate profesiunile. Dar cei mai mulți au o viață prea frumoasă și se tem, firește, de schimbări căci acestea ar putea antrena agravări pe plan economic.

Nu mizeria, mă gândesc adesea la asta, nu trebuie să uităm că germanii au în urma lor două inflații totale. În primii 31 de ani din viața mea eu am cunoscut două: una în copilărie, alta la 30-31 de ani, în 1948. Încă îmi amintesc foarte bine de această primă inflație, pentru că tatăl meu transporta de obicei salariile angajaților săi într-un cărucior și deja a doua zi aceste salarii nu mai valorau nimic. Apoi a doua inflație, provocată de război. Înțeleg bine că cei mai mulți germani, în virtutea acestei experiențe, se agață de ceea ce au. Ar fi suficient să fie făcuți să înțeleagă că nimeni nu se gândește să le ia totul ci că toți, toți împreună, o repet, trebuie să economisească de sus în jos. Dar nu pe seama șomerilor, nici în detrimentul beneficiarilor aistenței sociale, nici în prejudiciul pensionarilor.

– *Criza actuală ascunde și ea pericole? Ați spus că în Germania crizele dau deschidere întotdeauna spre dreapta. Sau ascunde ea și șanse?*

– Încă nu întrevăd nici un pericol la dreapta. Este de mirare că șomerii încă nu s-au lăsat pradă demagogiei. Singura șansă pe care o întrevăd ar fi repartiția muncii, adică după

raționalizare, raționarea muncii. Pentru tineri ar fi de asemenea singura speranță. Să lucreze poate 25 de ore pe săptămână, dar și ceilalți la fel. Un proces foarte complicat, care ar trebui să varieze după ramurile de activitate și care cere calcule nemaipomenite, dar care, de fapt, s-ar putea rezolva cu ordinatoarele. Și asta ar antrena, desigur, pierderi de venituri. Puterea de cumpărare în total fiind menținută. Nu văd altă soluție. Reducerea timpului de lucru este deja aproape populară, dar nu cred ca aceasta să fie soluția definitivă ci mai degrabă repartizarea muncii. Desigur, aceasta este o nouă sursă de birocrație, dar cred că în acest caz ar fi necesară.

Alegerile au mai dovedit și că guvernul actual, în clipa când pierde, își dă seama că tocmai şomerii și pensionarii și țărani ne întorc spatele. Abia acum observ asta. Înțelegeți, și-au dat totuși seama. Cum socotesc să iasă din încurcătură, asta n-o știm.

Se pierd mai ales din ce în ce mai multe profesioni liberale. Nu în sens fiscal, ci în sens existențial, eu văd în țaran un om liber și de asemenea o profesie liberală. Și numărul acestor țărani se tot reduce. Am citit recent că un mare număr de luntrași renani sunt siliți să abandoneze. Oameni care au propriile lor șalupe și fac astfel naveta între Bale și Rotterdam. E vorba de antreprenori care până acum erau oamenii cei mai liberi cu puțină, luntrași de pe Rin și, iată, că acum ei sunt pe cale de dispariție. Ei sunt înălăturați progresiv de către multinaționale, firmele de transport care cu mașinile lor gigantice sunt, desigur, mai ieftine, mai rapide și mai raționale. Dispariția acestei libertăți pe care și un muncitor o poate avea, cu condiția să câștige destul pentru a-și ține familia, este, cred eu, un fenomen foarte grav.

Libertatea moare în fiecare zi, așa cum dispare pământul sub drumuri etc.

Consider liber orice om care prin propria lui muncă se susține pe sine și își hrănește familia. Luntrași de pe Rin și țărani au personificat întotdeauna în ochii mei, omul liber. Cu toate

riscurile pe care le comportă acest lucru și cu toate eșecurile și falimentele la care se expun. Văd în asta o masivă pierdere de libertate cotidiană. Și asta este periculos.

Și în profesiunea mea, care este o profesie liberală, o fracțiune destul de importantă dintre colegii mei își pierd zilnic din libertate, inclusiv o libertate economică. Ne gândim mereu la marii vedete care scriu bestsellers. Ei nu reprezintă decât doi la sută din scriitori și ceilalți muncesc tot atât cât vedetele, uneori chiar mai mult. Fie că sunt cel ce scrie un roman care poate se vinde bine, ori un coleg de-al meu, care lucrează tot cât mine. Înțelegeți, și asta e o situație absurdă, acest vedetariat în toate domeniile. Și în felul acesta se distrug din libertate și toată această buluceală în jurul vedetelor de cinema este o nebunie, nu ține.

Sunt convins că s-ar putea turna orice film cu tineri actori germani pe care încă nu-i cunoaștem. Oricare din ei. În loc de aceasta se face apel la marii staruri care prin garanțiile lor scumpesc filmul. Sunt desfășurări îngrijorătoare.

În această privință suntem deja americanizați. Firește, America are multe laturi bune, enorm de multe aspecte pozitive, este o țară foarte diversă pe plan geologic și geografic, extrem de variată de asemenea pe plan intelectual, dar e vorba de influența purei industrializări a culturii. Asta e foarte rău. Industrializarea, concentrarea, iată marea pericol.

– *Ați spus că pierderea profesiunilor liberale face mereu să moară puțină libertate. Este acest lucru, ceva ce dumneavoastră transferați, la modul general, asupra acestei societăți?*

– Eu nu concep termenul de profesie liberală din unghiul fiscal, există un clasament de tehnica fiscală de pe care se poate discuta, dar nu asta mă interesează pentru moment. Asta se vede bine și la avocați sau medici, dintre care mulți trag mâța de coadă și-și pierd astfel libertatea, fie că e vorba de libertate de decizie sau de libertate politică. Aici e marele pericol.

În toate profesiunile liberale, că e vorba de autori sau pictori, numai câțiva sunt purtați spre slavă: actori de cinema, câțiva autori, câțiva pictori, vreo zece-douăzeci și ceilalți rămân pe pământ. Asta ar trebui să-i intereseze pe oamenii politici, care vorbesc cel puțin de zece ori pe zi despre libertate.

Traducere de Mioara ABRUDAN

MARELE ROMAN AL CĂRȚII

Interviu cu Pascal FOUCHÉ, autorul unui *Dictionar encyclopédic al cărții*

Doctor în istorie, **Pascal Fouché** a lucrat la Gallimard și a susținut o teză despre editarea cărții între cele două războaie mondiale. A publicat o lucrare despre editarea cărții sub Ocupație (1940-1944), cît și corespondența lui Proust și a lui Céline. În 2001 a deschis un site Internet consacrat cronologiei editării cărții în secolul al XX-lea. Este director de dezvoltare la *Cercle de la Librairie-Electre*. Nu de mult a publicat primul volum al unui *Dictionar encyclopédic al cărții* (de la A la D, 936 pagini, 178 euro). Lucrarea adună 750 de autori, însumează mii de articole, peste șase ani de muncă și este o călătorie nemaipomenită în tărîmul tipăririi cărților. Autorului acestei impresionante lucrări, publicația *Le Nouvel Observateur* i-a luat recent un interviu.

- Care au fost cele mai importante momente din istoria cărții?

- Apariția tipăriturii, evident, iar pe timpul Revoluției, apariția statutului autorului. Apoi, în sec. al XIX-lea, revoluția industrială, care a făcut posibilă, datorită tehniciilor moderne de fabricare, o mai mare difuzare. Sec. al XX-lea este mai degrabă cel al rezistenței cărții în fața concurenților ei: presa mai întâi, radioul și televiziunea apoi, iar acum marile tehnologii.

- Unele meserii au dispărut. Cum e cea de zețar, ori de legător. Istoria cărții este și istoria acestor pionieri.

- Da, toate personajele care apar în acest dicționar au o legătură foarte strânsă cu cartea. Găsești aici librari de renume, legători, editori. Sunt și gravori, ca Abraham Bosse de pildă, cel care a lăsat în sec. al XVII-lea mai bine de 1500 gravuri și care a ilustrat atât *Eneida* lui Virgiliu, cât și opere religioase și științifice. Ar trebui să menționăm de asemenea și oameni precum cancelarul d'Aguesseau, cel care a reglementat comerțul librăriei, sau abatele Bignon, care a avut în sec. al XVIII-lea o importanță considerabilă (imensă), fiind un fel de ministru al culturii avant la lettre și având sub autoritatea sa Academiile,

franceză și a științelor, Librăria, „Jurnalul savanților”, cenzura, Colegiul, Tipografia și Biblioteca regală. Conducea întreaga producție literară și științifică. Toți și-au adus contribuția.

- Mai este și Gervais Champertier, editorul secolului al XIX-lea, fondatorul celebrei Biblioteci Charpentier și creatorul cărții de buzunar.

- Este inventatorul cărții de 3,50 franci. Pe neașteptate, în 1855, Michel Levy lansă colecția în-18 de 1 franc. Reacționau amândoi împotriva foiletoanelor ce apăreau în presă și care le făceau concurență.

- Un alt tipograf, Napoleon Chaix, a făcut avere datorită căilor ferate.

- Și el a jucat un rol. Numele său e cunoscut datorită orarelor de tren. A fost însă unul dintre cei mai mari patroni în cel de-al Doilea Imperiu, cu o societate ce utiliza 400 de muncitori, enorm la vremea aceea. Apariția căii ferate a fost de altfel crucială pentru economia cărții. Ceea ce Hachette a și înțeles și a creat, în gări, între 1850 și 1860, librării, încheind contracte de exclusivitate cu diferite companii de căi ferate. Concurenții săi, Chaix mai întâi, l-au acuzat chiar de monopolizare a circuitelor de distribuire. Vedeti, procesele în domeniul monopolurilor nu datează de ieri. În tot cazul, Hachette a devenit unul din cei mai mari distribuitori ai secolului al XX-lea. Iar Relais H, Relay azi, au apărut din aceste biblioteci de gară.

- În ce moment editorul începează să mai fie tipograf și librarul propriilor cărți?

- Această separare a meserilor datează din perioada revoluției industriale. Chiar și mai recent, casa Gallimard de pildă, înainte de-a se numi Editura Gallimard, se numea Librăria Gallimard. Fabricarea și distribuirea au devenit și ele meserii propriu-zise. O altă mare schimbare, începând cu anii '50 - '60, a fost crearea unei logici a grupurilor. Cu alte cuvinte, o editură ca Hachette a început să cumpere alte edituri. Câteva, precum Gallimard, Albin Michel sau Seuil, au rezistat.

- Nu există encyclopédie fără un articol „autodafé”.

- E ceva de cînd există cartea! Au fost distruse lucrările lui Diogene într-o piată din Atena. În China, împăratul Qin Shi Huangdi și-a luat mîna de pe toate cărțile anterioare domniei lui, în 213 înaînte de Critos. Unii autori și-au sacrificat ei însîși operele. Descartes și-a distrus *Tratatul despre lume* de teamă să nu aibă aceeași soartă ca Galilei. Mai aproape de zilele noastre, pe vremea Restaurației, abatele Donnet a ars, la Romorantin, 2000 de volume, ale lui Voltaire și Rousseau mai ales, deoarece credea că Revoluția a avut obârșia în scrierile lor filozofice. Cartea a fost întotdeauna o țintă privilegiată. Totodată, o distrugere putea în mod paradoxal să facă dintr-o carte un best-seller. Diderot a și afirmat-o în *Scrisoare despre comerțul librăriei*: “De câte ori librarul și autorul unei lucrări privilegiate, dacă ar fi îndrăznit, n-ar fi spus superiorilor poliției: Domnilor, vă rog, m-ați putea oare aresta puțin pentru a mă condamna să fiu rupt în bucăți și ars la intrarea d-voastră principală?”

- *Fără să mai vorbim de autodafeurile accidentale ca acela, recent, de la depozitul Artelor Frumoase.*

- În tomul următor va fi un articol despre dușmanii cărții. Focul bineînțeles, dar și apa și animalele mici. Cititorul, pentru unii conservatori din biblioteci, nu este oare un dușman al cărții? Căci hârtia este uneori foarte fragilă, are o durată de viață foarte variabilă, potrivit epocilor. Cea din sec. al XV-lea și al XVII-lea s-a păstrat mai bine decît cea de la începutul sec. al XX-lea, care azi se fărâmîtează.

- *De unde interesul pentru carteă electronică?*

- S-a scris mult despre moartea cărții. Suntem încă departe de asta. Se vede bine că cifrele de editare n-au fost niciodată atât de bune. Cît despre carteă electronică, chiar dacă va deveni probabil o unealtă de lectură complementară, ea nu va înlocui carteă, care încă este o referință culturală

esențială. De altfel, *Enciclopedia Universalis*, care și-a încetat apariția în versiunea pe hîrtie, tocmai și-a reluat-o. Asta înseamnă că, carteă este încă obiectul cel mai bine adaptat scopului pentru care a fost creată, adică lectura.

- *Vă puteți imagina, totuși, ce bani s-ar putea câștiga pe metru pătrat într-un oraș ca Parisul, dacă s-ar înlocui cărțile cu C.D.? D-voastră, de exemplu, ținând cont de problemele de stocaj pe care trebuie să le aveți, n-ați putea câștiga o încăpere sau două?*

- Eu prefer mai degrabă să trăiesc la strîmtoare, înconjurat de cărțile mele, decît în încăperi goale cu un calculator!

- *Biblioteca d-voastră e bine clasată?*

- Mai mult sau mai puțin. Pe genuri, apoi în ordinea sosirii în cadrul genului. Am o memorie vizuală care îmi permite să reperez cărțile cele mai vechi, deci găsesc destul de ușor ceea ce caut. Si apoi unele sunt clasate și după format, ca să evit îngrämadirea.

- *Va exista oare zi cînd se va scrie o istorie a îndrăgostîșilor de carte? A sentimentului amoros, aproape carnal, pe care oamenii îl au pentru carte?*

- O enciclopedie a dragostei de carte? Poate. E adevărat că oamenilor le place acest contact cu cerneala, cu hârtia. E ceva fizic. Unora le repugnă să împrumute cărți, le place să le cumpere, să le aibă. Ca dovedă, în enciclopedie, toți termenii pe care i-am inventariat, și care exprimă pornirea uneori maladivă pe care oamenii o au pentru carte: bibliomanie, biblioleptomanie, bibliolatrie, biblioagie etc.

- *Vă simțiți uneori un pic biblioman, biblioag?*

- Eu? Ce vă face să vă gândiți la aşa ceva?

Traducere de V. N.

Tipărire unei culegeri de cântece în sec. XVI-lea

GHEORGHE MÂNDRESCU

ARHITECTURA ÎN STIL RENAŞTERE LA BISTRITA (DIE RENAISSANCEARCHITEKTUR VON BISTRITZ),

Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1999

Michael KRONER

Înainte de discutarea cărții aş vrea să fac câteva remarcări asupra felului în care este privită moștenirea culturală a sașilor din Transilvania, de către majoritatea autorităților române, a conducerilor de muzeu, a ghizilor turistici și a istoricilor. Pe de o parte se constată că ea este acceptată, dar pe de altă parte se încearcă și se ascunde originea. Spre exemplu aşa au putut să constate nemții și austriecii care au venit în 1998 la întâlnirea de la Bistrița, că au revenit într-un oraș în care, de fapt, încă nu locuiesc sași. Acest gen de informație au citit-o în broșurile înmînate de către oficialitățile care le-au făcut o primire foarte călduroasă. Acest incident nu este însă singular. Asemenea exemple de trecere sub tacere a realizărilor culturale săsești se întâlnesc atunci când se vizitează muzeele din orașele săsești, în prezentarea documentelor săsești, dar mai ales în pliantele turistice. Astfel de omisiuni se întâlnesc adesea în istorie. Preluând un gând al doctorului Ernst Wagner, îmi exprim speranța că o Românie detașată de prejudecăți și de complexe de inferioritate va reuși să fie conștientă de prezența seculară germană din interiorul arcului carpatic și nu va mai fi o timidă în a spune lucrurilor pe nume.

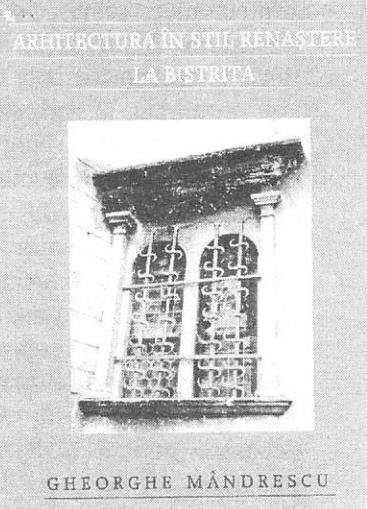
În ultimul timp însă se pot observa și unele aprecieri pozitive legate de această temă, cum este cartea scrisă de Gheorghe Mândrescu, pe care dorim să o discutăm aici. Autorul ne atrage atenția, încă din cuvântul introductiv, asupra valorosului patrimoniu istoric arhitectural al orașului Bistrița. El este de părere că autoritățile orașului, precum și locuitorii ar trebui să-i acorde o mare importanță, chiar dacă această moștenire este percepută de unii ca fiind "străină". Aceste monumente ale culturii ar trebui să devină un factor educațional, iar locuitorii ar trebui să le cinstescă cu mândrie. Aceste aprecieri nu se referă la sași ca și creatori ai acestor valori, ci la ceea ce ei reprezintă. Ar fi mai potrivit să nu considerăm aceste valori ca fiind "străine", ci să le privim ca pe o moștenire săsească, deoarece sașii nu au fost străini. În continuarea prezentării autorul nu lasă loc nici unei îndoieri, afirmând că orașul a fost întemeiat în secolul al XII-lea de către coloniști germani și că monumentele arhitectonice

care constituie obiectul lucrării sale, au aparținut cetățenilor sași și au fost ridicare de asemenea de către constructori sași. El amintește căteva nume de nobili care în secolele XV-XVI au influențat destinul orașului și au construit case reprezentative: Eiben, Kugler, Forster, Bechel, Werner, Sartor, Funkesch, Pellio, Petermann și Kurschner.

Autorul remarcă și faptul că meșteri constructori și comercianți bistrați s-au stabilit în orașe moldovene precum Suceava, Siret și Baia, unde existau comunități germane. Din aceste orașe veneau ocazional la Bistrița și germani, cum ar fi și meșterul constructor Hans Maurer, numit și Johannes Lapicida sau Muratoris. Acesta a achiziționat în anii '30 ai secolului XVI casa lui Andreas Bechel, despre care vom mai vorbi. Mândrescu nu încearcă să îl transforme pe acest meșter și proprietar bistrațean într-un "Ioan Zidarul", român, aşa cum apare adesea în documentele românești. Ar fi de dorit ca acest punct de vedere să fie abordat și de către Muzeul de istorie al orașului, mai ales în ceea ce privește modul de prezentare a monumentului.

Din punct de vedere al istoriei artei, monografia lui Mândrescu reprezintă o contribuție valoroasă. El folosește o literatură de specialitate cuprinzătoare, completată de munca în teren și studiul arhivelor. Încearcă să integreze monumentele arhitectonice bistrațene ale goticului târziu și ale renașterii în ansamblul de dezvoltare sud-est european, precum și să le situeze valoric în cadrul arhitecturii transilvănene.

După prezentarea imaginii de ansamblu a istoriei orașului Bistrița până în secolul XVI, istoricul de artă urmărește dezvoltarea urbanistică,

Istm

precum și tipul predominant de construcție a caselor. Constructorii bistrițeni onorau nu numai solicitările venite din partea orașului, așa cum se menționează într-un capitol special, ci lucrau și în alte părți ale Transilvaniei și în Moldova. Unora dintre ei li se cunoaște și numele.

Mai apoi autorul cercetează și descrie istoria construcției, precum și elementele constitutive actuale, ale monumentelor arhitectonice rămase din goticul târziu și din Renaștere. Mândrescu include casa lui Andreas Bechel (Holzgasse colț cu Postgasse), care astăzi este restaurant, în perioada de trecere de la gotic la Renaștere /sfârșitul secolului XV). Casa parohială, precum și alte multe clădiri din piața de cereale, printre ele numărându-se casa Petermann (nr.15) sunt evaluate de autor ca apartinând Renașterii timpurii (prima jumătate a secolului XVI). și casele de pe Ungargasse (nr.3, 24), Holzgasse (nr. 10, 11, 14) și Betlergasse (nr. 3) au portaluri și ferestre renascentiste. După părerea noastră această încadrare stilistică a caselor este problematică, deoarece goticul și Renașterea coexistă până la jumătatea secolului XVI. Elementele de Renaștere apar în deplinătatea lor abia la Casa Argintarului (Betlergasse nr. 5). Arhitectul italian Petrus Italus a conceput în anii '60 ai secolului XVI planul fațadei acestei noi construcții.

Acest Petrus Italus a condus lucrările de construcție la Biserica Evanghelică între anii 1560-1563. Mândrescu vede aceste lucrări ca fiind o restaurare renascentistă a unei basilici gotice deja existente. Noi credem că aceste lucrări au constituit o reconstrucție, deoarece ridicarea unei biserici hală pe locul unei basilici este mai mult decât o restaurare. De la fosta biserică s-au păstrat de fapt

numai turnul clopotniță și părțile de jos ale pereților cu portaluri gotice.

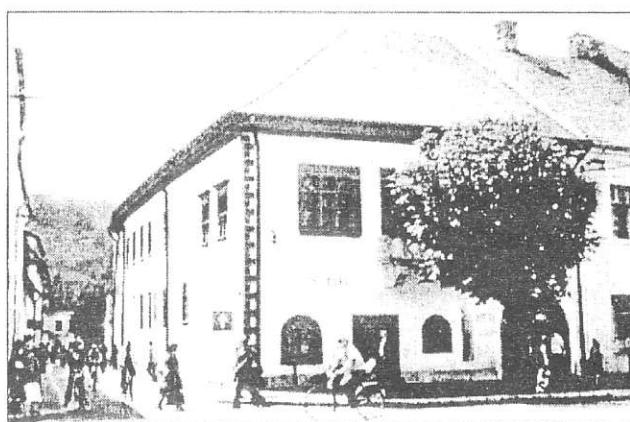
Autorul îi dedică arhitectului Petrus Italus de Lugano un capitol special, scotând astfel în evidență influența pe care a avut-o acesta. Petrus Italus a lucrat în Lemberg unde s-a reîntors după ce și-a onorat contractul de la Bistrița. Autorul remarcă asemănările stilistice ale construcțiilor ridicate la Lemberg și la Bistrița.

Printr-o analiză stilistică detaliată, autorul urmărește influențele goticului și ale Renașterii la construcțiile din Moldova secolelor XV-XVI. El încearcă să demonstreze că o mare parte a constructorilor și mai ales a pietrarilor provine din Bistrița și că aceștia au realizat ancadramente de piatră ale portalurilor și ferestrelor unor biserici ortodoxe și ale unor monumente laice.

Concluzia istoricului de artă este următoarea: "Prin rolul jucat în ansamblul evoluției arhitecturii în stil Renaștere din Transilvania, prin legăturile strânse cu alte regiuni europene și nu în ultimul rând prin contribuția pe care și-a adus-o la răspândirea Renașterii în Moldova, arhitecturii orașului Bistrița îi poate fi rezervat unul dintre primele locuri între centrele artistice transilvănene ale secolului al XVI-lea" (p.118).

Această expunere este completată de 178 ilustrații alb-negru a căror calitate de tipar lasă de dorit, cu toate că au fost reproduse pe hârtie glasată.

(traducere din limba germană de G. M. a recenziei apărută în *Zeitschrift fur Siebenburgische Landeskunde*)

Bistrița, Casa lui Andreas Beuchel

La Quinzaine littéraire

O MARE SUFERINȚĂ DIN DRAGOSTE ÎN ROMÂNIA ANILOR 1934

Pierre PACHET

Mihail SEBASTIAN

Accidentul

Traducere din românește de Alain Paruit, Mercure de France ed., 302 p.

Nora este o frumoasă Tânără brunetă (ar fi preferat să fie blondă), profesoră de franceză într-o școală particulară din București. Trăiește singură într-un „studio” (cuvântul, în anii 30, avea o anumită savoare burgheză, evocând atmosfera filmelor cu telefoane albe) și are un amant episodic care n-o prea încântă. Un accident lipsit de gravitate o aduce în fața lui Paul, un avocat melancolic de 30 de ani, a cărui indiferență o tulbură și pe care încearcă să-l cucerească.

Paul este însă prins într-o dureroasă poveste de iubire: s-a îndrăgostit de Anna (căreia îi place să i se spună Ann), o Tânără pictoriță de succes, talentată, blondă, seducătoare și nestatornică care, după ce i-a dăruit afecțiunea și favorurile sale, l-a părăsit ca să alerge de la un bărbat la altul. Va reuși oare Nora să-l vindece de acest chin și să-l rețină lângă ea definitiv? Nimic mai incert, căci de fiecare dată când Paul dă de vreo urmă ce trimite la existența Annei (o fotografie într-o vitrină, silueta ei la actualitățile cinematografiei, mașina ei mică, albastră, parcată noaptea în fața unei case ce nu-i aparține), este din nou încolțit de gelozie, regrete, durere. Nu vă dezvăluim sfârșitul.

Subiectul acestui roman elegant - cel puțin la suprafață - reamintește de *Elle* și de *Marie-Claire* (cred că *Elle* nu exista în 1940, când romanul apărea în România). *Elle* și *M.-C.* îmi plac și cu siguranță nu sunt singurul: ce poate fi mai interesant decât povestile de dragoste? În realitate, acest roman te duce mai degrabă cu gândul la cele

pe care le cîteau mamele noastre, a mea în orice caz, prin anii 50: Cronin, Pearl Buck, Virginia Woolf, Eliyabeth Bowen, Aldous Huxley, D. H. Lawrence. E evocată în roman și viața sexuală, în mod voalat desigur, dar totuși: afli că Paul are mâini mari și grele, care nu știu să mângeâie, și că Nora, „în clipele cele mai intense”, nu închide ochii.

Par că-mi bat joc. De mine însumi. Romanul m-a încolțit, aşa cum Paul este încolțit de amintirea trecerii Annei prin viața lui. Nora încearcă să-l readucă la viață pe neurastenicul și sinucigașul Paul luându-l, în concediu, cu ea la schiat în Transilvania. Îl învață să schieze ca în anii 30 (sport practicat încă în anii 50): schiuri din lemn, piei de focă, legări cu curele, frânrări cu „plugul de zăpadă”; îl ajută să cunoască beția zăpezii și a vitezei, promiscuitatea cabanelor, și în special o casă ciudată, locuită de nemți, de sași greu de înțeles, un Tânăr cardiac, Gunther, ce vrea să ajungă pictor și care-i fascinat de amintirea mamei sale moartă timpuriu. Cînd îi întâmpină, Gunther le recită oaspetilor săidezorientați un ciudat poem de Trakl, *Seară de iarnă*: „Călătorule, intră-n tăcere/ Durerea pragul l-a-mpietrit/ Când în prezența unei lumini pure/ Vinul și pâinea pe masă s-aprind”. Această pauză germanică într-un roman atât de bucureștean, atât de burghez, atât de românesc, îi mărește farmecul.

După cum bine știu cititorii „Jurnalului” (1935-1944) (I) lui Sebastian, apărut în franceză în 1998 la Stock, romanul este, în realitate, o autobiografie. Această informație ar fi banală când e vorba de un roman dacă nu ar confirma că scriitorul, aşa cum cititorul o remarcă, a resimțit el însuși caracterul prustian al vietii sale atât de dureros trăită, și pe care încercă să o transforme în literatură, punând gelozia sa de emul de Swann pe hârtie și descriind-o pe Anna sa -

Odette de Crécy (care de fapt se numea Leny și care, „generoasă”, se iubea cu tot Bucureștiul monden). Dar mai ales apropierea *Accidentului* de *Jurnal* redă întreaga valoare a arier-planului istorico-politic pe care o lectură pur romanesă ar risca să o estompeze.

Acțiunea se petrece în decembrie 1934. În acel an Paul a făcut o călătorie în Belgia, pe urmele Annei : a traversat Germania chiar în ziua ce a urmat „Nopții cuțitelor lungi” și masacrului S.A. Este punctul de reper istoric al îngrijorării sale subîntelese, ca în *Albastrul cerului* de Georges Bataille, asasinarea cancelarului Dollfus. Mai mult ca orice, confruntarea celor două cărți scoate la iveală un indiciu negativ. În *Accidentul* cuvântul “evreu” nu e rostit niciodată. Ce ușurare! Dar și ce spaimă, dacă ne aducem aminte că Mihail Sebastian, născut Iosif Hechter, era în timpul

conceperii și redactării romanului său obsedat de contaminarea cu hitlerism și antihitlerism a mediului de intelectuali străluciți și naționaliști pe care-i frecventa. Ce sens are „să treci la roman”? Să-ți acorzi un răgaz? Să subliniezi ceva anume? Să transformi durerea abandonului în furie, în forță creatoare, în putere de muncă? Ai impresia că Sebastian, la sfârșitul anilor 30, încearcă și să câștige dreptul de a continua încă puțin să nu fie decât cel ce pare a fi, un Tânăr avocat meloman și monden, amator de femei și pe care România bolnavă este pe cale să-l expulzeze din sânul ei, pentru a-l trata ca pe un străin „neasimilabil”.

(După *La Quinzaine littéraire*, 2002)

Traducere de Virginia NUŞFELEAN

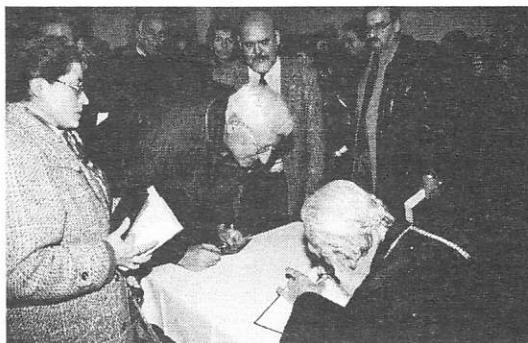
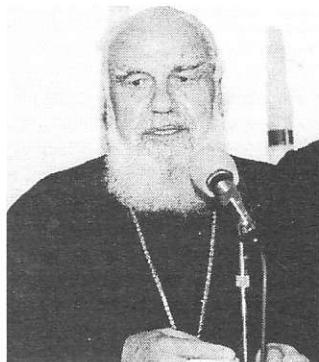

Mihail Sebastian

Lansare de carte

BIBLIA

diortosită de Bartolomeu al Clujului
Bistrița - 12 noiembrie 2002

PEISAJ REVUISTIC

• În *România literară* nr. 46/20-26 noiembrie 2002, directorul acesteia, Domnul Nicolae Manolescu, opinînd despre *Ce și cum citim*, se declară şocat de cîteva lucruri generate de ceea ce înțeleg literații de azi prin literatură: "Primul este un fel de oboseală de a căi care se reflectă în respingerea cărților groase (...). Al doilea este antielitismul: noua literatură s-ar cădea să fie populară (în sensul bun, e drept). Dar eu nu cred că toată literatura poate fi accesibilă. Există și opere dificile, mai ales pentru contemporani, care cad târziu în domeniul comun. (...). În fine, romanele, poezile sau eseurile ar trebui să renunțe la ideile abstractive, la "filosofia" bună pentru privilegiați, spre a livra cititorilor – care sunt, ne e aşa, muritori de rînd, fără acces la speculația înaltă – formule inteligibile și eficiente în activitatea lor de zi cu zi, dacă nu neapărat (dar nici exclus nu este) acel senzațional faptic și emoțional cu care îi hrănesc masiv presa și televiziunea." În realitate însă, conclide editorialistul, premiile Goncourt "Le-au primit Makine și Quignard, doi romancieri despre care ultimul lucru care se poate spune este că se bucură de înțelegerea maselor largi de cititori." În același număr al săptămânalului literar, într-un eseu, *Un sabat balcanic*, inspirat de proza caragialiană, Marina Cap-Bun pornește de la constatarea potrivit căreia "Calul dracului mi-a creat întoideauna impresia unui text încifrat, pe care simpla identificare a motivelor fabuloase de inspirație folclorică este departe de a-l epuiza. Scrisă la Berlin, în 1909, povestirea combină ingenios mai multe notive explorate anterior, dar pare să ascundă un sămbure simbolic mai profund, ce trimit și spre un alt tip de referențialitate."

• **Observator cultural** nr. 143/19.11 – 25.11.2002 își tentează cititorii cu un *Jurnal de adolescență* al lui Mircea Nedelciu. E încă o dată fascinant să intri în dimineața laboratorului de creație al unui scriitor de prestigiu, despre care ai încă impresia că-l mai poți saluta pe stradă sau la o cafea, cînd el a devenit deja istorie literară, descornerind acum, încă și încă, propensiunea lui pentru scris. Iată ce notează prozatorul în seara de duminică, 5 dec. 1965: "N-au trecut nici 2 săptămâni de cînd mi-am început jurnalul meu și iată că am trecut de jumătatea caietului meu. Oare am chiar atît de spus încît să scriu să mi se pară și mie că am scris prea mult. Nu! Asta a fost o observație făcută superficial și dacă citeșc încă o dată tot ce am scris observ contrariul adică am scris puțin și aș avea mult mai multe de spus cu privire la jurnalul meu și la faptele care sunt notate în el. Acum cînd stau în fața jurnalului cu o cafea alături îmi vin în minte mii și mii de idei dar nu pot să transcriu pe hîrtie nici a zecea parte din ele și de asta îmi pare rău, nespus de rău." (O. N.)

• **Familia** de la Oradea are un critic pe măsură (de direcție, îndrăznim să spunem). Numele lui este *clasic* și arhicunoscut: Ion Simuț. Fie că pune în discuție un autor (Nicolae Breban, Dumitru Tepeneag, etc.), o temă "fierbință" a literaturii române (proză, critică, eseu etc.), criticul și istoricul literar pune punctul pe i. În numărul 10, octombrie, 2002, I.S. scrie un text polemic și incitant despre Norman Manea (scriitor cultivat în mod social de *Familia și Apostrof*): *Un premiu Nobel pentru un scriitor evreu din Europa Centrală*. "Etichetei" fericite puse de I.S.: "Norman Manea subsumează condiția de evreu uneia de mai mare generalitate: tragicul condiției umane", noi îi adăugăm o constatare de... provincie: Norman Manea este, probabil, singurul scriitor al literaturii române cu care, văduviți cum suntem, putem în voie tatona receptarea în universalitate. Greșim? (I.P.)

• **Luceafărul** (41) 20.XI.2002. Se deschide cu un scurt omagiu semnat de Eugen Uricaru, președintele Uniunii Scriitorilor din România, în memoria celui care a fost, Laurențiu Ulici, de la moartea căruia s-au împlinit deja doi ani. În cîinstea marelui dispărut, mai opinează directorul revistei, Marius Tupan, Horia Gârbea, Adrian Alui Gheorghe, Stelian Tăbăraș, Nicolae Prelipceanu, Gellu Dorian, Paulina Popa, Mariana Spalas, Mariana Criș. În privința prezențelor externe, *Luceafărul* își rezervă, în

acest număr două rubrici: "Literatura lumii" unde Marius Dobrescu îl prezintă pe Ismail Kadare, cu un scurt portret biografic și cu un fragment din celebrul roman – *Piramida*, precum și "Cartea străină", unde Bogdan Ghiu semnează articolul "Enigma Hölderlin și revoluția schizofrenă". Eseu, recenzie și cronică de carte semnează Bogdan-Alexandru Stănescu, Floarea Tutuiianu, Ștefan Ion Ghilimescu, Gh. Bulgăr. Cu "opinii" acide se delectează Alexandru George aflat în aria (arealul) lui Liviu Ioan Stoiciu care manifestă "furii" mai ales împotriva juriilor literare și a modelelor marcate de anotimpuri și etape istorice.

Poezie suportabilă semnează Ioan Flora și Corina Anghel, iar proză cvasi-modernă, Constantin Popescu. (I.M.)

• **Caiete internaționale de poezie/International notebook of poetry** nr. 3/2002 se deschide cu un editorial, *Poezie și identitate culturală*, în care Gabriel Stănescu constată că nu putem rămîne indiferenți la „diferența specifică” dată de limba unei opere literare, de cultura din care provine aceasta. La ancheta revistei, *Este poezia un bun național?*, răspund Ștefan Stoenescu, Constantin Eretescu, Christian W. Schenck, Mircea A. Diaconu, Olimpiu Nuștelean, Petra Vlah, Mariana Zavati Gardner. Într-un eseu tradus de Luca Pîju, *Mihai Eminescu*, E. M. Cioran afirmă că „O viață de poet nu are împlinire. Puterea îi vine din tot ce nu a trăit poetul.” și, referindu-se la Eminescu, se întrebă retoric: „Cine ar îndrăzni să întrebe cum a rezisțit viața de vreme ce prin moarte va fi fost el viu?”. Mihai Ursachi, interviewat de Daniel Corbu, mărturisește că „Din Ticău se vede celul mai mare”. Este publicat poemul *Urlet* de Allen Ginsberg și un interviu inedit cu acesta. Apoi – multă poezie, echivalență în română, franceză, engleză... (O.N.)

• **Viața Românească**. Numerele 8-9 pe august și septembrie a.c. (procedeau sesizat cu imputare la sistem de Ion Pop în chiar cuprinsul acestei ediții), reunesc nume prestigioase ale actualității noastre literare: Mircea Martin, Eugen Uricaru, Ion Pop, Constantin Ciopraga, Mihai Cimpoi, Gh. Grigurcu, Aurel Rău, Petre Got, Constantin Cubleşan, Liviu Grăsoiu, Marin Mincu, Caius Traian Dragomir, Ștefan Borbely, Mircea Ghițulescu, George Vulturescu, Ion Zamfirescu.

Pe parcursul a peste 250 de pagini sunt înserate eseuri, cronică literare, studii, recenzie, documente, comentarii critice, "miscellanea" care pun în evidență fenomenul literar al zilei dar și referințele specializate asupra unor personalități de anvergură: "Duiliu Zamfirescu – poetul" de Constantin Ceopraga; "Caragiale – sărbătoarea și carnavalul" de C. Trandafir; "Bacovia cel mare și sfânt" de Florin Mihăilescu.

Poezia e prezentă prin semnăturile lui Aurel Rău, Petre Got, George Vulturescu, Nicolae Țone, Tatiana Rădulescu, Ion Bala. Proză semnează Ilie Constantin și Eugen Pentiuc.

Ancheta revistei "Presa noastră literară" dezbatută de Eugen Uricaru, Florin Mihăilescu, Ion Pop, Gh. Grigurcu, Liviu Grăsoiu, Marin Diaconu, Nicolae Țone, Ion Bălu, Mihai Cimpoi, Nae Antonescu, Caius Traian Dragomir, a relevat în genere condițiile materiale precare și adesea hazardate în care apar, azi, revistele literare. Se solicită o lege care să reglementeze apariția acestor reviste, statutul lor, al oamenilor care o editează, elemente expuse rezumativ și elocvent de Ion Pop în finalul intervenției sale: "oricât de săracă, o țară trebuie să-și permită luxul de a întreține spațiile de creație și dezbatere a ideilor literare care sunt reviste specializate".

O serie de eseuri au subiecte de ordin social politic, precum cel al lui Caius Traian Dragomir – "Lupte penibile" din care reținem definiția tiranului preluată din *Dialogurile* lui Platon. În întrebarea ""Ce face tiranul atunci când obține puterea?" - răspunsul vine simplu: "(...) sărăceaște poporul, pentru a nu lăsa oamenilor decât grija zilei de mâine și caută dușmani spre a părea util". (I.M.)

Editura Polirom

Iași, B-dul Copou nr. 4; P.O. Box 266, 6600, România

Tel.: 0232-214100

0232-214111

Fax: 0232-214111

E-mail: office@polirom.ro

Miercuri 27 noiembrie, ora 16⁰⁰
(la stand)

Grete Tartler

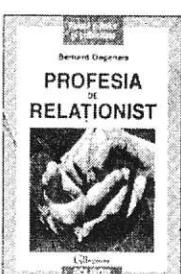
**Înțelepciunea arabă (secolele
V-XIV)**

Prezintă – Mircea Anghelușcu

Amélie Nothomb
Igiена asasinului

Amélie Nothomb
Uimire și cutremur
Prezintă – Liviu Ciocârlie

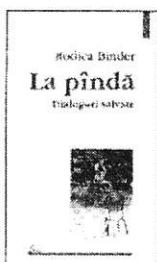

Miercuri 27 noiembrie, ora 16³⁰
(la stand)

Bernard Dagenais

Profesia de relationist

Prezintă – Cristina Coman, Sorana Sava

Joi 28 noiembrie, ora 18⁰⁰
(la stand)

Rodica Binder

La pîndă
Dialoguri salvate

Prezintă – Mircea Mihăiescu,
Gabriel Dimisianu

Joi 28 noiembrie, ora 16²⁰ – în spațiul central
Ultimele apariții în „Biblioteca Polirom”
(coordonată de Denisa Comănescu)

Italo Calvino
**Castelul destinelor
încrucisate**

Prezintă – Eugen Uricaru

Vineri 29 noiembrie, ora 17³⁰
(la stand)

Adrian Cioroianu

Focul ascuns în piatră

Prezintă – Stelian Tănase, Marius Oprea

Günter Grass
În mers de rac

Prezintă – Dan C. Mihăilescu

Vineri 29 noiembrie, ora 18⁰⁰
(la stand)

Maria Bucur, Mihaela Miroiu
(editoare)

Patriarhat și emancipare
**în istoria gândirii politice
românești**

Prezintă – Doina Ștefănescu, Vladimir Pasti

Daniil Harms
Mi se spune capucin

Prezintă – Ioan T. Morar

Casa de Cultură a Sindicatelor
Bistrița, str. Al. Odobescu, nr. 3,
gazdă a numeroase manifestări culturale locale,
naționale și internaționale.
Tel./fax: 0263-233345

Cu o activitate culturală bogată (editări de carte, reviste și publicații literare, ceneacu literar, festivaluri de poezie și proză), această instituție derulează o serie de proiecte culturale binevenite înscrise deja în tradiția județului Bistrița-Năsăud.

Cristian Cheșuț, *Poveste de Crăciun*